

శ్రీరస్తు.

సీ లోకంబునంగల ధర్మాధికామరూపంబు లగు
సకలైహికప్రయోజనంబులకును హేతుభూతంబ
గునది. రాజనీతియగుంగాననట్టి రాజనీతియందలి
మ్యుసారభూతంబును నాద్యులును రాజశాస్త్ర
సర్వస్వ వేత్తలునునగుభీష్మాదులచే శాంతి పర్వా
దులం గొనియాడం బడినదియును నగు.

కామందకంబును రాజశాస్త్ర సంగ్రహము.

సకలైహికలోకక ప్రయోజనకరంబగుట దీనంగలలేఖక
ప్రమాదజనిత దోషంబుల దొలంగించి పండిత పామర
సాధారణ బోధకొరకుశ్రీమత్కైరవిణీపురప్రతినిధి
తీరువల్లి క్కేణిపురనివాసియగు.

మ - రా - శ్రీ - తడకమల్ల వెంకటకృష్ణరావుగారి చే

నాంధ్రభాషటిక రచియింపబడి

వర్తమానతరంగిణీ ముద్రాక్షరశాల యందు
పువ్వాడ వెంకటరావుగారి వలన
అచ్చు వేయించి ప్రచురపరుపం
బడియె.

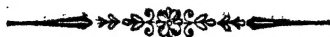
రౌద్రసంవత్సరకార్తీక - బ - ౧౩ - సోమవారము.

౧౮౬౦ నల్మి డిసెంబరు ౧౦ తేది.

ప్రకరణాపక్రమసూచిక...	....	...	సర్వార్థపుట
ఇంద్రియజయార్థాయఃప్రథమస్సగణః...	...	...	౧
విద్యాసముద్దేశోద్వితీయస్సగణః...	..	..	౨౧
ఆచారవ్యవస్థాపండురీతిశ్చ-తృతీయస్సగణః...	...	...	౪౧
సప్తప్రతివిభాగశ్చతుర్థస్సగణః...	...	...	౫౧
సేనాధర్మపంచమస్సగణః...	..	..	౭౪
కంటకశోధననిధిష్టస్సగణః...	...	...	౯౬
ఆత్మరక్షణవిధిస్తప్తమస్సగణః...	....	..	౯౯
మండలవికల్పోష్టమస్సగణః...	..	...	౧౧౫
సంధివికల్పోష్టమస్సగణః...	..	...	౧౩౮
విగ్రహవికల్పోష్టమస్సగణః...	...	...	౧౫౮
యానవిధిరేకాదశస్సగణః...	...	..	౧౬౫
మంత్రవికల్పోద్వాదశస్సగణః...	...	...	౧౮౧
దూతవికల్పస్త్రియోదశస్సగణః....	...	...	౧౯౭
ప్రకృతివ్యసనవిభాగశ్చతుర్దశస్సగణః.....	...	...	౨౧౦
రాజవ్యసనశేషపంచదశస్సగణః...	....	...	౨౩౧
యాత్రావిధిష్టాదశస్సగణః...	..	..	౨౪౫
స్కంధావారనివేశవిధిస్తప్తదశస్సగణః....	..	...	౨౬౧
ఉద్యోగవిధిరష్టాదశస్సగణః....	...	...	౨౬౯
యుగసన్నాహవిధిరేకోనవింశస్సగణః...	..	...	౨౭౭
శృహవిభాగాదిద్వింశస్సగణః...	...	...	౨౯౨

కామందకసవ్యాఖ్యానప్రారంభః.

విధయేవిధేరపిసదామృత్యో రపిమృత్యవేపినాక
భృతే ఉశనాబృహస్పతిభ్యాంనమోస్తు దైత్యా
మరగురుభ్యాం॥.....౧

శ్రీయః పతిచేనీవిదితప్రపంచనిర్మాణచాతురీధురీబుండగు నా
దిదేవుండగు బ్రహ్మదేవుని సరస్వతీభర్తయై వాగీశుడునునగు
టగ్రంధారంభమునందువిదితప్రపదచాతుర్యాదిస్ఫురణా రూపకని
ర్విష్ణుపరిసమాప్తికొరకును, మృత్యువునకుమృత్యువగునీశ్వరునివి
ఘ్నహరణ పూర్వకసాధన సామగ్రీస్ఫురణముకొరకును, వత్స
మాణనీతిశాస్త్రాచార్యులగు దేవతాదైత్యగురులగుబృహస్పతి శు
క్రులకునునమస్కారముజేసి గ్రంధారంభముజేయుట.....౧

“ ఎస్య ప్రసాదాద్భువనం శాశ్వతేభితిప్యతి । దేవ
స్సజయతీశ్రీమాదండ భారోమహీపతిః॥.....౨

శ్రీయః పతిచేనృప్తంబగునీచ రాచరాత్రికంబగు లోకంబునం
దుమనుష్యసామాన్యంబునకు - లోకయాత్రయనగా లోకీకవ్యవ
హారరూపంబగు జీవ సౌఖ్యముప్రధానముగుటంజేసియు, నట్టి
లోకీక వ్యవహారంబునకు దండధరుండగు రాజునీతిశాస్త్రానుసా
రంబున ప్రజాపాలనముజేయుట వలననేవర్ణా శ్రమాదిన్యాయం
బులతిక్రమించకుండుగావున నట్టిరాజునర్వోత్కర్షణంబుగాశా
శ్వతస్థితిచే ప్రకాశించు గావుతయనికవిశ్రేష్ఠుండునునీతిశాస్త్రా
భిజ్ఞాగ్రే సరుండునునగు కామందకీస్వ ప్రారంభితనీతిశాస్త్రనిర్వి
ఘ్నపరిసమాప్తికొరకు మంగళముజేయుచున్నారు.....
మరియుమహీపతిస్వరూపము । ఆక్షప్రతిపాదితశ్లోకాః॥

అగ్నివాయుయమాకాణామింద్రస్యవరుణస్యచ
చంద్రవిశ్వేశయోశ్చైవమాత్రానిహృత్యశా
శ్వతీః । యన్తాదేహసురేంద్రాణాంబ్రంహ్మణా
రచితాకృతిః । బాలాపినావంతుతవ్వోమనుష్యః
తిపార్థివః । మహతీదేవదాహ్యోమానరరూపేణ
తివృత్తిః.....

అగ్న్యంశచేతైశ్శ్ర్యంబును, వాయ్వంశచేబలంబును, యమాం
శచేదండంబును, సూర్యాంశచేతేజంబును, ఇంద్రాంశచేభోగంబు
ను, వరుణాంశచేసరసతీయు, చంద్రాంశచేచల్లదనంబును, నీశ్వరాం
శచేప్రభుత్వంబును, నగుముఖ్యాంశంబులగ్రహించిబ్రంహ్మచేరాజు
నిర్మించబడినవాడగుటచేత రాజుచిగ్నవాడేనియునేవమర్యాదచే
యదగడనియు, మనుష్యరూపంబగుప్రబలదేవుండగుటచిశేషపూజా
హుంకండనియు, అట్టిరాజవమతుండగునేనిదైవతులచేదండింపబడు
ననియు- నట్టిరాజుచేనగుదండనీతియధాక్రమంబున నుండనియడని
టియిందుండుమత్స్యంబులపలెబలవంతులచేడుబలులాక్రిమించ
బడుదురియు, పూర్వమునుచేవైవస్వతమనువురాజుగా నేర్ప
రింపబడియతనిరాజకార్యములునిర్వహించుకొరకు ప్రజలచే నా
ర్జితంబులగు ధాన్యంబులయం దాగవపాలును- పుణ్యంబులయం
దుపదియవపాలును- సమస్తవస్తువిశేషంబులుననుభవించెడునట్టి
ప్రభావవిశేషంబును గల్పించుటచేధర్మంబున ప్రజాపాలనముజే
యుటవలననరణ్యంబునందుండు ఋషులును స్వకీయ పుణ్యంబు
నందారవపాలాసంగుచుండిరిగావున నభిలూతంబులకధికుండ
గుభూపతియనమస్కారాహుకాడనుట- అట్టిరాజుఇంద్రియపరవ
శుండయ్యే నేదండనీతియధారీతినివైరవేరకుండుటచేసి ఇంద్రియ
నిగ్రహరూపంబగు నభ్యంతరజయంబును శాస్త్రముచేనగు బా
హ్యశత్రుజయంబునుఁ గావించినర్యోత్కృష్టశక్తింబున వెలుంగుగా
వుతయనియాశీర్వాదనము- మరియుఁబట్టి ఆశీర్వాదననమస్కా-

రంగులును వత్సమాణంబగువిషయమురాజనీతియగుటంజేసిమం
గళమునందువస్తునిదేశము. సూచింపబడియెసనియు విచారించ
వలెను.....

ఇట్లు దేవతామంగళాంతరంబున నీశాస్త్రప్రవర్తకుం

డగునాచార్యప్రస్తుతి.

వంశేవిశాలం వంశ్యానాన్యూషీణా మివభూయ
సాం | అప్రతిగ్రాహకాణాంయోబభూవభుషివిశ్రు
తః | జాతవేదాభివాచితాస్తా స్వేదాస్వేదవిదాగ
వరః | యోనావేదానానుచతురశ్చతురోపేక్షి వే
దవత్ | యస్యాభిచారవజ్రేణ వజ్రద్వానన తేజ
సః | పపాతామూలతశ్శీమానానుషర్వా నందశ
ర్వతః | ఏకాకీమంత్రశక్త్యాంశశక్త్యాశక్తిధరోప
మః | ఆజహోరగృహంద్రాయ చంద్రగుప్తాయ మేది
నీంనీతిశాస్త్రామృతం శ్రీమానధికాస్త్రమహేహూ
దధేః | ఎడద్ధేనమస్తస్త్వేష్టుగుప్తాయ వేధ సే..

ఇచ్చటనీగ్రంథకరణప్రతిపాద్యుండగు విష్ణుగుప్తుండ నునధికా
శాస్త్రవేదవేదాంగ వేదియగుబ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుండునందుడ నురా
జుచేన గ్రాసనమునుంచి తననులేపుటచేనవమతుండగు చునాసభ
యిందునుండునినాశముజేయుదునని ప్రతిజ్ఞయొనర్చి చంద్రగుప్తు
డనురాజునాశ్రయించి యతనికి నందరాజ్యం విచ్చేదననుప్రతి
జ్ఞచేసితనయభిచార హోమములను వజ్రాయుధముచేన తనిమ్మ
తుండుగానొనర్చెననిఇతిహాసము - మఱియు నితనికిచాణక్యం
డనియుకాటిల్వండునియు నామాంతరంగులుగలవనియు విష్ణుగు
ప్తుండునుటప్రతిష్ఠావాచకంబనియు విచారించవలెను.....

రాజశ్రేష్ఠుండగుచం ద్రగుప్తుండనుమహారాజేవ్వనినీతిశాస్త్ర
బలమువలన శత్రుండగునంద భూపాలునినిర్మూలించి రాజ్యము
చేకొనియెనో. విష్వనిష్టజద్వాలనమన బడబాగ్నిగావుననట్టిశ

త్రుక్కుతయిత్నముచే నాశము పొందనియిభి చాకాగ్ని వ్రథావ
ముచేసంతోషముచే నిభృతుండగునందుడను రాజునశించుటచే
నైశ్వగ్యముచంద్రగుప్తునియనుసరించెనొ అట్టిసమస్తవేదవేదాం
గాథాశాస్త్రపరిజ్ఞాననిపుణుండును లోకప్రసిద్ధులులగు శాస్త్ర
శాస్త్రము - కాటిల్యమనగానథాశాస్త్రము వాత్సయిననూ
త్రము - గౌతమీయనూత్రమువ్యాసనూత్రములను - నాల్గుభాష్య
ములయందుప్రసిద్ధులగు - ధర్మ - ఆధా - కామ - మోక్షింబులగు
చతుర్విధపురుషాధావిషయంబులయందును ప్రసిద్ధుండును మఱి
యు - బ్రహ్మసృష్టింబగుచుపంచవ్యవహారార్థముబ్రహ్మచేనిర్మితం
బగుఅథోధ్యాయరూపంబగునీతిశాస్త్రము శాఖాదధియందుస్వా
యంభవమనుబృహస్పతి - శుక్రమమొదలుగాగలవారిచే యధో
చితముసంగ్రహింపబడిననునతివిస్తార్థంబగు నాతి సంగ్రహముజేసి
నీతిశాస్త్రామృతమును చుకటించజేసిన విష్ణుగుప్తులకొరకు నమ
స్కారమనుట.....

ఇట్లునమస్కార మొనర్చి మహాకావ్యరూపంబగునీతిశాస్త్ర
ప్రయోజనముదెలుపుటకుపక్రమించునెడ తొలుత వాచార్య సం
బంధప్రకటనము.

దశానాతస్య సుదృశో విద్యానాం పారదృశ్వనః ।

రాజవిద్యాప్రియతయా సంక్షిప్తంగ్రంథమర్థవత్ ॥

అట్టినీతిశాస్త్రసర్వస్వ వేత్తయగువిష్ణుగుప్తునిప్రత్యక్ష్యదశా
నమసంభావితంబయిననుజ్ఞానదృష్టి సాక్షాత్కారాను గ్రహం
బువలనబ్రహ్మాదులచే విస్తృతంబగునీతిశాస్త్రంబును సంకోచింప
బడినయనుక్తమణికా.....

బ్రహ్మధ్యాయసహస్రాణాం శతం చక్రేస్వబు
ద్ధిజం । తస్మాదేన శక్తేణ గురుణా భార్గవేణ
చ । భారద్వాజవిశాలాత్ భీష్మపారశరేసధా ।
గుంక్షి త్తమగు నాచైవ తథాచాన్యైర్మహర్షిభిః ।

త్రేతానామాయా యోక్త్రోకానం విజ్ఞాయశమహా
త్తనా । సంక్షిప్తవిష్ణుగుప్తేన నృపాణామథాని
భవే ॥.....౬

అనుక్రమంబున బ్రహ్మ దులచే నిర్మితంబగుదు కాలానుసా
రముగా ప్రజలయొక్క ఆయురకాలముల ననుసరించి సంకుచిత మొ
నర్చుచువచ్చిన విష్ణుగుప్తప్రణీతాథాశాస్త్రము కామండకియను
వామమగల నాచేత సంగ్రహించబడుననియు . ఆస్త్విక్షక్తి ము .
త్రయూసిద్ధయ్యు . వార్తా విషయమునుదండ నీతియనగు రాజ
శాస్త్రముల నామూలముగా దెలియుటవలన రాజవిద్యయంద
లి ప్రీత్యశయముచే రాజవిద్యయగుదండనీత్యాదులయందును
వ్యూహాదులగు యుద్ధశాస్త్రములయందును సులభోపాయము
ను గల్పించుటవలన లోకోపకారంబగుట నీగ్రంథము పక్రమించ
బడియెననుట ॥.....౭

ఉపాజ్ఞానేరక్షణేచ భూమేభూమీశ్వరంప్రతి
యత్కించి భువదేత్యోమో రాజవిద్యావిదాం
మతం ॥.....౮

ఉపాజ్ఞానంబన గానంపాదించుటయది దేవతానుగ్రహపూ
ర్వకంబగు యుద్ధములచే సంపాదించుటపూర్వముతనచే సంపాదిం
చియుండుటపిశ్యముగా సంభవించియుండుటననుభేదములుచే
మూడు దెరంగులు రక్షణము - స్వీయజనులచే నన్యాయప్రవర్తనము
లేక రక్షించుట . శత్రువులచే నాక్రాంతముగాకుండునటుల రక్షించు
టయని రెండు తెరంగులు . అందురాజశాస్త్రప్రవర్తకుల తాత్పర్య
మునకన్న విష్ణుగుప్తగ్రథితంబగుకొంటిల్యమతము . కిందిద్భిన్నము .
అందు ఉపాజ్ఞానాధిపత్యరణభాష్య విషయంబున . అనగాపరిశు
ద్ధతావిషయమనుట . అదిమూడువిధంబులు ఏవట్లన . సభికుల
తాత్పర్యమునందు ప్రకృతకాలీమండగు రాజులధార్మికండుగా
వుననితనిగ్రహించి యున్యుని నేర్పడువనతంబునను విడియము .

ఇందు - పృథుచక్రవర్తితలఁడియగు వేనమహారాజునాస్తికుండగు
 టవలన నతనినిగ్రహించి పృథుచక్రవర్తిబుట్టించిరని భాగవతాదు
 లయందు దృష్టాంతంబగుట నిదిధర్మోపధయ నుట - ప్రాడ్వివా
 కమొదలగు అధికాగ్రంథలమండలము ద్రవ్యాపేక్ష చేనధర్మ ప్రవ
 ర్తకులగు నెడలను మరియొద్రవ్యాపేక్షచే రాజభృత్యాదులన్యా
 యముజేయుటయునను నెడలనిగ్రహించుట అధోపాధమునుట -
 రాజభార్యాదుల న్యపురుషులకామించుటయు - రాజదాకలనన్య
 లుకామించుటమొదలగు విషయంబులయందుగ్రహించుటయును
 టకామోపధయని పారిశుధ్యపరిక్షలు మూడుదేరింగులు అందు
 కాటిల్యమతము విషయంబుల నామూల్యగ్రము పరిక్షించకహా
 తాతుగా నిగ్రహించుటయుచితము గాదనుటగావున విష్ణుగుప్త
 శిష్యులగువారు ప్రజారంజనమతమును నయ్యచప్రాసంబునుదా
 నిక్రిమంబు నునుపదేశింతురనుట ||..... ||

రాజాస్యజగతోహేతు ర్వృద్ధేర్వృద్ధాభినంమ
 తః | నయనానందజననః శశాంక ఇవతోయధోగ్

విద్యాభిజనవయోజ్ఞానవృద్ధులగు శుడితుల కభిమతుండగు
 రాజునముద్రమునకు చంద్రోదయము తెరంగున లోకజనంబులకు
 సేత్రానందకరుండగుననుట ||..... ||

యదినస్యాన్నరపతిస్సమ్యజ్నేతాతతః ప్రజాః | అ

కణధారాబలవద్విప్లవేతే హనారివ ||..... ||

శాస్త్రోపదేశవిధానంబున దండనీతియనుష్ఠింప నిరాజువ
 లనకర్ణధారులులేని యోడవలే జనంబులు హింసనొందుదు ర
 నుటవల్లన శాస్త్రదృష్టంబగున్యాయంబున ప్రజాపాలనమొనర్చి
 న రాజు ఇహపరములయందు కీర్తిస్వర్గముల ననుభవించునని
 యధోము..... ||

ధార్మికం పాలనశరం సమ్యక్పరపురంజయం |

రాజానమభీషున్యంతే ప్రజాపతిమివ ప్రజాః ||....
 రాజ్ఞోహి వ్రతముత్థానం యజ్ఞకార్యానుశాసనం |
 ప్రజాసుఖే సుఖం రాజ్ఞః ప్రజానాంచ హితం హి
 తం | నాత్త ప్రియం హితం రాజ్ఞః ప్రజానాంచ ప్ర
 యం హితం ||..... ౧౧

రాజశాస్త్రోక్తంబగు ధర్మస్వరూపంబెట్టిదనిన. అహింసయ
 నగానక్రమహింస జేయకుండుట - సత్యముబలుకుట - అసహ్యప
 డకుండుట - యనగా ఓర్పుగలిగియుండుట - పాపములు జేయకుం
 డుట - ఆచారము దేవతాతిథిపూజయొనర్చుట - భృత్యులకొసం
 గుట - భోజనంబనగా భోగించుట మొదలగు ననుష్ఠానంబులచే
 నుండుట..... ౧౧

అనుక్రమంబున రాజ్యంబునందలి జనంబుల సుఖమాత్మ సు
 ఖింబనియు వారికి హితంబగు కార్యంబాత్మ హితంబనియునందు
 లవ్యభిరిక్తమగునాత్మ హితము హితముగాదనియు భావించునట్టి
 నీతిశాస్త్రా నుష్ఠానక్రమముచే శత్రుజయ మొనర్చునట్టి రాజుల
 ను ప్రజలనువర్తించుననుట ౧౧

ఆయత్తంతక్షణం రాజ్ఞోర్వార్తారక్షణమాశ్రితా |

వార్తాభేదేనలోకోయంశ్వసన్నపినజీవత్తి... ౧౨

శత్రుపాథలు మొదలగు వాటిచే నష్టము నొందకుండునట్లు ప్ర
 జలరక్షించుట రాజుననుసరించి యుండుననియు - అట్టి - వార్తప్ర
 యురుజేయుటయు - వర్తకముజేయుటయు - సమవులరక్షించుట
 యు - ననుత్రివిధభేదంబులగుటంజేసి యీ వార్తకు రాజరక్షణలే
 నియడ చోరాదులచే నేనియు బలవంతులచే నేనియు నాక్రమిం
 చుంబడుననియు నట్టి సాతానాశనముచే లోకముబ్రతికియుండి
 యున్న శూన్యంబగుట మృతప్రాయమగుననుట..... ౧౨

పజాన్యజనభూతానామాధారః పృథివీపథిః | ఏక

తేచాపిపజాన్యేజీవ్యతేనతుభూపరౌ||.....౧౩

గావునదండధారుండగు రాజువహదేవతవలెభూమిజనుల
కాధారంబుగానుండువాడగుటంజేసి ప్రజారక్షణము ముఖ్య
కర్తవ్యంబగుననియు నట్టిదండధారుండగు రాజక్రమ ప్రవర్తుండ
గునపుడెట్టి సంకటము ప్రజలకగునో అట్టిసంకటమునా వృష్టియ
గునపుడును సంభవించదనియు దెలియదగులు.....౧౩

ప్రజాంసంరక్షతిన్మః సావర్థాయతిపార్థివం ।

వర్థనాద్రక్షణఛైయస్తస్మాశ్చేన్యస్తనవ్యసత్ ౧౪

శత్రుచోరకంటకాదుల భయంబులవలన సంకటము జెంద
కుండ రాజుప్రజలరక్షించుననియు నట్లురక్షించబడు ప్రజలు ధా
న్యస్వణ- వ్యాపారాదులవలన రాజును వృద్ధిపొందింపజేయు
ననియునుండువృద్ధిపొందజేయుటకంటేరక్షించుటయధికంబగు నె
ట్లన- రక్షణములేనియడపూర్వద్రవ్యాదులకును బాధయగుంగా
వుననట్టిరక్షణ పరుండగు రాజునకును రాజ్యమునకుగల పరస్ప
రసంబంధము సంభవించనియడ నిహపర సౌఖ్యాభావంబువలన
నరిష్టంబనియు తెలియదగు.....౧౪

న్యాయప్రవృత్తిస్తపతిరాత్మానమథవప్రజాః । ౧౫

వర్తేహోపసంధత్రైహంతిధ్రువమన్యథా||.....౧౫

న్యాయప్రవృత్తియనగా నీతిశాస్త్రానుసరణంబగుదండనీతి
ప్రజలకు ధర్మార్థకామములచే సంతృప్తిజేయుననియునట్లుగా
నియడ కామక్రోధరూషితుండగు రాజుచేనజ్ఞానంబువలనవాన
ప్రస్థసన్యాసులు మొదలగు నటవీసంచారిజనంబులకును కోపము
గలుగజేయుగావున న్యాయ ప్రవర్తకుండుగా నుండవలయు న
నుట.....౧౫

ధర్మద్వైజవనోరాజాచిరాయబుభుజేమహీం ।

అధర్మద్వైజవనహుషఃప్రతిపేదేరసాతలం । ౧౬

పూర్వంబున శాసనవంశోద్భవుండగు ఇంద్రసేనుండనురా

జాతాత్మసభయంబువలన తానును తనదేశప్రజలును రజస్వలా పంగమదోషమువలననగునధర్మాభివృద్ధిచేనశించుచురాగా, నావంశమునందు వైజవనుండను రాజుడయింది యారాక్షసునిని గ్రహింపఁగల్గినాఁడనువలన చిర కాలప్రభుత్వమొనర్చెననియు - ఇంద్రస్థానముజేరిన నహుషుండునున ధర్మంబగునింద్రభార్యా సంగమాపేక్షవలననగస్తునిచేశపుండగు చు కొండచిలువయ్యెననియు - ప్రసిద్ధము..... ౧౬

శ్లో॥ తస్మాద్ధర్మపురస్కార్యయితేతా గ్ధాయభూపతిః ।

ధర్మేణవధా తేరాజ్యంతస్యస్వాదుఫలంశ్రియః॥౧౭

మన్వాదిప్రణీత ధర్మక్రమంబున వృద్ధియగు రాజ్యమునకు ఇహపరంబులను భేదంబులుగల ఫలమురెండు దేరగులగు - నందు ఇహంబున - కాలవిభాగాది యుక్తభోగత్యాగంబులు - పరంబున - నశ్వమేధాదికంబులగు పుణ్యకర్మంబులు - నీరెండుచుపరిశుద్ధంబులగుట విశ్వర్యమునకు - స్వాదుఫలంబులనుట.....

ఇందువలన నధర్మప్రవృత్తిచేసగుసంకట బురుధర్మప్రవృత్తి చేసగురాజ్యవధాన ప్రజానుభిమోక్షరూపంబులగు రాజ్యప్రయోజనంబును దెలుపఁబడి యెనని విచారించవలెను.....౧౮

రాజ్యస్వరూపోపన్యాసము॥ శ్లో॥ స్వామ్య మాత్యశ్చ

రాష్ట్రంబచమగఁం కోశంబలంసుహృత్ । ఏతావ

చవ్యతే రాజ్యంసత్వబుద్ధివృషాశ్రయం॥...౧౯

స్వామి - అనగామంత్రి మొదలగుసర్వాంగంబులకు నధిపతియు ప్రాణభూతుండునున బలవలన ప్రధానాంగమగురాజు - ౧ - అమాత్యుండన గా - సకలకార్యంబులనుచునురాజుతోడనాచరించు - చుబుద్ధిసహాయముచేయుమంత్రాదులు - ౨ - రాష్ట్రంబనగారాజ్యము - దీనివలనసమస్తసర్వాంగంబులస్వహాణముగాదగినది - ౩ - దుర్గంబనగా - దుఃఖముచేతనుశత్రువులచేతనుచేనా క్రమించబడునది - అనగా కోటలు మొదలగునది - ౪ - కోశః - అనగాభోక్తృసము - ౫ - బలంబనగా - గజతురగరథపదాతిరూపంబగుచతురంగము - ౬ -

గుహ్యత్వన గారాజునకు స్నేహితులగు సామంత రాజులు. ౭ నగరి
సప్తాంగము రాజ్యంబనంబడు. నట్టి రాజ్యము. సత్వము చేసిన గా
వత్సమాణంబగు సప్తాంగవ్యసనంబులయందు తగులుబడక బు
ద్ధి బలముచే తనిర్వహించందగినది. గావున ప్రజ్ఞాబలాశ్రయం
బనుట.....౧౮

శ్లో॥ ఆలంబ్యబలవత్సత్వంబుధ్యాలోకితనిర్లమఃసప్తాం

గస్యాస్వలాభాయయతే తసత్తోద్ధితః ...౧౯

సత్వంబనంబుబలత లేనిదియు, వ్యసనమునందును సుఖమునం
డును తత్తద్వికారములు జేడని బుద్ధివిశేషము - నిర్లమంబనబుద్ధి
చేసగకటంబులనుంచి నివర్తిజే చుట - ఇందును భాషితవచనము.

శ్లో॥ ప్రారభ్య తేనఖిలు విఘ్నభయేననీచైః ప్రారభ్య

విఘ్నభీరతావిరమంతిమధ్యాః | విఘ్నేః పునఃపు

నగపిప్రతిహన్యమానాః ప్రారభ్యము తమజనానపరి

త్యజంతి|.....

అనున్యాయంబున రాజుచేనాలోచిత స్థిరీకృతంబగు కృ
త్యమునాగంభించినపిదప నిర్వహించునట్టి స్థైర్యమువివక్షింపబడి
యెగావుననట్టి సత్వముబలవత్సత్వమనుట - అట్టియష్టాంగయుక్తం
బగు బుద్ధిచేపూర్వోక్తంబులగు సప్తాంగయుక్తంబగు రాజ్యలా
భముకొరకు నిత్యవ్రయశ్చముజేయదగు. అట్టియత్నముజేయుట
యందుసప్తాంగమునందును ప్రధానాంగము తానయగుటంజేసి
త్రోలుతస్వలాభాభాము - ఎత్తముజేయవలయు - ననగానింద్రియ
నిగ్రహిగావలయునని తాత్పర్యము - అట్లురాజుయత్నించు నెడ
నమాత్యాదులును రాజ్యాభివినా - దుష్కార్యారంభ మునకుయ
త్నించజాలగనియు, అన్నికార్యంబులుసమీచీనంబగుననియు, విచా
రింపవలెను .....

శ్లో॥ న్యాయోనాజనమధాన్యవధానంగక్షణంతథా |

సత్పాత్రప్రతిపత్తిశ్చరాజవృత్తంచతుర్విధం॥౨౦

శాస్త్ర ప్రతిరణమునతిక్రమించక ద్రవ్యమునాజ్ఞించుటయన గానభిలషితద్రవ్యమునాజ్ఞించుటయు, అట్టిద్రవ్యమునుగానిభూహ్యమలనుగానివృద్ధిజేయుటయు, అట్టిదానిశత్రుచోరాదులచేనష్కృతులుగానియిట్లురక్షించుటయు, అట్టిసత్త్వమాగతప్రవృద్ధద్రవ్యమునుత్రివిధంబులగుసత్పాత్రంబులయందనగా-సత్వమునుత్తమమునునగు ధర్మాత్మలును కర్మతులునునగు బ్రాహ్మణులకును, తపస్యులకును, దేశకాలపాత్రములెరింగిదాన మొనంగుటయునునదిధర్మపాత్రమనియు, మంత్రపురోహితవారాధికారులు మొదలగువారికివేతనాదులొసంగుటవలనరాజ్యకోశవాహనాదివృద్ధియగుటంజేసియర్థపాత్రమనియు, కులరూపయవ్వనాదులచే పరిపూర్ణులగునంతఃపురకాంతారత్నవిషయికంబగు వ్రయముకామపాత్రమనియు, విభాగించబడియుండుపాత్రత్రయంబులయందాయావిషయంబుల నతిక్రమించకుండు నట్లుల లోభములేక వ్రయించుటయను రాజవృత్తము- నాల్గుదెరంగులనుట.....౨౦

ఇట్లుచతుర్విధరాజవృత్తంబులయందాద్యంబగున

ధార్జనానుష్ఠానక్రమంబెల్ల నన.

శ్లో॥ నయవిక్రమసంపన్నస్యాద్ధానశ్చింతయేధ్రియం॥

నయస్యపినయోమూలం వినయశ్శాస్త్ర నిశ్చ

యః॥.. .....

నీఃశాస్త్రజ్ఞానముగలవాడయ్యును పరాక్రమహీనుడయ్యేనేని శత్రువులవమతజేయుటవలననుపరాక్రమశాలియయ్యునీతిజ్ఞుండుగానియెడ ఏనుంగునుబోయివాడు స్వాధీనముజేసికొనునట్లు నీతిజ్ఞునిచేతొక్కయిండుగుంఘావున నీయుభయమునుగలుగవలయుననియు, అట్టివయివిక్రమసంపన్నుండగు రాజువురుషద్రవ్యసంపన్నుండగుచు నాపత్ప్రతికారదత్తుండై అనుకూలంబగు దేశకాలంబులెరింగి దండయాత్రారంభముజేయవల

యుననియు, అట్లు చేయుయాత్రారంభాదులచే నైశ్వర్య ఘూలం
బులగు సప్తాంగరాజ్యము లభించుయత్నము జేయవలెననియు,
అధాన్యజాన విధానము - అట్టి క్రియకు ప్రభమంబగు నీతిశాస్త్రా
భ్యాసమునకు స్వభావికంబగు నింద్రియజయము ముఖ్య కార
ణంబగుట నట్టియింద్రియజయము లేక వాని చే విషయాకృష్ట చిత్తుం
డగుటవలన శాస్త్ర వింతినమసాధ్యమనియు, అట్టి వినయముచే
శాస్త్ర నిష్ఠయునుగుటవలన నాశాస్త్రా నుష్ఠతయందు భగవ
త్కటాక్షముగలుగునుగావున - అందుచేపూర్వోక్త ప్రయోజనము
సిద్ధించు || ౨౧

శ్లో || వినయోహింద్రియజయస్తద్యుక్తశ్శాస్త్రమృళతి |
తన్నిష్ఠరిహి శాస్త్రాధాన్యః శ్రునీదం తిత తస్మిన్
యః || ౨౨ వినయలక్షణము.

శ్లో || జితేంద్రియత్వం వినయస్య లక్షణంగుణ ప్రకాశః |
వినయాదవాప్యతే | గుణాధి కేపుంసిజనోనురజ్జ
తేజనానురాగప్రభవాహిసంపదః || ౨౩

ఇంద్రియంబులు స్వకీయాధంబుల లగ్నంబులు గాకుండున
ట్లు నిగ్రహించుట వినయమనియు, నట్టిపురుషుండు శాస్త్రముల జ
దువ నేర్చుకలవాడగుననియు, నట్టియనవరతశాస్త్రాభ్యాసముజే
యువానికి శాస్త్రాధంబులు సమమంకంబులుగ దెలియునని
యు, నందువలన నైశ్వర్యం బధికంబగుననియు విచారించ వ
లెను || ౨౪

ఇందుముఖ్యంబగునింద్రియజయంబాత్మసంపదయ
గుట జేసి తత్సర్వరూపశ్రుతనము.

శ్లో || శాస్త్రంప్రజ్ఞాధృతిదాత్మ్యం ప్రాగభ్యుపధార
యిష్ణుతా | ఉత్సాహవాన్తి తాదాధ్యం
అప శ్లేశసహిష్ణుతా | ప్రభావశ్శుచితామైత్రీ
త్యాగస్సత్యంకృతజ్ఞతాకుశలశీలం మదశ్చేతిగు
ణాస్సంపత్తిహేతవః || ౨౫

నీతిప్రతిపాదకంబగుశాస్త్రజ్ఞానంబునుశ్లోశుశ్రూషాశ్రవణం
 చైవగ్రహణంధారణంతథా - ఊహాపాహార్థవిజ్ఞానంతత్త్వజ్ఞానం
 చదీగుణాఃప్రతియమప్రారంభగుబుద్ధిప్రజ్ఞయును-దుఃఖి సమయ
 మునుచువిషణ్ణతనొదంకుండు ధైర్యంబును-సామర్థ్యంబున-నిర్భ
 యరూపంబగుసామాన్యకాబను- జయసంపత్తియు-ఇంద్రియజయు
 హ-నిభావము- రాజుస్వయమింద్రియ జయసంపన్నుండగు నెడప్ర
 కృతులును- పుత్రులును జితేంద్రియులగుచురు గావున నింద్రియజ
 యసంపత్తియవశ్యంబునుట- తన జేదేలియుబడువిషయంబులచిరకా
 లమజ్ఞాపకమునందుంచుకొనుట॥ శ్లో॥ దాక్ష్యంతైస్త్మంతథామ
 వః శౌర్యగచ్ఛాహలక్షణంపరాక్రమంబును - ఆమషాం
 బును- సమర్థతానుగుడియుంటయుత్సాహమునుట - నంను
 దాక్ష్యంబుననదివిశేష నాయకగుణంబనియు శీఘ్రకారితయునను
 ట- చాగ్నిశ్వంటును- దృఢ గాత్రతయు - ఆపత్కాలంబునశ్రమ
 లనొఱుఁటయు- యట్టి పుణ్యాతిశయచేష్టయుక్తంబగుదండధా
 రిత్వముచే పగులచేననవమానితుండగునదియ ప్రభావంబునుట -
 అట్టి ప్రభావంబును పరస్త్రీపరస్త్రివ్య పరహింసలయందాసక్తుడు
 గాకుండుట శుచితయునునది- సర్వభూతంబులయందు మైత్రియు.
 సత్పాత్రంబులయందధికమువ్రయించుట- త్యాగము- అబద్ధాలా
 పములు జేయకుండుటసశ్యము - ఒగులచే జేయబడిన యుపకా
 రమునకు ప్రత్యుపకారముజేయవలయునను తలంపుకోగూడినది
 కృతజ్ఞత- మాతామహపితా మహావంశశుద్ధియు - శుకంబగుతా
 త్పర్యంబును - ఇంద్రియనిగ్రహాదులు మొదలగు గుణంబు లైశ్వ
 ర్యకారణంబులగునని విచారించవలయును.....౨౩

ఇట్టిగుణంబులచే నాశ్వుండగు రాజుశ్శవంతుడనంబగు న
 తండు రాజ్యమునకంగభూతుండగు నయినను స్వభావవినయసం
 పత్తిమాత్రముచే శాస్త్రశిష్యమును సంభావితంబగుటవలన రా
 జ్యమునుజేదిన రాజుచేవినయా నుష్టానమవశ్యకిణీయుము మ
 నుమ్యులకింద్రియసుఖంబులు విచిత్రంబులునుమనోహరంబులున

గుటంజేసియు చిత్తమునకుచాంచల్యముస్వాభావికగుణంబగుటంజేసియు గాజగువాడుసార్వకాలంబును వినయంబున నిందియణయింబునం దతిజాగరూమండు గావలయుననుట.....

శ్లో॥ ఆత్మానంప్రథమం రాజావినయేనూపపాదయేత్ ।

తత్తమాత్యాస్తతోభృత్యాస్తతఃపుత్రాస్త

తఃప్రజాః॥.....౨౪

తొలుతరాజగువాడు స్వకీయేంద్రియజయ శాలిగావలయునందువలన ప్రకృతులును జీశేంద్రియాలగుచరసుట-పిదపమంద్రులుభృత్యులు - పుత్రులు - మొదలగువారి నాత్మల్యాలగునట్లు శిక్షింపుచు వారలచే ప్రజలనునట్టి గుణయిక్తులగునట్లుజేయుచుండవలయుననుట .....

వినయమునకు ప్రయోజనంజేసునిన.

శ్లో॥ స దానురక్తప్రకృతిఃప్రజాపాలనతత్పరః । వినీతా

త్సహీన్యపతిభూయసీంద్రియమశ్నుతే॥ ౨౫

రాజ్యసంప్రాంగంబులయందుప్రపన్నుడగు రాజుచిరకాలము మహదైశ్వర్యముననుభవించుననివిచారింపవలెను... ..౨౫

ఇట్టిఇంద్రియజయముకష్టసాధ్యమనుట.

శ్లో॥ ప్రకీర్ణేవిషయాఃకేధావంతఃప్రమాధినః । జ్ఞా

నాంకుశేనచర్షితవిశ్వమింద్రియదంతినః । ఆత్మా

ప్రయత్నేనాథేభ్యోమనస్సమధిఃస్థతి । సంయో

గాదాత్తమనసోఃసప్రత్తిరుపజాయతే । విషయా

మిషలోభేనమనఃప్రేరయతీంద్రియం । తన్నిగుం

ధ్యాత్ప్రయత్నేనజితేతస్మిన్జితేంద్రియః॥ ౨౬

శబ్దస్పృశరూపరసగంధంబులనియెడు పశేంద్రియవిషయంబులుబహుభంగగుటంజేసియు నవిమనోహరంబుల గుటంజేసియువిషయంబులయందాసక్తిగలుగు మనస్సింద్రియంబుల ప్రేరేపించుటవలనను ఆత్మమనస్సంయోగంబులవలన ప్రవృత్తిగలు

గుటవలనను జితేంద్రియంబు గావలయునను రాజుజ్ఞానంబను నం
కుశంబువల ననింద్రియంబులనుమదమేనుగలను నిగ్రహించి జి
తేంద్రియంబుండనంబు.....

ప్రధానేంద్రియంబగుమనస్సుకుపర్యాయనామంబులు.

శ్లో॥ విజ్ఞానంహృదయందిశంఘమోబుద్ధిశ్చతస్సమం ।

అనేనాత్మాకరోతీహప్రవర్తనవర్తనే ॥ .. ౨౯

కార్యవృత్తి మనఃప్రధానంబగుటంజేసిబుద్ధిచేతర్తవ్యాకర్త
వ్యంబులునుప్రవర్తనవిర్తనంబులునగువిషయంబులు దెలిశి మన
స్సుచేశాస్త్రపిహితానస్తానంబులయందు ప్రవృత్తి యు అకార్య
నివర్తియు జేయునగు.....

శ్లో॥ ధర్మాధర్మోనుఖిందుఖిమిచ్ఛాద్యేషాతథైవచ ।

యత్న జ్ఞాన సంస్కారాః ఆత్మలింగముదాహృ

తం ॥.....

స్వగత మోక్షుఫలప్రదంబులగు ప్రవృత్తి లక్షణ మధర్మంబని
యు - సరి కాదిదుఃఖఫలదంబగు ప్రవృత్తి యి ధర్మంబని యు - ఖశబ్దం
బునకుబుద్ధి ద్రియంబులధర్మంబులు గావున నట్టి బుద్ధి ద్రియంబు
లకు సంతోషమునుఖిమనియు - అనధర్మముదుఃఖమనియు - కో
రికయు - ధైర్యంబును - మొదలగుస్వరూపంబుల దెలియుట యా
త్మస్వరూపంబనిబడు.....

శ్లో॥ జ్ఞానస్య యగపద్భవోమనసోలి గడచ్యతే ।

నాథామృతసంకల్పః కర్తాస్యప్రకీర్త్యతే ॥ ౩౧

శబ్దస్పృశోది ఇంద్రియాధర్మంబులదెలియుట మనః స్వరూ
పంబనియు, నా నాధర్మంబులయందు ప్రయత్నంబు గానచుట
దానికృత్యంబనియు, దెలియునది.....

ఇంద్రియేంద్రియాధర్మస్వరూపము.

శ్లో॥ శ్రోత్రంత్యక్చక్షుఃపీఠిహ్వా నాసకాచేతిపంచమీ ।

పాయూపస్థంహస్తపాదౌవాక్చేతీంద్రియసంగ్ర

హః । శబ్దస్పృశోచ్ఛరూపంచ రసోగంధశ్చపంచ

మః | ఉత్సర్గానందనాదానగత్యాలాపాశ్చ త

త్రియోగః || ౩౩

శబ్దంబుల నేరుంగు చేవులును, సోకుడు దెలియుత్పగిందియంబును, రూపము దేయకుండులును, రుచులు దెలియునా లుక్తియు వాసనలు దెలియు ముక్కును, ననుజ్ఞా నేంద్రియంబులును. మల పిసజానము జేయుగు దేంద్రియంబును, స్త్రీపురుషుల సంయోగా వంశమునుభవింపజేయు నుపస్థంబును, తీసుకొనుటయునిచ్చుటయువృత్తిగాగలుగు హస్తంబులును, గమనక్రియాపాటవంబగు పాదంబులును, మాటలాడునోరునునను, కర్తేంద్రియంబులు, ను - నిదియశ్రింక్రియదశకములు తత్కార్యంబులు... ..... ౩౩

బహిరంతర్వి భాగములను కారణం.

శ్లో|| ఆత్మామనశ్చ తద్విద్భిద్యై రంతఃకరణముచ్యతే |

భ్యాతుంసప్రయత్నాభ్యాంప్రవృత్తిరుపజాయతే |

ఆత్మయుమనస్సునునను రెండను నంతఃకరణంబులనంబడు వీటి ప్రేరణచేత పూర్వోక్తంబులగు దశేంద్రియముల ప్రవృత్తిగలుగు || ౩౪

శ్లో|| ఆత్మబుద్ధీంద్రియాణ్యథాబహిఃకరణముచ్యతే |

సంకల్పాధ్యవసాయాభ్యాంబుద్ధిరాసాంప్రకీర్తితా |

ఉభే ఏవేహిఃకరణే యత్నానంతర్యకేస్యతే |

తస్మాత్ప్రయత్నసంరోధాద్భావయేన్నైర్మమ

స్మృతాం || ౩౫

స్వకీయంబగు బుద్ధీంద్రియంబులుబహిఃకరణంబులనంబడు - నెట్లన అంతఃకరణ ప్రవృత్తిలేకయడ నింద్రియ ప్రచారంబులకు హేత్వ భావంబగుటవలనను, ఇంద్రియంబులప్రవృత్తి సంగల్పానంతరంబగుటవలనను, యత్నమున గానంకల్పమునిగ్రహించుటహంకారమునునిగ్రహింపవలయుననుట ౩౬

శ్లో|| ఏవంకరణసామధ్యాత్మయమ్యాత్మనమాత్మ

నానయావనయవిద్రాజాకుర్వీతహితమ్యానం ౩౭

ఇట్లుంతకరణబహిరకరణంబుల స్వాధీనము చేసికొని న్యా
యాన్యాయవిదుండగు భూపతితనకును రాష్ట్రంబునకును హితం
బగు కార్యంబనుష్ఠించవలయుననుట||.....౩౭

శ్లో॥ యత్ప్రతివ్యాం ప్రీహియవంహిరణ్యంపశవ స్త్రి
యః । ఏకస్యాపినపర్యాప్తుతస్మాదతిత్వహంత్య
జేత్||.....౩౮

భూమియందుగలిగియుండు ధాన్యహిరణ్యపశు ప్రమదాజ
నంబులు నిందియజయములేని నోకపురుషుని యనుభవమునకు
జాలినదిగనుండదుగావున నత్యాశనువజ్రించవలయుననుట- ఇ
ట్లుండు నెడల నిందియనిగ్రహిగానివాడు..... ౩౯

శ్లో॥ ఏకస్యాపినయశ్శక్తోమనసస్సంనిబహాణేమహీం
సాగరిపర్యంతాంసకథంనువిజేష్యతి||.....౪౦

ఏ రాజువకటియు సహాయరహితంబును అణుపురుగుతనము
నస్సును జయించుటకనమధుండగు నొకటిపురుషుని జయింపబ
డవలయు- ననేక రాజులచే పూరితంబగు సముద్రపర్యంత భూమి
నెట్లుజయింపవారుననుట||..... ౪౧

ఇందియనిగ్రహము లేని వానికిఫలము.

శ్లో॥ క్రియావసానవిరసై ర్విషయైరపహారభిః । గచ్ఛ
త్యాషీ త్తహ్యదయః కిరీవన్యపతిగ్రహం । సజ్జ
మానోహికార్యేషు విషయాంధీకృతేక్షణః । ఆవ
హత్యుగ్రభయదంస్వయమేవావదంన్యపః|| ...౪౨

విషయములందాసక్తంబగుచు పురుషునవశునిజేసి క్రియా
పరీణామానంతరంబున నిష్ఫలంబులుననిష్ఠప్రదంబులునునగునింది
యంబులచే నిగ్రహింతుండగుచు మదమేనుగవలెనన్యులచే పట్టు
బడుటయేగాక విషయములగుడ్డివాడగుచు దుష్కార్యప్రవర్తన
చే భయంకరంబగు నాపదను తనంతననుభవించుననుట.....౪౩

శ్లో॥ శబ్దస్పృశశ్చ రూపంచ రసోగంధశ్చమచమః ।
ప్రకైకమేవమే తేహంవినాశప్రతిపత్తయే । శుద్ధి

శమ్పంకురాహారో విహార క్రమణక్షమః । లు
 భకాద్భితమోహేన మృగోమృగయతేవథా । గిరీ
 ద్రశీఖరాకారో లీలయోన్మూలితద్రుమః । కశీ
 స్పృశానంమోహో దాలానంయాతివారణః । స్ని
 గ్ధదీపశిఖాలోక విలోభితపిలోచనః । మృత్యుమృ
 చ్ఛత్య సంజేహో త్వతంగస్సహసాపతన్ । కూరే
 పిహిభవస్త్వేషే రగాధేనలితేచరన్ । మినస్తు
 సామిషం లోహ మాస్వానయతిమృత్యవే । గు
 ధలుభోవధుకరో దానాన వపిపానయా । ప్రా
 స్నోత్యసుఖసంచారాం గజకర్ణ యుశేంయుశాం ।
 ఎత్తైశోపినిస్తుంతి విషయావిషసస్త్వభాః । తే
 గ్రీనుసకథగ్రస్యా దృస్యమంపంచసేవతే...రూ

విశికిడియు - సోకుడు - రూపము - రుచి-వాసన - యన్మనై
 చింద్రి యార్థకంబులు జంతువినాశ కరంబులుగావున నందొక
 టొకటికి దృష్టాంతరంబులు క్రమంబునజెప్పంబడియె - నందుశ
 బ్దముచేగలుగుననర్థకంబు - పరిశుద్ధంబగుగడ్డిమెసవి అశ్రమంబు
 ననతిదూరముబారగలజింకలు మృగయునిచేత్రావితంబగు సంగీ
 తమోహముచే వధమునొందుటయు - పర్వతశిఖరమువంటి జే
 హముగలిగివృక్షములనవలీలగావిరువజాలునేనుగు ఆడయేనుగు
 చేనగు సోకుడుమాత్రముచే గట్టబడుటయు - యజ్ఞిని మోహ
 గంబగురూపముగలదీపకలికాలోకనమాత్రముచేఫలభ్రాంతిగలిగి
 మిడతమృతినొందుటయు - నీటియందగుపడని యట్టిలోతుననుం
 డియు గాలగర్భిణంబగు మాంసాస్వాదభ్రమచే మత్స్యములు
 మృతినొందుటయు - పుష్పరసములుచే సులభముగాస్వాదువస్తు
 పులాస్వాదించునదియుయ్య పనుగమదముచేనైన వాసనాలుబ్ధి
 బగు భృంగంబులయ్యేనుగలకరతాడనవివశత్వమునొందుటయు -
 క్రమంబుననొకటొకటికి దృష్టాంతరంబులగుచుండు విషతుల్యము
 లగు విషయంబులనన్నిటియందును పరవంశుండగు నరుండెట్లు

సౌఖ్యముననుభవించగలడుట.....

ఇట్టి యుపన్యాసమువలన సుత రావిషయంబులను భవయో

గ్యులు గావేయననుభవి భాగము.

శ్లో॥ సేవేతవిషయాన్కాలేషుక్వాతత్పరతావశీను

ఖంహిఫలమాథాస్య తన్నిరోధేవృథాశ్రియః॥౧౯

ద్రవ్యసంపాదనమునకు ప్రయోజనమాత్మ సౌఖ్యంబయగుటవలనను-
 లట్టియాత్మసుఖముగలుగనియడ నైశ్వర్యమువృథయగుట
 వలనను కేవలముతత్పరత్వముచే పూర్వోక్తానధా సంభావిత
 మగుటవలనను మేధావియగుపురుషుడిండియాధాంబులయం
 నత్యాసక్తిజెందక పూర్వీకులచేమూడుముక్కలుగడియమితం
 బగును ముహూర్తనామకమయిన నెనిమిది భాగంబులుగా
 విభజింపబడు పగటియందు మొదటి కాలంబున నంతఃపురవి
 షయంబులగు నాచార్యవ్రయంబులవిచారణయు - రెండవకా
 లంబున గండవిషయంబును - మూడవ కాలంబున సానభోజ
 నంబులును - నాలగవకాలంబున ద్రవ్యాజ్ఞానవిషయంబును -
 నైదవకాలంబున నమంత్రులతోడ నాలోచనయు - నారవకా
 లంబున నంతఃపురసంచారంబు - నేడవ కాలంబున చతురంగ
 బలావలోకనంబును - ఎనిమిదియవకాలంబున పరాక్రమచిం
 తయు - రాత్రియందలి ప్రథమకాలంబున గూఢచరులవిచారణ
 యు - రెండవకాలంబున భోజన గ్రంథావలోకనంబులును -
 మూడవ కాలంబున గీత వాద్యనాట్యావలోకనంబును - చతు
 థా పంచమ కాలంబులనిద్రయు - నారవకాలంబున శాస్త్ర
 చింతాకార్య చింతలును - నేడవకాలంబున పురోహితాదుల
 తోడవైదికంబగు దేవమానుషాత్పాతిక ప్రతీకారచింతయు నను
 తత్తత్కాలవిభాగపూర్వకంబులును పరస్పరబాధాభావంబులు
 మనగునట్లిండియసుఖంబులనుభవించదగుననిఫలితార్థము

శ్లో॥ నికామసక్తమనసాంకాంతాముఖిలలోకనే । గ

శంతిగళితాశ్రూణాయవ్యనేనసహశ్రియః॥౨౦

కామినీముఖావలోకనమునందే సదానక్తుడగు రాజు తదేక
 పరవశుండగుటచే కార్యాంతరాభావమువలన యవ్వసంబును
 ద్రవ్యంబును సమీపవర్తినియగు ప్రియురాలి కన్నీళ్లు తోడనజా
 రుననియథాము - అనగా ఏకకృత్యమునందే ముఖ్యానురాగము
 గల పురుషుడు విషయాంతర స్వరూప నిరూపణజ్ఞానముచేత
 దశానన్మాత్రపరవశుండగుచు జేపననుట..... ౧౦

ధర్మార్థకామవిషయంబులప్రయోగవిభాగము.
 శ్లో॥ ధర్మదర్మోధర్మతఃకామః కామాత్సుఖ ఫలోద
 యః | ఆత్మానంహంతితోహిత్యాయాయుక్త్యాన
 నిషేవతే..... ౧౧

ధర్మప్రవర్తనచేద్రవ్యాజ్ఞానంబును - ద్రవ్యాజ్ఞానముచే కా
 మభోగోపపత్తియుపరస్పర సంబంధప్రవర్తనంబులుగుటను నం
 దుకేవల ధర్మసక్తుండగుచు నతిదానాదులవలననధాంబును నతి
 తపస్సు మొదలగు క్రియానుస్థానంబులచే కామంబును - నశింపజే
 యుటవలన శరీరక్షయపాదకంబుగుట - దానిచేనశించుననియు
 కేవలాధానసక్తుండగుచు జ్ఞాగముజేయకుండుటవలన ధర్మంబు
 ను - నంతః పురరక్షణాదికంబుల వ్రయించకుండుటచే కామంబును -
 నశింపజేయుటవలన ధర్మకామవిరోధంబుగలుగుటచేదాను నశిం
 చుననియుకేవలకామా సక్తుండగుచు స్త్రీమృగయాగ్యాతాసక్తుం
 డగుచుధర్మార్థాంబులనశింపజేయుటవలన రాజయత్నై దిరోగ
 ప్రాపుండగుచునశించుననియు, నేకై కానుష్ఠానంబుననితరద్వయ
 త్తయమగుటవలననందుచేతానునునశించుంగావుననట్లుచేయక ప
 రస్పరసాపేక్షంబులగు యుక్తిచేత్రివర్గమనుష్ఠించవలయుననుటగ

స్త్రీ విషయకామమునందలిదోషము.

శ్లో॥ నామాపిస్త్రీలిసంహ్లాది వికరోత్యేవమానసం | కిం
 పునదేశానంతస్యాపిలాసోల్లాసితభ్రువః | రహః
 ప్రచారకుశలామృదుగద్గదభాషిణీ | కంఠనారీచల

యతిరక్తంరక్తాంతలోచనా । మునేరపి మమోవ
శ్యంసరాగంకుదులేంగనా||ప్రసన్నంకాంతజననం
సంధ్యేవశశిమండలం । మనఃప్రహ్లాదయంతీభిక్తు
డయంతీభిరవ్యలంమహంతోపిహిధ్యంతేస్త్రీభి
• రద్భిరివాచలాః||.....౫౫

శ్లో|| నారీతినామమాత్రేణకాత్మంసమతినీష్ఠురం। పీసూన్నతస్త
సీనారీకంవాననమయెన్నరం । అనుచాటూక్తిసనుసరించి రూపా
దార్యసౌందర్యాలంకారభాషారాగపరిచర్యావిక్రియా విశేష
ములచేయుమలనేనియనాత్మవశ్యముజేయుటచే కొండలనుపగ
లదీసునట్టియదకస్వభావంబును - కఠినంబగుకాష్ఠంబునువంగజే
యునట్టియలైత్రాటి స్వభావంబునుంగల ప్రమదా జనంబులను
రక్తుండగు భోగపరుండగు పురుషునేలవశ్యముజేసికొనదని తా
త్పర్యము.....౫౫

మృగయాదులదోషము.

శ్లో|| మృగయాక్షస్తథాపానంగర్హితానిమహిభుజాం ।

దృష్టాస్తేభ్యస్తువిపదఃపాండునైషధవృష్టిను|| ౫౬ .

అతిమృగయాసక్తుండగు పాండురాజు మృగరూపధారియ
గుఋషిచేశపుడగుచు నాపదనొందెననియు, నతిరూఢానాసక్తు
డగునల చక్రవర్తిపుష్కరుణేనొడి ఆపదజెందెననియు, నతిపా
నాసక్తులగు యాదవులుపరస్పరహతులగుచు మృతిబొందినయు,
ప్రసిద్ధంబులగుట, రాజులచే నీమూడునునత్యనుష్ఠానాహంబులు
కావనుట.....౫౬

కామక్రోధాదులదోషనిరూపణము.

శ్లో|| కామక్రోధస్తథాలోభఃహర్షోమానోమదస్తథా ।

షడ్వర్తయత్ప్రజేనేయస్మిత్త్యక్తేనుభిన్నపః||౫౭

పూర్వోక్తలక్షణలక్షితంబగు కామంబునుప్రాణీంద్రోహబు
ద్ధిజనకంబగుక్రోధంబునుద్రవ్యంబు నందత్యాసక్తరూపంబగులో
భంబును, పరహింసా పరద్రవ్యాదులహరించునట్టిహంసకంబును,

స్వజనస్వపక్షాదులయందలి దురభిమానంబును, బలాతిశయము
జేసిరితంబగు మనంబును, ననునదివదులుటచే రాజుసుఖముగు
ననుట.....౧౮

వీరిననుష్ఠించినశించినరాజోదాహృతి.

శ్లో॥ దండాభ్యాన్మపతిఃకామా త్రోధాచ్ఛజనమేజ
యః | లోభాదైశస్తరాజప్తి గాఢాపీహషణ
తోసురః | పాలస్త్యరాక్షసోమానా న్నదాన్ధంభో
ద్భవోన్మపః | ప్రయాతానిధనంహ్యేతే శత్రుష
డ్వర్గమాశ్రితా॥ ౨౦

ఇట్లుకృమహారాజపుత్రుండగు దండుడయ రాజుశుక్రపుత్రి
యగునరజయందలి కామంబువలన శుక్రశాపగ్రస్తుండగుచుమృత్వ
వణముచే మృతిబొందెననియు తరరామాయణప్రసిద్ధము - తన
చేజేయు నశ్వమేధయాగమునందు ఇంద్రప్రవిష్టంబగువశువగున
శ్వముచే కామించబడుతనభార్యయగు వపుష్టమవిషయంబున
ఋషులమీదకోపించిన జనమేజయుండు ఋషిశాపముచేనశించె
నని హరివంశప్రసిద్ధము - విశుండనురాజుతనచే జేయబడున్ముఖ
మునందలి సౌవర్ణమయంబులగు యజ్ఞపాత్రాదుల ఋత్విజుల
కొనంగక లోభమువలనఋషిశాపదగ్ధుండయ్యెనని ప్రసిద్ధము -
వాతాపియనురాక్షసుండుఅగస్త్యమహర్షిచేబద్ధుటప్రసిద్ధము -
రామకౌసురుండభిమానముచేబద్ధుటరామాయణప్రసిద్ధము - గం
భోద్భవుండను రాజుమదాతిశయముచే నరనారాయణులపైగం
డైతియెదిది నశించెనని యుద్యోగపర్వ ప్రసిద్ధము.....౨౨

అరిషడ్వర్గవశ్యులుగాక సౌఖ్యమునొందినవారు.

శ్లో॥ శత్రుషడ్వర్గముత్సృజ్య జామదగ్న్యజితేంద్రి
యః | అంబరీషశ్చ నాథాగో బుభుజాతే చిరం
మహీం॥ ౨౧

జితేంద్రియులగుదు పరశురామ - అంబరీష - నాథాగులు
చిరకాలమురాజ్యపాలనముజేసి ఇహపరసౌఖ్యాదుల నొందిరిని

ప్రసాదము... .. ౬౦

ఇతీంద్రియజయో నామప్రథమవిభాగః

ఇట్టింద్రియజయవిభాగముదెలిపి యందుచే సాధ్యంబు

గువిద్యావృద్ధివిషయంబును ప్రస్తుతించుచున్నాను.

శ్లో॥ వధాభివ్యక్తహిధర్మభావ సేవితోనన్ధిరాదరా

త్ | నిగృహీతేంద్రియగ్రామః కుర్వీతగురు సేవనం |

శాస్త్రాయగురుసంయోగశ్చాస్త్రివినయవృద్ధయే |

విద్యావినీతోన్యపతి నాకృత్రేవ్వవసీదతి | వృద్ధో

పసేవీన్యపతి స్సతాంభవతినంతుతః | ప్రేర్యమా

ణోప్యసద్వర్తై నాకార్యేషుప్రవర్తతే || ... ౬౪

చతుర్విధపురుషార్థంబులకును ముఖ్యకారణ భూతంబులగు ధర్మార్థంబులవృద్ధిజేయుకొరకుపూర్వీకులచేననుష్ఠితంబగు గురు సేవాదులజేవినయవృద్ధికొరకు శాస్త్రంబనుష్ఠించవలయు ననియు-అట్టిశాస్త్రాభ్యాసవినయాది గుణగణంబులుగలనరపతి - దుర్మార్గులచేప్రేరేపింపబడియును దుష్కర్మానుష్ఠానంబులయందు ప్రవర్తించడనియు విచారింపవలెను... .. ౬౪

శ్లో॥ ఆరదానఃప్రతిదినంకలాస్సమ్యజ్మహాపతిః | శుక్ల

పక్షేప్రతిచరణశశాంకభవవధాతే | జితేంద్రియ

స్యన్యపతేర్నితిమాగ్ధానుసారిణః | భవంతుజ్వ

లితాలక్ష్మ్యకీర్తయశ్చనభస్పృశః || ... ౬౬

పూర్వోక్తంబగుశాస్త్రాభ్యాసమనవరతము జేయుచుండుటవలననిర్మలంబగుబుద్ధిచాతుర్యాదులుగలుగుననియు నట్టివిద్యాశాలియు జితేంద్రియండునునీతిమాగ్ధానుసారియు నగు రాజునకు నైశ్వర్యకీర్తులువృద్ధియగుచుండుననియువిచారింపవలెను. ౬౪

సర్గోపసంహృతశ్లోకములు.

శ్లో॥ ఇతీవరాజావినయాన్నయాన్వితోనిషేవమాణో

నరదేవసేవితం | పరంసమాక్రామతిభాస్వరంశ్రీ

యఃశ్శిరోమహాతన్నగిరేరివోన్నతం || ... ౬౭

పూర్వోక్తక్రమంబునరాజగువాడు పూర్వరాజ్యులచే నను
ష్ఠితంబగు నయ్యవినయంబుల ననుష్ఠించినేని సూర్యకాంతిచే నెడ
తెగక ప్రకాశించుచుండెడు మేరుపర్వతమువలెనితైశ్వర్యశౌభ్య
బృండగుననివిచారింపవలెను.....౨౭

శ్లో॥ ఇయంహిలోక వ్యతిరేకవీరీకనీ స్వభావతఃపా
థీకవతా సమున్నతా బలాత్తదేనాంవినయైర్ని
యోజయేన్నయస్యసిద్ధ్యవినయఃపురస్సరః॥౨౮

ఇట్టిరాజధర్మ ములోకనిష్ఠజనంబులచే ననుష్ఠించనగినది య
య్యనుచిరంతన వాసనాబలముచే నుత్తాగ్గణవర్తులగుట వలనను
నీతిశాస్త్రానుష్ఠానమునకు వినయముమూలంబగుటవలనను రాజ
గువాడట్టిలోకంబును బలాత్కారముచేతనగా దండనీతియుతు
లును నగునట్లు జేయనగు ననుట.....౨౮

శ్లో॥ పరాంవినీతస్యముపైతిసేవ్యతాంమహివతీనాంవి
నయోహిభూషణం॥ ప్రవృత్తదానోమృదుసంచ
రత్కరిః కరీవభద్రోవినియోనశోభతే॥.....౨౯

మనధారలనొసంగుచు మృదువుగాచలింపజేయు తుండము
గలభద్రగజరాజు పూజ్యంబగు సంపదవహించినటుల సత్సాత్ర
దానాభ్యుండును వినయయుక్తుండునునగు రాజుసత్పురుష సేవ్యుం
డగుననుట.....౨౯

శ్లో॥ గురుస్తువిద్యాధిగమాయసేవ్యతే శ్రుతంచవిద్యా
హతయేమహాత్మనాం॥ శ్రుతానుబంధీనిమతానివే
ధసాం అనంశయంసాధుభవంతిభూతయే॥...౩౦

నీతిశాస్త్ర శారులగు పూర్వాచార్యుల తాత్పర్యము శ్రు
తమనగా శాస్త్రోపదేశ శ్రవణముననుసరించి యుండుటవలన
ను- నట్టిశ్రుతము విద్య ననుసరించి యుండుటవలనను నట్టి వి
ద్యాధిగమము గురువుసేవవలన సంభవించ వలయుననియు న
ట్టిగురుశుశ్రూషవలన సంభవించువిద్య చేతమనందు చేలభించు
శ్రుతముచేతను విశేషైశ్వర్యముననుభవించుననుట.....౩౦

శ్లో॥ సుఖపుణ్యముచ సెవ్య సద్గురుంశుచిరను వృత్తివరో

విభూతయే । భవతిహివినయో పసంహితోన్యక

తిపదాయశహాయచక్షుమః॥... .. ౭౧

స్వచ్ఛవృత్తిగలవాడగుచు వినయసంపదజేగురు సేవీయగు
రాజువినయముగలవాడును రాజ్యస్థానమున కహలంఘననగు
ననుట. ౭౨

శ్లో॥ అవినయపకమాదరాద్యతే వశమవశంహినయం

తి విద్విషః । శ్రుతివినయవిధింసమాశ్రిత స్తనురపి

నైతిపరాభవంకృచిత్॥... .. ౭౩

పూర్వోక్తంబులగువిద్యావినయంబులు లేక నన్యాయప్రవ
ర్తకుండగు రాజునునులభముగా శత్రువులుస్వాధీనముజేసికొ
నుదురుగావునను నల్లుగాకవినయశ్రుతంబులననుష్ఠించు రాజు
స్వల్పమేనియు పరాభవంబునొందకుగావునను విద్యావినయం
బుల ననుష్ఠించవలయునని ప్రథమసర్గోక్త ఇంద్రియజయఫలితా
ర్థము. * * * * *

ద్వితీయసర్గప్రారంభః॥ ఆనీష్వక్ష్యామివిద్యాః ।

శ్లో॥ ఆనీష్వక్ష్యేం త్రయీంవాగ్దాం దండనీతించపాథి

వః॥తద్విదైస్తత్త్రియోపేతైశ్చింతయేద్వినయో

నివసః॥... .. ౧

పూర్వసర్గోక్తవిధానంబున వినయముతుండగు రాజువత్స్య
మాణలక్షణలక్షితంబులగు - ఆనీష్వక్ష్యేవిద్యాయను - త్రయీవిద్య
యను - వాగ్దావిద్యయను - దండనీతివిద్యయనను - నాలుగువి
ధంబులగు రాజవిద్యలను - నాయూయివిద్యాజ్ఞానానుష్ఠానంబులు
గల పెద్దలతోగూడి రూపవిద్యలులోకమునందు చక్కగా ప్రవర్తిం
చునటుల యోదించదగుననుట.

ఇందుస్వరాజ్యపరిపాలనము సమీచీనముగాదయ్యేనేనియ
స్వరాజ్యముస్వాధీనంబగుట దుర్లభంబుగావున స్వరాజ్యప్ర

తిష్ఠకౌరవక్రమంబున నుపాయంబునెప్ప నుపక్రమించియందునీ
సర్గంబునవిద్యావిభాగంబును - వణాశ్రమవిభాగంబును - సం
హసితమాహాత్మ్యంబును క్రమంబునవివరింపఁబడుననుట.....౧

శ్లో॥ అస్వీక్షకీత్రయీవాతాః దండనీశ్వశాశ్వతీ వి

ద్యాశ్వతఃప్రపవైతా లోకసంస్థితీహేతవః॥..౨

పూర్వోక్తంబగునీవిద్యాచతుష్టయంబునులోకములధర్మమా
ర్గము నందకుండసన్తార్గ ప్రవతకానమును చతుర్విధ పురుషార్థం
బులను గలుగజేయుంగావున లోకప్రతిష్ఠకౌరవముఖ్యహేతువు
లని యాతాతాశయముచే పునరుదాహృతంబయ్యె నందుతొలు
త సకలవిద్యాపరిశ్రమంబునకు ముఖ్యకారణంబులయిన నాస్వీ
క్షకీయః పదపథర్కప్రాధాన్యంబగుటచే ధర్మస్థాపనాధామిత్ర
యీవిద్యయః-నట్టిధర్మమధాసంబంధియగుటచేనధాజానము
కొరకువార్తము - నట్టిధర్మాధాభివృద్ధులు దండనీశ్వలన నేర
క్షితంబులు గావలయు గావునదండనీతియః పరస్పర సంబంధంబు
లును వృద్ధిహేతువులునుగావునను నిదిలేనియడ లోకవ్యవసా
నాశంబగుచు జేడుం గావున నునియవశ్యానైయంబులని వి
చారించవలెను..... ౨

శ్లో॥ ప్రదీపస్సగ్వవిద్యానాం ఉపాయస్సర్వకర్తృణాం |

ఆశ్రయస్సర్వధర్మాణాం శశ్వదాస్వీక్షకీమతా॥౩

అందుప్రథమంబగునాస్వీక్షకీ - వత్సమాణంబులగుత్రయీ
వార్తాదండనీతి స్వరూపంబులన్వేషించుటకు దీపాయమానంబు
ను - రాజషాఢ్యణ్యంబులు నుపాయంబులు నెలుపునదియును -
సమస్తధర్మంబులకునాశ్రయంబునునగుగావున తొలుత ప్రస్తా
యమానంబయ్యె..... ౩

శ్లో॥ ఉభౌలోకావవాప్సోతిత్రయ్యాంతిష్ఠన్యధావిధిః |

ఈక్షమాణ స్తయాతత్త్వం హుణశోకావృన్దస్య

తి.....౪

త్రయీవిద్యయనుద్వితీయముచే నాయాయవిద్యావిశేషంబు
లస్వరూపంబుల నెరుంగుటవలన సుఖదుఃఖంబులయందత్యంతము
గుండుగామండుననుట.....౪

ఇందుమతాంతరంబులు ఎట్లన.

శ్లో॥ త్రయీవార్తాదండనీతి రితివిద్యా హిమానవాః ॥

త్రయ్యా ఏవవిభాగోయం యేయమాన్వీక్షకీ మ

తా॥ ౫

అన్వీక్షకీయమనది హేతువాదంబనియునదిసాంఖ్యమీమాం
సారూపంబుల రెండుదెరంగులనియు నవిరెండును త్రయీయను
వేదవిద్య ననుసరించియుండుటవలన నాన్వీక్షకీత్రయీవిద్యయం
దంతభావముగావున - త్రయీ - వార్తా - దండనీతులనునది
మూడువిద్యలగునని మనుశిష్యులమతమనుట.....౫

శ్లో॥ వార్తాచదండనీశ్చ ద్వేవిద్యౌ ఇత్యవస్థితే । లో

కస్యార్థప్రధానత్వా చ్ఛిష్యాస్సురపురోధనః॥౬

లోకములధానప్రధానంబగుటవలనను - నట్టియధానముదండనీ
తిచే రక్షితంబగుటవలనను - నాదండనీతియందు రాజనీతియ శే
షంబు నంత భావంబగుటవలనను బృహస్పతిశిష్యులగు వారిము
తమువార్తా - దండనీతులనియెడివిద్యాద్వయంబనుట..... ౬

శ్లో॥ ఏకైవదండనీఃస్తువిద్యేత్యేతనసాఃస్థితాః । తస్యాం

హిసర్వవిద్యానా మారంభాస్సంప్రతిష్ఠితాః॥౭

దండనీతిలేదయ్యేనేని మాత్యన్యాయంబున బలవంతులచే
మేబాలులాత్మద్రవ్యమానాదుల సుందకపోవుదురుగావు ననట్టి
దండనీతిలేనియడల - శేషంబులగునాన్వీక్షక్యాదుల కారంభము
సంభావితంబగుటవలనను - దండనీతివిద్యయేప్రధానంబనియునా
న్వీక్షక్యాదులంగంబులనియు - శుక్ర శిష్యమతంబునం దొకటి-
యవిద్యయనుట..... ౭

శ్లో॥ విద్యాశ్చైత స్యేవైతా ఇతినోగురుదేశానం । పృ

థక్ష్వధక్ష్వసిధ్యధాన్యానుభోకో వ్యవస్థితః॥౮

పత్యమాణక్రమంబున నాస్వీక్షకీచేసిద్ధించబడుస్వస్వరూ
పజ్ఞానము - త్రయీచేతసిద్ధించబడుధర్మాధర్మవివేకము - వార్త
భేదభింకునగ్రసిద్ధియనధానాశకబాధనివృత్తియు. దండనీతిచేసిద్ధిం
చుతారతమ్యదండభేదంబులును. పృథగ్విషయంబులగుచున్నతం
త్రములగుటయు నొకటిచే నన్యంబులులభించుట యసాధ్యంబు
లగుటయు నీవిద్యలునాల్గును ప్రత్యేకంబులును స్వతంత్రంబులు
నని విష్ణుగుప్తమతసిద్ధాంతము.....

శ్లో॥ అస్వీక్షక్యాత్మవిజ్ఞానం ధర్మాధర్మ త్రయీసిద్ధౌ |

అధాన ధాతు పార్తయాం దండనీత్యాం

యానయా | .....

ప్రత్యక్షపరోక్షంబులవలననదృష్టంబులగు విషయంబులబు
ద్ధిచేమరల జూచుటనాస్వీక్షకీయను శబ్దాధాము గావున దాని
చే వస్తుస్వరూపమాత్మ యందుగలుగుట నాస్వీక్షకీవిద్యవలనను-
భవ్యాధ్యయన దానాదిధర్మంబులును - అభత్యభత్య- అగమ్యా
గమనంబులు మొదలగునధర్మంబులును ఋగ్యజుస్సామాధర్వణ
లక్షణంబులగు త్రయీవిద్యయందు నిష్పన్నంబులగుటవలనను-
నన్యములకాలమునందు వెదబెట్టుటచే ప్రయోజనంబును. అకాల
మునందు వెదబెట్టుటచే నప్రయోజనంబును ననుటమొదలగు కృ
షి-వాణిజ్య-పాశుపాల్యాదులు-వార్తయందునిష్పన్నంబులగుట
వలనను - న్యాయాన్యాయంబులు దండనీతవలన నిష్పన్నంబుల
గుటవలనను- నీవిద్యలునాల్గునుపృథక్స్వభావంబు లగుట దీనిచే
కాటిల్యమతముస్పష్టి కృతంబయ్యెననుట||.....

ఇట్లయ్యెను క్రమతానుపారంబగు దండనీతి

మూడుశ్లోకములచెస్తూయమానంబగు.

శ్లో॥ అస్వీక్షకీత్రయీవార్తాసతీవిద్యాప్రచక్షతే | న

త్యోపిహినసత్యస్తా దండనీతేస్తువిప్లవే || దండనీతి

ర్యదాసమ్యజ్జేతారమధితిష్ఠతి | తదావిద్యావిద

శ్లో॥ షోషవిద్యాస్సమ్యగుపాసతే॥ వణాశ్చైవాత్ర
మాశ్చైవ విద్యాస్వానుప్రశస్తితాః । రక్షేత్తార
క్షణాత్తాపాంతధర్మస్యాంశభాజ్జుషః॥ ౧౧

బ్రాహ్మణాది వణాశభాగంబులును - బ్రహ్మచర్యాద్యాత్ర
మవిభాగంబులును నాస్త్విక్ష క్యాదులయందుండుటవలననునట్టివి
భాగంబుల బలిషడ్భాగహారియగు గాజురక్షించునెడ పుణ్యకీ
ర్తులనొందుననియును, నట్టివిద్యావిదుల రక్షించుట దండనీతి
యందుండు గావునను, నాదండనీతిచే హీనంబగు విద్యాత్రయ
మభ్యస్తంబయ్యు స్త్రీవిద్యలగుట స్వతంత్రప్రవతానాన హాం
బులనియును, నట్టిదండనీతిప్రవర్తించుటచేనేనియు - క్రమప్ర
వతానా భావంబుచేనేనియు నప్రయోజకంబులగుట న్యాయవిధి
యగుదండనీతి నసాప్తించిన రాజుచేసకలంబునమీదీనంబగుననుట.

శ్లో॥ ఆస్త్విక్ష క్యాన్విద్యాస్యాదీక్షణాత్సుఖదుఃఖయోః ।
ఈక్షమాణస్త యాతత్త్వం హన్వశోకాప్యదస్య
తి॥.....౧౩

పూర్వోక్తలక్షణలక్షితంబగు నాస్త్విక్షకీ విద్యచేసుఖస్వ
రూపంబును దుఃఖస్వరూపంబును - దానిసాలాదించుటచే శ్లో॥
సుఖస్యానంతరందుఃఖదుఃఖస్యానంతరంసుఖం - అనుక్రమంబు
ననీరెండును నిహంబుననిత్యంబులనియుపలొకంబునను ధర్మ
ఫలాపభోగానంతరంబున సధర్మఫలాపభోగంబునుఅధర్మఫలో
పభోగానంతరంబున ధర్మాజనప్రాప్తియనగునను క్రమంబు
నుదెలియుటచేసుఖదుఃఖముల యందత్త్వంతాసక్తుండు గాకుండ
నాత్మను రక్షించుకొనుటయాస్త్విక్షకీవిద్యాభ్యాసఫలమునుట౧౩

శ్లో॥ ఋగ్యజుస్సామ నామానస్త్రయో వెదాస్త్ర
యీస్తృతా ఉభౌలోకావ వాప్నోతిత్రయ్యాం
తిష్ఠన్మథావిధి ॥ ౧౪ ॥ శ్లో॥ అంగానివేదాశ్చ

త్వారోమీమాంసాన్యాయవిస్తరః | ధర్మశాస్త్రం
పురాణం చత్రయీదం సర్వముచ్యతే.....౧౫

ఋగ్యజుస్సామంబులను మూడువేదముల సముదాయ నా
మముత్ర యీవిద్యాయనంబునది కేవలవేదమాత్రముగ్గాక చ
తుదకాశ విద్యాస్థానంబులును త్రయీ విద్య యందంతభావా
వము.....

శ్లో॥ శీఘ్రావ్యాకరణం కల్పజ్యోతిషామయనంతథా |
ఛందస్సహనిరుక్తైన వెదాంగానివదంతిషట్||....

అనున్యాయంబున వేదాక్షరీచ్ఛారణ ధర్మ ప్రతిపాదకం
బగుశిక్షయ - ౧ - ప్రకృతి ప్రత్యయావాంతర కార్యపద శబ్ద
స్వరూపశిక్షకంబగు వ్యాకరణంబును. ౨- నానాశాఖా భేదం
బులచే నిష్పన్నంబులగు నశ్వమేధాదికంబుల విధినిర్ణయ
పంచేయకల్పంబును. ౩- నట్టియజ్ఞానుష్ఠానాది కాలభేదంబులని
ర్ణయించుజ్యోతిషంబును. ౪- ఉక్తయత్యుక్త మొదలుగాగలనా
నావృత్తభేదంబులును . మయరసాదిగణంబులాదిగాగల స్వరూ
పప్రతిపాదకంబగు ఛందశ్చితియును. ౫- వేదంబులయందుండు
వపూర్వశబ్దార్థాంబుల బోధించునిరుక్తంబును. ౬- ననువేదాం
గంబులారును - మరియును - కురబ్రంహ్మమును స్రుతిపాదకం
బగుమీమాంసయు. ౭- న్యాయదర్శననిష్పన్నముదెలు పుతకా
శాస్త్రంబును. ౮- మన్వాదిప్రణీతంబులగు నష్టాదశస్త్రతిరూపం
బులగు ధర్మశాస్త్రంబును. ౯- భారతరామాయణభాగవతాదు
లగు పురాణంబులును. ౧౦- మరియునిందు నాయాయివిషయం
బులప్రపంచితంబులగు శాఖాసహస్రంబులును త్రయీవిద్యాం
తభావావహనుట.....

శ్లో॥ పాశుపాల్యంకృషిఃషణ్మంవారావారోపజీవనం |
సంపన్నోవార్తయాసాధునాన్యతైభావ్యమృ
చ్ఛతి.....

గౌతమశాలిశూనాత్రాది ఋషిప్రసీతంబులగు గవాశ్వ
రక్షణవికీర్తా విషయాదికంబులగు పశుపాలనంబును. ౧- పరా
శరప్రోక్షంబగు కృషిబీజావాపపరి కర్మాదులగు కృషియు. ౨-
విదభారాజప్రోక్షంబగువర్తకవిషయకంబగు వ్యాఘ్రము. ౩- న
నుభేదత్రయంబులు గలిగినవారూ శాస్త్రుంబనుష్ఠించువాడు త
నతన స్వభావవృత్తియందు సక్తుండై యుండుటవలన... ..

శ్లో॥ కషణకాణాంకృషీర్వృత్తిఃపణ్యంవిపణిశీవినాం ।
వ్రేశ్యానాం గౌఃపురావృత్తివాతాభదైరియం
త్రిభిః విద్యయాయోయయా యుక్తస్తస్యపాదే
వతామహత్ । సైవపూజ్యార్చనీయావ సైవత
స్యోపకారికా॥.....

అనుభాగవత-౧౦-స్తంభగవద్వాక్యముననుసరించిదర్శితక్షేత
మునొందడుగావునవారూవిద్యాభ్యాసఫలంబిట్టివనిదెలుపుటగల

శ్లో॥ దమోదండ ఇతి ప్రోక్షస్తస్యద్వండోమహీపతిః ।
తస్యనీతి దండనీతినయనాన్నితరుచ్యతే । త
యోత్తానంచ శైమాశ్చవిద్యాఃపా యాన్తహీప
తిః । విద్యాలోకోపకారిణ్యస్తత్పతాహినుహీ
పతిః॥.....

పథపరిక్షేత అథాహరణాదులగు నిగ్రహంబుల చేనువ్వార్గ
వతులగు వారిస్వాధీనపరచుట.....

శ్లో॥ సర్వోదండ జితోల్లాకోదులభో హిశుచిః క్వ
చిత్ । దండస్యహిభయా త్కల్పస్యంజగద్భోగా
యకల్పతే॥.....

అనున్యాయంబునలోకంబున పరిశుద్ధుండగు పురుషుండగు
దుగనుక- దండభయచువలన నెలోకముభో గాపవర్గంబులగునిహ
పరసౌఖ్యంబులనొందుగావుననట్టిదండధారియగు రాజుదండస్వ
రూపుండుగావుననాదండమును.....

శ్లో॥ అవంధ్యాదండయో రాజాదంధ్యాశ్చైవ
వ్యదండయో॥ అయశోమహనాష్నోతినరకంచాధి
గచ్ఛతి॥.....

అనురీతినిపక్షపాతముగాకుండునట్లున యించుటనీతియగుట
నట్టిదండనీతి శాస్త్రాభ్యాస ప్రయోగములవలన నాన్వీక్ష్యక్యాది
పిద్యాత్రయంబును దండధారియగు నాన్వీయదేహంబును నాత్మ
స్థా నీయంబగు రాజ్యంబునుశత్రుచోర క్షతిబాధాదులనుంచిర
క్షించుగావున నిట్టిలోకోపకారకంబగు దండనీతయథావిధానం
బుననుష్ఠించదగుననుట- యందుకుతియనగా॥ శ్లో॥ అతివృష్టి
రనావృష్టిశ్శుభ భాముష కాశ్శుకాః॥ అత్యాసన్నాశ్శుభరాజానష్ట
డైతేక్షతయస్తస్యతాః॥ అనునది.....

శ్లో॥ వింద్యాద్యదాభినిఘ్నణం చతుర్వర్గముదారధీః॥

విద్యాతదాపాంవిద్యాత్వంపదజ్ఞానేరుద్యతేగః

విదజ్ఞానే - విదవిచారణే - అనుధాత్వర్థబలంబుజేసీచతుర్వి
ధ విద్యాబలంబున చతుర్వర్గంబుల దెలియుగావున విద్యలని
యభిధానము.....

ఇతివిద్యాప్రకరణం.

శ్లో॥ ఇజ్యాధ్యయనదానానియథాశాస్త్రంసనాతనం॥

బ్రాంహ్మణాక్షత్రియ విశాంసామాన్యోధర్మః

చ్యతే॥..... ౨౦

బ్రాంహ్మణ - క్షత్రియ - వైశ్యులను - ద్విజాతిసామాన్యంబు
నకు - యజ్ఞములుజేయుటయు - వేదాధ్యయనమొనర్చుటయు - జే
శకాల పాత్రంబులననుసరించి దానమొసంగుటయు - ననుమూఢ
ధర్మంబులును సాధారణంబులనుట - ఇందుపూర్వోక్తంబగు
ద్యాస్త్యరూపానంతరంబున దండతారతమ్యజ్ఞానాధకంబుగాః
ణాశ్రమలక్షణంబుల నొడువుటకారంభించబడియెనని విచారి
చవలెను..

శ్లో॥ యాజనాధ్యాపనేశుద్ధేః శుద్ధాచ్చప్రతిగ్రహాః | వృ
త్తిత్రయమిదం ప్రాహుగ్గునయోజ్యేష్ఠవర్ణనః ॥ ౧

అంసగ్రజుండగు బ్రాహ్మణునకు పరిశుద్ధులగు వారితే యజ్ఞము
లుచేయుచుటయు - నట్టివారలకధ్యయనముజేప్పుటయు - నట్టి
వారలచేద్రవ్యపరిగ్రహంబుజేయుటయునను మూడువిధంబులగు
వర్తనమనుట..... ౨౨

శ్లో॥ శస్త్రేణజీవనం రాజ్యోభూతానాం చాభిరక్షణం | పా
శుపాల్యంకృషిః పణ్యాంస్తృతం వైశ్యస్యజీవనం ॥ ౧

అయుధముచేజీవించుటయనగా దేశకంటకులగువారినిహిం
సించిరాజ్యపరిపాలనముజేయుటయు, రాజసమీపమునందుశస్త్ర
తూపంబగుసేవయు, సర్వభూతరక్షణంబుననురెండుకృత్యంబులు
తుత్రియజాతికివిశేషంబులనియు - పూర్వోక్తలక్షణలక్షితంబగు-ప
శుపాలనంబును, కృషిజేయుటయు, వర్తకమొనర్చుటయు, ననుక
ర్తత్రయమువైశ్యజాతికివిశేషంబులనియు, విచారింపవలెను ౨౩

శ్లో॥ శూద్రస్యధర్మశ్శుశ్రూషా ద్విజానామనుపూర్వ
శః | శుద్ధావవృత్తిస్తలేవాకారుచారణకర్తృభః ॥ ౨

పూరోక్తులగుబ్రంహ్మ - తుత్రియ - వైశ్యులను - మూడువ
ర్ణంబులకును యథాక్రమంబుననిష్కల్మషంబగు మనోభావ
ముచేపరిచర్యయొనర్చుట ముఖ్యంబును - పరిశుద్ధంబును - నగువృ
త్తియు. శ్లో॥ శూద్రస్యద్విజశుశ్రూషా జీవనంశుద్ధమాహితం
శితైర్వావివిధైరీవేద్విజాతిహితమాచరణ ॥ అనువిధిచేతమ
రియు. వర్ణ - రంశూపజీవనము మొనలగుకృత్యంబులునుశూద్ర
వృత్తికరంబులనివిచారింపవలెను..... ౨౩

శ్లో॥ గురౌవాసోగ్నిశుశ్రూషాస్వాధ్యాయోబ్రంహ్మ
ధారణం | త్రికాలస్నోయితాభైశ్చ గురౌప్రా
ణాంతిక్రిన్ధితిః | తదభావేగురుసుతే తథాసబ్రంహ్మ
చారిణి | కామతోవాశ్రమాన్యత్రంస్వధర్మోబ్రం
హ్మచారిణః ॥ .....

శ్లో|| సమేఖిజటిదండీ ముండివాగురుసం శ్రయః | అవి

ద్యాగ్రహణాద్గళేత్కా మతోవాశ్రమాంతరం॥౧౪

అందుబ్రంహ్మచర్యాశ్రమః పుండగు బ్రాహ్మణుడు - త్రికా
లస్నానంబును - నగ్నిశుశ్రూషయు - మాంజీపాలాశ దండధార
ణంబులును - మాఘశిరముజేయుటయును - గురు - గురుపుత్ర - స
హపాథులసమీపంబులయందు పరిచర్యాదులూనర్చు చుండుట
యు - దీక్షవహించియేనియు - యోగముజేసుకొనుచునేనియు - వి
ద్యాగ్రహణావసానమువర్యంతము వసించితదనంతరంబేనగ్రహ
స్థ - వానప్రస్థ - సన్యాసాదులకు - వత్సమాణాశ్రమాంతరంబు
లయందొకటి అంగీకరించుటయేనియు - నట్లు లేక నైష్ఠిక బ్రహ్మ
చారి వ్రతముధరించియేనియు నుండుట బ్రంహ్మచారిధర్మంబును
ఇట్టియాశ్రమధర్మంబులు విస్తృతంబులుగావున గ్రంథాంతరం
బులవలన దెలియదగు.....౨౩

శ్లో|| అగ్నిహోత్రోపచరణం జీవనంచస్వకర్తభిః |

ధర్మదారేషుకుల్యేషు పర్వ వజ్రం రతిక్రియా |

దేవపితృఅతిధిభ్యశ్చపూజాదీనానుకంపనం॥౨౪

అందుగ్రహస్థాశ్రమవిధియన - నాద్యులగు బ్రహ్మ యుత్రియ
వైశ్యులగుద్విజులకుసామాన్యముగా నగ్నిహోత్ర పరిచర్య
యును - దేవపితృఅతిధిపూజయునుదీనులయందుదయయును - మఱ
యుబ్రాహ్మణాదులకు.... ౨౫

శ్లో|| యాజనాధ్యాపనేశుదేవిశిష్టాచ్చప్రతిగ్రహః | శ

మోదమస్తపశ్శౌచంత్యేంతిరాజావమేవచ | జ్ఞా

నంవిజ్ఞానమాస్తిక్యంబ్రాహ్మంకర్తస్వభావజం॥౨౬

అనుయజ్ఞములు జేయించుటయు - నధ్యయము జేయించుట
యు - పరిశుద్ధద్రవ్యగ్రహణంబును - అంతరిం ద్రియములనగా
రిషడ్వర్గంబులజయించుటయు - బాహ్యేం ద్రియంబులనగాహ
పాదాదులకుష్కార్యమునంబ్రవృత్తిచకుండునటుల నిగ్రహిం

టయుత్రపంబొనర్చుటయు - ఓపుగు - పెద్దలయందు భక్తిగలిగి
యందుటయు - లోకిక శాస్త్రాదిజ్ఞానంబును - పరమాధ్యాత్మజ్ఞానంబు
నువేదశాస్త్రదేవతాప్రామాణ్యబుద్ధియను బ్రహ్మజాతిగుణంబు
లుగలిగి...

శ్లో|| చతుర్వేదవిదశ్చాపిదేహేషుష్యుషశాస్త్రతాః |
క్షత్రియాస్తప్తవిజ్ఞేయావైశ్యాస్తప్తప్తాప్రకీర్తి
తాః | నియతాఃపాండవ శ్రేష్ఠశూద్రాణామేకవిం
శతీః | కామఃక్రోధశ్చలోభశ్చ మానశ్చమదపవ
చామన్యమోహశ్చఇత్యేతే దేహేషుష్యుషశా
స్త్రతాః | గర్వస్తంభోష్యహంకారక్షయోచ
ద్రోహపవచ | పారుష్యంక్రూరతాచేతి సపెతే
క్షత్రియాస్త్రతాః | తీక్ష్ణతానికృతిర్పాయశౌ
ర్యస్తంభోహ్యనార్జవం | మైశున్యమన్యతంచైవవై
శ్యాస్త్రప్తాప్రకీర్తితాః | తృష్ణాబుభుక్షానిద్రాచఆ
లస్యంచాఘృణానయా | అధిశ్చాతివివాదశ్చ ప్ర
మాదోహీనసత్వతా | భయంపిక్లబతాజాల్ప్యంపా
శుకంమన్యరేవచ | ఆశాచాశ్రద్ధధానత్వం మన
సశ్చాప్యయంత్రణం | అశౌచంమలినత్వంచశూ
ద్రాహ్యేతేప్రకీర్తితాః | యస్మిన్నైతేనదృశ్యంతే
సవైబ్రాహ్మణఉద్యతే||..... ౨౭

చతుర్వేదవేత్తయగుబ్రాహ్మణునందేనియు - కామ - క్రో

ధ - లోభ - మానమద - మద్యమోహంబులను నారువృక్షశగుణం
బులును - గర్వ - గ - స్తంభమన గా మొద్దుతనంబును - ౨ - అహంకారం
బును - ౩ - ఓర్చమియును - ౪ - ద్రోహాబును - ౫ - పరుషములుబలును
టయు - ౬ - క్రూరత్వంబును - ౭ - నను నేషుక్షత్రియగుణంబులును - చు
తుకును - ౮ - నన్నినవారి జేరుచుటయు - ౯ - మోసంబును - ౧౦ - శౌర్యం
బు - ౧౧ - మూఢతయు - ౧౨ - అశిగియుండమియు - ౧౩ - పాపములుజేయు
టయు - ౧౪ - అబద్ధములుబలునుటయు - ౧౫ - అను నేమిదివైశ్యగుణంబు

లు-అతిదాహిత్యంబును- ౧- సత్యాకలియు- ౨- అతినిద్రయు- ౩-
సోమారితనంబును- ౪- అఘృణయనగాహింసావిహారంబును- ౫- దు-
యలేమియు- ౬- మనోవ్యాధిత్యంబును- ౭- అతివివాదంబును ౮-
అజాగ్రతయు- ౯- స్థైర్యములేకునికీయు- ౧౦- అతిపిరికితనంబును-
౧౧- బేలతనంబును- ౧౨- మోసకృత్యంబును- ౧౩ పాపములుజే-
యుటయు- ౧౪- దీనుక్రోధంబును- ౧౫- అత్యాశయు- ౧౬-
కార్యములందు శ్రద్ధలేకునికీయు- ౧౭- తనమనస్సునుస్వాధీనప-
రిచికొనమియు- ౧౮- మైలతనంబును- ౧౯- అంటునకురోయకు-
కీయు- ౨౦- ననుశూద్రగుణంబులిరువదియును లేకునికీయు- ౨౧-
గముచేబాధితగాని ధర్మదారయందన గాతనభార్యయందు సం-
తానదారసంరక్షణ- కామోపభోగంబులకొరకు ఏకాదశ్య-
మాపూర్ణిమాదిదేవతాపితృతిథులదప్పించియుతుకాలంబులయం-
దునగచరించుటయునుబ్రాహ్మణవృత్తియు.....౨౨

శ్లో॥ శౌర్యం తెజోధృతిదాక్షిణ్యం యుద్ధే చాప్యపలా-
యసు | దానమీశ్వరభావశ్చ తౌత్రంకర్తస్వభా-
వజం||.....

అనుపరాక్రమంబును - ప్రభావంబును - ధైర్యంబును - స-
మర్థతయు - యుద్ధమునందోటమి లేకునికీయు - త్యాగంబును -
దొరతనంబును - మరియుబాహుబల - మనోబల- ఉపాయబల-
బంధుబంధులను చతుర్వీధబలంబులునుగలపూర్వోక్తసామా-
న్యగుణంబులననుష్ఠించుక్షత్రియవృత్తియు||శ్లో॥ కృషిగోరతువా-
ణిజ్యం వైశ్యంకర్తస్వభావజం||.....

అనుపైరుజేయుటయు - పశురక్షణంబును- వర్తకముజేయు-
టయు - గలిగిపూర్వోక్తసామాన్యగుణంబులననుష్ఠించు వైశ్య-
వృత్తియు - ననువణత్రయగృహస్థాశ్రమలక్షణంబులు ౨౩-
శ్లో॥ జటిత్వమగ్నిహేమాత్రిత్వం భూశయ్యాజినధా-
రణం | వనెవాసఃపయోమూల నీవారఫలవృత్తి

తా | ప్రతిగ్రహనివృత్తిశ్చ త్రిసానంబ్రహ్మచారి
తా | దేవతాతిథి పూజాచ ధర్మోయం వనవా
సినశ్చ.....౨౯

జడలు ధరించుటయు - అగ్నిపరిచర్యయు - భూమియందు
పగుంటయు - కృష్ణాజినధారణంబును - వసము నుంచుండుటయు -
ఉదకము - గడ్డలు - నివ్వరిధాన్యము - ఫలంబులు మొదలగువాటి
చేనగు దేవతాపిత్రతిథిపూజాశేషముపయోగించుటయు - త్రికాల
స్నానంబునుపుత్రము భార్యాంబులతోవనంగచ్ఛేద్యమైవావవాగ్నే
అనువిధిచేసి ధర్మతోనుండునపుడును బ్రంహ్మచర్యప్రతిధార
ణంబును అత్యాపత్కలంబులయందు చేసియు ప్రతిగ్రహవజ్రానం
బునునగు లక్షణంబులుగలదివానప్రస్థాశ్రమంబునుట..... ౨౯

శ్లో || సర్వారంభపరిత్యాగోభై యోశంసృక్షమూలితా |

నిష్పరిగ్రహతాద్రోహానమతానర్వజంతుషు |

ప్రియాప్రియాపరిష్వంగస్సుఖదుఃఖావికారితా | స

బాహ్యభ్యంతరంశౌచంవాగ్యమోవ్రతచారితా |

సర్వేంద్రియసమాహారోధారణాధ్యాత్మనిత్యతా |

భావసంశుద్ధిత్యైష పరివ్రాణ్ధర్మ ఉచ్యతే... ౩౦

సక్తిలెహిక స్వర్గ సాధనంబులగు కామ్యానుష్ఠానపరిత్యా
గంబును - బైతముచేదేహయాత్రనడుపుట - బెట్టుకంద నేసియు
శూన్యాగారదేవాలయంబులందు నేనియునునికియు - పరిగ్రహవ
ర్ణంబును - ద్రోహముజేయకుండుటయు - సర్వభూతసమత్వం
బును - సుఖదుఃఖంబులయందు మగుండుగాక సమత్వము నొం
డుటయు - అతివాదముజేయకయు - వ్రతధారణంబును - మనో
వాక్కాయంబుల నిగ్రహించుటయు - ధ్యానంబును - ధారణ
యు - అధ్యాత్మశాస్త్రోదంతనంబును - మొదలగునదిసన్యాసధర్మం
బులని విచారించవలెను..... ౩౦

శ్లో || అహింసాసూన్యతావాణీసత్యంశౌచందయాక్ష

మావ్రణీనాంలింగినాంచైవసామాన్యోధర్మఉ

చ్యుతే । స్వగ్రాసంత్యాధర్మీయంసర్వేషాంప్ర
 స్థింగీనాం । తస్యాభావేచలోకోయం సంకరా
 న్నాశమాప్నుయాత్ ॥.....30

అవిధిహంసజేయకుడుటయు - సత్యముబలుకుటయు - పరి
 శుద్ధియు - భూతనయమును - ఓపుకను - బ్రాహ్మణాదీవర్ణం
 బులను - బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమంబులకును సామాన్యంబగుధ
 ర్మంబగుటవలనను - నట్టిధర్మముచేస్వర్గంబును మోక్షంబునుగ
 లుగుటయు నట్టిధర్మములేకయడకర్మసంకరంబును - వర్ణసంక
 రంబునునను ద్వివిధసంకరములచే లోకమునశించుననుట ...30

శ్లో॥ ధర్మస్యాస్యయథాన్యాయ్యం భూపతిస్సంప్రవర్త
 కః । తస్యాభావేధర్మనాశస్తవభావేజగచ్ఛ్చ్యుతిః ॥ 31

పూర్వోదాహృతంబులగు వర్ణాశ్రమధర్మంబులుయథాక్ర
 మంబున ప్రవర్తింపజేయుటకు దండధారుండగురాజుమూలము
 గావున నట్టిరాజులేకయడ ధర్మనాశంబగుచు లోకమునశించు
 ననుట..... 31

శ్లో॥ వర్ణాశ్రమాశ్చార్చ్యతోవర్ణాశ్రమవిభాగవత్ ।
 పాతావర్ణాశ్రమాణాంచ పాథివస్సర్వలోక
 భాక్ ॥.....32

పూర్వోదాహృతంబులగు వర్ణాశ్రమాచారము లెరింగినడి
 పెంపుచు రక్షించుచుండురాజు రాజ్యానంతరంబున స్వర్గసౌ
 శ్చమనుభవించుననుట..... 32

దండమాహాత్మ్యము.

ఇతియస్మాదుభౌలోకా ధారయత్యాత్మవాన్స్య
 పః । ప్రజావాంచాత్మనస్సమ్యగ్గండోదండివధార
 యెత్ ॥.....33

జితేంద్రియండగురాజు ఇహపరలోకంబులునుదండనీతిచే
 జయించుననుపూర్వ హేతువులవలన తనయందును ప్రజలయందును

ను సహానంబగు ధర్మముచే యమునివలెదండమునకు జనులుభయమునొందుచునకృత్యంబులప్రవర్తిచకుండునటులాచరణగుననుట..... 33

దండతారమ్యము

ఉద్వేజయితీ త్తైనమృదునాపరిభూయతే | దం

దెనన్యపతిస్తస్మాద్యుక్తదండఃప్రశస్యతే || ... 34

అపరాధమనంధికంబగు దండముగలయడజనులు హింసించులగుట మిక్కిలి భయమునొందుదురు గావునను - అపరాధమునకు న్యూనంబగుదండముగలయడ రాజునవమతి యొనర్చియు కొర్యప్రస్థులగుదురుగావునను - యుక్తంబగు దండముగలయడలోకహితంబగు గావునను - రాజగువాడుయు క్తదండప్రవర్తనచేందవలయుననుట..... 35

త్రివర్గవధాయత్యాశు రాజ్ఞోదంశోయథావిధి |

ప్రయుక్తోధానమంజస్యోన్యనస్థానపికోపయేత్ || 36

పూర్వోదాహృతంబగుయుక్తదండము - ధర్మాధా - కామంబులను త్రివర్గంబునువృద్ధిజేయుటవలనను - అన్లుగాకవృత్త్యస్తమగునపుడులోకబాహ్యులగుచువనంబుననుండు సన్యాసులకును కోపముగలుగజేయునన గృహస్థులపస్వశస్త్రిధముగా కోపముత్పాదకంబగుగావున యుక్తదండంబుగావలయుననుట 36

శ్లో! లోకోశాస్త్రానుగోపేయో దంతోనుద్వేజనా

చ్చియే | ఉద్వేజనాదధర్మస్యాత్మస్థాభ్యం సో

మహీపతే || 37

లోకవ్యవహారమనగా నాయాయాదేశ మర్యాదలనుశాస్త్రమర్యాదలను సతిక్రమింపక యుక్త దండంబగుట విశ్వర్యవృద్ధియగుననియు - నన్లుగానియుడం ధర్మబాహుళ్యంబగుట వైశ్వర్యంబుతోడన రాజునాశమగుననియు విచారించవలెను. 37

శ్లో! పరస్పరామిషతయా జగతోభిన్నవర్తనః | దండా

భావపరిధ్వంసీ మాత్యోన్యాయఃప్రవర్తతే॥ ౩౮

దండములేకుండెనేని లోకమునేకమాగములగుటవలన ము
త్యోన్యాయముగా బలవంతులనేదుబాలులధనప్రాణమానదా
రముల పహృతంబులగుగావున దండధారిత్వమురాజునకవశ్య
కావ్యంబనుట..... ౩౮

శ్లో॥ జగదీతన్నిరాలంబం కామలోభావిభిరాలాత్ ।

నిమజ్జమానంనిరయే రాజ్ఞానండేన ధార్యతే॥ ౩౯

కోరికెయ్య - లోభంబును మొదలు గాగల యిరివడ్విగ్గంబు
లవలన నాధారశూన్యంబగు పురుషుని నీటియందు ముంచునట్లు
నరికింబున - లోకంబును మునుగ - జేయుగావుననట్టిలోకంబును
వెదురుకర్ర మొదలగుసాధనంబులచే నీటియందుమునుగువాని నె
ట్లుపరుండుద్ధరించునట్లు దండనీతవలనరాజుచే నుద్ధరించ బడున
నుట..... ౩౯

సర్వోపసంహరము.

శ్లో॥ ఇదండ్రకృత్యావిషయైర్వశీకృతం పరస్పరస్త్రిధన

లోలువంజగత్ । సనాతనేవర్తనిసాధుసేవితే ప్రతి

స్థతేదండభయోపపీడితం॥.....౪౦

స్వభావికంబుగా నన్యోన్యధారధనాదులయం దాసక్తంబ
గుచు విషయోపహతంబగులోకము దండధరుండగు రాజునకుభ
యముజేందుచు న్యాయమార్గమునందు వర్తించుననుట... ..౪౦

శ్లో॥ నియతవిషయవర్తిప్రాయశోదండయోగాజ్ఞగతిపర

వశెన్ద్రిదులభస్సాధువృత్తికృతమధవికలంవా

చ్యాధితోవాధనం వాపతిమపికులనారీదండనీత్యా

భ్యుపైతి॥..... ౪౦

సాధారణముగా విషయపరశయగు నీలోకంబునదండముతే
నియడ క్రమవర్తనము దులభంబుగావునను - వివాహపరిగృ
హీతయయ్య కృశుండును - పిచ్చివాడును - రోగియు - ధనహీ
నుండును - నగుపత్తినివిడుచు గావునను... ..

వాక్యం.

భగ్గారంద్వేషియూ రీ సుప్తాత్తవాప్య మండ
నా యమానా పితదానీమే వసంస్నాప్యభర
ణంవిధా యభగ్గారమనయాస హశయానము
వశయూత - ఇతి కౌటిల్యః ||.....

అట్లు పెరిమిడిని వదలినపలంగాన తత్కాలంబున రజస్వల
యు నలంకారహీనయునుగానుండిననైనను వాతాణంబున స్నా
నముజేయించియలంకృత - జేసిదానితోడను భర్తనుశయనమున
దు పరుండజేయ వలయునను దండనీతివలన అతిక్రిమించుటకు
భయమునొంది వర్తించుగావున నవశ్యముదండనీతి నవలంబించవ
లయుననుట.....ర౧

శ్లో|| ఇహిహగణితార్థశాస్త్రమార్గాను పారీనియను
యఃజితాత్మాయఃప్రజాదండనీత్యా| అపురరవగ
మాయప్రాప్తమార్గప్రచారాసరితఇవసముద్రంసం
పరస్తంవిశంతి.....ర౨

ఇట్లుభర్త శాస్త్రంబును నధిక శాస్త్రంబును ననుసరిం జితేం
దియించుచు దండనీతిధ రించురాజును సమద్రుమనొంచున
చులవలె సమస్తసామంతరాజుమండలై శ్వర్కముశాశ్వతియుగా
ననుభవించునట్లు తనంతసంభవించునని ద్వితీయస్థలితార్థా
ము.....ర౩

తృతీయస్థప్రాసంభము.

శ్లో|| దండందండీనభూతేషు ఛారయార్థానీసమఃప్ర
జాస్సమనుగృహ్ణాయాన్ప్రజాపతిరివస్వయం ||.౧

ఘోర్యస్థో క్రింబగుదండముయమనివలె నిష్పక్షపాతబుద్ధి
చేననుష్ఠింపుదు - భూమివలెనూపుకను - బ్రహ్మవలెలోక వృద్ధి

తాత్పర్యమును గలవాడగుచు జనులరక్షించుట భూమికివశ్య
కార్యంబనుట.....

శ్లో॥ వాక్సున్మతాదయాదానందీనౌపగతరక్షణం | ఇ
తిసంగస్సతా - సాధుహితంసత్పురుషవ్రసం॥...౨

సత్యముబలుకుటయు - దయయును - దీనులకు సంగతులును
శరణాగతరక్షణంబును - ననుకర్తృచతుష్టయంబును - సత్సహవా
సంబును - సాధుగువారికి హితంబునర్చుటయును సత్పురుషవ్ర
తంబులనుండగు... ..
దయాస్వరూపము.

శ్లో॥ ఆపిష్టభాగముఖైర శక్తతేనగరీయసా | సమన్వితః
కిరుణాయాచరయాదీనముద్గరేత్ | నతేభ్యోభ్యసి
కాస్యతేసంగీసత్పురుషవ్రతాః | దుఃఖపంకార్ణ
వైరుగ్నందీపమభ్యుద్ధరంతియే॥..... ౩

దీనుండగువానిదుఃఖము తననుజేందినటులదుఃఖించుచు మి
క్కిలిచిరుణగలవాడగుచు దుఃఖించును సముద్రమున మునిగినవార
లదుఃఖముతోనిరీక్షించినివృత్తిజేయువాగలకన్ననధికులు లేరనియు
వారెసత్పురుషవ్రతముగలమహాత్ములనియు నొడువుట దీనులర
క్షించవలయుననుట... .. ౩

శ్లో॥ దయామాస్థాయపరమాంధర్వాదవిచలన్నృపః |
పీడితానామ నాధానాం కుర్యాదశ్రువ్రమాజ్ఞా
నం॥.....౪

స్వధర్మమునందుచలించకుండుచు దయయుక్తుండై యన్యు
లచే పీడితులగు చిక్కులేనివారలకన్నీ ధైర్యుడుడువదగుననుట ....

శ్లో॥ ఆన్యశంస్యంపరోధర్మస్సర్వప్రాణిభృతామతం |
తస్మాద్రాజాన్యశంస్యేనపాలయేత్మృషణంజనం॥౫

సమస్తప్రాణులకును దయయుంచుట ముఖ్యధర్మంబుగా
వున కృతఘులగుజనంబును రాజులక్షించవలయుననుట..... ౫

శ్లో॥ సహస్వసుఖమన్విభ స్తీడయోశ్మృషణంజనం | కృ
పణః పీడ్యమానోహి మన్యునాహంతిపాధికవం॥

స్వకీయంబగు సౌఖ్యంబుకొరకు దీనులను పీడించెనేని యట్టి
రాజు .....

శ్లో॥ ప్రజాపీడనసంతాప సముక్థాశోనుతాశనః ।

రాజ్ఞః శ్రేయంకులంప్రాణా న్నాగధ్వావివ ర్తతే॥ ౭

అనుక్రిమంబున నట్టికి పణజుంబుల దుఖంబుచే నశించున
నుట..... ౭

శ్లో॥ కోపా నామకులెశాతః సుఖలేశోపహృభిః । ౮

త్విసా రాణిభూతాని పీడయేదవిచారయః॥ ..౮

పూర్వోక్తంబగుదీనులబాధించుట దుష్కృతప్రసూతకృత్యం
బుగావున - నట్టిస్వకీయంబగు సుఖలేశమునకాశించి యాల్పస
త్వంబులగు దీనులనాత్మీయ యశశ్రీనాశంబులకొరకు కులీనుం
డగురాజేలయొందించక నకృత్యముచేయుననుట. ౮

అధివ్యాధిపరీతాపై రద్యశోవాచినాశినే । కో

హినామశరీరాయ ధర్మపెతంసమాచరెత్॥౯

మనఃపీడలచేతయు దేహజాడ్యములచేతయు - నానావిధ
తాపత్రయంబులచేతయు స్థిరతనొందక తుణుగురుంబగు తన
శరీరసుఖాధాము బుద్ధిమంతుండగురాజేలన ధర్మప్రవర్తికుండ
గుననుట... ..౯

శ్లో॥ అహోరైకాయమానంహి తుణుదుఃఖైరహ్య

ద్యతాం । ఛాయామాత్రకమైవేదం పశ్యేదున

కమిందువత్॥... ..౧౦

స్వభావముచేకంపును - దుఃఖిదంబును - చమటమొదలగు
వాటిచే నసహ్యకరంబునునగు దేహంబునుమహత్ప్రయత్నల
బ్ధంబులగు సుగంధానులేపనవస్త్రాభరణంబులచే తుణుకాలమున
కుమనోహరంబుగానొనర్చుట నీటియందు వాయుసంఘటన
చేనిర్మితంబగు జలబుచ్చదమువలె నూహించదగియుండొట్టిస్వ
ల్పంబగునాత్మ సుఖంబుకొరకేలకులీనుండగు రాజకార్యప్రవర్త
నుండగునని వైరాగ్యపూర్వికనిషేధము... ..౧౦

శ్లో॥ మహానాతాహతిభ్రాంత మేఖమాలాతిపెలనైః॥

కథంనామ మహాత్మానా హ్రీయంతేవిషయా

భిః॥ ౧౧

పెద్దగాలిచేవిచ్చుమేఘములవలె నత్యల్పంబగువిషయంబు
లయందు మహాత్ములగురాజులేటికిభ్రమించుచు దీనుల గృహీంచ
కుండుదురనుట... .. ౧౧

శ్లో॥ జలాంశశ్చంద్రచపలం జీవితంఖలునెహీనాం॥ త

ధాపిధమిదంజ్ఞాత్వాశశ్వత్కల్యాణ మాచరేత్॥౧౨

నీటియందుప్రతే ఫగితం బగు చంద్రునియట్లు మనుష్యజీవి
తేకాలంబస్థిరంబుగావునను - విశ్వగ్నంబును నట్టివయ్యగుటచేతను
మంశశక్తిరంబును కీర్తిరంబునునగు దీనదయాను తనవలంబిం
చదగుననుట... .. ౧౨

శ్లో॥ జగన్స్పృగతృషాతుల్యంవీత్యైదంక్షణభంగురం॥

సుజనైస్సంగమంకుర్యాద్ధర్మాయచ సుఖాయచ॥౧౩

ఈలోకంబునుయిందమావులతుల్యముగా క్షణస్థితంబులనిబు
ద్ధిచేనాలోచించినవాడగుచుధర్మాధికామంబులక్రమలబ్ధికొరకు
వృద్ధోపసేవజేయవలయుననుట... .. ౧౩

శ్లో॥ సేవ్యమానస్తుసద్వృత్తైః మహానతివిరాజతే॥

సుధాల్లిప్తవశ్రీమాన్ప్రసాదశ్చంద్రశ్శిభిః॥౧౪

సుధాధవళితంబగు ప్రాసాదముచంద్రకిరణకాంతిచే నతిప్ర
కాశితంబగునట్లు స్వభావతఃకల్యాణగుణయు క్తుండగురాజువృ
ద్ధోపసేవచే నత్యంతప్రకాశితుండగుననుట... .. ౧౪

శ్లో॥ హిమాంశుమాలీనతథా నచాత్ఫుల్లగ్ధృతలంసరః॥

ఆనంద యతిచేతాంసి యథానజ్జనశేష్టితం॥౧౫॥

స్తరణమాశ్రయించే నంతకంతకు నత్యంతానందదంబగునజ్జన
శేష్టితమువలె - చూచినపిదప నానందకరంబగు శరత్కాలచంద్ర
మండలంబును నందుచే పితసితంబగు కుముదవనంబును నెట్లానం

నము గలుగజేయుననుట— ఇచ్చట సజ్జనసహవాస మాహాత్మ్య ప్రకటనముః ఫలితము... .. ౧౫

ఇచ్చట సజ్జనసహవాసాధిక్యముకొరకు దుష్టన
సంగదోషంబులదెలుపంబడు.

శ్లో॥ గ్రీష్మపూర్వాంశుసంతప్తముద్వేజనమనాశ్రయం
మరుస్థలమివాత్మ్యగ్రం శ్యజేద్భుక్తనసంగతి॥౧౬॥

జుష్పక్షగుల్మచల్లీగృహములచే వజ్జితంబును గ్రీష్మకాలపూర్వ కీకణములచే దహ్యమానంబునునగు మరుకాంతారంబులను విషమనస్తిత్యంతస్వరితముగా దుజ్జనసాంగత్యము వదలదగు ననుట... .. ౧౬

శ్లో॥ శ్రుతీలొపసంపన్నానకస్మాదేవదుజ్జనః। అం
తఃప్రవిశ్యదహతిశుష్కంవృక్షమివానలః॥ ౧౭॥

ఎడినచెట్లుబొరియయందు లగ్నంబగు నగ్నిహేమాశ్రమెట్లావృక్షంబునుకూపుమాపునాక్రమంబున విద్యాకులీనగుణంబులచేగూడియుండు మహాత్ములసక్యశ్శనమాత్రముచే విశ్వాసముగలుగజేసి మూలోత్పాటనముజేయుగావున దుష్టసంసర్గలేతంబును మహాత్ములంగీకరించదగదనుట... .. ౧౭

శ్లో॥ నిశ్వాసోద్ధీణః హుతభుగ్ధామధూమీకృతాననైః।
పరమాశీవిషైస్సంగం కుర్యాన్న త్వేవదుజ్జనైః॥... .. ౧౮

అభిక్రూరంబులగుచు స్పృశమాత్రముచే దహించు కృష్ణసర్పవిషంబుకన్నను దుజ్జనసాంగత్యమధికంబుగావుననుషిషమున్నశించువానిమాత్రము సంహరించునదియునుదుజ్జనసాంగత్యముక్షుణక్షుణంబును కులదాహకరంబునుగావున సుతరాంవజ్జితంచదగుననుట... .. ౧౮

శ్లో॥ దీయతేస్వచ్ఛహృదయైఃపింఛోయేనైవపాణినా।
మాజ్ఞారథమర్వృత్తస్తానేవహిఃకుంపతి॥౧౯॥

తనకన్న మొసగువానిచేతిని గరచుపిల్లివలె స్వచ్ఛహృద

యులగుచు దనకన్న మొసగుదాతలగృహంబునకును గాజ్యంబు
నకును శత్రుణంబున భంగముగలుగ జేయుదుజ్జనసాంగత్యము
విజ్ఞానంబునగునుట... .. ౧౯

శ్లో॥ ఉపాధ్యంసాధుమంత్రాణాం ప్రవంవాగ్విషముద్వ
మ౯॥ ద్విజిహ్వంవనంధతై దుష్టోదుజ్జనపన్న,
౫॥... .. ౨౦

మహామంత్రములకు నసాధ్యమును భయంకరమునునగు వి
షంబుగక్కుచురేండునాలుకలుగల దుష్టసర్పమువలె కుశలులగు
వారి మంత్రాలోచనరూపంబగు ప్రతిక్రియలచే సాధించదగని
దురాలాపదుష్కార్యాలోచనంబులుజెప్పుచు కుత్సితవచనము
లచే వాజ్ఞేయతినొందని దుర్మార్గుని నమ్మ గూడదనుట ౨౦

శ్లో॥ క్రియతేహ్యహాణీయాయ సుజనాయయథాం
జలిః । తతస్సాధుతరఃకార్యో దుజ్జనాయశివా
ధీనా॥... .. ౨౧

పూర్వోక్తలక్షణలక్షితుండగు దుజ్జనసాంగత్యమంతమా
త్రము జేయగూడదనియు నట్లు కదాచిత్క-ముగా సంభవించిన
యెడ... .. ౨౧

శ్లో॥ మూఖానద్రష్టవ్యాద్రష్టవ్యాశ్చేన్న తైశ్చసహ
తిష్ఠేత్ । యదితిష్ఠేన్న తుకథయేత్ యదికథయే
త్ మూఖానతక్థయేత్॥... .. ౨౨

అను న్యాయము ననుసరించి యధోచితముగా మాట్లాడు
టయును గాకి సుజనుండునుమాన్యండునునగు పండితులకొనర్చు
మర్యాదారూపంబుగా... .. ౨౨

శ్లో॥ మధురంగసవద్వాచి వస్తునావిరసస్థితః । యేనమా
ద్యంతిధీమంతో మధునేవమధువ్రతాః॥... .. ౨౩

అనుక్రమంబున సుజనునకొనఁచుకా మధురాలాపాంజలిబం
ధాదులకన్న నధికముగా సుఖాధియగువానిచే దుజ్జనుండా
దరించదగుననుట - అట్లుగానియెడ స్వకీయదౌరాత్మ్యప్రకటన
ముచే ననధామగు కృత్యంబుల జేయుననుట... .. ౨౩

శ్లో॥ ప్లాదిసీగసర్వసత్వానాం సమ్యక్జనజహిషణయా |

భావయన్సరమాంమైత్రీవిస్మయైత్ క్లాకికీ గిరిం॥౨౪

లోకి జనంబుల సౌజన్యసంపదకొరకు సమస్తజనమునూల్లా
సకరంబులు మధురంబునునగు వాక్కులప్రయోగించవగుననుట.

శ్లో॥ ఉద్వేజనీయోభవతికూరా వాగధాదోపిసా |

హృదివిస్మయవాత్యదణయయాసంతప్యతేజఃత్ |

పీడిహోపహిమేధావీనతాంవాచముదీరయైత్ | తీ

వ్రాణుః ద్వేషకారీణివిస్మయ్యన్యశమాన్యైకైః | కృ

తంతదేహినాంమర్తశస్త్రాణీవవచాంసిచ॥... ౨౫

లోకవ్యవహారప్రయోగ కుశలుండగువానిచే లోకికవ్యావ
హారమునకిసంగతంబును - గర్వదూషితంబును హృదయదుఃఖ
కరంబునునగుమాటలు.... .. ౨౫

శ్లో॥ వాక్సాయకావదనాన్ని సురంజయై రాహతశ్యే

చతిరాత్యహని | పరస్యనామమృత సుతేపతంతి

తాన్పండితోనావస్యజైష్ఠరేషు॥ . .. ౨౬

అనువిధంబున దుష్టవాక్కులచేలోకము బాణవిద్యుండగు
వానివలె దుఃఖించుగావున పగులచేహింసితుడయ్యును మేధా
వియుగువాడు పడుషములుబలుకదగదనుట... .. ౨౬

శ్లో॥ ప్రియమేవాభిధాతవ్యంసత్సనిత్యంద్విచత్సచ |

శిఖివకేకామధుః ప్రియవాక్కస్యనప్రియః | అలం

క్రియం తేశిఖివకేకయామదరక్తయా | వాచాలిప

శ్చితోత్యధణమాధుగృణయక్తయా | మదరక్త

స్యహంసస్యకోకిలస్యశిఖిండినః | హరంతిన తథా

వాచోయథాసాధువిపశ్చిణాం॥... .. ౨౭

మదిండియుండఁ హంసలయొక్కయు. కోకిలములయొక్క
యు. నెమ్మల్లయొక్కయు - పలుకులకన్నను పండితులగు వారల
చేసభిహితంబులగు వాగ్జాలంబులతి మనోహరంబులు గావున
నట్టి వాక్కుల శత్రువులయందును నొడువదగదనుట... .. ౨౭

శ్లో॥ గుణానురాగీస్థితిమాత్రస్థధానో దయాన్వితః । ౨

ధనంధ గ్న్యాయవిస్మయేత్ప్రియాంవాచముదీరయన్ ।

యెప్రియాణీప్రభావం తేప్రయథంతిచసత్కృతం ।

శ్రీమంతోవంద్యచరితాదేవానైనగవిగ్రహాః ॥ ... ౨౮

జనంబులయందుండు గుణంబులకు మెచ్చుచు శ్రద్ధ గాంచుచు నగయాభుతయుగలిగి ప్రియమగు వచనంబుల తోడను సత్కరించి ధనంబుల నొసంగు మహాత్ములు నగరూపము ధరించినదే వతలనుటకు సందియము లేననుట. ఇట్లు - యుక్తనండంబులు - దయయును - పరుషాలాపవజనంబును - మధురాలాపంబులును - దానంబు జేయుటయునను - నైదువిధంబులగు లోకసంధి సాగూపాయ కథనాంతరము విశేషము జెప్పబడెను. ... ౨౮

శ్లో॥ శుచిరాస్తికృపూతాత్మాపూజయే దేవతాస్సదా ।

దేవతావద్గురుజన మాత్మవచ్చ సుశృణ్వన్ ॥ ౨౯

అంతరంగశుద్ధియైనగాన ధర్మస్వయంబుల స్మరించకుండుట - బహిరంగశుద్ధియైనగా దుష్కార్యములు జేయకుండటయును - ద్వివిధంబగు శుచిచేవిముక్తుండగుచు స్వవగా శ్రమోచితానుష్ఠానము చేశుచియును - దేవత వేదప్రామాణ్యముచే పరిశుద్ధుండగుచు సర్వకాలంబునందు దేవతాపూజయు - అట్లుగురుపూజయు - స్వకీయదేహపోషణాక్రమంబు సన్నిహితసమూహంబును నర్చించవగుననుట. ... ౨౯

శ్లో॥ ప్రణీపాతేనచగుర్భాసతోనూచానచెష్టితైః । గు

ర్వితాభిముఖాభూత్యైదేవాసుకృతకర్తృణామ్ ॥

శ్లో॥ సద్భావేనహరైస్త్రిత్రం సంభ్రమేణచ బాంధ

వాన్ । స్త్రీభృత్యౌప్రేమదానాభ్యాం దాక్షి

ణ్యై సితరాజనాన్ ॥ ... ౩౦

గురువులనమస్కారముచేతయు - కులక్రమాగతంబగు సన్మాగవతాసముచే పెద్దలగువారలను - పుణ్యకర్తములచేదేవతలను - కపటము లేనినడకచే మిత్రగణంబును - అత్యంతప్రీతిచే బంధుజ

నంబును. ప్రీతిచేయుటచే ప్రమదాజనంబును. దానముచేభృత్య
వర్గంబును. దాక్షిణ్య తిశయముచే నితరజనంబులనును గానలూ
సర్పుటచేనాత్మీయప్రభుతాదులగుసంప భివృద్ధియగుననుట 31

సద్వృత్తసముదాయస్వరూపము.

శ్లో॥ అనిందాపరవృత్తైః సద్వృత్తైః పరిపాలనాః । కృపణైః పు
దయాళుత్వం సర్వప్రహరణ గాగిరః । ప్రాణైర్నపుష్ప
కారిత్వం మిత్రతాయావ్యభిచారిణైః । కృహగతే పతి
వ్యంగశ్చ క్త్యా దానుసహిష్ణుతా । స్వసమృద్ధిస్వన
త్యేకః పరవృద్ధిస్వనుస్సరిః । నాన్యోపతాపి వచ
నం సర్వస్వంద్వసహిష్ణుతా । బంధుభిరేంద్రునం
యోగస్సుజనైవతుర శ్రతా । తచ్చిత్తానువిధాయి
త్వం శ్చ తప్తత్రం మహాత్మనాం ॥... 32

పూర్వోదాహృతంబులగు విషయకథనానంతరంబున సత్పు
రుషులగు వారిచే ప్రయోక్తవ్యంబులగు సముదాయ ధర్మంబుల
సగా- నన్యలయందలి దోషంబులనిందించకుండుటయు. స్వీకృతము
వర్ణాశ్రమ ధర్మము సతిక్రమించకుండుటయు. దీనదయయును.
మధురములగు వచనంబులనొడుపుటయును - నిష్కర్మభ్రంషం
మిత్రవిషయంబున నాత్మీయప్రాణత్యాగము నొనర్చి యేనియను
నపకారము జేయుటయును - నాత్మీయగృహగతులకు పరిరక్షణ
లొనర్చుటయును. తనశక్త్యనుసారంబుగా దేశ కాలపాత్రములె
రింగి దానముజేయుటయును - ఓర్పును - నాత్మీయంబును వైశ్ణ
ర్మోబుచే గర్వముచేందకుండుట - ధర్మాజ్ఞాతంబు లగు సన్న్య
సంపదలయందనూయాత్యాగంబును అనగా నిష్క్రుట వివక్షణ
ము రాజధర్మముగావున దుష్టసంపన్ని గ్రహమునూనింపబడున
నుట్లు అన్యులుచుఃఖించునట్టి పరుషములు పుట్టకుండుటయు
లాభాలాభ- సుఖానుభ- శీతోష్ణాదులగు స్వంద్వచుఃఖములయం
దోర్పును- బంధువుల యడ బంధుత్వ ప్రకటనంబును - సుజనుల
యందాజ్ఞాపముగలిగి సకలవిషయంబులయందును నారలనను
వర్తించుటయునను కృత్యములుగలిగియుండుటముఖ్యముననుట 33

సర్వోపసంహారము.

శ్లో॥ సనాతనోవగ్గ ని సాధుత్వతా మయం హిపంధాం

గృహ మెథినా మహాః | అనేనగచ్ఛన్నయతం మహా
త్వనామిగుంచలోకం పరమంచవిందతి॥.... ౩౭

ఆత్మపురుషోపలాలితంబగు మార్గము ననుష్ఠించు - సర్వా
శ్రమమూలభూతులగు గృహస్థా శ్రమఃప్లుల మతంబిదియగావు
ననీవిధిననుష్ఠించునుజనులిహవసౌఖ్యంబులాంచుదురనుట. ౩౭

శ్లో॥ ఇతిపథిని వెళితాన్త నూరిపుపిగచ్ఛతి సాధుని

త్రతాం | కిముసుజనగణ స్త్వ మత్సరోవివయగు

జెనజగన్వశంనయెత్॥... .. ౩౮

ఇట్లుపరిశుద్ధంబును మధుగంబునునగు మార్గంబునలోకయా
త్రంనకుపుగృహ మేధియగు రాజునకుశత్రుగణంబులును వశ్యుల
గుననమత్సరశూన్యులగు సుజనంబులేటికివశ్యులుగాక యుండు
గుగావున రాజగువాడు ఈ స్వాస్థానూయారహితుండగుచువినయ
సంపన్నుడైలోకిమునుస్వాయత్తి మొనర్చుకొనవలయుననుట. ౩౮

శ్లో॥ క్షిప్తచనరపతిగర్వస్సంగ్రహాక్షిప్తప్రజానాం మధురవచ

నయోగాల్లోకిమ భ్యానదీతమధురవచన పాశైరా

యతాలాతస్సన్నదమవినహిలోకస్సంస్థితేభేద

మెతి॥... .. ౩౯

గర్విష్టుండగునరపతిచే లోకసంగ్రహమసాధ్యంబగుటవలన
ను- మధురవచనంబులచే లోకసంగ్రహంబసాధ్యంబగుటవలనను
అట్టిమధురవచనంబులను పాశంబులచే కట్టబడియుండులోకం
బు న్యాయవత్కనమునందెంతమాత్రము భేదంబు నొందకుండు
గావునను- నిందియనిగ్రహియగు రాజుచేలోకరక్షణంబొనర్చ
వలయుననుట... .. ౩౯

ఫలితాథాము.

ఇట్లుత్పతీయసర్గముసమాప్తము.

కామందకీచతుర్థాస్వాసప్రారంభము.

శ్లో॥ స్వామ్యమాత్యశ్చ రాష్ట్రంచ దుగ్గంకోశోబలం
సుహృత్ పుష్పరోపః రీదంసప్తాంగం రాజ్య
ముచ్యతే... .. ౧

పూర్వస్వోక్తవిధిక్రమంబునజితేంద్రియుండగు రాజువిద్యా
వృద్ధులతోడఁ బరిణాశ్రమస్థాపన మొనర్చిన పిదప రాజ్యస్వరూ
పబగుప్రధానంబగుస్వామిత్యలక్షణముపూర్వోక్తము. అట్టిలక్ష
ణములుగల రాజుచే జీవనాదులొసంగుటవలనను - నతనిబుద్ధిన
హీయమువలననాశ్చర్యక్షణంబును రాజ్యాదిరక్షణంబులు నెర
ర్చుటవలననీరెండును పరస్పరోపకారంబులగుస్వామి - మంత్రు
లుప్రధానాంగములనట పూర్వోక్తులగు రాజమంత్రులచే రా
జ్యముసంరక్షింపబగుటయు నారాష్ట్రముచే నుత్పన్నంబులగు ద్ర
వ్యాదులవలన సంరక్షితులగుటయు నిదియుతృతీయాంగమనట.
ప్రభుత్వశక్తిచేతయు నాలోచనచేతయుఁగొప్ప సంపాదితద్రవ్య
ముచేతయు నిర్మించబడుటయునట్లునిర్మించబడిన దుగ్గముచే గా
ష్ట్రరాజులు రక్షించబడుటయునను హేతువు వలన దుగ్గ
ముచతుర్థాంగమనట. స్వామియధికారమువలనను మంత్రియు
క్తిచేతయు - రాజ్యజనంబులగుణములచేతయు కృష్యాదులచేత
యు. దుర్గముచేనైనసంరక్షణచేతయువృద్ధియగుటయు - నట్లుప్రవ
ర్ధితంబగుకోశమనగా బొక్కసముచేరాజునకు త్యాగభోగోప
యోగంబును-మంత్ర్యాదులకు వేతనంబుచేనుపకారంబునురాజ్య
మునకుద్రవ్యముబుణముమొదలగు విధంబులనొసంగుటచే నుప
కృతియు - ద్రవ్యవ్రయములేకదుగ్గనిగ్నాణమసాధ్యంబగుటయు
ననుకారణంబులచేకోశము పంచమాంగమనట - స్వామిమంత్రి
రాజ్యదుగ్గకోశరక్షణంబులకొరకు చతురంగబలాభావంబగుట
చేనసాధ్య బగుటయు నట్టిబలమునకు తారతమ్యము లెరింగిద్ర
వ్యదానమానదానాదులచేతక్షీంచుటచే రాజుచేతయు - సామ
ధ్యమెరింగికార్యనియోగముచేయుటవలన మంత్రిచేతయు - స

స్వసమృద్ధిచే గాఢము చేతయు - శత్రుబాధా నివారకముచే దు
గ్గముచేతయు - వేతనాదులచే కోశముచేతయు బలమువృద్ధి
సేంచుటవలనబలము ఆరవయంగమనుట. నిట్టిపడంగయు క్తంబ
గు గాఢము స్వతుల్యుండగు సంతరంగరాజుచే పరస్పరసంరక్షి
తంబగుటవలననురాజ్యము సప్తాంగయుతంబనుట. ౧

శ్లో॥ ఎకాంగేనాపివికలమే తత్సాధురవర్తతైతస్యసా

మగ్యౌషమన్విచ్ఛాకుర్వితాశుపరీక్షణం॥ ౨

పూర్వోక్తంబులగు రాజ్యసప్తాంగంబులలో సుకటివైకల్యం
బైనను - దేహమునందుండునవయవలంబులగు హస్తపాదాదులం
దొకటిచే హీనమగుమనుజునికరణి సర్వకార్యనిర్వహణ సామ
ధ్యాన భావంబగుంగావునను - మనుష్యదేహమునందగు నాధి
ప్యాధుని సజ్జనమైత్రిచేతయు నొషధ సేవచేతయు సంరక్షించు
నట్లు రాజుచేసు పరితౌపూర్వకరక్షణాభావముచే వైకల్యము
నొందు గావున నట్లుగాకుండునట్లు సప్తాంగములననవరతము ప
రీక్షిచదగుననుట... .. ౨

అందు ప్రధానాంగంబగు రాజాత్మపరీక్ష జేయువిధి.

శ్లో॥ ఆత్మనమేవప్రథమమిచ్ఛేద్ధుణసమన్వితం॥ కుర్వి

తగుణసంపన్నస్తతశ్చేషపరీక్షణం॥ ౩

పూర్వసర్వోక్తంబులగుశాస్త్రజ్ఞానాజ్ఞానవృద్ధోపసేవలవల
ననుగుణసంపత్తులుగలవాడగుచు తనసంతరంబునమాత్రాదుల
గుప్రకృతులపరీక్షించదగు - ఏటికినినగుణహీనుండును విద్యాహీ
నుండును నాచారహీనుండును నగురాజుచే. అన్యులగుణదోషం
బులెరుంగుటయసాధ్యమును ప్రయోజనాభావంబునునగుటయు -
సంభవించుటవలనతొలుత తాను పరిశుద్ధుండుగావలయుననుట. ౩

శ్లో॥ సాధుభూతల దేవత్వంచుష్పావమకృతాత్మభిః॥

అత్తసంస్కాసంపన్నోరాజాభవితమహాత్మిర

జితేంద్రియులుగానివారికి లభించుటకహాంబుగానట్టి ప్ర

భుక్వశ్శు సద్వజసంపధారంబగునట్టిరగుట రాజగువాడు వత్స
మాణంబులగునుగుణసంపదలతోగూడిన వాడుగావలయుననుట. ౪

శ్లో॥ లోకాధారాశ్రయోరాజ్ఞాం మరాపాచుష్పరిగ్ర
హోఽపిత్వంత్యాపగవాధారేచరమాత్మనిసంస్థైః॥

లోకంబున కాదారంబగుచును జితేంద్రియులుగాని వారిచే
సొందనగనిదియు - గ్రహించదగినవియుగాని ఘట్టికట్టలేకుండున
లంబున ప్రవిండుజలంబులవలె లభ్యంబయ్యు ప్రయోజనాభావం
బగుచును; నుండెడు రాజ్యసంపదపూర్వోక్తుండగు రాజునందు
డెనేని దృఢతర సేతురుద్ధంబగు జలాశయంబునందలిజలంబులవలె
శాశ్వత బుగానుండుననుట... .. ౫

అందుసాధునేత్యగుణగణకథనము.

శ్లో॥ కులంశీలంవయస్సత్యం దాక్షిణ్యంక్షీప్రకారితా॥ ఆ

విసంవాదితాసత్యంవృద్ధసేవాకృతజ్ఞతా॥ దైవసం

పన్నతాబుద్ధిరయుద్రఫరివారతా॥ శక్యసామంత.

తాచైవతథాచదృఢభక్తితా॥ దీర్ఘదర్శిత్యము

త్సహాఃశుచీతాస్థూలలక్షతా॥ వినీతతాధార్మిక

తాగుణాస్సాధ్యభిగామికాః॥ ౮

అకులీనుండును చుష్కులీనుండునునగు వారియిడుకులతారన
స్యజ్ఞానపూర్వకంబగు సత్త్వా నముగలిగియుండుమగావున రాజ
గువాడుభయవంశపశుద్ధుండగా నుండవలయునుచువలన కులీ
నలగువారిల తారనస్యజ్ఞానముగలిగి ననాశ్రమోచితసత్త్వా
నముజేయుటంజేసి వండితాగ్నునమన కాధారభూతంబుగావు
న కులీనతముఖ్యగుణమనుట - మంచిస్వభావముగలిగియుండుట
శీలము - బాలుండునువృద్ధుండునునగు రాజుచెకార్యనిర్వహణ
సామర్థముగలుగదుగావున మధ్యవయస్విగా నుండవలయున

నట - వ్యసనసంతోషాదులయందవి కారిత్యముగనుంజుటయ
నిగా ధైర్యమునత్వమునుట - భృత్యులుమొదలగువారియందులీ
యనగుటదాక్షిణ్యము - మంత్రశిష్యతములగుమంత్రకార్యంబు
ల దీక్షాసూత్రముజేయక త్వరితమునగడిపించుట ఇందువలన
శీఘ్రకార్యలభ్యమవలన జనులచ్చటలగునలగురునుట. అవిసం
పాదితయనగా తనచేపలుకబడినపలుకునకపాథముజేయుట -
ఎట్లననొకకిన్వర్ణకానమొనరునని ప్రతిజ్ఞజేసిదుగులమెత్తుదాన
ముజేయునెడ స్వర్ణదానమనుసాధారణ ప్రతిజ్ఞానిర్వహణంబ
య్యునల్పకానమువలననుపయోగాభావమొందుటవలన లుభత్వ
ముప్రస్థిమగుం గావుననస్థు నసనుంజసంబులు బలుకకునకియ
నుట. వాస్తవమునెడువుట వృద్ధిపసేవయు- అన్యుచేజేయబడి
నయుపకారము ప్రత్యుపకారపూర్వకముగానిర్వహించవలయు
ననుగుణముకృతజ్ఞతయనుట. దై వానుగ్రహముచే స్వల్పయత్న
ముచేమహాత్కార్యమునిర్వహించుట. ... ..

శ్లో॥ గ్రహణంధారణంచై వస్మరణం ప్రతిపాదనం । ఊ

హోహోహోధా విజ్ఞానంతత్వజ్ఞానంచధీగుదా॥

బులచేజెప్పబడుతాత్పర్యము గ్రహించుటయు - నదిమరువ
కుండుటయు- సమయమునందుజ్ఞాపకముదెచ్చుకొనుటయు- దా
నిగ్రహించుటయు- నయ్యధామమీదసాధకంబును బాధకం
బును నెరుంగుటయు- నావిషయక తాత్పర్యము నెరుంగుటయు వా
స్తవజ్ఞానంబునుననుభూంగంబులును- మరియు. .. ..

శ్లో॥ దేశకాలజ్ఞతాదాఢ్యంసర్వక్షేత్రసహస్థతా । స

ర్వవిజ్ఞానతాదాత్యమూర్ఖాస్సగృహతమంత్రతా ।

అవిసంవాదితాశౌర్య శక్తిజ్ఞత్వంకృతజ్ఞతా । శర

ణ్ణాగతవాత్సల్యం అనుషాత్త్వమచేపలం॥. ..

దేశమును- కాలమును నెరుంగుటయు - గృహమగుప్రవేశంబు
ను- అదిగోచుటయు- కార్యసర్వస్వమునెరుంగుటయు - సమ
ధాతయు- తేజగలనగా బుద్ధిసూక్ష్మతయు-గు ధర్మగత్రంబనగా

కాగ్యపరిణామపర్యంతము మంత్రముభిన్నముగాకుండుట - పూ
ర్వోక్తలక్షణలక్షితంబగునవిసంవాదితయు - పరాక్రమంబునుల
న్యసామధ్యకామెగుంగుటయు - కృతజ్ఞతయు - శరణాగతదయయు
ఓర్పుగలుగుటయుచపములేమగ్నియునను పదునాల్గులక్షణంబు
లును. మరియు, ...

శ్లో॥ స్మృతిర్వ్యతీతవిషయామతిగాగామి గోచరాబు
ద్ధిసాత్కలికజ్ఞేయా ప్రజ్ఞాత్మైకాలికిమతా । బు
ద్ధినకీననవో నైషశాలినప్రతిభావిదుః॥... ..

గడిచినవిషయముబోసిండుస్మృతియు - భవిష్యదర్శనవిచారంబు
గుఱుటయు - వర్తమానవిషయవిచారణదత్తు బగుబుద్ధియు - భూత
భవిష్యద్వర్తమానకాలంబుల నెరుంగుప్రజ్ఞయు - అంతఃకంతకజ్ఞా
నవికాసముగలుగజేయు ప్రతిభయునను - భేదంబులచే ప్రసన్న
బగుబుద్ధియు - చుక్కొగ్గులుగాని పరిజనంబులనుంచుటయు - సా
మంతరాజుల స్వాధీనపరిచికొనుటయు - పెద్దలయందవ్యభిచారి
యగుభక్తియు - దూగమాలోచించుటయు - హరకారాలచే దెలి
యుటయునను ద్వివిధంబగు దీనుదశితత్వంబును - శౌర్యగుం
త్రాడులగూడియుండుట - పగదాగ పరధనాదులకాశించకపరిశు
ద్ధుండగుట - విశేషద్రవ్యములు లక్షలపర్యంతము త్యాగములా
సంగుట - అధికులయందునైచ్యాను సంధానంబును - ధర్మప్రాధా
న్యముగాకాగ్యములనిర్వహించుట - మొదలగునగువది యొక్క
గుణంబులూత్తరజనాకషాకమగుననుట... ..

శ్లో॥ గుణైరైతేగుపేతస్సకనువ్యక్తమభిగమ్యతే తథా
చకుర్వీతయథాగచ్ఛేత్కోభిగమ్యతాం॥... ..

పూర్వోక్తలక్షణలక్షితంబులగునే కవింశన్తహాగుణంబులు
గలుగుటచేలోకము సౌముఖ్యముగానుండుగావున నట్టి గుణం
బుగలిగియుండవలయుననుట... ..

రాజపరివారస్వరూపకధనము.

శ్లో॥ ప్రఖ్యాతవంశ్యమక్రూరంలోకసంగ్రహిణం శు

చిం! కుర్చితాన్త హితాకాంక్షీ పరివారంబుహి

పతిః|| ౧౦

స్వకియరాజ్యమునకును తనకును సౌఖ్యంబును కీర్తిగోను
చుండురాజు కులమునందు ప్రసిద్ధుడును - క్రూరస్వభావములేని
వాడును - లోకజనులంగయాజ్ఞావగుణంబులచే స్వాధీనప-చి
కొనుగుణముగలవాడును - పరిశుద్ధాచారవంతుడును - నగుపరి
వారంబును జేచకవలయుననుట... .. ౧౦

సన్తాగమర్తాగాఢపరిజనంబుచేనగుగుణవోషంబులు.

శ్లో|| క్రూరోపిభోగ్యతామెతి పరివారగు జ్ఞేయపః । న

క్రూరపరివారస్తు వ్యాలోక్రాంతభవద్రుమః||౧౧

సుగుణంబులుగల భృత్యవర్గములుగలరాజు క్రూరస్వభావుం
డయ్యు పుష్పవాసనలచే భాపితంబగు హిమాంబువులపిలె భో
గ్యుండగుగావునను - దుర్గుణంబులుగలభృత్యవర్గంబులచే పరివే
ష్టించుండగురాజు సుస్వభావుండయ్యునర్పములచే నాక్రాంతం
బగు చందనవృక్షమువలెమడకశుండగుంగావునను - సుగుణం
బులుగలపరిజనపరివృతుండుగావలయుననుట... .. ౧౧

శ్లో|| నిరుంధానాస్సతాంమార్గభతుయంతిమహీపతిం।

దుష్టాత్మానస్తుసచివాస్తస్మాత్సుసచివోభవేత్||౧౨

దుర్మార్గులగుమంత్రులు రాజసమీపంబునకు పెద్దలగువారి
గాక లేకుండు నట్లునర్చి రాజ్యంబును - నైశ్వర్యంబును - రాజు
నునాత్మీయమొనరింతురుగావునపరిశుద్ధులగుమంత్రులనుంచికొని
యుండవలయుననుట... .. ౧౨

శ్లో|| విభూతీప్రాప్యపరమాః సతాంసంభోగ్యతాంప్ర

జెత్ । యాసుసంతోనతిష్ఠగతితావృధైవవిభూత

యః||... .. ౧౩

సత్పురుషులచేననుభవించబడకుండెడు రాజైశ్వర్యమువ్య
ధాముగావున రాజగువాడాత్మీయసంపదపండితోపయోగము
గునట్లునరించవలయుననుట... .. ౧౩

శ్లో॥ అసద్భిరసతామేవ భుజ్యంతేసుసంవరః । ఫలం
 కింపాకీ వృక్షస్యధ్వాంతౌభక్షంతినతరే ॥ ... ౧౪
 వేపచెట్లుపండ్లును కాయలుదీనునట్లు - దుష్టులగువారికిగలసం
 పద్విశేషంబులు దుష్టభోగ్యమేయగుననుట... .. ౧౪

శ్లో॥ వాగ్మీ ప్రగల్భాన్తృతమానదగ్రోబలవాన్వశి । నే
 తాదండస్యనిపుణఃకృతశిలోష్వస్వగ్రహః । పరాభి
 యోగప్రసహస్సర్వసృష్టప్రతిక్రియఃపరభిద్రాన్వ
 వెక్షీచసంధివిగ్రహతత్వవిత్ । గూఢమంత్రప్రచా
 రశ్చదేశకాలవిభాగిత్ । ఆదాతాసమ్యగధా
 నాంవిషయోక్తాచపాత్రజిత్ । క్రోధలోభభయ
 ద్రోహస్థంభచాపలవజ్జితః । పరోపతాపపైశున్య
 మాత్యర్యేషాన్సతాతిగః । వృద్ధోపదేశసంపన్నశ్శ
 ణ్డోమధురదశః । గుణానురాగీస్తితవాగాత్మసం
 పత్ప్రకీర్తితా । ఇత్యాదిగుణసంపన్నైలోకయా
 త్రావిదిధిరే । నివృణిషితిరీవాస్తైయత్రలోకస్స
 పాధివః । ఆత్మసంపద్భజైస్సమ్యక్సంయుక్తంయు
 క్తకారిణామహేంద్రమివరాజానంప్రాప్యలోకో
 భవధకతే ॥ ౨౧

సకస్సులయిరదువాక్సంపదగలవాడును ౧ న్యాయవిషయ
 మునందు నిగ్రహించిచెప్పదగినవాడును ౨ జ్ఞాపకముగలవాడు
 ను ౩ సమధుకండును ౪ యుద్ధమునందు యెగురుబలు మొదలగు
 క్రియలు చురాలు చేససాధ్యముగావున బలవంతుండును ౫ స్వా
 దీనేంద్రియిండును ౬ చతురంగ బలంబుల దేశకాలము లెరిం
 గినడుపువాడును - మరియునిందు - ఆజ్ఞాధారకుండనియు దండ

నీతిసమధుకాండనియు - నన్వయించదగు - ౭ చాతుర్యయతుం
 డనియు నానావిధశిల్పవిద్యలయందును సమధుకాండును ౯ మరి
 యువతకాదులయందును నృత్యగీతాదులయందును సమధుకాం
 డును ౧౦ ప్రమాదమువలన కార్యమునందు తగులుబడియుచాతు
 ర్యముచే నివర్తించువాడును ౧౧ అన్యులచేననగా శత్రులచే
 జేయబడు పరాక్రిమాదులనొచి ప్రతిక్రియలొనర్చువాడును
 ౧౨ అన్నివిధంబులగుసంకటంబులకును ప్రతిక్రియాపాలకుగల
 వాడును ౧౩ శత్రువులపొరబాటువెతుకవారములను త్యక్తమా
 నంబగు సంధివిగ్రహంబులెందుగువాడును ౧౪ అర్హతనయు
 ను నాలోచితకార్యప్రయోగంబును రహస్యముగా నొనర్చుచా
 తుర్యముగలవాడును ౧౫ దేశభేదకాలభేదంబులెరింగి తమప
 యుక్తకార్యకరణసమధుకాండును ౧౬ వ్యాయమార్గముదష్టక
 ద్రవ్యాజ్ఞానమొనర్చువాడును ౧౭ పాత్రములెరింగిద్రవ్యముప్ర
 యిండువాడును ౧౮ కోపము - లోభము - భయము - ద్రోహ
 ము - ఆలస్యము - చపలతయు మొదలగుదుర్గుణంబులు లేనివా
 డును ౧౯ పరులను బాధించుటయు - చాడీలుబలుకుటయు - మ
 త్సర మొనర్చుటయు - ఓర్వకునికియు నిట్టివాటి విడుచు వా
 డును ౨౦ పెద్దల యువదేశము వినువాడును ౨౧ స్వచ్ఛంబగు
 నడతగలవాడును ౨౨ మనోజ్ఞంబగు సౌప్తవముగలవాడును ౨౩
 మంచగుణములు గలవారలజూచి సంతోషించి ప్రియమొనర్చు
 వాడును ౨౪ నవ్వుచుమాట్లాడు వాడును ౨౫ నగురాజగుణంబు
 లుపూర్వాచార్యులచే రాజసంపద్గుణంబులనబడియెంగావున ని
 దిమొదలగు సుగుణసంపదగలిగిలోకవ్యవహారముదెలిశియుండు
 రాజునందు పుత్రుండుతండ్రిచే పోషితుండగునట్లు రాజ్యముపో
 షింపబడుగావున నిట్టిగుణసంపన్నుండగు రాజును జేదినరాజ్య
 ము ఇంద్రునిచేదేవలోకమువలె తేమముజెందియుండుననుట ౨౬

శ్లో॥ శుశ్రూషాశ్రవణంచైవగ్రహణంధారణంతథాఽఽ

హోహోహోధా విజ్ఞానం తత్త్వజ్ఞానంచదీగుణాః॥౨౨

వినవలయు విషయంబుల వినుకోరికెయు - వినుటయు - న
య్యధాః య గ్రహించుటయు - నదిమరువకుండుటయు - నట్టివిష
యంబునందలి సాధక బాధకంబులవిచారణచే వా స్తవజ్ఞానము
దెలియుటయు బుద్ధిగుణంబులనుట... .. ౨౨

ఉత్సాహగుణంబులు.

శ్లో॥ దాత్యుః శైశ్శ్యుః తథామషః శౌర్యంచోత్సా
హః పుణ్యం । గుణైరైతైరుపేతస్స రాజాభవతు
మహాత్మి॥... .. ౨౩

ఆలస్యము జేయుకునికియు - త్వరయు - పరాభవము సౌర్చ
కుండుటయు - పరాక్రమంబును నుత్సాహపుణ్యంబులు గావునన్నిట్టి
గుణంబులు రాజునకుగలిగియుండవలయు... .. ౨౩

మహాగుణంబులు.

శ్లో॥ త్యాగస్సత్యంచశౌర్యంచత్రయమితేమహాగుణాః।
ప్రాప్నోతిహిగుణాన్ సర్వా నేభిర్యుక్తో మహిష
తః॥... .. ౨౪

ద్రవ్యమును పాత్ర మెరింగి వ్రయముజేయుటవలన సజ్జనన
మూహానురాగంబును లోకసంగ్రహణంబును - సత్యవాక్యమువ
లనకృషి వాణిజ్యాదివృద్ధియు జనులకునమ్మకంబును - శౌర్యంబు
వలననాత్మ రాజ్యరక్షాపూర్వకపర రాష్ట్ర సంపాదకంబునం గ
లుగుగావుననుపూర్వోక్తంబులగు రాజగుణంబులన్నియునీగుణ
త్రయముచే సంపాదించదగుంగావునను నీమూడును మహాగుణం
బులనంబడుగాన నీగుణత్రయంబులగూడినవాడు రాజుగావలయు
ననుట... .. ౨౪

శ్లో॥ త్యాగనవిక్రమాదిత్యభులంశౌర్యేణతూద్రకః। స
త్యేయధిష్ఠిరో రాజ్యంప్రాప్తవానితిశ్రూయతే॥౨౫

అతిదాతృత్వగుణ ప్రాధాన్యముగల విక్రమాదిత్యుండనేక
రాజ్యమునుభవించి శరీరముతో స్వర్గమునా గమనముల నను

భవించెనని విక్రమార్కచరిత్రాదులవలనను - శూద్రకుండనురా
జు పరాక్రమముచే ఫలంబుభవించెనని కాదంబుర్యాదులవల
నను - సత్యప్రజ్ఞవలన యుధిష్ఠిరుండు రాజ్యముజేందెనని భా
రతాదులవలనను ప్రసిద్ధంబులుగావున నీగుణంబులయందోటా
కటిననుష్టించు వారిట్లుండగుణత్రయవిశిష్టుని సాంబ్రాజ్యమత్య
ధికంబగుననుటకేమి సందియమనినృష్టాంశర రూపంబున మహా
గుణంబుల నిర్నయించబడయెనని పిచారించవలెను.....

ఇట్లుప్రధానాంగంబగు రాజగుణ స పత్కథనానంతరంబు

నన్వీతీయాంగంబగు అమాత్యసంపల్లక్షణము.

శ్లో॥ కులీనాశ్శుచయశ్శూరాగుణవంతోనురాగిణః॥దం

డనీతైఃప్రయోక్తాన్సచివాన్యమహాపతేః॥౨౬

హీనకులజాతుండగు వాడు రాజసమీపాగ్రాసనాది మ
ర్యాదాహమణిమ గానేరడుగావున మంచికులంబుగలవారుచు -
సదాచారయుక్తులును - రణమునందుచు - వాదమునందును - త్యా
గమునందుచు - శూరులును - జనానురాగసంపాదనగుణయుక్తులు
ను - ఆస్వీక్ష్యక్యాదిదండ నీతిజ్ఞులును - నగువారు రాజమంత్రులు
గావలయుననుట. నివియారునుమంత్రముఖ్యగుణంబులు ..

శ్లో॥ ఉపధాశోధితాస్సన్యగీహమానాః ఫలానయం॥

తేస్యసర్వంపరీత్యైర్కసానురాగాఃకృతాకృతం॥౨౭

ధర్మవిషయంబులయందు స్వపక్షపరపక్షములు లేకుండ న
దుచునమ్మికయనుధర్మోపధయుగ అభార్తికుండగు వాని యందలి
యధాంబును గ్రహించిధర్మవ్రయము జేయుట ముం గాన కుండగు
టయనునధోపధయు ౨ రాజమహిష్యాదుల కామించు వారలని
ష్పక్షపాతముగాని గ్రహించుటయనట్టి ౩ మ కొరకృత్యములయం
దుతాను ప్రవ రించుకుండుటయు ౪ మ కామోపధయు ౩ -మంత్రుల
యందోః డప ర్థ మొనర్చునెడ శేష సమాజమునందయ్యపరాధ
నిదర్శన రూపంబగు దండంబువలన భయముగలుగజేయుననుభ
యోపధయునినుత నీనాల్గువిధంబులగుపరీక్షలచే. ... ..

శ్లో|| సచై వకుర్యాదాత్తానం దేవీంచాత్మమీశ్వరః |

కౌచహేతోరమాత్యానామేనక్తౌటిల్యలక్షణం ||

పరీక్షితులు గానిభృగ్యవర్గంబులయెడల రాజుగానిరాజ భా
ర్యలుమొదలగువారు గాని విసంభము గానొచరించదగదను కా
టిల్యమతము ననుసరించియుపధాశుద్ధులగు మంత్రులురాజ్య ఫ
లములనభివృద్ధియొసర్చు తాత్పర్యముగలవారగుచు కృతాకృతం
బులగు గాజకార్యంబులప్రియముతోడుత పరీక్షించదగుమరనుట

శ్లో|| ఉపేత్సాధీ మతేయస్త్వావధేతితతస్త్వతా ఉ
పాయా ఉపధాజ్ఞేయా తయామాత్యాపరీక్ష
యేత్ || ౨౮

పూర్వోక్తంబులగు నాల్గువిధంబులగుధర్మార్థకామభయరూ
పంబులగువ్యాజములచేమంత్యాదులపరీక్షించదగుననుట. ౨౮
అందుప్రధానమగ్రిగుణనిరూపణము.

శ్లో|| స్వవగ్రహణాజానపదఃకులశీలబలాన్వితః | వాగ్మీ

ప్రగల్భశ్చతుష్టానుత్సాహీ ప్రతిపత్తిమాన్ | స్థం

భవాపల హీనశ్చమైత్రః క్లైశసహశ్శుభః | సత్యశౌ

ర్యధృతిస్థైర్యప్రభావారోగ్యసంయుతః | కృతశిల్ప

శ్చదక్షశ్చప్రజ్ఞావాక్ ధారణాన్వితః | దృఢభక్తిర

కర్తాచవైరాణాం సదివ్రాభవేత్ || ౩౦

స్వకీయగుణసంపదచే రాజ్యమునందలిజనంబులన సంతార్థ
వతులుగాకుండజేయువాడును ౧- స్వదేశవృత్తాంతము దెలిశి
స్వాభిమానమువలన దేశసంరక్షకుండగుగావున - నాగరికుండు
ను-బ్రాహ్మణాద్యసంగిరవణజాతుండును ౩-మందినడతగల
వాడును ౪- దృఢదేహముగలవాడును ౫- స్వల్పాక్షరములచే న

ధ- పౌష్కల్యముగలిగి మధురంబులగువాక్ప్రయోగ కుశలుం
డును౬- సమధుండును౭- చారశాస్త్రజ్ఞానంబులను కన్నులు
గలవాడును౮- పూర్వోక్తంబులగుశౌర్యామర్షదాత్యుంబులను
నుత్సాహగుణంబులుగలవాడును౯- ఆపత్యతిక్రియాకుశలుండు
ను - సమ్మకముగలవాడును౧౦ - జడత్వంబునుతొందరయులేని
వాడును ౧౧- దయగలవాడును ౧౨- తొందరనొచుకొనవాడు
ను౧౩- పరిశుద్ధుండును౧౪- సత్యముబల్కువాడును౧౫- పరా
క్రమమును౧౬- ధైర్యంబును౧౭- స్థిరబుద్ధియు౧౮- మాహాత్మ్యం
బును౧౯- ఆరోగ్యంబును౨౦- గలవాడును- నానావిధశిల్పకళా
నిపుణుండును౨౧- శీఘ్రకారియు౨౨- ప్రాజ్ఞుండును౨౩- జ్ఞాప
కముగలవాడును౨౪- స్వామియందుదృఢభక్తిగలవాడును౨౫-
వైకృత్యంబులజేయనివాడును౨౬- మంత్రిగావలయుననుటకె
గ్గో॥ స్త్రుతిస్తత్పరతాధేను వితర్కజ్ఞాననిశ్చయః॥

దృఢతామంత్రగుప్తిశ్చమంత్రినపత్ప్రకీర్తితా॥౩౨

చిరకాలజ్ఞాపకంబును- కార్యములయందాసక్తియు- విషయ
విచారంబును- జ్ఞానమువలనవిషయస్వరూపనిశ్చయంబును-పట్టు
దలయును - కార్యములనెరవేర్చునంతకు మంత్రగోపనంబును-
మంత్రముఖ్యగుణంబులనుట... .. ౩౨

పురోహితగుణకథనము.

శ్లో॥ త్రయ్యాంచడనీత్యాంచకుశఃస్యాత్పురోహి
తఃప్రధర్వ విహితంకుర్యాన్ని త్యంశాంతిక పౌష్టి
కంసాధు తేషామమాత్యానాంశద్విద్యేభ్యస్తుబు
ద్ధిమా౧। చతుష్టతాంచశిల్పంచ పరీక్షేతగుణ
ద్వయం। కథాయోగేషు బుద్ధ్యేత వాగ్ని త్వంస్ప
ష్టవాదితాం। స్వజ నెభ్యోవిజానీయాత్కులంస్థా
నమవగ్రహం। పరికర్మసుదాత్యుంచవిజ్ఞానంధార
యిష్టుతాం। గుణత్రయంపరీక్షేతప్రాగల్భ్యంప్ర
తిభాంతథా॥ ఉత్సాహంచప్రభావంచతథా క్లేశ

సహిష్ణుతాంధ్రంబైవాను రాగశ్చస్తేర్యంబా
పదిలకుయెత్ . భక్తిమైత్రించ శౌచంచజానీ
యావ్యవహారః . సంగ్రామభ్యోబలం సత్వ
మారోగ్యంశీలమెవచ . అస్థభ్రతామచాపల్యంబై
రాణాంచాప్య కత్వతాం . ప్రత్యక్షతో విజానీ
యాత్ భద్రతాంతుద్రతాం సిగ్ధానుమయా
స్సర్వత్ర సరోక్షగుణవృత్తయః . తస్మై తస్మిరోక్ష
వృత్తీనాం ఫలైః క్షిప్తవిభావయెత్ ౪౦

వక్ష్యమాణంబులగు నష్టాదశ తీర్థంబులయందు పురోహి
తుండును మంత్రులుండుగావుననట్టి పురోహితుండుపూర్వో
క్తలక్షణలక్షితంబులగు త్రయీదండనీతులశక్తుండును ౧
శ్లో॥ తాదృక్సాంవత్సరోవ్యస్య జోతిశ్శాస్త్రార్థవింత
కః . ప్రస్తాభిధానకుశలోహూరాగగణిత తత్వ
విత్ ౨

అనుజ్యోతిష్కానముగలుగుటచేత దేశ కాల భూదరభేదరం
బులగు ఉత్పాతంబుల నెరింగితదనుగుణంబులగు శాంతి కష్టాన్ని కా
ధర్వణికక్రియలవలన సౌఖ్యముగలుగ జేయువాడును ౧ - ప్రత్య
క్ష - పరోక్ష - అనుమానంబులచేతయు తత్తుల్యవిద్యావంతుడ
గుటచేతయు మంత్రులగుణంబులు దెలియువాడును ౩ - శిల్పకళా
కుశలుం డగుటవలన శిల్పంబులు పరీక్షించు వాడును ౪ - సర్వవిష
యంబులయందలి ద్వివిధంబులగు గుణంబుల పరీక్షించు వాడును
౫ - పండిత గోష్టియందహంకారమిధ్యా జ్ఞానాదివజ్జీతుండగు
చు ప్రసంగవశంబులచేస్ఫుటవాగ్మితయు వాచాలకంబును కుల
స్థానయుక్త ప్రతిక్రియాదులును భూత వ్యాపారప్రతిక్రియలును
నెరుంగువాడును ౬ - దుర్గాదికర్తృలయందు శక్తిగలవాడును నాల
స్యము లేనివాడును ౭ - ప్రజ్ఞగలవాడును ౮ - జ్ఞాపక శక్తిగలవాడు
ను ౯ - కృతక్రియమాణ కరిష్యమాణంబులగు క్రియారూపంబుల
గు గుణత్రయంబులయందు ప్రగల్భతయు బుద్ధిచాతుర్యంబునుగ

లవాడునుగి-ఉత్తలక్షణలక్షితంబులగు ఉత్సాహ ప్రభావంబు
లుగలవాడునుగి-కృష్ణముల నోచువాడునుగి- శైర్యంబు
నుగి- రాజ పీఠియగు- స్థిరబుద్ధియుగి- ధనురా స్థానలక్ష
ణంబులు నెరుంగువాడునుగి- వ్యసహారమార్గములయందు మం
త్రులు మొదలగువాకి రాజులందుగలభక్తియు పీతయును వారి
శౌర్యములు మొదలగువాటి నెరుంగువాడునుగి- మరియుగా
జనకుయొద్దములయందుగల పరాక్రమంబును బలంబును ఆరోగ
తయునంతవర్తనంబును జడిమయించపలత్వంబులు నైరంబులు
లేకునికియు మొదలగు విషయంబు లెరుంగువాడునుగి- నిది
మొదలగు ప్రత్యక్షపరోక్ష విషయంబులనెరిగిదృఢానురాగుం
డుగానుండుపురోహితుండు గావలయుననుట..... రం

మంత్రపురోహితులకార్యప్రయోజనము.

శ్లో|| సజ్జమానమకార్యేషు నిరుంధ్యర్థంత్రిశోనృపం|
గురూణామివ చైతేషాంశ్రుణుయాద్వచనంనృప||
నరేశ్వరేజగత్సర్వం నిమీలితఃమీలతి| సూర్యోద
యశివాంభోజంతత్త్రబోధేప్రబుధ్యతి| తదోద్భవ
యైజ్జగన్నాథంసంబుధ్యేతయథాతథా| కీసత్వో
ద్యోగసంపన్నైస్తత్కార్యంతదుపాశ్రితైః||...ర3

రాజగువాడు జ్ఞానచారనీతిరూపంబులగు నేత్రంబులవలన
జాగరితుండుగాని యడరాత్రియందు ముకుళితంబులగుతామర
సపుష్పంబులజోకనులోక మునిద్రించుగావున నిట్లు నిద్రితుండు
గాకుండనటుల బుద్ధిశాలులగు మంత్ర పురోహితులు హితో
పదేశంబులజేబోధింపవలయుననియు నట్టిమంత్రులబోధచేపూ
ర్వమునందకార్యాసక్తుండయ్యును గురూపదేశమునందు శ్రద్ధధా
నుండగు శిష్యునివలె సత్కార్యప్రవర్తన దుష్కార్యవృత్తనా
రూపంబులగు ననుష్ఠాన పరత్వంబున రాజగువాడువినుచుండవ
లయుననుట... ..ర3

శ్లో॥ నృపస్య తేహినుహృదస్తప్రవగురవోమతాః । య ఏ

నముత్పథగతంవారయంశ్యనివారిశాః॥ ... రర

దుష్కార్యప్రవర్తితుండగు రాజును బలాత్కారముగానే
నియుస్వతంత్రతచేసివర్తింపజేయుచు సత్కార్యప్రవృత్తిగలు
గునట్లుజేయువారలే రాజునకు హితులును గురువులును నగుచు
రనుట... .. రర

శ్లో॥ సజ్జమానమకార్యేషుసుహృదోవారయంతియై । న

కేవలం తేనుహృదోగురువోగురవోహితే॥ ... ర౪

రాజగువాడుజేయు అకృత్యంబులస్వతంత్రముగా నివారిం
చున్న హితులునుగురువులునుసాధారణులుగారు గావుననట్టివా
రులుమహాత్ములని వారివిశేషసన్మానముజేయుచు రాజు వారియా
జ్ఞాధారకుడుగావలయుననుట... .. ర౪

శ్లో॥ కృతఃకర్మపిబలిభిర్విషయైరనురజ్జనాత్ । రాగో

పరక్తవిత్తస్సన్నకుర్యాత్క్రింహి భూపతిః॥... ర౬

బలవంతంబులగువిషయములచే గృహీతుండగునేని మహావి
ద్యావంతుండగు రాజును ఇంద్రియపరవశుండగుచునకార్య ప్రవ
ర్తకుండగునపుడు విద్యాహీనుండగువాడెంతయునుట... ర౬

శ్లో॥ పశ్యన్నపిభవత్యంధంపుమాత్రాగావృతేతుణః । సు

హృద్వైద్యాశ్చికిత్సంతి నిర్మలైస్త్వినయాః జనైః॥ర౭

పూర్వోక్తంబులగునింద్రియవ్యాపారంబులచే పరవశుండ
గు పురుషుండులొకదవయంబులయందును హానికరంబగు కార్య
స్వరూపంబులదెలియుమిచే కందంపద్యం వినిచెవుడును కనిగుడ్డి
యుజననాథులకెల్లనివియ సహజగుణంబుల్ అనునీతిక్రమంబున
గుడ్డివాడగురాజును మంత్రులగువారుసర్వోధరూపంబగునీతియ
నునంజనముచే వినయంబునుసృష్టినిగలుగజేయుదురనుట .. ర౭

శ్లో॥ రాగమానమదాంధస్య స్థలతఃశత్రుకంటకైః । హ

స్తావలంబోభవతి సుహృత్సదీవచేష్టితం॥...ర౮

విషయములందభిమానరూపంబగు రాగంబుచేతయు క్షగ్వ
ముచేతయు - విశ్వరూపభజన విద్యావయోగూపంబగు మన
బుల చేతయు - అంధుండగుమననగా కృత్యాకృత్య వివేకహీ
ననితే గుడినలెనుండుచునందుల ఫలరూపంబగుశత్రుకంటకాదు
లవలని సంకటంబులవలన దూగాడుచుండెడు రాజునకుభీతిశా
లియు బుద్ధిశాలియు సుహృత్తునునగుమృత్రిప్రచారంబులుఅధా
రెడలదుండు బుద్ధుడు కాపాడుననుట... .. ౪౮

శ్లో॥ మమ్మో తస్యస్థిపతేన్మంక్ష్మీనై వ్యవదంతినఃకౌచ్యశ్చ
వ్యాయస్యత్తస్యనేతారోవాచ్యతాంఖిలు॥ ౪౯
షడమేనుగవలెగ్గముచే నన్యాయప్రవర్తకంండగు రాజు
నాపూర్వోక్తక్రమంబుననులత్రులు శిక్షించరేని యామంత్రులు
లోకమునందక్షిణకిపాల్పడుదురనుట... .. ౪౯

మూడవఅంగంబగు రాష్ట్రసంపత్స్వరూపము:

శ్లో॥ భూగుణైర్వధతే రాష్ట్రం తద్వృద్ధిన్పౌషవృద్ధ
యో తన్మాన్యణపతీంభూమింభూత్యైభూపతి రా
విశేత్॥ ౫౦

భూగుణంబులనగా రాజ్యజనంబులమంచిగుణంబులును భూ
మియందలి సస్యసంపదయు నను నుభయవిధగుణంబులచే రా
జ్యమువృద్ధి యగుననియు. నట్టి రాజ్యవృద్ధిచే రాజకోశాదవృద్ధియు
క్రమంబుననగుగావునపూర్వోక్తగుణద్వయయుతంబగు రాజ్య
మునుసంపాదించదగుననుట... .. ౫౦

శ్లో॥ సస్యకరవతీపణ్యఖనిద్రవ్యసమన్వితాగోహితా
భూసేలిలాపుణ్యైర్జానపదైర్యతాగ్రమ్యాసకుం
జరవనావారిస్థలపథాన్వితా అదేశమాత్మకాచేతి
శస్యతైభూర్విభూతయే॥ ౫౧

సకలపైరులుపుట్టినదియు వాణిజ్యోపయుక్తంబులగుకస్తూ
ర్యాదులుగలుగునదియు - బంగారు మొదలగులోహములయొక్క

ను-త్తములయొక్కనుఖనులుగలదియు-పశువులవృద్ధిగలది యు-
 కీనీరుగలది యు-రమణీయ్యుంబగునది యు-పనుగులఅడిగలది యు-
 ఓడలునుబండ్లునుస-చరించదగినమాగ్ధంబులుగలదియు- పక్షికా-
 లులుగలదియుపుణ్యాత్ములగు బ్రాహ్మణాదివణకంబులచే సమృ-
 ద్ధంబగునదియునగు రాజ్యంబై శ్వర్య దాయకంబు గావున నట్టిగా
 జ్యమాక్రమించదగుననుట... .. ౫౨

శ్లో॥ శర్కరౌషరపాషాణాసాటవీః త్యతస్కరా । యా
 యోనకంటకవనాసవ్యాళీ దేతిభూరభూ ॥ .. ౫౩

యొద్రపాషాణంబులుగలదియు- చవుడు మెండుగాగలది యు
 రాతిభూమిగానుండునదియు మహదృణ్యంబుగలదియుదొంగలు
 మెండుగానుండునదియు- రోగభూమియు - శత్రుభాధగలదియు
 ననగాదుష్టజనంబులు నిండుగా నుండునది యు- పాములుగలది
 యునగుభూమివాసయోగ్యముగాదనుటవలననట్టిదుగ్ధణరహితం
 బునపూర్వోక్తగుణవిశిష్టంబునునగు రాజ్యము సంపాదించదగు
 ననుట... .. ౫౩

ఊరిల శుణము.

శ్లో॥ స్వాజీవోభూగుణైర్యుక్తిస్సా నూపః పర్వతా
 శ్రయః । శూద్రకారువణిక్ప్రియోనుహారంభకృ
 షీవలః । సానురాగోరిపుద్వేషీపీడాకర్మసహఃపు
 ణః । నానాదైత్యస్సమాక్షీర్ణోధాక్కిణః పశువృద్ధి
 మాక । ఈదృగ్జనపరిశృస్తోమూషకవ్యస్సన్నిహ
 మికః । తంవర్ధయెత్ప్రయితేనతస్తాగ్నిర్వం ప్రప
 ర్థతే ॥ ౫౬

పతాకములు మొదలగువ్యాపారములచే చక్కనిజీవనము
 గలదియునుంచిగుణంబులుగలజనంబులుగలదియు- నది నేనియున
 ముద్రమునేనియు అంచునగలది అనగానిండుచేత నొడలజేరంబు
 నుసర్వసమృద్ధియుగలుగుననుట । తృణకాష్టసమృద్ధియుపుష్టి

కరంబగుససోత్పాదనకారణంబునగుటచేత కొండనాశ్రయం
 నదియు- శూద్రులునుఅన్నివన్ని బాబులవాండ్లునుగలదియు-వి
 శేషపయిలుజేయుబలవంతులగు సంసారులదియు - రాజు
 నదుప్రియముగలజనభరితంబును- శత్రులకవకాశము గలుగజే
 యని అనగాస్వామిద్రోహిజనులచేరహితంబగునదియు - 'గొప్ప
 పన్నుగలప్పుడునునిర్వహించునదియనగా విశేషపంటగలభూమి
 గలదియు- విస్తారభూమిగలదియునానాదేశజనంబులచే నివిడం
 బగునదియుగిండువలన నాగరీకముగలుగుననుట- పశుసేమృద్ధిగల
 దియు- మూఖులగు వారిచేవిడువబడినదియనగా పండిత సమృ
 ధ్ధంబును నగుగ్రామంబునుబస్తీ చేయుటవలన రాజకోశాదివృద్ధి
 యగుననుట... .. ౫౬

కోటస్వరూపము.

శ్లో॥ పృథునీమంమహాఖాతం ఉచ్చప్రాకారగోపురం।

సమావసెత్పురం శైలసరిన్తరువనాశ్రయం॥ ౫౭

చుట్టునువిస్తారము బైలుగలదియు- విశాలంబు మహాత్మునుగ
 ల అగడ్తలుగలదియు- మిక్కిలియున్నతగబగు కోటగోడలును
 పెద్దవాకిట్లునుగలదియు- కొండయు - నదియు- సముద్రము- దుర్గ
 మంబగు కనమలుఅడవులునుచుట్టునుగలదియుగా కోటనిర్మించ
 వలయుననుట... .. ౫౮

శ్లో॥ జలవన్యవసంధాన్వం దుర్గంకాలసహంమహత్ ।

దుగ్ధహీనానరపతిర్వాతాభావయైస్సమః॥౫౯

నీరుపాగీగలదియులోపలజలసమృద్ధిగలదియు - ధాన్యసంగ్ర
 హముగలదియు- ఆయాధసంపదచే సమృద్ధిగబగునదియు - చిర
 కాలయుద్ధముం చేనియు చలించకుండునదియు నగుదుర్గములేనిరా
 జుగాలిచెచీకాకుపడు మబ్బువలెవిచ్చుగావుననీలక్షణములుగల
 కోటలుండవలయుననుట... .. ౬౦

శ్లో॥ ఔషకంపార్వతంవాక్షా మై రిణంధాన్వనత

ధాశస్త్రం ప్రశస్తమతిభిర్గుర్గంధుర్గోపదితకైః॥౧౯

కోటస్వరూపంబులు పడేశించు శుక్రాచార్యులచే - ఆగడ్తుల గ
లదియు - కొండ సహాయముగలదియు - చుట్టును నిజంబగు నది
యగుటచేత త్రులక సాధ్యంబగుననుట - ఆయుధ పాణులు చేసిం
నదియునగు కోటగలుగవలయుననుట... .. ౧౯

శ్లో॥ జలాన్నాయుధయంత్రాధ్యం వీరయోధైరకపిష్టి

శం॥ గుప్తిప్రధానమాచార్యాదుర్గంసమను మే॥౨౦

రాజి రక్షణమునకు ప్రధానసాధనంబగు కోట - నీటిసమృ
ద్ధిచేతయు - ధాన్యసమృద్ధిచేతయు - ఆయుధపూర్ణిచేతయు - నా
నావిధశత్రుని రాసకరంబులగు యంత్రంబులచేతయు ధైర్యవంతు
లును పరాక్రమవంతులునునగు సరదాఁడచేతయు గూడియుండ
వలయుననుట... .. ౨౦

శ్లో॥ సాపసారాణిదుర్గాణి యవసానూపజాంగలాః ।

నివాసాయ ప్రశస్యంతే భూభుజాం భూతిమిచ్ఛ

తా॥ ౨౧

విశ్వరూకములగు రాజులకు - ఆపత్కాలమునందు తొలిగిత
ప్పించికొను నవకాశముగలదియు - చుట్టువిశాలముగలదియు అ
డివిగలదియు ధాన్యసమృద్ధిగలదియునగు కోటవాసార్థముగా
నుండవలయుననుట... .. ౨౧

కోశస్వరూపము.

శ్లో॥ బహ్వదానౌల్పనిష్పావః ఖృతఃపూజితదైవతః ।

ఈప్రతిద్రవ్యసంపూర్ణః హృద్యస్సాన్వితైరధిష్ఠితః ।

ముక్తాకనకరత్నాభ్యపితృపైతామహూచితః ।

ధర్మాజితోవ్యయసహః కోశఃకోశజ్ఞసమృతః ।

ర్మహితోరథాధాన్యభృత్యానాభరణాయ

చ । ఆపదధాన్య సంగమ్యః కోశఃకోశవతాస

దా॥ ౨౨

ధర్మసరిపాలనకొరకును స్వప్రయోజన పూర్తియనగాధ
ర్మాపిరోధంబగు కామపూరణకొరకును భృశ్యవేతనంబు కొర
కును అపత్కలగక్షణంబుకొరకునునగు నాల్గువిధంబు లప్రయో
జనాధామగుబంధము. ధర్మవిరోధంబగు నానూపాయము
లచేనాజీతమగునదియు. విత్యమాణంబగువిధానంబున నల్పప్ర
యముగలదియు. ప్రసిద్ధమగునదియు. కుబేరాదిదేవతాపూజలు
గలదియు. నానాధనాణ్యములుగలదియు. నలంకారముగలదియు.
నమ్మకముగలవారిచే కాపాడబడునదియు. బంగారమునవరత్న
ములు మొదలగువాటిచేసిండినదియు కులక్రమాయాతంబగుద్ర
వ్యసంపత్సరిపూరణంబుగా నుండవలయుననుట... .. ౬౪

బలసంపత్కథనము.

శ్లో॥ పితృపెతామహేహావశ్యస్సంహతోదత్తవేతనః।
విఖ్యాతః పారుషైజ్జిత్యఃకుశలఃకుశలైర్వృతః।
నానాప్రహరణాపేతోనానాయుద్ధవిశారదః। నా
నాయోధ సమాక్షిస్తోనీరాజితహయద్విపః । ప్ర
వాసాయాసదుఃఖేషుయుద్ధేషుచక్రతశ్రమః । అ
ద్వైధ్యఃక్షత్రియ ప్రాయోదండోదండ విదూ
మతః॥ ౬౫

కులక్రమంబుగా శౌర్యాదిగుణంబులుగలవాడును. రాజున
కువశంవడుండనగా స్వాధీనంబగు నడవడిగలవాడును. శత్రు
వులచేలోబడనివాడును. తనక్రిందనుండునైక్కులతారితమ్యము
దెలిశిసంబళములుక్రమముగానొసంగువాడును. పరాక్రమము
చేప్రసిద్ధుండును. జయశీలుండనగా యుద్ధమునందు జయించక
మరలనివాడును. నానావిధ ఆయుధవ్యూహాదులగుశిల్పంబులని
పుణుడును. బుద్ధిమంతులసహవాసముగలవాడును. నానావిధం
బులగునాయుధంబుల నుపయోగించువాడును. నానాయుద్ధవిధా
నకుశలుండును. వివిధవంశోద్భవులగుశూరులచేగూడియుండువా
డును. గజహయోదులకనగా చతురంగబలములకుగలనీరాజుని

బనుశాంతివిధిదెలిసినవాడును- దేశాంతరభ్రమణసమధుకాంక్షు
ను- యుద్ధసమధుకాంక్షును- నిశ్చలబుద్ధిగలవాడును- త్పత్రియును
గాని అట్టిక్షత్రియప్రాముండనగా సూతకుల ప్రసూతుడేని యు
శూగకులంబునబుట్టినవాడేనియునగువాడును - అనగాబలాధ్య
క్షుండుగావలయునుట . నిట్టివాడుబలాధ్యక్షుండగు నేనితని
శీఘ్రాశక్తి చేబలంబులును నిట్టిగుణంబులుగలవి గానుండుననుట ౬౭

మిత్రసంపత్కథనము.

శ్లో॥ త్యాగవిజ్ఞానసత్త్వధ్యంమహాపక్షంప్రియంవదం |

ఆయితీక్షమమదైవ్యధ్యమిత్రంకుర్వీతసత్తులం ౬౮

ధనవ్రయ శీలుండును- జ్ఞానముగలవాడును- వికారములేని
సాత్త్వికగుణమనగా స్థిరబుద్ధిగలవాడును- విశేషస్వజనపావా
రాదులుగలవాడును- మనోజ్ఞవాగ్ద్యోపారుండును- భావికా
లప్రియకరుండును అనగాకృచ్ఛమగుసంకటకాలంబుల సహాయ
ముజేయు స్థిరబుద్ధిగలవాడును- రెండువిధంబులగు బుద్ధులులేని
వాడును- మంచికులముగలవాడును- నగువానిమిత్రునిగానంగీక
రించదగుననుట... .. ౬౮

శ్లో॥ సముత్పన్నేషు కృచ్ఛేషు దారుణేష్వప్య సంశ్ర

యం | దశకాయిత్యచ్ఛూనయః కులీనశ్చతుర

స్రతాం || ౬౯

కులీనుండగు వాడు భయంకరంబులగు సంకటకాలంబుల
యందును నిర్వహించు వాడుగుచు నిజంబగుహృదయనైర్మల్యము
గలిగి వక్రిగుణంబులు లేనివాడుగుచుండుగావున సత్కులప్రసూ
తుండు మిత్రుండు గావలయుననుట... .. ౬౯

శ్లో॥ పితృపైతామహం నిత్యమదైవ్యధ్యంశూదయా

నుగం | మహ్నాఘ్నసముత్థానం మిత్రంమిత్రాధక

మిష్యతే... .. ౭౦

కులక్రమముగా మిత్రుండగుచు నిత్యమైత్రగలవాడును. అం
తరంగబహిరంగ వ్యాపారతుల్యుండును- మనోజ్ఞుండును- మం

శ్రబలముచే కాగ్యముల సులభోపాయంబునసాధింతువాడును-
నగువాడువర స్వరముమైత్రిగలిగియుండుటకుదగుననుట... ౭౦

శ్లో॥ దూరాదేవాభిగమనంస్పష్టాధాన్ హృదయాను
గా | వాక్సత్కృత్యప్రదానంచత్రివిధోమిత్రసం
గ్రహః॥... .. ౭౧

మిత్రాగమన సమయంబునదూరమెదురేగుటయు - స్నేహ
ముతోగూడియుండు కపటరహితంబులగు వాగ్వాప్యపాఠంబులు
ను- మర్యాదాపూర్వకంబగునుడుగర లాసంగుటయునను మూ
డును మిత్రసంపాదనవ్యాపారంబులనుట... .. ౭౧

శ్లో॥ ధర్మకామాధానంయోగోమిత్రాత్మత్రివిధంఫలం |
యస్మిన్మిత్రత్వయంనాస్తిసతంసేవేతిపండితః॥ ౭౨

యక్తిసహాయంబును దేహసహాయంబును ఉత్సాహమొన
ర్చుటయు - బలసహాయమొనర్చుటయు మొదలగుక్రియావిశేష
ములచేధర్మధాన్ కామములనుత్రివర్గవృద్ధిజేయుటమిత్రగుణంబు గా
వుననటినహానుస్యండుగుమిత్రునిమిత్రత్వమువృద్ధానునుట ౭౨
శ్లో॥ ధౌంసంమాత్మసంబంధం తథావంశక్రమాగతం |

రక్షితంసంసృజ్యనైభృత్మిత్రంజ్ఞేయంచతుర్విధం ౭౩

స్వకీయులగుమిత్రులంబంధులును - తల్లివంక వారును - కులక్ర
మాముగా స్నేహసంబంధముగలవారును - ఆపత్కాలమునందు
రక్షించువాడును- ననుచతుర్విధంబులగు వారును మిత్రులనదగు
ననుట... .. ౭౩

శ్లో॥ శుచితాత్యాగితాశౌర్యం సమానసుఖదుఃఖతా
నురాగశ్చ దాత్యుంచసత్యావాచస్సహృద్వశాః |
తదధోష్వనురాగశ్చసంక్షిప్తంమిత్రలక్షణంయ
స్మిన్మిత్రస్సత్యత్రంతత్రాత్మానంసవిషీపేత్ ౭౪

మనఃపరిశుద్ధతయు- దాతృత్వంబును - పరాక్రమంబును- స
మానసుఖదుఃఖత్వంబును-ప్రీతియు- సమధాతయు - సత్య బ
ల్కుటయు - మిత్రునికార్యంబులయందనురాగంబును మిత్రము

ఘృగుణంబులుగావున నిట్టిగుణంబులులేనివానితో నమ్మిన్నేహము జేయదగదనుట 2౫

శ్లో॥ అదౌతన్వ్యాబృహన్తథ్యా విస్తారిణ్యఃపదేపిచ ।
యాయీన్యోన నివర్తన్యఃసతామైత్యస్సరిత్య
మాః॥... .. 2౬

మంచివారలన్నేహము స్వల్పారంభముగలిగియు అంతకంతకికంబగుచు ప్రతిక్షణమునందును నధికరించుచు నశోష్యముగాప్రవాహ రూపంబగుచుండుననుట.. .. . 2౬

సర్గాంతశ్లోకములు.

శ్లో॥ ఇతిస్తరాజ్యంసకలంసమీరితం పరాప్రతిష్ఠాస్యధ
నంససాధనం । గృహీతమేతన్నిపుణేన మంత్రితా
త్రివర్గనిష్పత్తిముపైతిశాశ్వతీం । యథాంతరాత్మా
ప్రకృతీరధిష్ఠితశ్చరాచరంవిశ్వమిదంసమశ్నుతేత
ధానరేద్రఃప్రకృతీ రధిష్ఠితఃపరంశ్రీయంజానపదం
సమశ్నుతే । ప్రకృతిభిరితి సమ్యగన్వితోజనపద
మాదరవాన్స్తుపాలయేత్ । జనపదపరిపాలనా
చ్చిరంస్మృతినృపః పరమంపదంశ్రీయః॥ ప్రకృతి
గుణసమన్వితసుసేర్గ్వజతినృపః స్మృహణీయ
తాంపరాం । సచభవతిరణేష్వ పిద్విషాంప్రశయ
ఇవశ్వసనఃపయోముచాం॥.. .. ౨౭

పూర్వోక్తంబులగుప్రకృతినప్తకంబులకును ద్రవ్యసాధనపూర్వకంబగు రాజ్యవృద్ధియు త్రివర్గప్రాప్తియుగలుగుంగావుననుప్రకృతిగుణంబులతోగూడిన అంతరాత్మ్యాకము ననుభవించునట్లు రాజురాజ్యసుఖములనుభవించుచు శత్రులకజేయుండగుగావుననీవిధినిసప్తాంగరక్షశోధనములజేయదగుననుట... ..

నాల్గవసర్గమునమాప్తము.

పంచమసర్గ ప్రారంభః.

శ్లో॥ వృత్తస్థంవృత్తిసంపన్నంకల్పవృక్షోపమంనృపం ।

అభిగమ్యగుణైర్మృతం సేవేరన్ననుజీవినః॥ ... ౧

పూర్వసర్గంబున ప్రకృతిసప్తలక్షణంబులునొడువుటచేసిన
ర్గంబునభృత్యలక్షణంబుచెప్పట కారంభమొనరంచయిందుమం
చినడతగలిగినట్టియు ద్రవ్యముగలిగినట్టియు - కల్పవృక్షమువలెకో
రినప్రయోజనంబులూసంగునట్టియు కులశీలాచారాదులచేనాశ్ర
యించదగుగుణంబులుగలిగినట్టియు రాజునుపూర్వోక్తలగుమం
త్యాదులూశ్రయించదగుననుట... .. ౧

శ్లో॥ ద్రవ్యప్రకృతిహీనోపసేవ్యస్సేవ్యగుణాన్వితః భ

వత్యాజీవనంతస్సాఘ్లాఘ్యంకాలాంతరాదపి॥ ౨

కాలవశముచే ద్రవ్యసంపత్తినుండయ్య ను మంచిగుణంబు
లుగలవాడగు రాజు నాశ్రయించెనేనియారాజువలన మరియొ
కసమయంబుననేనియు సంపూర్ణవృత్తికరంబగుశ్లాఘ్యజీవనము
గలుగుననుట... .. ౨

శ్లో॥ నన్వేనానాత్మసంపన్నాంవృత్తిమీహేతవండితః ।

అపిస్థాణువదాసీతశుష్యన్పరిగతఃకుంభీ॥ ... ౩

పూర్వోక్తశ్లాఘ్యగుణయుక్తుండుగాక ద్రవ్యసంపదయుక్తుం
డగురాజు నాశ్రయించుకంటె వృత్తిహీనుండగుచు నాకలిచేశు
ష్కింపుచు నేనియునుండదగుగానిపండితుండగువాడు దుష్టరాజు
సేవచేలభించుజీవనమునపేక్షించదగదనుట... .. ౩

శ్లో॥ అనాత్మవాన్మయద్వేషీ వధాయేదరిసంపదం :

ప్రాప్యోపేమహదైశ్వర్యంసానుజీవీవినశ్యతి॥ ౪

ఇంద్రియజయములేక నీతిశాస్త్రమునాక్షేపించుచుండురా
జుమహదైశ్వర్యవంతుండయ్యునత్రుసంద్వృద్ధికరుండగుచు భృ
త్యకోశసహితంబుగానశించుననుట... .. ౪

శ్లో॥ లభావకాశోనిపుణమాత్మవత్సవికారవాః । సానై
స్థైర్యమావాపోతిమంత్రసాధ్యేషునిశ్చితః॥ ౫

ఆత్మ సంపద్యతాదులుగలుగు రాజుసదస్సునందు ప్రవిష్టుండ
గుపండితుండగుభృత్యుండుమంత్రసాధ్యంబులగు క్రియావిశేషం
బులయందునిశ్చితుండగుచు గాజవృద్ధిపూర్వకంబగు నాత్మస్థైర్య
మునొందుననుట... .. ౫

శ్లో॥ ఆయత్యాంచదదాత్వేచ యత్యాదాస్వాదపే
శలం । తక్కిశ్యన్నపికుర్వి తనలోకద్విషమాచ
రేత్॥ ౬

ఆదాయవ్రయవిషయంబులయందుసర్వజన సమ్మతంబగుక్ర
మంబగువృత్తినాత్మీయశ్రమచేతనేనియుననుష్ఠించదగు గానిలోక
ద్వేషకరంబగుకృత్యములుపజీవిజేయదగదనుట... .. ౬

శ్లో॥ తిలాశ్చంపకపుష్పస్యసంశ్లేషాద్యాతిగంధవత్ । ల
సోనభయైస్తద్గంధాస్సవేసాంక్రామికాగుణాః॥ ౭

సంపెంగపువ్వులతోచేరినను వ్వులవలనగంధతైలము తృప్తి
యగుటయు - ఉల్లిగడ్డభక్షించువానినొరు కంపుకొట్టుటయుప్ర
సిద్ధముగావున దుష్టసహవాసమువజ్జించి శిష్టపండిత జనమై
త్రిగిరిగియుండదగుననుట. ౭

శ్లో॥ అపాంప్రవాహేహ గాంగోపినముద్రంప్రావృత
ద్రసః । భవత్యవశ్యంతద్విద్వాన్నాశ్రయేదశుభా
త్మకం॥ ౮

మధుగస్వభావముగల గంగోదకంబును సముద్రసంగమము
చేనుప్పగుచునపేయంబగు గావున పండితుండగువాడుదుష్టసంప
ర్కముజేయదగదనుట... .. ౮

శ్లో॥ క్లిశ్యన్నపిహిమేధావీశుద్ధంజీవనమాచరేత్ । తేనై
హస్లాఘ్యతామేతిలోకేభ్యశ్చనసీయతే॥ ... ౯

బుద్ధిశాలియగుభృశ్యుడుదుష్ట రాజసేవజేయుటచే లభించు
విశేషలాభమునిచ్చించక కించిచ్చుమచేనైనను యోగ్యుండగు
రాజసేవయుపరిశుద్ధంబగునడతయు గలిగియుండేనేని లోకద్వ
యంబులయందును కీర్తిప్రతిష్ఠలుగలవాడగుననుట... ..

శ్లో॥ అభిలష్యంస్థిరంపుణ్యంఖ్యాతంసద్భిర్నిషేవితంసే

వేతస్థిమన్విచ్చకాశ్లాఘ్యంవింధ్యమివేశ్వరం॥౧౦

నత్పురుషులచేనిచ్చించదగువాడును - అచలంబగునను రాగ
ముగలవాడును- పుణ్యాత్మండును- పెద్దలచే సేవించబడువాడు
ను- నగురాజును ఆత్మీయ సేవాసాఫల్యముకొరకు సేవించదగు
ననుట... ..

శ్లో॥ దురాపమపిలోకేస్థి న్యద్యద్వస్తస్థిభివాంఛతితత్త

దాస్యోతిమేథావీతస్తాత్కార్యస్సముద్యమః॥౧౧

యత్నముజేయుటవలనలోకమునందులభించదగినవస్తువిశే
షంబులునులభ్యంబగుగావున బుద్ధిశాలియగువాడు మిరుద్యోగి
గాకపూర్వోక్తలక్షణలక్షితుండగు రాజసేవజేయదగుననుట౧౧

శ్లో॥ ఆరిరాధయిషుస్సమ్యగనుజీవీమహీపతిం విద్యావి

నయశిల్పాద్యైరాత్మానముపపాదయేత్ ॥ ౧౨

విద్యచేతయు - వినయముచేతయు - నానావిధ చమత్కార
ములచేతయు - రాజునారాధించుచు నతనియను గ్రహపాత్రుం
డుగావలయుననుట.

రాజసేవజేయనిచ్చించుపురుషుండు- ఆస్వీక్షక్యాదివిద్యల
చేతయు- ఇంద్రియనిగ్రహేదిగుణములచేతయు- నానావిధ శిల్ప
చాతుర్యముచేతయు మరియునమయోచితాలాపకాశలముజేత
యునడిసన్నవాడుగావలయుననుట.....

శ్లో॥ కులవిద్యాశ్రుతౌదార్యశిల్పవిక్రమధైర్యవాక్స

పుస్తత్వబలారోగ్యస్థైర్యశౌచదయాన్వితః పైశు

న్యద్రోహసంభేదశౌర్యలౌల్యనృతాతిగః స్థంభ

చాపలహీనశ్చ సేవనంకర్తుమహాత్మి ॥ ౧౩

మందికలీనతయు-పూర్వోక్తిబులగు నాన్వీక్షక్యాడివిద్యా
యుక్తియు-వృద్ధసేవయు-దాశ్మంత్యంబును-నానావిధ శీల్ప
కాశలంబును-ధైర్యంబును-పరాక్రమంబును-దేహదృఢతయు-
సత్వగుణంబును-బలంబును-నిరోగతయు-కార్యములయందున్ది
రబుద్ధియు-లంచముదీయకుండమట మొదలగు పరిశుద్ధగుణంబులు
ను-భూతదయయుగలవాడును-పాపంబును-ద్రోహంబును మి
త్రభేదము జేయుటయు-దుష్టత్వంబును-చపలతయు-నసత్య
మాటలుయు-జిహ్వేదిచాపల్యంబును మొదలగుదుగుణంబులు
లేనివాడును రాజసేవకహుండగుననుట. ౧౪

శ్లో॥ నక్షత్రాభద్రతాదాఢ్యకంఠైః తిక్తైః శసహిష్ణు
రా| సంతోషశీలముత్సహిమామండయంత్యను
జీవినం॥... .. ౧౫

కార్యములనతిత్వరితంబున శ్రేష్టముగానిర్వహించుటయు-
మంగళాచరణంబును-దేహపటుత్వంబును-ఓర్పును-సంకట
ములనొర్పుటయు-ఆత్మవృత్తివలన సంతోషించుటయు-కార్యో
న్యోగనిత్యతయు-భృశ్యముఖ్యగుణంబులు. ౧౬

శ్లో॥ అథశౌచపరోనిత్యంగుణైరైస్సమన్వితః|భూత
యైఃభూతిసంపన్నసాధువిశ్వాసయెన్నపం॥౧౭

ద్రవ్యవిషయంబున మిక్కిలిపరిశుద్ధుండగుటఉపశీవిప్రధానగు
ణంబుగావున నట్టిగుణముగలిగి పూర్వోదాహృతగుణియగుచు-
స్వకీయవృద్ధికోరకు విశ్చర్యవంతుండగు రాజునకుతనయందు న
ష్టకముగలుగునట్లు ప్రవర్తించుచుననుట. ౧౭

శ్లో॥ ప్రవిశ్యసమ్యగుచితైస్సానైతివృత్తానువేశవా|య
ధాకాలముపాసీతరాజానంవినయాన్వితః॥ ౧౮

స్వకీయంబగువిద్యోచితకాలంబున యుక్తవిధానంబుగానా
సానమునజొచ్చి తనకుదగిన వేషముగలవాడగుచు తనకుచితం
బగుసలంబునగూర్చుండి వినయాదిగుణంబులుగలవాడగుచు రా
జసేవజేయదగుననుట. ౧౮

శ్లో॥ పనస్థానాసనంక్రార్యంమత్సరంసహసాత్య జేత్ |
 గృహ్యకద్ధనంచైవసమర్థాజ్ఞాయసాసహ॥౧౮
 అన్యథుగూర్చుండుస్థలంబును అన్యథుగూర్చుండుఅసనంబును
 కూరతయు- దీఱువైరంబును- తిరిస్కరించుటయు- పైయుద్యో
 గస్థునినెదిరించుటయు- మొదలగుదుర్దణంబులు విడవదగువనుట.
 శ్లో॥ విప్రలబంబచమాయాచస్తైయందంభంచవజయెత్ |
 పుత్రైభ్యశ్చనమస్తుర్యద్వల్లభైభ్యశ్చభూషతే॥౧౯
 వ్యధప్రలాపంబులును- మోసంబును- దొంగిలించుటయు-
 డొంగిలించుటయునువిడిచి- రాజపుత్రులకును రాజపురోహితులుమొ
 దలగుమన్ననగలవారలకునునిత్యసమస్కా-రములు జేయదగున
 నుట. ౧౯

శ్లో॥ ననర్తసవివైస్సాధాంకించదవ్యప్రియంవదెత్ | తె
 హిమమాణ్యభిఘ్నంతిప్రహాసేనైవసంసది॥౨౦
 రాజునకువిమోద సహాయులగు విదూషకాదులు రాజునొ
 ద్దస్వంత్రత వహించియుండువారగుట వారలు తమకప్రియుల
 గువారిరహస్యవృత్తాంతంబులనగ* దోషంబులప్రస్తావవ్యాజం
 బునసభయందు నొడివియగౌరవింతురుగావున నట్టి వారితోవి
 రోధంబునువిశేషమైత్రియుజేయదగదనుట. ౨౦

శ్లో॥ భర్తురన్వాసనైతిష్టా దృష్టింనాన్యత్రనిక్షిపేత్ |
 బ్రూయాత్కియదపీత్యస్యమిహు రాన్యంవిలా
 కయ॥ ౨౧

రాజాసనసమీపస్థానమున గూర్చుండి ఏకాలంబుననే మి
 యాజ్ఞాపించు నొయను తాత్పర్యముచే అన్యత్రదృష్టితాత్పర్య
 ములప్రసరింపజేయక రాజముఖావలోకనము జేయుచుండవల
 యుననుట. ౨౧

శ్లో॥ కోత్రైత్యహమితిబ్రూయాత్సమ్యగ్జ్ఞాపయెతిచ |
 అజ్ఞాంచాపితధాకుర్యాద్భూతాశక్త్యావిలంబతం॥౨౨

ఎవరక్కడయనిరాజు చేనాహ్వానముజేయు నెడనేనయి
నాజ్ఞాపించదగునని విన్నవింబిభతురాజును శక్తివంచనలేక సా
ధ్యంబగుత్వరితకాలంబున నెరవేర్చదగుననుట. ... ౨౦

శ్లో॥ ఉచ్చైః ప్రహసనం కాసంస్థీవనం కుత్సనతం ధాబృం

భేణంగా త్రభంగంచపర్వస్వోటంచవర్జయెత్. ౨౧

రాజసదస్సునందు - చప్పుడగునట్లునవ్వుటయు - దగ్గుటయు -
ఆపులించుటయు - అన్యనిందాదుల జేయుటయు - కేకరించుటయు -
ఒడలువికారముగావిరచుటయు - వ్రేళ్లువిరచుటయు మొదలగున
ల్పకార్యములు జేయదగదనుట ౨౩

శ్లో॥ ప్రవిశ్య సాను రాగస్య చిత్తంచిత్రజ్ఞసంమతః । సమ

ర్థయశ్చ తత్పక్షం సాధుభాషేత భాషితం. ౨౪

తనయంచుకార్యకరణవిశేషంబున ప్రియుండగు రాజునకు అ
భిమత కార్యనిర్వహణ దత్తుండగుచు దయగలుగజేయుటయె
గాక రాజపాపములగు వారికిని ప్రియుండగుచు రాజాభిమతం
బగువిషయంబును నిజబుద్ధిబలంబున రసపోషణము జేయుచు ప్ర
కరణానుసారంబగు మధుగవాక్కి గావలయుననుట... .. ౨౪

శ్లో॥ తన్నియోగైన వాబ్రూయా దధణం సుపతి నిశ్చి

తం । సుఖప్రబంధగోష్ఠీషు వాదే వావాది నాం

మతం॥ ౨౫

పండితులపరస్పరప్రసంగకాలంబున కఠి ప్రతిక యులబలా
బలంబులెరింగి నిశ్చితంబగునధణంబును పూర్వోక్తక్రమంబుననే
నియు - రాజాజ్ఞానంతరంబున నేనియు నెడువదగుననుట... .. ౨౫

శ్లో॥ విజానన్న పినబ్రూయాద్భగ్నుః షీప్తో త్తరంవచః ।

ప్రవీణోపి హి మేధావీవజయెదభిమానితాం॥ ౨౬

తానుసమధుండయ్యునునహంకారముచే రాజాభిమత్యతి
రిక్తంబును రాజునొడువుట కవకాశములేనిదియునునగుయుక్తుల
దెలిసియుబలుకదగదనుట, ... ౨౬

శ్లో॥ యద్యపుచ్చైర్విజానీయ్యానీచ్చైస్తదపీకీర్తయే
త్ కర్తృణాతస్యవైశిష్ట్యంకథయేద్ద్వి నయాన్వితః॥౨౭

తనకుచక్కగా దెలిసిన కార్యంబునుకొంచముదెలుసునని వి
నయపూర్వకంబుగా విన్నపించి స్వకీయకార్యనిర్వహణశక్తిని
కార్యరూపముగానిర్వహించిపితవసు వినయపూర్వకంబుగాభా
వదాజ్ఞప్తకార్యముభవదాజ్ఞాలంబనబలముచే నాచేయధాశక్తిని
ప్రకారముజేయబడియెననిమనివిజేయదగుననుట. ... ౨౬

శ్లో॥ ఆపదున్మార్గమనెకార్యకాలాత్యయేపిచ। అపృష్టో
పిహితాన్వేషీబ్రూయాత్కల్యాణభాషితం॥౨౮

రాజహితంబుగోరుచుండెడు భృత్యుడు- శత్రులచే నాపద
సంభవించునవసరంబునను- రాజుడు మార్గప్రసక్తకుండగునవసరం
బునను- రాజుచేసడుగబడక నేనియుక్తియుక్తంబులగు మధుర
వాక్కుల స్వతంత్రముగా మనివిజేయదగుననుట. ... ౨౮

శ్లో॥ పరాధానం దేశకాలజ్ఞో దేశకాలేచసాధయేత్ ।

స్వార్థంచస్వార్థకుశలకుశలెనాధాకారిణా॥౩౦

రాజసేవకులగువారు పరస్పరసహాయబలముచే నాత్మీయ
కార్యములుసాధించుటకవకాశంబుగావున దేశకాలభేదంబులు
దెలిసి అన్యకార్యంబులును స్వకార్యంబులు రాజకార్యవిరోధ
ముగాకుండునట్లు ప్రయోజనకరంబులగు మధుర వాక్యములచే
సాధించదగుననుట... .. ౩౦

శ్లో॥ గుహ్యకర్తృచమంత్రంచ నభతుస్సంప్రకాశయే

త్ విద్విష్టంచవినాశంచమనసాపినదంతయేత్॥౩౧

రాజకార్యవిషయంబులగుచారప్రయోగాదులు మొదలగు ర
హస్యంబులును- రాజకార్యముచనయు- తనకెరింగియుండిన
ను ప్రకాశముజేయదగదనియు రాజునకువీరోధంబగు వాక్పూరు
ష్యంబులు మొదలగునదియు- రాజునకు నాశకరంబులగు దుష్ట
కృత్యంబులుమనస్సునందేరియు దలచదగదనియుభృత్యానుశా
సనము... .. ౩౧

శ్లో॥ స్త్రీభిస్తద్దశిభిఃపాపైఃవైరియాతైనిరాకృతైః॥

ఏకార్థచర్యాసంఘాతంసంసర్గంచవివర్జయేత్॥ ౩౨

గాజాంతఃపురవనిశలతోనేనియు - అంతఃపురచరులగు బో
నక తైలుమొదలగువారితోనేనియు - పాపాత్ములతోనేనియు -
శత్రువులహరకారాలతోనేనియు - రాజుచేగ్రహించబడికార్య
బహిష్కృతులగువారలతోనేనియు - సహవాససంభాషణసౌ
హౌదాదుల విడువవలయునని భృత్యానుశాసనము... ౩౨

శ్లో॥ వేషభాషానుకరణం నమర్యాత్పృథివీపతేః॥ సం

పన్నోపిహిమేధావీ స్పృధేతదనతద్యుజ్జైః॥ ౩౩

భృత్యుండు సంపన్నుండయ్యను బుద్ధిశాలియగువాడురా
జవేషంబును గాజుమాట్లాడునట్లు మాట్లాడుటయు మొదలగు
క్రియలచేగాజున పహాస్యము జేయునట్లు పరిణమించుటంజేసి
యందువలన నాత్మవినాశ సంభవంబగు గావునట్లు జేయదగద
నట ౩౩

శ్లో॥ రాగోపరాగౌజానీయాన్పరుఃకుశలగ్నకృత్॥ ఇం

గితాకారలింగభ్యాంఇంగితాకారతత్వవిత్॥ ౩౪

రాజకార్యప్రవిష్టుండగుచు నక్కార్యంబులనుప్తుగాజేయు
చునావిషయంబులరాజునకుగల ఇంగితముచేతయు నాకారము
చేతయు మరియునునానావిధంబులగు అడియాలంబుల చేతయు
రాజునకు తనయందుగల కోవప్రసాద స్వరూపంబులెరింగి తన
యందు దయగలుగునట్లు ప్రవర్తించదగు. ౩౪

రాజానురాగేంగితము.

శ్లో॥ దృష్ట్యాప్రసన్నోభవతి వాక్యంగృహ్ణోతిచాదరా

తో దిశత్యాసనమభ్యాశేకుశలంపరిపృచ్ఛతి॥ వివి

క్తదశానస్థానైరహస్యేచనశంకతోతదధాణంగ

త్కృతాస్మృచ్చైవైరాకర్ణయతిసత్కథాం॥ శ్లా

ఘతెశ్లాఘనీయేషుశ్లాఘమానంచనందతి॥ కథాం

తరేషుస్తగతిప్రహృష్టకీర్త్యతెగుణాః॥ సహతే

పథ్యము క్తస్సన్ననిదాహనుమన్యతే । కరోతివా
 క్యంతద్రక్తః తద్వచోబహుమన్యతే । నృద్ధాప్రస
 మ్నోభవతివ్యసనోపనితస్యతే । రక్తస్యహిగుణాః
 ప్రోక్తాభృత్యేమవృథవీచకేః॥ ... ౩౯

చూచినంతనంతసించుటయు - హనిచేయువాక్యంబుల ప్రి
 యపూర్వకంబుగానంగీకరించుటయు - సమీపంబున గూర్చుండు
 మనుటయు - తేమప్రశ్నజేయుటయు - ఒకటిగానుండు నెడలను
 రహస్యప్రదేశంబులనబాచునెడ సందేహములేకుకెయ్య - భృ
 త్యునిచేచెప్పబడ మాటలును కార్యంబులును సావధానుండగుచు
 వినుటయు - సాగడగగుపనులయెడబహుమానించుటయు నన్యుల
 తనిపాగుడునప్పుడామోదించుటయు - కథాప్రస్తావనంబుల సంఖ్య
 పితసాంతుడగుచుగుణంబుల స్థాపించుటయు - భృత్యుని పాఠ
 బాటుచేనపథ్యంబులనగాన ప్రియంబులునొడివినను హాస్యగు
 టయు - నతనినించువారి నెప్పుకొనమియు - నతనియందాస
 త్కండగుచుభాషించుటయు - నతని వాక్యంబులనున్నించుటయు - నత
 నిశుభక్రియలయందుసంతసించుటయు - నతనికిసంకటములుసం
 భవించు నెడతానుదుఃఖించుటయు - ననుకంపంబులు భృత్యుని
 యందుదయగలరాజునకు గలిగియుండుననుట... ౩౯

రాజకోపేంగితకథనము.

శ్లో॥ ఉపకారేమహావ్యస్తం దశయత్యచ్ఛతేష్వపి ।
 తత్క్రతం కర్తృచాన్యేనకృతమిత్యభిభాషతేవిష
 తుముత్థాపయతివినాశంచాప్యపేక్షతే । కార్యేసం
 వధాయత్యాశంభలేచనుగుత్యధా । యద్వా
 క్యంవధురంకించిత్తదప్యధేన నిష్కరం । అచర
 త్యాత్మశంసానుపరివాదంచకేవలం । కోపాపినస
 కోపాభః ప్రసాదోపహిన్తిష్టులః । హసత్యకస్తా
 త్యజతికూతుంచనముదీక్షతే । విజ్ఞాప్యమానోవృ
 త్యధాంసహస్థోత్థాయగచ్ఛతి । ఆఘట్టయతికస్తా

జీశుచీనబహుమన్యతే | ఆపాదయతిమర్తాణి
గుణాన్నబహుమన్యతే | సంభావయతిదోషేణవృ
త్తిభేదంకరోతిచ | సాధూక్తమపియద్వాక్యంసమ
ధాన్యతిచాన్యథా | అవర్షణికథాభంగంకరోతిచ
రవీభవత్ | ఉపాన్యమానశ్శయనైసుప్తలక్షణతి
ప్తతి | యత్నైనారాధ్యమానోపిసుప్తవచ్చవిచ్ఛే
తే | ఇత్యాదిచానురక్తస్యవిరక్తస్యచలక్షణాః || ౪౮

అద్భుతంబులగునుపకారములొనర్చిననునూరకుండుటయు -
సతనిచే జేయబడుకార్యమన్యనిచే జేయబడియెననుటయు - నతని
కేశత్రులుగానుండువారిప్రేరేపించుటయు - నతని యాపత్కాల
ములయందుపేక్షించుటయు - కార్య ప్రకరణంబుల నాశగలుగున
ట్లుజేసిఫలమునందు హ్రస్వముజేయుటయు - ౭౦ కొనొకమందిమా
టయతని విషయంబున నొడువునపుడును పరుషగభీతంబుగా
నుండునట్లుబల్లుటయు - నతనిచే జేయుస్తోత్రవాక్యములవ్యత్యాసా
ధాంబులు జేసిపరుషములుగా నన్వయించుటయు - కోపమువచ్చి
నప్పుడునునిగ్రహించుమియు - దయావిషయంబులుఫలా భావంబు
లొనర్చుటయు - నిష్కారణంబుగానవ్వుటయు - నిష్కారణంబు
గావిడుచుటయు - కోపముగాచూచుటయు - నతఁడన్వీకృత్యుభు
క్త్యాదులకొరకువిజ్ఞానముజేయలేదపోవుటయు - నతనిచే జేయు
పనులనా యేపించుటయు - మంచికార్యంబులనామోదించుమియు -
దుష్కృత్యంబులవెచుకుటయు - గుణంబులకనురాగుండుగామి
యు - దోషములమొండుగానతనియందాపాదించుటయు - జీ - నహా
నిజేయుటయు - నతనిచేనొడువబడు మంచియు క్తులనేనియుచును
క్తులొనరించుటయు - వైరస్యముగలవాడగుచునిష్కారణముగా
నతనిచేపలుకబడువాక్యంబులనడుమకథాప్రస్తావభంగమొనర్చు
టయు - పడకయందు సేవించినను నిదురించువానివలె నభినయిం
చుటయు - భయభక్తులతో సేవించినను పలుకకుండుటయు - నిది
మొనలగులక్షణంబులువిరక్తుండగు రాజేంగితంబులనుట... ౪౯

శ్లో॥ రక్తాద్వృత్తింసమీహేతవిరక్తాంతాంపృత్యజేత్ ।

నిర్గుణంచాపిభూతాంతాంపృత్యజేత్ ॥౧౯

భృత్యునియందును రాగముగల రాజువలన దేహయాత్ర ని
చ్చించవలయుననియు - పర క్తుండునుగుణహీనుండును నయ్యును
రాజాపత్నీలమువలనవిడువదగదనియు నట్టి నిర్గుణుండునునా
పత్నీలసహాయ హేతువుచే రాజుచేననుగృహీతుండగు గావున
నట్టియాపదంత కాలమును శరీషించి ఉక్తి క్రమానుష్ఠాన మొన
రించదగుననియుననుశాసనము... .. ౧౯

శ్లో॥ తతఃపరతరోనాస్తియతస్మాదపతిప్రతిస్పృచ్చవృ

త్తైషుసత్త్వాధ్యాసూపయాత్యభిలక్ష్యతాం । ప

రొధేధర్మగుర్యాణాంతేషాంనామాతిరిచ్యతే ॥౨౦

సాధారణులుగు కాలంబులయందు నమధుకలగువారి సామ
భ్యముప్రకాశించుటకు ప్రసక్తిలేకుండుటవలన - సేవాధర్మతు
ల్యులయందు ఆపత్నీలంబుననుపకరించువానికి ప్రతిష్టలతిశ
యించుగావున- నట్టియాపత్నీలంబున సహాయముజేయు భృ
త్యునికన్ననిధికుండగువాడు లేదనుట... .. ౨౦

శ్లో॥ శ్లాఘ్యచనందనీయాచమహతాముపకారితాకా

లేకల్యాణమాదత్తైస్వల్పాపిసుమహేనాదయం ॥౨౧

ఆపత్నీలమునందొసరించు స్వల్పపకారంబును రాజా
దులచేమున్నించదగినదియు స్తోత్రాహంబునుగావున నట్టియు
పకారమల్పమయ్యునుప్రబలంబగుసంపత్ప్రదంబగుననుట... ౨౧

శ్లో॥ అకార్యాత్ప్రతిషేధశ్చకార్యేచైవానువర్తనం ।

సంక్షేపాదితనద్వృత్తంబంధుమిత్రానుజీవినాం ॥౨౨

రాజబంధువులును- రాజమిత్రులును- రాజసేవకులునునగు
వాగలచే- రాజధర్మప్రాయములగు కార్య ప్రవర్తనండగు నవన
రంబునస్వతంత్రముగానిషేధించి ప్రవృత్తిలేకుండునట్లు జేయుట
యు- రాజుమంచి కార్యంబులప్రవర్తించు నెడలసహాయముగా ను
పకరించివెంటడించుటయు- ముఖ్యంబులనుట... .. ౨౨

శ్లో॥ పాన ప్రీత్యూతగోష్ఠిషు రాజానమభితన్నరాః॥
 బోధయేయః ప్రమాద్యులత ముపాయైనఽళి కా
 దిభిః॥... .. ౫౩

మద్యప్రసన్నాదిపానాన క్తుండును- ద్యూతానక్తుండును కా
 మిన్యానక్తుండునునగురాజును కాలాతిక్రమంబులనగా అనుష్ఠా
 న కాలాదుల లతిక్రమించుననుమొదలగు కారణంబులచే సత్క
 మఁ ప్రవతఁకుండగునట్లు ఉపజీవులగువారు విజ్ఞాపించదగున
 నుట... .. ౫౩

శ్లో॥ రాజానంయెవ్యుషితుంతేనజ్జ్యమానంవికర్తను ।

తేగచ్ఛంత్యకృతాత్మానస్సహతేనపరాభవం॥౫౪

పూర్వోక్తంబులగు వ్యసనానక్తుండుగు రాజును బోధించిన
 వ్తార్గప్రవతఁకుండగునట్లు జేయనిపండితమృన్యమానులగుభృత్యు
 లుఆరాజుతోడనమర్గతియు నవమానంబునొందుదురనుట... ౫౪

శ్లో॥ జయాజ్ఞాపయిజీవేతితథాదేవేహిచానరాత్ । ఆ

జ్ఞామస్యవ్రతీచ్ఛంతోభృత్యాకుర్యురుపాసనాం॥౫౫

జయమునుందుము- ఆజ్ఞాపింపుము- చిర కాలము జీవింపుము
 ఓదేవయనియత్యంతబద్ధాసక్తులగుచు రాజాజ్ఞనుచేయు వారగు
 చుకొలువవలయు... .. ౫౫

శ్లో॥ భతుఁశ్చిత్రానువతఁత్వంసద్వృత్తమనుజీవినాం ।

రతౌంస్యపిహిగృహ్యంతేనిత్యంఛండానువృత్తిభిః॥౫౬

రాజాజ్ఞానుసారంబగునడతగల భృత్యులచే వారలపారిశు
 ధ్యకృత్యంబులవలన రాక్షసులునుగ్రహించబడుచురన తుల్యధ
 ర్ములగుమనుష్యులుస్వాధీనులగుట కేమియధికమనుట... .. ౫౬

శ్లో॥ ధీసత్వోద్యోగ యుక్తానాంకిందురాపం మహాత్మ

నాం । ఛందానువతికానాంలోకైకఃపరః ప్రియా

వాదినాం॥... .. ౫౭

దుష్కరంబులగునర్థంబులస్వాధీనముజేయుటకుపూర్వోక్తాష్ట
 గు కాలంకృతంబగుబుద్ధియు-సత్వగుణంబునుమంచినడతయుగలు

గుటచేతయు ప్రియములు నెడువును నుష్కలవలననందరు ప్రసన్నులగుచు గావున అనుజీవియగువానికి రాజస్వాధీనవతికతయు బుద్ధిసత్వ ప్రయత్నంబులును ముఖ్యములు గానుండువలయుననుట

శ్లో॥ అలసస్వాల్పతోషస్యశిర్షద్యస్యాక్యతాత్మినః | ప్ర

దానకాలేభవతిమాతాపహపరాజ్యభీ॥ ... ౫౮

కార్యవిషయములయందును తన హనుండును - అశక్తివలనయ దృఢాలాభముచేత నేనెంతయుండును వాడును - విద్యాహీనుండును - ఇంద్రియస్వాధీనుండును - నగువానికి తల్లియును చక్కగా విచారిం చదను నెడనె తరుల నేలజెప్పవలయుననుట... .. ౫౮

శ్లో॥ యేశూరాయేదవిద్వాంసాయేవసేవావిపశ్చితః |

తేషామేవపాసస్యాహజ్యాన్యపతిసంపదః॥ ౫౯

శూరులును - విద్వాంసులును - సేవాధముకా విమలునున గువారలచే రాజైశ్వర్యమునుభవించదగినదనుట... .. ౫౯

శ్లో॥ అప్రియోపహింసాభ్యన్యదితివృద్ధానుశాసనం | వృ

ద్ధానుశాసనైతిష్టాప్రియతామధిగచ్ఛతి॥ ... ౬౦

వృద్ధసేవచేతియు శాస్త్రజ్ఞానముచేతయు కుశలుండుగును క్రిమప్రవర్తపండుగు భృత్యుండొక కాలంబున రాజునకప్రియం డుగానుండినను నతనిక్రిమప్రవర్తనమువలన మరియొక కాలంబు న నేషయుప్రియుండుగు గావున క్రిమప్రవర్తనయవశ్యంబునుట... .. ౬౦

ఇంక రాజభృత్యులయందును క్రిమ మెరుగింపఁబడియెడు

శ్లో॥ అజీవ్యస్సర్వభూతానాం రాజాపజాన్యవద్భవే

త్ | సారాజ్యవృత్త్యజుర్త్యనంశఃష్క-ంసర ఇవాం

దజాః॥ ౬౧

దానాశ్రయరక్షణంబులవలన వానదేవునివలె సమస్తలను నాదరించువాడుగావలెనుట - అట్లాదరింఁఁగని రాజును యెండి పోయినగుంటనునీరు పలులువిడిచినట్లు విడుదలగునుట... .. ౬౧

శ్లో॥ కులంవృత్తంశ్రుతంశౌర్యంసర్వమేతన్నగణ్యతే |

దువృత్తేనాకులీ నైవాజనోదాతరిరజ్యతే॥ ౬౨

జుఁగు-లీనండును చుట్టొస్రవ శోకంబైనను గాతమును
 స్వామియందుజనలు ప్రేమిగలవాడగుచును వి దాతృశృణు
 లేని మహాకులీనుగడును మంచినడవగ వాడును- శాస్త్రవేత్త
 యు- సగాక్రమశాలియు నయ్యును జనులుప్రీతి నొందరనుట- త్యా
 గోగుణశతాధికోమశం - అనేన్యాములను నెంతసహధుకం
 డైనను పూర్వశ్లోకోక్తంబులగు నానాశ్రయగడుణుంబులను శ్రీ
 గుణంబులుగలవాడుగావలయుననుట.. .. ౬౨

శ్లో॥ లిక్ష మెవాన్యయోలోకేన త్కామమోన్యయః |

న్యోక్తోకోశోబలంచైవశక్తికాలోకోమశచ్చశ్లో॥ ౬౩

ద్రవ్యముగలిగియుండుటే కులీనతాకులుగావునను- లోకే
 నికులీనతాయు గుండునగునవును - ఎవరియొక్క ద్రవ్యదాన్య
 తగలంబులుగలిగియుండు వానినొకజనులను వర్ణింతురనుట.. ౬౩

శ్లో॥ ఉక్తతాఎవపూర్వం నైజాశాస్త్రానిచిక్చశ్చే |

శత్రువత్సత్వేన కోమనకం నైమానకం పుంశ్చ... ౬౪

కాగ్నాధులగు జనులచేసహధుకం గుఁగునాజివబహు
 రుగాని నొక్కడపడియుండునలనుని నెవగుప్రసాసి తురనుట.. ౬౪

శ్లో॥ అధాకథీజీవలోకోయంజ్వలంతమ పున్సపిత్తే

రహీనాని గాజీవ్యావత్సంత్యజతిమాతరం | అశ్ర

పాతాంతరం | త్యజంతిచని గాజీవ్యవత్స కోమా

తరం ధా... .. ౬౫

లోకజనంబులధాధుకలగుట ద్రవ్యదాన్యశృంబులుగల
 వానినాశ్రయించునుగానివప్రదు జీండుగాని గాజును - పాలులే
 నియావును విడుచునట్టి గూడవలెవిడుచుననుట.. .. ౬౫

శ్లో॥ అహాపయకాన్యపఃకాలంభృత్యానామనుజీవినాం |

కర్తృతామనురూపేణవృత్తింసమనుకల్పయెత్ ౬౬

రాజగువాడు తనవద్దజీవించుచుడు సజ్జన వారివారియు
 ద్యోగానుసారముగా నేర్పచబడిన ద్రవ్యమును కాలాతిక్రమము
 నగా వాయిదాతప్పక నిచ్చుచుండవలయు... .. ౬౬

శ్లో॥ కాలెస్థా నెచపాత్రేచనహీవృద్ధివిఘోషయేత్ ।

ఎశద్వృత్తివిఘోషేన గాజాభవతిగహిణశః॥౬౭

ఈన పెద్దలచేత నేనియు దనచేత నేనియు ఘణ్య కాలంబు
లందును - దేవతాయనాతది స్థానంబుల యందును - శ్రోత్రియు
లు మొదలగు పాత్రంబులయందును - నెవ్వరికెక్కాలంబున
నేదేశంబున నేది యొసంగునట్లు తమపూర్వీకులచే నేనియు దన
చే నేనియు గనఁబయింపబడియెనది వ్యత్యస్తము జెందకుండున
ట్లొసంగవలయుననియు నట్లొసంగకజనులవృత్తి లోపముజేయు
టవలన రాజునిందితుండగుననియు తాత్పర్యము ౬౭

శ్లో॥ అపాత్రవషణం జాతు నకుర్యాత్త ద్విగహిణ

తం । అపాత్రవషణాదన్యత్క్రింస్యాత్కోశకు

యాద్యతే॥ ౬౮

అపాత్రమునందు వ్రయించుద్రవ్యమువలన బొక్కసముశూ
న్యంబగుటదక్క-నురేయేమియు ప్రయోజనము లేదు గావునను-
అక్కార్యము పెద్దలచేసిందితంబగుటవలనను వ్యధ-వ్రయముజే
యదగదనుట... .. ౬౮

శ్లో॥ కులంవిద్యాంశ్రుతంశౌర్యంసౌశీల్యభూతపూర్వ

తాం వయోవస్థాంచసంపీఠ్య స్వాద్రియతమహా

మనాః॥ ౬౯

భృత్యుండగువానికులీనతయు- విద్యయు- విశిషియు- పరాక్ర
మంబును- వానిచేనింతకుముందు జేయబడినకృత్యంబులును-వయ
స్సును- నిదానించియందుకు దగినట్టివృత్తికల్పన పూర్వీకంబగు
నాదరముజేయుట రాజునకుచింతంబగుననుట.. .. ౬౯

శ్లో॥ కులీనాన్నావ మనైత సమ్యగ్వృత్తాన్త స్వికః ।

త్యజంత్యేతేవమంతాశం ఘ్నంతిపామానహే

తవే॥ ౭౦

కులీనులును - మంచినడతగల వారలునునగు వారిసవమాన
ముజేయుటవలన వారలయందు మనస్వియన గా సాత్వికగుణ

ముగలవాడు ఆరాజునువదిలివెళ్లుటయేనినియు - కిత్తులవమాన
కుపితులగుచు నారాజుంజంపుటయు- సంభవించుగావుననట్టివా
రియవమానము జేయదగవనుట... .. ౭౦

శ్లో|| గుణైరుదారైస్సంపన్నాః ప్రోన్నయైస్సభ్యమా
ధమాః | మహత్వంప్రాప్నువంతస్తై వ్యయంతి
నరేశ్వరిం | ౭౧

మధ్యమాధమంబులగు సుద్యోగంబులయందుండెడు మంచి
గుణంబులుగలవారును వారియోగ్యతానుగుణంబును నుత్తమం
బులగు సుద్యోగంబులొసంగి యుత్సాహపరచుటచేరాజునకువృ
ద్ధిరంబులగు కార్యంబులచేతయు నాశీర్వచనాదులచేతయు రా
ష్ట్రరాజులను వృద్ధియగునట్లు జేయుదురనుట... .. ౭౧

శ్లో|| ఉత్తమాభిజ న్మోపేతాన్నసీచైస్సహవర్తయేత్ |

కృశోపిహివివేకజ్ఞోయాతిసంశ్రయణీయతాం | ౭౨

ఉత్తమకులీనులును-గుణవంతులును నగునువజీవులను-సభమ
కులీనులును హీనబుద్ధులునునగువారలతోగూర్చుటచే రాజునక
వమానధనప్రాణహానిగలుగుననియు- నట్లుజేయకక్రమవర్తకుం
డగువివేకియగు రాజుస్వల్పరాజ్య కోశబలంబులుగలవాడయ్యి
వివేకులచే నాశ్రయించబడుటవలనమాహాత్మ్యముగల వాడగున
నుట... .. ౭౨

శ్లో|| కృశోపిరాజాపిద్వద్భిర్యాతసంశ్రయణీయతాం |

కృశోపిహివివేకై స్తైర్వివేకముపలభ్యతే | ... ౭౩

రాజ్యకోశబలంబులచేసన్నగిలినవాడయ్యును పండితులచే
నాశ్రయించబడు రాజువారివివేకబలమువలన తానునువివేకియ
గును రాజ్యకోశలంబుల వృద్ధిబొందజేయుననుట... .. ౭౩

శ్లో|| నిరాలోకహితోకెస్త్వి నానతేతత్రపండితః |

జాత్యస్యహిమణైర్యత్రకాచేనసమతామతా | ౭౪

ఏరాజ్యంబునరాజుఅంధప్రాయుండగుచు పండితపామరు
ల తుల్యులగాజూఘనచ్ఛట- ననగాజాతిరత్నంబును గాజురా

యిగుతుల్యముగాచూచునట్లునుట - అట్టిరాజ్యంబునపండితుండగు
వాడుండడునుట... .. ౭౪

శ్లో॥ విశ్రాన్యంతిమహాత్మానో యత్రకల్పతరావన।

సశ్లాఘ్యంజీవతిశ్రీమాన్సత్యంభోగఫలాశ్రియః॥ ౭౫

రాజైశ్వర్యము పెద్దలగుసత్పురుషులకుపయోగించుటయేఫల
ముగాగలదిగావున నట్టిసత్పురుషులు కల్పవృక్షసమీపమునందుం
డునట్లు సకలసౌఖ్యంబులనేరాజురాజ్యంబున ననుభవించుతురట్టి
రాజుశ్లాఘ్యముగాబ్రతుకుననుట... .. ౭౫

శ్లో॥ లక్ష్మ్యైర్వీర్యవతాంలోకవికాసిన్వాపికింతయా।

బంధుభిశ్చసుహృద్భిశ్చవిస్రంభంయానభుజ్యతే॥ ౭౬

ఏరాజుయొక్క - విశ్వర్యము బంధువులచేతయు - స్నేహి
తులచేతయు స్వతంత్రముగాననుభవించబడకయుండునట్టి రా
జుయొక్క - సంపదప్రబలంబయ్యనేమి ప్రయోజనంబనుట... ..

ఇందుకుమహాభాగవతమునందర్జనం డింద్రునితోజెప్పినశ్లోకము.

బంధుభిర్వానభుజ్యేత శత్రుభిర్వానదృహ్యతే । కింతయా

మ మదేవేశ విదేశగతయాశ్రియాఅనగాబంధువులచేస్వతంత్ర
ముగాననుభవించు సంపదయెశ్లాఘ్యంబనుట... .. ౭౬

శ్లో॥ ఆయద్వా రేషుసర్వైశుకుర్యాద్రాజాపరీక్షితాః।

ఆదధీతధనం తెభ్యోభాస్వాకపాదైరివోదకం॥ ౭౭

ద్రవ్యైత్వాదనద్రవ్యాగమన కార్యంబులయందు పరీక్షింప
బడియుండెడు కులీనులగు వారలనిపి వారలవలన సూర్యుండు
తనకీరణంబులచే భూమియందలి యుదకంబుల బీల్చినటుల ద్ర
వ్యాజ్కనమొనర్చదగుననుట... .. ౭౭

శ్లో॥ అభ్యస్తకర్తృణస్తజ్ఞాన్ శుచీజ్ఞానాథాన్సంగ

తాన్ । కుర్యాదుద్యోగసంపన్నానధ్యక్ష్యాన్

సర్వకర్తృను॥ ౭౮

పూర్వోక్తంబులగు నాయుచియుద్యోగంబులయందుఆయా
యిక్రియాపి శపంబులయంద భ్యాసముగలవారును - బుద్ధిశాలు

లును - లంచముదీయనివారును - కార్యనిశ్చయముగలవారును -
రాజునకుద్రవ్యమువిశేషముకూర్చునందుప్రయత్నపరులునునగు
వారినిధ్యులుల నొనర్చవలయుననుట... .. ౮౭

శ్లో॥ యోయన్వస్తువిజానాతి తత్రతం వినియోజయే

త్ | అభ్యస్తంకర్తయైస్తేతా నిజానంతిహి
నైతరాః | ౭౯

ఎవ్వడేయద్యోగవిషయంబగుకృత్యంబభ్యసించి యుండున
ట్టి వానివలెతదితరుండు! దానినేర్చియుండడుగావున నెవ్వనికే
కార్యంబున పాండిత్యముగలిగియుండున కార్యంబునవానిని
యోగించదగుననుట ౭౯

శ్లో॥ లక్షణజ్ఞోనికృష్టస్తు లక్ష్యవేదీతుమధ్యమః! ఉభ
యోయోవిజానాతి | స ఉత్తమత్తరీతః || ..౮౦

కార్యలక్షణముదెలిశినవాడధముండును - అనుభవముగల
వాడుమధ్యముండును - అనుభవంబును లక్షణంబును దెలిసినపు
రుముండు తముండునునగుటన ట్టి విషయంబులను త్తమమధ్యమా
ధమంబులదెలిశి నియోగించదగు... .. ౮౦

శ్లో॥ తాతాశుచీనుపధాశుద్ధాతజ్జైరాప్తైశ్చసంగతాః |

ఉపయుంజీతపురుషైర్నిర్వృంధనలికాదిభిః | అశేష
విషయప్రాప్తైరింద్రియాధాన్యమేంద్రియాః || ౮౧

ఏవిషయంబునెయ్యింద్రియంబుగ్రహించ సమధానంబగునా
విషయంబున న్యేంద్రియంబుగ్రహించచాలదుగావున నట్టిపంచేం
ద్రియంబులచే నాత్మ ఆయావిషయంబుల గ్రహించిమథియ
గునట్లు పూర్వోక్తములగు. నెయ్యేకార్యంబులయం దెవ్వడునే
పరి యుపరిశుద్ధండునుతగు సహాయముగలవాడునునగు భృ
త్యశ్రేష్ఠుని పరివారపరికరసహితంబుగా నిలిపివానిపలననయ్య
ధలాభముజేందదగుననుట... .. ౮౧

శ్లో॥ కోష్ఠాగారభియుక్తస్సృతతా యత్రహిజీవితం
నాత్యాయంచవ్యయంకుర్యాత్ప్రత్య వేత్స్యేత్తద
న్వహం॥... .. ౮౨

కోష్ఠమనగా ఉదరము - గావునలక్షణప్రకారముగా ధా
న్యాదులు మొదలగునది అనగామోదీభావా- క్షిప్తయేరీ. అను
పర్యాయనామములుగలకొలుచుఅన్నివస్తువులకన్ననురాజునకు
సైన్యంబునకు ప్రాణాధారముగావున నందువిశేషతయ మనగా
అన్యాయముచే ధాన్యాజ్ఞానము గాకుండునటులను వత్సమా
శాక్రమంబున అధికవ్రయముగాకుండునటులను రాజప్రతిదినంబు
ను విచారించదగుననుట... .. ౮౨

అష్టవిధాయద్వారాః.

శ్లో॥ కృష్టిర్వణిక్వభోదుర్గస్సైకుఃకుంజరబంధనం । ఖ
న్యాకరఃకరాదానంతూన్యానాంచనివేశనం । ఆ
ష్టవర్గమిమంసాధుస్వస్థవిత్తోభివధామైత్ । జీవనా
ధామిహాజీవ్యైఃకారయైత్కరణాధిపైః॥... ౮౩

పయిలుగా జేయించుటయు ౧- వర్తకమనగావర్తకమూలద్ర
వ్యాజ్ఞానమొనర్చుట ౨-వం లేనలు మొదలగుసౌధకములచేతదు
ర్గమస్థలంబులనులభింబుననాక్రమించి యచ్చటియపూర్వవస్తు
విశేషంబులసాధించుట-౩-౪- యేనుగులయడవిని బందోబస్తుజే
సి తగుకాలంబులనేనుంగుల బట్టించుటమొదలగునది ౫- రత్నా
దులు బంగారు మొదలగుఖనుల బందోబస్తుజేయుట ౬- పన్నులీ
ర్వమొదలగురొక్కదాయముల కాలక్రమంబునవసూలుజేయు
ట ౭- పాడుగుళ్లు మొదలగు స్థలంబులనొకసమయంబున ద్రవ్యం
బులుసంభవించుగావుననట్టివాటినన్యాంక్రాంతముగాకుండ కా
పాడుట-౮-యనునీటిజ్ఞానద్వారంబు లెనిమిదింటినిచలచిత్తము
లేకుండ జాగరూకుండగుచు స్వకీయస్వామ్యమాత్యాదుల జీవ
నమొకొరకు జాగ్రత్తగావిచారించదగుననుట... .. ౮౪

శ్లో॥ యయా యయోహవరైతవృశ్యాక్షీణోపి పాధికా
పః । తస్యాంతస్యాంససంరోధంకుర్యాత్పణోప
జీవినాం । ౮౫

అన్యదేశములనుంచి వాడలమీదనేనియు గట్టుమీదనేనియు
వస్తు విశేషంబులగొని వర్తకముజేయుచుండు వత్తాకులెవరైన
రేవిధంబగువర్తకంబొనర్చినను. నట్టివారివలన మోతరఫాతీర్వ
లు మొదలగు ద్రవ్యముగ్రహించువిషయంబున రాజు విశ్వర్యహీ
నుండఁజూచు నధికద్రవ్యముబుద్ధి కొనదగదనుట... .. ౮౫

శ్లో॥ సుసంరక్షితనిపుణస్సస్యంకంటకశాఖయాః ఫలా
యలగుడః కార్యఃదస్యభోగ్యమిదంజగత్ । .. ౮౬

ఈలోకముచోరులచేప్రాయంబుగ భోగింపబడుచుండుగా
వుననిపుణుండగువాడు ముండ్లకట్టెలకంచేవేయుటచేత పశువు
లు మొదలగువాటిచే నష్టముగాకుండ సంరక్షించునట్లును. గొప్ప
వృక్షములందుండు ఫలంబునుదోటి మొదలగువాటిచే పక్షిసమ
యంబున చోరగృహీతముగాకుండ స్వాధీనమొనర్చుకొను - న
ట్లురాజును దుర్మార్గులగు వారిని నిబంధముచేతయును - దండ
మువలన శత్రుచోరులవలనను. ప్రజలసంరక్షణ మొనర్చుదగున
ట్లొద్దునతనిః రాజ్యముయధేచ్ఛాభోగయోగ్యంబగుననుట... ౮౬

శ్లో॥ ఆయుక్తకైభ్యఃచోరేభ్యఃపరేభ్యోరాజవల్లభాత్ ।

పృథివీపతిలోభాచ్చ ప్రజానాంపంచధాభయం ।

పంచప్రకారమప్యేతదపోహ్యాన్మపతిఃస్వయం । ఆ

దధీతధనంకాలేత్రివర్గపరివృద్ధయే... .. ౮౭

తగనియుద్యోగస్థులవలనను. - ౧ - చొంగలవలనను. - ౨ - శత్రురా
జులవలనను. - ౩ - రాజబంధువులవలనను. - ౪ - రాజలోభము అనగా
ద్రవ్యాశచేతయు. - ౫ - నను నైదువిధంబులప్రజలకుభయంబుగలుగు
గావుననట్టిభయంబులపోగొట్టి స్వకీయకోశాదుల వృద్ధివాగల
వలన జేయదగునట... .. ౮౭

శ్లో॥ యథాకాఃపాల్యతెకాలెమహ్యతెచతథాప్రజాః

సిచ్యతెపుష్యతెచైవలతాపుష్పప్రదాయథా॥౮౯

అవునుదొలుత సంరక్షి విపినిపక్షీరమచభవించునట్లును-
తీగెలుమొనలగునాటికి జలసేకాదులగు దోహదములొనర్చి పి-
దప పుష్పాపవయమొనర్చునట్లును రాజ్యజనములమన్నించుట
మొదలగు కృత్యములచేస్వాధీనమొనర్చిద్రవ్యాజన మొనర్చ-
దగుననుట... .. ౮౯

శ్లో॥ అస్రావయేదపవిత్రా సాధుదుష్టవ్రణానివ॥ అయ

క్తాస్తైవవరైరన్నగ్నావివమహీశతో॥.... ౯౦

లంచము తీసుటమొదలగు దుష్టకార్యములుజేయు భృత్యుల
ను- రాజగువాడు రణవిక్రమకునివలె వారల శిక్షించుటచే శేష
భృత్యులు అగ్ని కి భయంపడునట్లు రాజదండభీతులగుచు క్రమ
ప్రవర్తకులగుచు రాజ్యకోశంబుల నభివృద్ధియొనర్తురనుట॥౯౦

శ్లో॥ స్వల్పమవ్యవకుర్వంతి యేపాపాఃపృథివీపతే॥ తె

వవ్నో వివదహ్యంతే పతంగామూఢచేతసః॥౯౧

మూఢాత్ములును పాపిష్ఠులునునగు భృత్యులు స్వల్పంబగు
నపరాధంబొనర్చియు అగ్ని యందు బడుమమతలవలె మాడిపో-
వు వారనుట... .. ౯౧

శ్లో॥ సంవర్ధయెత్సదాకోశమాపైస్తజ్జైరధిష్ఠితం॥ కా

లెచాస్యవ్యయంకుర్వాత్తివర్గప్రతిపత్తయే॥౯౨

ఆపులునుబుద్ధి శాలులునునగు భృత్యులచేబొక్కసమునభి-
వృద్ధిజేయుచుత్రివర్గసిద్ధికొరకు కాలదేశపాత్రంబు లెరింగితగు
వ్యయముజేయదగుననుట... .. ౯౨

శ్లో॥ ధర్మైశాక్షీణకోశస్యకృత్యమపిరాజతే॥ సుగైః

పీతావశేషస్యశరద్ధిమరుచేదివ॥... .. ౯౩

ధర్మముకొరకు బొక్కసమువ్యయించిక్షీణుండగురాజు-దేవ-
తులకమృతమొసంగి కృశుండగుశరత్కాలచంద్రునివలె నత్యంత
ప్రకాశుండగుననుట... .. ౯౩

శ్లో॥ బృహస్పతేవిశ్వాస ఇతిశాస్త్రస్యశ్చయః | అ
విశ్వాసీతథానస్యాద్యథాసువ్యవహారివాః | వి
శ్వాసయేదవిశ్వస్తానాత్మనానచవిశ్వసెత్ | యస్మి
న్విశ్వాసమాయాతిపిభూతేపాత్రమేవసః || ౯౪

భృత్యులనైవ్వరినినమ్మదగదనియు- నటులనుతరాంనమ్మకుం
డదగదనియు- నట్టిరాజునకుతనయందు నమ్మకముగలుగునట్టి వ
త్తనము భృత్యుండగువాడొనర్పదగుననయు- ఏభృత్యుని యందు
రాజునకు నమ్మకముగలుగునతడు రాజుసంపదకు పాత్రుండని
యు- నీతిశాస్త్రప్రవతకకుండగు బృహస్పతిమతమని దెలియద
గుననుట... .. ౯౪

శ్లో॥ ప్రాదుభక్తవంత్కథాసమంయస్తాచ్చిత్తాన్యనుక్ష
ణాతస్తాద్యోగీవసతతంతానివశ్యేత్సమాహితః || ౯౫

మనస్సులచిత్తవృత్తులాయాయి విషయంబుల ననుసరించి
వ్యత్యస్తంబులగుచుండుం గావునభృత్యాదులు సుపరిక్షితులయ్యి
రాజుగువాడు నిజప్రండగుచు నాయావిషయప్రయోగసమ
యంబుల వారిప్రవర్తనల చారముఖంబున పరిక్షించుచుండవల
యుననుట... .. ౯౫

శ్లో॥ ఉన్యోగాదనివృత్తస్యసుసహాయస్యగ్ధీమతః | ఛా

యేవానుగతాతస్యనిత్యంశ్రీస్సహచారిణీ... ౯౬

సహాయసంపన్నుడగుచు మనస్సుయత్నముసంపూర్ణం
బుగజేయుచుండు ధైర్యవంతుండగు భృత్యునకు సంపదభాయవ
లెననువర్తించియుండుననుట... .. ౯౬

శ్లో॥ స్వేనుగతపరితోషితాను జీవీమధురవచశ్చరితాను
రక్తలోకః | సునిపుణతరమాప్త ముత్రతంత్రోభ
వతెన్యపస్సుచిరప్రదీప్తరశ్మిః || ... ౯౭

అనుసరించియుండెడుమంచిగడతగల భృత్యులసంతోషింప
జేయుచు- మధురవచనంబులచే జనంబులప్రీతినిసంపాదించుచు-
అపులగువారితోడను సుకరంబగుమంత్రాలోచన మొనలగుకా

ర్యంబులనడచుచుండు రాజు - సూర్యుని వలె చిరకాలము ప్ర
కాశితుండగునని సర్వోపసంహారము.....*

తి కామందక టీకాయాంభ్యశ్యసేవా ధర్మోనామ
పంచమస్తకః.

— ❦ —

కామందకీష్టస్తనగ ప్రారంభః

— ❦ ❦ ❦ —

శ్లో॥ లోకవేదచకుశలఃకుశలైఃపరివారితః|ఆదృతఃవిం

తయేద్రాజ్యసంబాహ్యభ్యంతరంనృపః|..... ౧

పూర్వసర్వోక్తక్రమంబున భృత్యులతోగూడిన వాడగుచు -
లోకవ్యవహారిమునందును- వేదము మొదలగుసమస్తశాస్త్రవేత్త
యై- శాస్త్రవేత్తలగు సహధులచేపరివృతుండగుచు| రాజ్యవ్య
వహారంబులును మంత్రులు మొదలగు వారి వృత్తాంతములు ఆద
రణపూర్వకంబుగ తెలియదగు.. ... .. ౧

శ్లో॥ అభ్యంతరంశరీరంస్వంబాహ్యంరాష్ట్రముదాహ్య

తల| అస్యోన్యధారసంబంధాదేవమేవేదముచ్య

తే||.. .. . ౨

అభ్యంతరంబనరాజదేహంబును- బాహ్యంబనగా రాజ్యమ
నియును- రాజుచేరాష్ట్రంబును రాష్ట్రంబుచేరాజునురక్షితంబ
గుచుండుటవలన ఈరెండొకటియయినయథాము... .. ౨

శ్లో॥ రాజ్యాంగానాంతునర్వేషాంరాష్ట్రాద్భవతినంభవః|

తస్మాత్సర్వప్రయత్నేనరాజారాష్ట్రంవివర్థయేత్||౩

రాజ్యసప్తాంగంబలకున్న రాజ్యముత్పత్తిస్థానంబగుగావు
ననకలప్రయత్నంబులచేతయూరాజ్యమువృద్ధిజేయదగు.....౩

శ్లో॥ శరీరపాలనమపి రాజ్యాయభవతిస్యవంతస్యాను

గ్రహమన్విధాశరీరమనుపాలయేత్||... ..౪

ధర్మిష్టుండగురాజు లేనియడరాజ్య మరాజకమగుచునశిం
శుంగావుననట్లు రాజ్యమునశించకుండ వృద్ధియగుటకుధర్మికుం

దను రాజు ప్రధానకారణంబగుట లోకానుగ్రహముకొరకు రాజు
జేహము కాపాడవలయుననుట... .. ౪

శ్లో॥ ధర్మమారేభిరేహింసామృషికల్పమహీభుజః।

తస్మాదసాధూఃపాపిష్టాఃపింసా దోషైనకలి

ష్యతే॥ ౫

బుద్ధిపితుల్కులగుపూర్వరాజులు ధర్మంబగుననగా లోకజా
ధకరులగుదుష్టులను వధించుట-అట్టిధర్మహింస నారంభించి పాపా
త్ములగుదుష్టులను చంపుటచేదోషము గలుగనేరదనుట... .. ౬

శ్లో॥ ధర్మసంరక్షణపరోదగ్ధాఽపరాధాంవివర్ధయేత్ | యే

యేప్రజారౌద్రకరాస్తాస్తాహన్యాన్తపహిపః॥౬

ధర్మమునురక్షించుట ప్రధానకార్యముగాగలవాడగుచు నట్టి
ధర్మమునెరవేరుకొరకు ద్రవ్యమభివృద్ధియొనర్చుటయెగాకలోక
కంటకులైయుండు వారినిహింసించవలయుననుట... .. ౭

శ్లో॥ యమాఃకృత్యమాణంహిశంసంత్యాగమవేదినః।

సధర్మోయంవిగహాంశితమధర్మప్రవక్షతే॥....౭

ఆగమశాస్త్రవేదలగుపెద్దలు ఏక్రియలను స్తోత్రముజేయు
చుదురది ధర్మంబనియు- అసహ్యపడునదియధర్మంబనియు తాత్ప
ర్యము... .. ౮

శ్లో॥ ధర్మధర్మవిజానాహి శాసనైభిరతస్సతాంప్ర

జారక్షేన్నృపసాధుహన్యాచ్చపరివంశినః॥....౮

పెద్దల సేవచేధర్మస్వరూపంబును అధర్మస్వరూపంబును నె
రింగిశత్రువధపూర్వికంబుగా ప్రజాసంరక్షణచక్కగ నొనర్చున
గుననుట... .. ౯

శ్లో॥ రాజ్యోపహతంకుర్వంతియేపాపారాజవల్లభాః। ఏ

కైకశస్సంహతావామౌమ్యాస్తాపరిచక్షతే॥౯

రాజబంధువులగువారలై నను-యేపాపాత్ములు-బుంటిగానే
నియు సమూహముగా నేనియు రాజ్యహాతముజేయుదు రట్టివారు
మాషిలనగా దండనాహుతులగుదురనుట... .. ౧౦

శ్లో॥ కూష్యానుపాంశుదండేన హన్యాద్రాజావిలంబి
తం । ప్రదూష్యవాప్రకాశంవాలోకవిద్వేషమాగ

తా॥ ౧౦

పూర్వోక్తలక్షణలక్షితులగుకూషితులనండించక కాలహర
ణముజేయుటచేరాజురాష్ట్రహానియగుంగావున లక్షణబున న
నగాకూషితులని దెలియబడినమాత్రంబుననిదియు రాజ్య
మునందంతటప్రసిద్ధంబగునట్లొనర్చియు విషపానాది నానావిధ
ములచేదండించనగుననుట.. .. ౧౦

శ్లో॥ రాజారహసికూష్యంహి దశనాయోషమంత్ర
యేత్ । గూఢశస్త్రావిశేయుస్తంపశ్చదాసజ్జితా
నరాః॥ ౧౧

ఆయుధములుదెలియకుండునట్లుంచికొనికూషితునివెంటడిం
చివచ్చునట్లుశస్త్రధరులకాజ్ఞాపించిరహస్యప్రదేశంబునకుస్వకీయ
దర్శనాధికముగావచ్చునట్లుకూషిశునిరప్పించవలయుననుట, ౧౧

శ్లో॥ విశ్వస్తాహివిచిన్వీయుః ద్వాస్థానాకత్రాంతరంగ
తా॥ తేశస్త్రగ్రాహిణోబ్రూయుఃప్రయుక్తాస్త్ర
తిస్సుటం॥ ౧౨

రాజద్రావ్యారికలుమిక్కిలినమ్మికగలవారలగుటనచ్చటికివ
చ్చుగూఢాయుధపాణులశోధించునెడ రాజుచే ననుజ్ఞాతులమని
నొడువదగుననుట.. .. ౧౨

శ్లో॥ ఇత్యాదిదూష్యాసంకూష్య ప్రజానామభివృద్ధ
యే । నిరీక్ష్యైముముత్కషణం రాజాశల్యం స
ముద్ధరేత్॥ ౧౩

పూర్వోక్తపాయంబులదుర్మార్గులదండించి రాజ్యాభివృద్ధి
యు కంటకశోధనంబునుజేయుచు ప్రబలంబగు నైశ్వర్యంబనుభ
వించదగుననుట... .. ౧౩

శ్లో॥ యథావీజాంకురస్సూక్ష్మఃపరిపుష్టోభిరక్షితః॥ కాలే
ఫలాయభవతిసాధుతద్వదియప్రజాః॥ .. ౧౪

సూక్ష్మంబగువిత్తనముక్రమముగా నాటివృద్ధిబొందినట్లైన
ర్చినదివస్వాదుఫలప్రదంబగునట్లు రాజ్యంబును సంరక్షించుట
చేభంగప్రదంబగుననుట... .. ౧౪

శ్లో॥ ఉద్వేజయతితీక్షణేనమృదువాపరిభూయతే। శస్త్రా

ద్యధాహ్వాతోదండంనయేశ్పక్షమనాశ్రితః॥ ౧౫

తీక్షణదండనజేయుటదుఃఖికి రింబగుటను - మృదువగుటనవమా
నకరంనుగావున రాజగువాడువక్షిపాతము లేక క్రమదండనీతి
ప్రవర్తకపండుగావలయుననుట... .. ౧౫

ఇతి కామందకీయోచస్తస్సర్గః.

సప్తమసర్గప్రారంభః.

శ్లో॥ ప్రజాత్మశ్రేయసెరాజాకుర్వీతాత్మజరక్షణం। లో

లుభ్యమానాహ్యారైషుహన్యురైసమరక్షితాః॥...౧

రాజ్యమునంకలి ప్రజలయొక్కయు - తనదేహము యొక్క
యు - సౌఖ్యాభివృద్ధికొరకు రాజపుత్రులద్రవ్యదానలాలన తాడన
విచారణాదులచేసంరక్షించవలయు నట్లైనర్పకుండనేనియారా
జపుత్రులు ద్రవ్యాపేక్షగలవారలగుచు రాజునకుద్రోహముజేసి
చంపుదురనుట... .. ౧

శ్లో॥ రాజపుత్రామదోస్తత్తాగజాఇవనిరంశుశాః। బ్రా

తరంవాపినిఘ్నంతిపితరం వావమానితాః॥...౨

అంకుశము లేని మదమేనుగులవలెనుండు రాజపుత్రులుతమ
కనురూపంబులగు మన్నన లేనియడ తలడ్డినేనియు తోబుట్టువుల
నేనియు జంపుదురనుట... .. ౨

శ్లో॥ రాజపుత్రైఃమదోస్తత్తైఃప్రాధ్యక్మానమితస్తతః।

దుఃఖేనరక్ష్యతేరాజ్యం వ్యాఘ్రశూతమివామిశం॥ ౩

మదిందియుండెడు రాజకుమారులచేనంతటంతటనపేక్షిం
చబడు రాజ్యమును పులిచేవాసనజూడబడుచుండు మాంసమువ
లేబహుప్రయాసచే రక్షించబడవలయుననుట... .. ౩

శ్లో॥ రక్షమాణాపదిభద్రంకథంచిత్వా పువంతిహి।

సింహశాబాభవఘ్నంతిరక్షితాగమనంశయం...ర

అట్టిరాజపుత్రులు రక్షించబడు నెడల కొంచమేనియు నెడబడునమయంబున సింహ కేశోరములవలెనంతకుముందు తమకు కొవలియుండువారల నిస్సందేహముగాజంపుదురనుట... ర

శ్లో॥ పినయోపగ్రహోద్భృత్యైక్యర్చితస్యపతిస్సతాః।

అపినీతంకుమారంహకులమాశువినశ్యతి... ..౫

తగుమైనభృత్యులవలన వినయము మొదలగు గుణములుగలుగునటుల రాజపుత్రులరక్షణ శిక్షణాదులొనర్చదగుననియు. నట్లుగాకదుష్టుండగు రాజకుమారునివలన నారాజకుటుంబమున శించుననియు. తాత్పర్యము... .. ౫

శ్లో॥ వినీతమారంపుత్రంయావ రాజ్యైభిషేచయేత్ ।

దుష్టంగజమివోద్వృత్తంకుర్వీతసుఖబంధనం...౬

మదమేనుగనులాలించికట్టునట్లు సమధుండును పినయినంపన్నుండునునగు పుత్రునియవ్వ రాజ్యమునందభిషిక్తుజేయదగు...౬

శ్లో॥ రాజపుత్రఃచరిత్యాగంసుదుర్వృత్తోపినాహాతిక్లి

శ్యమానఃపరిత్యక్తిపరానాశ్రిత్యహంతితం...౭

దుర్మార్గప్రవర్తకుండగువానినైనను రాజపుత్రుని విడుచుట చేతయు భాధించుటచేతయు వాడుశత్రువులనాశ్రయించి తండ్రినీజంపునుగావున రాజపుత్రునివిడువదగదనుట... .. ౭

శ్లో॥ వ్యసనైసజ్యమానంహి క్లైశయైర్ద్వసనాశ్రయైః।

ధానం క్లైశయైదేనంయథాస్యాత్పితృగోచరః...౮

ద్యూతపానాదులగు వ్యసనంబులయందానక్తుండగువానినా యూయిశృత్యంబులయందు దుఃఖముగలిగి వాటినివిడిచి తండ్రయిందువినీతుండగునటులతగుమున్నులగేజేయించదగుననుట... రాజదేహరక్షణవిషయము.

శ్లో॥ యానైశయ్యాసనైభోజ్యైపానైవస్త్యైవిభూషణైః।

సర్వత్రైవాప్రమత్తస్సకటుభ్యేతవిషదూషితం...౯

రథాదులగు సవారీలవిషయంబునను - పడకలయందును - సింహాసనాదులగు వాసనంబులయందును - భోజనపదార్థంబులయందును - పానకాదులగు త్రాగుడు వస్తువులయందును - ధరించువస్త్రభూషణాదులయందును - శత్రువులచే ప్రోత్సాహితులగు దుష్టభృత్యులు విపాదిమారక వస్తువులనుంచి యుండురుగావున నట్టివిషయంబుల జాగరూకుండగుచు పరీక్షయొనర్చి దుష్టంబులగు దానివిడువదగుననుట...

శ్లో॥ విష ఘ్నై రుదౌకై స్సాన్నితో విషఘ్న మణిభూషితః |

పరీక్షితం సమశ్చీయాజ్ఞారగలీ విద్భిషగ్వృతః || ౧౦

తెల్లతామరపూలు - వృంతాకము యీరెండువస్తువలు చేచి కాచినయుదకంబులన్ని విషంబుల హరించునని వైద్యశాస్త్ర ప్రమాణము గావున నట్టివిషహరంబగుజలంబుల చెన్నాతుండగుచు విషఘ్నమణులనగా...

శ్లో॥ రచితో గరుడోద్ధారమణిర్యస్య విభూషణం | స్థావ

రంజంగమంతస్య విషం నిర్విషతాం వ్రజేత్ || ....

అనేక్రమంబున గరుడపచ్చలచే నిర్మితంబగు వాభరణంబులు ధరించి (కారస్కరం - కరవీరం మొదలగు స్థావరవిషంబులును - పామువిషము - తేలువిషము మొదలగు జంగమవిషంబులును - నిమ్మపండ్లరసముతో పచ్చకపూరముకలుపుటయు - నెయ్యితేనెకలిపి యొసంగుటయు మొదలగు కృత్రిమవిషంబులును చక్కగా నెరింగి దానిపరీక్షలును ప్రతిక్రియలును జెలియుటచే జాంగలులను సౌంజుగలవై ద్యుల సమీపంబున ననగా వారలతో గూడి భోజనము జేయదగు...

శ్లో॥ భృంగరాజశ్శుకశ్చైవ శారికాచేతిపక్షిణః | క్రో

శంతిభృశముద్విగ్నా విషవన్నగదశానాత్ || ౧౧

భృంగరాజంబనియు - శృవ్ణపక్షియనియు - గోవుచ్చకమనియు - సుఖిగలపక్షియు - చిలుకయు - గొరవంకయు - విషదూషితవస్తువు నేనియు - పాము నేనియు మాదిని నూత్రియ చేభయంపడు

స్వభావముగలదిగావున భోజనాత్పూర్వముభోజ్యంబగు పదా
ర్థముల నాపయులచేపరిక్షించి పినపభజించదగు... ౧౧

శ్లో॥ చకోరస్యవిరిజ్యంతే నయ నేవిషదశనాత్ । సు

వ్యక్తంనూద్యతిక్రాంతోమ్రయ తే మత్తకోకిలః॥౧౨

చకోరంబను పక్షికికండ్లెప్పుడును యర్రగానుండుటవలనను
విషదూషిత పదార్థదశనమాత్రముచే దానికండ్లుతెలుపగుట
వలనను దానిచేతయు - విషదుష్టచదార్థ దశనమాత్రముచే
క్రాంతంబను పక్షిమదిండుటచే నాయడియాలముచేతయు - చం
టకోయిలవిష పదార్థముచూచినమాత్రముచే జచ్చుటవలన న
య్యడియాలముచేతయు - విషస్వరూపముదెలియనగు .. ౧౨

శ్లో॥ జీవంజీవస్యచగ్లానిజ్ఞాయ తేవిషదశనాత్ । ఎ

షామన్యతమేనాపి సమగ్నీయాత్పరీక్షితః॥ ౧౩

జీవంజీవంబను పక్షివిశేషంబునకును విషపదార్థముగనుగొ
ని సంతవాడుటగలుగుగావున నీమూడుస్లోకంబులందు నొడువం
బడినపయులచేత నేనియు నిందొకటిచే నేనియు పరీక్షించ బడిన
యన్నంబు భుజింపదగుననుట.. ... ౧౩

శ్లో॥ మయూరపుషతోత్సృగై నభవతిభుజంగమాః । త

స్సాన్తయూరపుషతౌభవ నేనిత్యముత్సృజేత్॥౧౪

నేమలియు - పృథతంబనగా - జింకలలో తెల్లఁచుక్కలున్నా
ఒకకొమ్మున్నాగల జంతువిశేషము పొడదుప్పియారెండునున
ర్పముల భక్షించునదిగావున నీరెంటిని పెంచియింటియందు సం
చరింపజేయదగు... .. ౧౪

శ్లో॥ భోజ్యమన్నంపరీక్షార్థంప్రదద్యాత్పూర్వ మగ్న

యే । వయోభ్యశ్చతతోదద్యాత్తతోలింగానిలక్ష

యేత్ । ధూమాగ్నిర్మీలతావహ్నశ్శబ్దస్సోత్పత్త

జాయతే । అన్నేనవిషదిగ్ధన వయసాం మరణం

భ్రువం॥ ౧౫

విషదుష్టంబగు పదార్థము నిష్ఫలవేశినమాత్రముచేనల్లం

టిపొగయును మంటయును చిట్లుటయుగలుగుటవలన తొలుతనిప్పు
బలఁనుగిచియు- పఱులుభక్షణమాత్రముచేవచ్చుటవలన వాటికి
వేసియును పరీక్షించి పినపభక్షించదగుననుట... .. ౧౬

శ్లో॥ అన్నిగ్ధతాసోదకత్వం ఆశుశైశ్యం వివర్ణతా । అ

• న్నస్యవిషదిగ్ధస్య క్షిధకానంశ్చౌమఫేనతా॥ ౧౭

విషదిగ్ధంబగునన్నము - కాంతిరహితముగాను - తడిగలది
గాను - త్వరగాచల్లారుటయు - వణకభేదముగాను - వాసనా
హీనముగాను - నురుగుగలదిగాను నుండునని దెలియదగు, ౧౭

శ్లో॥ శ్యంజనస్యాశుశుక్లత్వం క్షిధకానంశ్చౌమఫేన

తా । గంధస్పృశకరసాశ్చైవ నశ్యంతివిషనూష

ణాత్॥... .. ౧౮

విషదుష్టంబగుపప్పుమొదలగు కొంచముతడిగలవస్తువులుత్వ
రితమున నెండుటయు - వాడివివణకముజెంది నురుగుకట్టినట్లుం
డుటయు - అయ్యాయినను నె బంబగు - వాసనయు - మృదుత్వక
రితత్వంబులును ముద్దయు జావయును మొదలగుగుణంబులున
శించుననుట ౧౮

శ్లో॥ ఛాయాతిరిక్తాహీనావాద్రవేచవిషదూషితే । దృ

శ్యతే రాజిరూర్ధ్వాచ ఫేనమండలమెవచ॥... ౧౯

విషదుష్టంబగు - పులుసు - నెయ్యిమొదలగు చలచనద్రవ్యం
బులయందు - దానిస్వభావంబగు వణకంబునకిన్ననధికంబుగానే
నియు - తక్కువగానే యుండుటయు - పైన నురుగులుగట్టు
టయు మరియు నానావిధవికారంబులు గలిగియుండుననుట, ౧౯

శ్లో॥ రసస్యనీలాపహ్నిసస్యతామ్రామధ్యస్యతోయస్య

చకోకిలాభా । శ్యామాచదధోవిషదూషితస్య

మధ్యేభవత్యూర్ధ్వగతాచరేఖా॥ ... ౨౦

విషదుష్టంబగుచెరుకురసంబునందునల్లవరేఖయు- పొలయు,
దెర్రరేఖయు- కల్లుమంచినిల్లవీటియందు కోకిలపిట్టవంటిఛాయగ

లరేశాయు- పెరుగునందుచామనివనంబునుగల చారపొడుగుగా
సగుపడుచుండుననుట... .. ౨౦

శ్లో॥ ఆద్రాస్యసర్వస్యభవేత్తుసద్యః ప్రహ్లానభావోపిష
మాపితస్య । ఉత్పక్వతాక్వాథవిసీలితాచప్రహ్లాన
తాచేతివదంతితజ్ఞాః... .. ౨౧

విషగుషితంబగు తడిగలదాడిమపండ్లు మొదలగువాటియం
దు- అప్పుడేవాడుటయు- పక్వ భేదంబును- వాసనలేకునికియు- నల్ల
బడుట - మిక్కిలివాడుటయు - గలుగుననుట... .. ౨౧

శ్లో॥ శుష్కస్యసర్వస్యవిషోపసంగాద్విశీర్ణతాచాశువివ
ర్ణతాచ । ఖరంవృదుఃస్వాంతృదుసఃఖరత్వంవదంతి
కేచాల్పకజుతుఘాతం... .. ౨౨

విషసంబంధియగు- ఎండువస్తువులకు- పగులుటయు - వగ్లభే
ధంబులగుటయు- వృదువగువస్తువుగట్టియగుటయు - గట్టివస్తువు
మెత్తనయగుటయు- చిన్నజంతువుల జంపుటయుననుగుణంబులు
గలిగియుండుననుట... .. ౨౨

శ్లో॥ ప్రావారాస్తగణానాంచశ్యామమణ్డలకీర్ణతాతం
తూనాంపక్షాణాంరోష్ణాంస్యాద్భ్యంతశ్చవిషాశ్ర
యాత్... .. ౨౩

విషసంబంధియగు- వస్త్రములయందును - తివాసులు మొదల
గునందును - ఎండలో వెయ్యుకుండియు బీటికలుబాసి పెటులుట
యు- ధారములుపురివీడుటయు- పట్టు - వెంట్రుకలు మొదలగున
పిరాలిపోవుటయుగలుగు... .. ౨౩

శ్లో॥ లోహాణంచమణీనాంచమలపంకోపదిగతాప్రభా
వస్నోహగురుతావర్ణస్పృశవధస్తధా... .. ౨౪

విషసంబంధియగు బంగారు- రత్నములు పీటికి వైవణ్యం
బును- కాంతియందుమాంద్యంబునుసోకుడుయందును సౌజ్ఞతలే
కునికియుగలుగు... .. ౨౪

విషమొసంగినవానిలక్షణము.

శ్లో॥ సంశుక్కుశ్యామవక్త్రత్వం వాగ్భంగోభ్రమణం
ముహూఃస్థలనం వెపదుఃస్వేదతవేగోద్విగ్నిలోకనం |
స్వకర్తణిస్వభూమాచలనవస్థానమేవచ | లింగా
స్యైతానినిపుణంలక్షయెద్విషదాయినాం || ... ౨౬

విషము పెట్టినవారి లక్షణంబులు - మొగమెండుట - ముఖము దేబరించుటయు - మాటతడమాడుటయు - నిలిచినచోట నిలువకుండుట - తొక్కుపడుట - వణుకుట - చెమర్చుట - దిగులాంచుట - దిక్కులుచూచుట - తనపనియందుండమి - తానుండువలెనే స్థలంబున నుండమి - యునిచి మొదలగు గురుతుల నిదానించదగుననుట. ౨౬

శ్లో॥ ఔషధానివసర్వాణి పానంపానీయమేవచ | త
త్కల్పకై స్సమాస్వాద్యప్రాశీయ్యాద్యోజనా
నిచ... .. ౨౭

విషహరంబులగు నౌషధంబులును - అట్టియుపకరింబులును - నాయాయితనుపానంబులముందుగా భుజించిపినపభోజనముజేయదగుననుట ౨౭

శ్లో॥ ప్రసాధనాదియత్క్రిందిత్యర్థంతత్పరిచారికాః | ఉ
పనిన్యకైరేంద్రాయసుపరిక్షితముద్రితం || ... ౨౮

రాజోషభోగయోగ్యంబులగు చంకనతాంబూలశలాకాంజనాదివివిధపదార్థంబులాయాయి కార్యంబులకధికారులచేపరిక్షింపబడి ముద్రితంబగువాటి నాయాయిపరిచారులు రాజసమ్ముఖంబుననునుతురనుట... .. ౨౮

శ్లో॥ పనస్తాదాగతంయత్తత్సర్వంనుపరీక్షయెత్ | స్వ
భ్యోపరైభ్యశ్చైతధారక్షోరాజాహిరక్షితా || ౨౯

తమవారివద్దనుండేనియు నన్యలవద్దనుండేనియు కానుకరూపంబులుగా వచ్చువస్తుజాలంబులాయాయధికారులవలన చక్కగాశోధింపబడిపిన రాజసమ్ముఖముజేర్చదగుననుట..... ౨౯

శ్లో॥ యానంవాహనమారోహేజ్ఞాతంజ్ఞాతోపహం
తం | అవిజ్ఞాతేనచపథాసంకటేనచనవ్రజేత్ | ౩౦

రథమేనియు. అందోలికాదులేనియు, పరీక్షించబడినభృత్యునిచేదేబడియేనేని యారోహించివిశాలంబగు రాజమార్గంబున నరుగదగుం గాని. గురుతేరుగనిమార్గంబున నేనియు సందులయలదేనియుచరుగదగదనుట... .. ౩౦

శ్లో॥ వీక్షితాదుష్టకర్తాణాం అప్తంవంశక్రమాగతంసం
విభక్తంచకుర్వీతజనమాసన్నవర్తినం... .. ౩౧

దుర్మార్గకార్యములుజేయనివాడని పరీక్షింపబడినట్టియు ఆ పుండును. కులక్రమంబున దనరాజ్యమునందు జీవించినవాడును కాగ్యాకార్యవిచక్షణుండునునగువాని రాజుతనవద్దనుంచికొనదగుననుట... .. ౩౧

శ్లో॥ అధార్మికాన్యచ్చక్రూరాన్య దృష్టవోషాన్నిరాకృ
తాః | పరభ్యోభ్యాగతాశ్చైచ్చవదూరానెతా
న్విసర్జయేత్ |... .. ౩౨

ధార్మికులుగానియట్టియు. క్రూరులగునట్టియు. తప్పుజేసిత్రోయబడినట్టియు. అన్యరాజులవద్దనుంచివచ్చినవారును. నిట్టివారలవిడువదగుననుట... .. ౩౨

శ్లో॥ మహావాతసముక్థాతామ పరీక్షితనావికాం | అ
న్యనా ప్రతిబద్ధాంతాం సోపేయాన్నావ మాతు
రాం... .. ౩౩

పెద్దగాలిచేకొట్టుబడినట్టియు. పరీక్షితుడుగాని కనఁగాధారుడుగలిగినట్టియు. యితరులవాడతో సంబంధబడినట్టియు. శిథిలమగునట్టియు వాడమీగరాజు ఎక్కడగదనుట... .. ౩౩

శ్లో॥ పరితాపిషునాసరెషుపశ్యతటదైఖాస్థితమాప్త
నైన్యచక్రంపరిశోధితమీననక్రజాలంవ్యవగాహ
తజలంసుహృత్సమేతః... .. ౩౪

ఎంకకాబంబులయందు. తనచే పరీక్షింపబడి విషాదులచేత

యు - మొనల్లు మొదలగు దుష్టజంతువులచేతయు కూషితముగా నిగుంటాయందు చుట్లు సైన్యంబులరక్షణము గలుగునట్లొనర్చి విహితులతోడసానము జేయదగుననుట - నిట్లొనర్చక పొవు నెడల దండికృతంబగు - దశకుమారచరిత్రయందు - ఘంతగుప్తుండనువానిచేకవక లేఖయను స్త్రీకొరకు అంధ్రదేశాధిపుండగుజయ సింహస్యండును రాజుకృత్రిమోపాయమువలనజలాశయంబునజంతుబడియెనని యురహరింపుబడియుండుటజూడదగు - నాకధగ్రంథ విస్తరభయంబున దిజ్ఞత్రయ సూచించబడియె... ౩౪

వనవిహారవిధి.

శ్లో॥ గహనానినిసజ్జయన్వ శుద్ధంబహిరుద్యానవనం

సమభ్యసెయూత్ | విహరన్త ధురంవయోనురూ

పైనచమాద్యేద్విషయోపభోగరాగాత్ | ౩౫

వనవిహారము జేయవలయు నెడ తనవయస్సునకును రూపులగు హితులతోడను కేవలవిషయాన క్తుండనగా విశేషపానాదులయందాన క్తిగలిగినవాడనుట - అట్లుగాక జాగ్రతగలవాడగుచు - బాధకరములగు మృగముల చేత నేనియు శత్రులగువారిచేత నేనియు నట్టివారిభృత్యులు మొదలగు వారిచేత నేనియు నాక్రమించబడక పరిశుద్ధంబులును, మధురఫలంబులునుగల వృక్షులతా సముదాయములచే శోభితంబగునగరబహిరుద్యాన వనంబునక్రీడించదగుననుట... .. ౩౫

మృగయానానవిధి.

శ్లో॥ సుపీతసు వేషపృష్టయానకసుఖగమ్యాముచితాంచ

లత్యు సి ధ్యై నూపరిక్షితరక్షితాంతసేమాలఘుకో

ప్రశ్చమృగావీముపెయూత్ | ౩౬

వక్ష్యమాణంబగు వృషసంగమంబునందలి విధినిర్మితంబగు వేటలాడదగు - నడపియందు చలాచలంబులగు జంతుజాలంబుల లత్యు భేదంబులు వాడుకబడుటకొరకు పరిక్షించబడినట్టియు వే

టకుతగిన యలంకారములుగలిగియు భయభక్తులుగలిగియునుం
డునట్టి శూరులగుభృత్యవర్గములతోడను మిత్రాహారముగలవాడ
గుచు వేటలాడదగు... .. ౩౬

అన్యగృహప్రవేశవిధి:

శ్లో॥ కారయెచ్చవనశోధనమాదౌమాతురంతికమసి. పవి.
విముః । అస్తశస్యనుగతప్రవిశేత్తత్సంకటచ
గహనెచనత్ప్రేత్ ॥ ౩౭

కార్యవశంబున నెచ్చటికేనియుననగా తనతల్లి మొగులగు నా
రిగృహములకుబోవలయు నెడ ముందు రాజుగనునము దెలియుకుం
డెనేని వారలన్యకార్యాసక్తులగుచు రాజుగొనవము నెవ్వేగ్గు
టకు సంభావితమగుటం జేసియు - మరియున నేక సంతాప్తునముం
గుటం జేసియు ముందాయిల్లుజనసంఘదాదులు లేకుండునట్లుగో
ధించినమ్మకముగల ఆయుధపాణులు వెంబడించి రాగా నరుగదగు
ననియు, నట్టిస్థలంబున యిగురుగలయడ నేనియు సలమలయందేని
యునిలువక విశాలస్థలంబున, నచ్చటికార్యము చూచికొనిరా
దగు... .. ౩౮

శ్లో॥ పాంసూత్కరాకషిణివాతివాతేసంస్తక్తధారా
జలదెచదెవె । శీతాతపెచాపితధాంధకారైస్త్వ
స్తస్తుసన్నక్ష్వచిదభ్యుపేయాత్ ॥ ౩౯

మిక్కిటముగా గాలియుచుమ్మ గాలియు - మిక్కిటముగు వా
నయు - అధికంబగు నెనిడయు - చీకటియు - చలియు - నిది మొద
లగు దుష్టకార్యంబులయందు శత్రువులొనర్చు కపటోపాయం
బుల కవకాశముగలుగుగావున నట్టికాల్గంబున రాజగువాడు బ
యిట వెల్లదగదనుట... .. ౪౦

శ్లో॥ నిర్గమేచప్రవేశేచరాజమార్గంసమంతతః ప్రోత్స
రితజనంగచ్చేత్సమ్యగావిష్కృతోన్నతిః ॥ ౪౧

రాజుదేహసౌఖ్యధాముగా - బయిలు వెళ్లు సమయంబులం
డును మరలప్రవేశించుసమయంబులందును మార్గముచక్కజేయు

టయు - శస్త్రపాణులగు వారు వెంబడించియుండుటయు గలుగ
వలయునుట... .. ౩౯

శ్లో॥ యాత్రోన్నవనమా జేషుజనసంబాదశాలినః॥ ప్రదే
శాన్నానగాహేతనాతివెలంబనంవిశేత్॥ .. ౪౦

విస్తారముజనముజేరుచుండుడు ఉన్ననములు - వసంతయా
తలు - మరియు నానావిధ సమాజములుగల ప్రదేశంబులు శత్రు
ప్రయుక్తంబులగు మారణాదిక్రియల కవకాశంబులగుటంజేరియ
ట్టియెడలకుపోవదగదనుట - మరియు నట్టిసహాయంబులగమనమావ
శ్యకమగు నెడపూర్వోక్తంబగునన్నాహాయుక్తుండగుచు - స్వల్ప
కాలంబునమరలి రాదగుననుట... .. ౪౦

అంతఃపురరత్నాపిధిః.

శ్లో॥ నిషేవితోన్నవనైకం చుకోష్ఠీషధారిధిః । అంత
ర్భూహేచవిచరెత్కుబ్జకైరాతవామహైః॥... ౪౧

తలగుత్తులును - చక్కలును నిరంతరముధరించి వయసుచే
గ్గినవారనగా యవ్వనవయసునతిక్రమించిన ఖోజాలు - కుబ్జలు -
మిక్కిలిపొట్టివారు మొదలగువికారదేహములు గలిగియు - పుం
స్తవ హీనులయ్యునండునపు కముగలయంతఃపురజనులచేనను
గతుండగుచునంతఃపుర సంపారముజేయదగు... .. ౪౧

శ్లో॥ సీచైరంతఃపురామాత్యశ్శుచయశ్చైత్తవేదినః । శ
స్త్రిగ్నివిషయైరత్యైత్తధారంగోపకీషధిః॥ ... ౪౨

పూర్వోక్తులగునంతః పురభృత్యులురాజవిత్రాను వతకాను
లగుచు - దుర్మార్గులగువారిచేప్రయుక్తంబులగుకృత్రిమంబులగు -
శస్త్ర - అగ్ని - మొనలగుభిషమస్రయోగములవలన రాజదేహం
బున కపాయంబురాక్షంపనముల రక్షించదగుననుట... .. ౪౨

అంతఃపాతాంతరం.

శ్లో॥ సీచైరంతఃపురామాత్యశ్శుచయశ్చైత్తవేదినః । శ
స్త్రిగ్నివిషయైరత్యైత్తధారంగోపకీషధిః॥ ౪౩

అంతఃపురంబునందలి నర్తనఖులగువారలు నమ్మకముగలవారలగుటంజేసి చిత్తానువర్తనులగుచు రాజుకేవలమును అంతఃపురస్త్రివ్యసనమునగానకుండునటుల శస్త్రములు నిప్పు విషము యీలాటినంబంధముగలుగని క్రీడలచే కాలక్షేపముజేయదగుననుట... .. ౪౩

శ్లో॥ అంతర్వంశిక సైన్యంహిసన్న ధంసాధుసమ్మతం | ర

త్యైదాయుక్తకుశలమంతఃపురగతంనృపం || ౪౪

అంతఃపురగతుండగుచు క్రీడాసక్తుండగు రాజున కసాయంబు రాకుండునట్లు అంతఃపురరక్ష యందాజ్ఞపులగుచుపరీక్షితులగుచు సన్నదులగుచుండుజనంబులు రక్షించదగు... .. ౪౪

శ్లో॥ ఆశీతికాశ్చపురుషాఃపంచాశతాశ్చయోషితః |

బుద్ధైరన్నవరోధానాంశౌచమాగారి కాశ్చయే || ౪౫

అంతఃపురరక్షణకై పరితౌపూర్వకంబుగా నేర్పరచబడియుండెడు - ఎనబదిసంవత్సరవయసుగల పురుషులును - ఏబదిసంవత్సరములవయసుగల స్త్రీలును అంతఃపుర స్త్రీలవిషయంబగు పరిశుద్ధతను గనిపెట్టియుండదగుననుట | ఇట్టివయసునకు తక్కువగు స్త్రీపురుషులకింద్రియజయముగలుగదుగాన నంతఃపురక్రియకుతగినవారుగారని తాత్పర్యము... .. ౪౫

శ్లో॥ రూపాజీవ్యస్త్రీయస్సాన్నతాః పరివర్తితవాససః |

రాజానముపత్నిష్యైయర్విచిత్రస్రగ్వీభూషితాః || ౪౬

మిక్కిలిరూపవంతులగు రాజాంతఃపురవనితలు పరిశుద్ధంబులగు జలములచేస్నానమొనర్చియు - యోగ్యవసనంబుల ధరించియు - విచిత్రంబులగు పుష్పాభరణములనలంకరించికొనియు - రాజసన్నిధికి రాదగుననుట... .. ౪౬

ఇచ్చట రూపాజీవ్యశబ్దమున కొకవ్యాఖ్యానకారుడు వారాంగనల నర్థముగా వ్రాసియున్నది ధర్మవిరోధంబగుట వలనను - వ్యాఖ్యానాంతరంబు ననంతఃపుర స్త్రీవిషయముగానుండుటవలనను నంతఃపురపథముగా నర్థమువ్రాయబడియె... ..

శ్లో॥ కుహరైజఁజటిలైచ్చెవ ముండై శ్చాభ్యంతరోజ
నః । సంసర్గంనక్వచిద్ధచ్చే ద్బహ్యైదాఁసీజనై
గపి॥ ౪౭

శత్రు రాజప్రేషితులగు దూతలు వేషగాండ్లస్వరూపముచేత
యు - జటాధరరూపములచేతయు - బోడితలలుగలిగియు - దాసీ
రూపములచేతయు రాజద్రోహముకొఱకు కనిపెట్టియుండుదురు
గావుననట్టివారితో సంతఃపురపరిజనులు కలయదగదనుట... ౪౭

శ్లో॥ నిర్ధచ్చేత్ప్రవిశేచ్ఛాపిసర్వత్రాభ్యంతరోజనః । వి
జ్ఞాతద్రవ్యసంచారీ కరణేమోపలక్ష్మితః॥ ... ౪౮

అంతఃపురసంచారులగు పరిజనంబులు బయలు వెళ్లునపుడును
మరలప్రవేశించునెడలను వాకిలియందు కావలియుండెడువార
లకు శోధనయొసంగిరప్పటువ్రాయించిప్రవేశనిర్గమము లొనర్చ
దగుననుట - అబులజేయనియెడ అంతఃపుర సామగ్రివిషయంబు
లను విషప్రయోగాదులయందును పరిజనంబులయెడ సంశయ
ముగలుగు గావున శోధనయొసంగుటయావశ్యకమనుట... ౪౮

శ్లో॥ నచానుజీవినంపశ్యేదకల్యంపృథివీపతిః, అన్యత్రా
త్యయికాద్రోగాత్సర్వత్రైవాతురోగురుః॥... ౪౯

కొన్నిరోగములుచూచినమాత్రముచేతయు - కొన్నిగాలిబా
కినమాత్రముచేతయు - కొన్నిరోగితోమాటలాడినమాత్రముచేత
యు సంభవించుటవలన - రోగియగుభృత్యునిజూడదగదనియు -
నట్టిముఖ్యుండగు భృత్యునికిప్రాణాంతికంబగు రోగముసంభవిం
చియుండునెడ - సతనిమనోరథపూరణార్థముదశకానమొసం
గుటయవశ్యముగావున నారోగంబునకు ప్రతిక్రియారూపంబగు
విషపరిహారవస్తుభూషణభూషితుండగుచు దశకానమొసంగదగు
ననుట... .. ౪౯

రహఃప్రీవేశవిధిమాహ

శ్లో॥ స్నాతోనులిప్తమరభిస్సృగ్విరుచిరభూషణః॥స్నా
తాంస్వనత్తవసనాంపశ్యేద్దైవీమలంకృతా॥ ౫౦

స్త్రీలకు ప్రేత్యతిశయమగుటకొఱకు సుకభిజలంబులస్నాన మొనర్చి వాసనలుగలకలపములలంది వాసనగలపుష్పములముడి చిదివ్యాభరణవస్త్రాదులచే నలంకృతుండగుచు నిజనివాసంబు న నాఘలగుపరిచారికాజనంబులచే సిద్ధముజేయబడిన యువకంబుల స్నానమొనర్చి యచ్చటివస్త్రభూషణానులేపనములచే నలంకృతయగు స్వకీయనాయికనుజూడఁదగుననుట...

శ్లో॥ నహి దేవీగృహంగభేదాన్తీయాత్సంనివేశనాత్ ।

అగ్న్యంతవల్లభోస్తీతివిప్రంభంస్త్రీమనవ్రజేత్ ॥౫౦

స్త్రీలతాత్పర్య మతిచంచలంబును సాహసాత్త్రికంబునగ గావున వత్సమాణ హేతుబలంబున - దానెయాస్త్రీలకత్యంతప్రియుండనినమ్మితనయంతఃపురమునుంచి స్త్రీలయంతఃపురంబున కుజనందగదనియు- క్రీడించునమయంబున తనయెడకునిజ భార్య వచ్చునపుడును తదీయకపటంబునలన రాజదేహమున కపాయముసంభవించనియటులపూర్వశ్లోకోక్తక్రమంబునస్నానాదులొనర్చి రాదగుననియు దెలియదగు...

విశ్వాపాత్ స్త్రీభిర్వి నాశితానాముదాహరణం.

శ్లో॥ దేవీగృహంగతంభ్రాతా భద్రసేనమమారయత్ ।

మాతుశ్చ య్యాంతరేణీనః కారూపం చౌరీస

స్మృతః ॥ ౫౧

కళింగదేశరాజగు భద్రసేనునకుతమ్ముండగు వీరసేనుండను వాఁడు భద్రసేనునిపత్నియగు శకుంతలయనుదాని ప్రేత్యతిశయముచే శయనగృహంబునదాగియుండి భద్రసేనుంజంపెననియు...

మరి యొకకుమారునకు రాజ్యమొసంగవలయునను తాత్పర్యముగల కరూపదేశరాజునుతల్లిచే ప్రేషితుండగు మరియొక పుత్రుడు తల్లిపడకలోదాగియుండి తండ్రిజంపెననియు...

శ్లో॥ లాజాన్విషెణసంయోజ్యమధునేతివిల్లాభితం ।

వీతుకాశీరాజానం నిజమానరహూగతం ॥ ౫౨

కారణాంతరము చేకొమారుని నిబంధించుటచేత కుపిత
యగు భార్య - ఒకపాత్రంబునకొన్నివిషముగలిపినవియు కొన్ని
తే నెకలిపినవియుగా విభజించియుంచిన పేలాలను రహస్యప్ర
వర్తకులగు తన పెరిమిటియగు కాశిరాజునకువిషముగలిపియు
న్నదనినొనంగి శుక్లంబగుదానిదాభక్షింపుచు రాజ్యలోభంబు
నబెరిమిటింజంపెననియు... .. ౫౩

శ్లో॥ విషాక్తై నచసౌవీరం మెఖలామణినాన్యథం॥ నూ

పురేణచవైరంత్యం జూరూషందన్వతేనచ॥... ౫౪

సౌవీరరాజును నతనిచేబలుకంబడు వాక్పరుషంబులచేగుపి
తయగునతనిరాణివిషమునందుతడవబడినఓధ్యానిముచేత ప్రా
యకుపితయను వ్యాజముచేప్రహరించి చంపెననియు... ..

మిథ్యారూపంబగు ప్రవాడిమువలన కుపితుండగు నిజనాయ
కుని విషమునందు తడవబడిన వెలపలితట్టుగలఅందేచే ప్రణయ
కుపితవ్యాజముచేవైరంత్యంబునుగాజుందన్నిజంపెననియు... ..

అన్యాయసంభోగదుఃఖితయగుకాంతచేవిషచూర్ణముచేకప్పబ
డిన అన్యముయొక్క స్పృహమాత్రముచే జూరూషందను రాజు
చంపబడియెననియు... ..

శ్లో॥ వెణ్యాంసి స్త్రీంశమాధాయ నిజఘనపిడూరథం॥

అసనూనకులీనయిగుమరియొక్క స్త్రీనిఅంతః పురకాంతలతో
డనుంచుటకు యత్నించినవి డూరథుండను రాజును భార్య తన
బడయందు చిన్నదియగు నొక కత్తినుంచుకొని, రాజునిద్రించు
సమయంబున బంపెననియు- పూర్వరాజ చరిత్రంబులందు
టంజేసి... ..

శ్లో॥ అపావృత్తంపహిరేచ్ఛత్రౌత్వేతత్ప్రయోజయేత్॥ ౫౫

రాజులేనియు గౌజాంశుః పురస్త్రీ లేనియు నిజావులగు వా
రివిషయంబులందీటటిపాపాభిప్రాయంబులు జేందగడనియుని
ట్టికృత్యంబులశత్రుపిషయంబుల ప్రయోగించ దగిననియుదేలి
యచిర... ..

దారగు ప్రప్రయోజనం.

శ్లో॥ యస్యదారాస్సుగుప్తాస్యఃపురుషైరాప్తకారిభిః |
సర్వభోగాన్వితంతస్యహస్తైలోకద్వయస్థితం॥౫౬

పూర్వోక్తంబులగుదారావమానంబులవలనప్రమాదంబులు
గలుగుటంజేసియుట్లుగాకుండనాపులగునంతఃపురరక్షకులచేదుక్తా
ర్థప్రవిష్టలుగాకుండునట్లు అంతఃపురంబును రక్షించుటవలననిహ
లోకంబున నట్టికులాంగనా సంభోగసౌఖ్యాదులును ధర్మప్రజ్ఞో
త్పత్తియుననుహితువులచే నైహికసంతోషంబును- స్త్రీలుపరిశు
ద్ధలగుటవలన పరలోకంబునసుఖంబునుగలుగుననుట... ౫౬

శ్లో॥ ధర్మమిచ్ఛన్నరపతిస్సర్వాదారాననుక్రమాత్ |
గచ్ఛేదనునిశంనిత్యంవాజీకరణబృహితః॥ .. ౫౭

ధర్మముగాపరిగ్రహించియుండెడుభార్యలయడకుధర్మలోప
ముగలుగకుండునటుల ప్రతిదినంబును భోగాధము గాబోవద
గుననుట - ఇట్టి బహు స్త్రీసంభోగబలముకొరకు వాజీకరణంబును
ప్రయోగము - వైద్యశాస్త్రోక్తముగావుననందుజూడంగను- నీవా
జీకరణప్రయోగవిషయంబునరతి రహస్యప్రకరణము నొకవ్యా
ఖ్యాతవిశేషముగావ్రాసియున్నను ప్రకృతకాలీనానహంబుగుట
విచ్ఛేదసంక్షేపింపబడియె... ..

అపహారాత్రకార్యభేదాః.

శ్లో॥ విచార్యకార్యవయవాన్ దినక్షయే విస్తృజ్యలో
కంప్రమదాకృతక్రియః | అశస్త్రవధ్యేన హిసాధు
పాణినాస్వపేదజప్రంపరమాప్తరక్షితః॥... ..౫౮

ప్రథమసర్గంబునందు దాహృతంబగు 'దినరాత్రులపదియాయు
భాగంబులుగావిభజించి యాయాక్థాలంబులయందాయాకృత్య
ములంజేయుచు సంతఃపురవత్తనకాలంబునకుపూర్వంబు ఆయా
యికార్య సామాప్తికులనిష్ఠానిపి స్త్రీలచేయుధోచితపరిచర్యలంగీ
కరించివరమావులగు సంతఃపుర రక్షకులచేరక్షితుండగుచు నిజదే

హసంరక్షణాఽమౌకశస్త్రమునుసమీపంబుననునిచి కొని నిద్రిం
చనగు... .. ౫౮

ఎలేషాంప్రయోజనమహ.

శ్లో॥ నయోనజాగ్రత్యనిశంన రెశ్వరేసుఖంస్వపంతీ హని

• రాధయఃప్రజాః| స్రమత్తచిత్రేవిషయైస్తుత్యయా

త్ ప్రజాగరణాన్యజగత్ప్రబాధ్యతే॥... .. ౫౯

నీతిశాస్త్రోక్తమాగమముచే రాజుజాగరూపండుగు నెడమనః
పీడలు లేక జనులు నిభానముగా నిద్రింతురనియునట్లుగాక వి
షయాసక్తుండగుచు నున్నార్యవతానుండయ్యేనేని నితనిమార్గ
మువలన బాధించబడుదురనియు ఫలితార్థము... ..

సరోపసంహారమాహ.

శ్లో॥ ఇతిస్తపూర్వమునయోబభాషిరే నృపన్యరాజ్య

స్యచసాధురక్షణం | తదెతదెవం పరిపాలయన్న

యాత్ స రెశ్వరఃపాలనకల్యతాంప్రజేత్ ॥ . ౬౦

ఇట్లుస్వకీయరాజ్యంబును స్వకీయదేహంబుచురక్షించురీతి
ని పూర్వికులగునీతిశాస్త్రజ్ఞులగు ఋషులచేవివక్షితంబగుటంజేసి
యీ కమంబున రాజ్యముపాలించెడురాజు నిదోషంబుగా రా
జ్యపరిపాలనజేయువాడనంబడుననుట... ..

ఇతికామందికీయేనప్రమస్సర్గః.

కామందకం అష్టమస్సర్గః.

శ్లో॥ ఉపెతఃకోశదండాభ్యాంసామాత్యస్సహమంత్రి

భిఃదుర్గస్థస్థితయైత్సాధుమండలహంకూఢిపః॥౧

పూర్వోక్తంబులగు నేడు సర్గలయందు తనరాజ్యమును పా
లిగచువిధినొడిచి యిచ్చటనన్యరాజ్యముల సాధించువిధినిజెప్ప
నారంభించుచున్నాడు గావునపూర్వోక్తంబులగు ద్రవ్యసంపద
చేతయు సుండనీతిచేతయు సంపూర్ణుండగు రాజు మంత్రసాము

తులతోగూడి స్వకీయరాజధానియందు రహస్యప్రదేశంబున వ
త్కమాణంబగు మండలసంపద నాలోచించగలనునుట... ..

శ్లో॥ రోచతెసర్వభూతేభ్యఃశశీవాఖండమండలః సం

పూర్ణమండలస్తస్మాద్విజగీమన్సదాభవేత్ ॥ ౨

పోడశకలా పరిపూర్ణంబగు చంద్రమండలమువలె వత్స్య
మాణంబగు రాజమండలముతోగూడి జయశీలుండగు చుజయము
నిచ్చించుచుండెడురాజుసర్వజనాహ్లాదకారియగు ననుట... .. ౨

శ్లో॥ రథీవరాజతెరాజావిశుద్ధేమండలచరః | అశుద్ధే

మండలెసర్వంజీర్యతేరథచక్రవత్

వత్స్యమాణంబగు సంపూర్ణమండలవర్తియగు రాజుసవ
రణలతోగూడిన రథికునివలె ప్రకాశించుననియు నట్లుగానియడక
ట్టువీడబడిన చక్రమువలెనశించుననియు దెలియనగుననుట... ౩

శ్లో॥ అమాత్యరాష్ట్రదుర్గాణికోశోదంశశ్చపంచమః |

ఎతాఃప్రకృతయస్తజైర్విజగీహోరుదాహృతాః ॥ ౪

అన్యరాజ్యముజయించతలంపుగల రాజునకు (విజగీమః) అని
యెడు విశేషనామముగలిగియుండునుగాన నట్టివిజగీమనకుమం
త్రిసంపదయుం స్వకీయదేశక్షేమంబును ౧ కోటలు దుర్గంబులు
మొదలగునవియు ౩ ధనముచే నిండియుండెడి బొక్కసంబును ౪
దండనీతిక్రమములనప్రకంక్షటయు ౫ అను నైదుపరికరంబులుము
ఖ్యముగాగలిగియుండవలయు... ..

శ్లో॥ ఏతాఃపంచతథామిత్రసప్తమఃప్రథివీపతిః | స్పృష్ట

కృతికం గాజ్యమిత్యువాచబృహస్పతిః ॥ ౫

దేవతాచార్యుండగుబృహస్పతిమతంబున పూర్వోక్తంబగు
నైదుప్రకృతులును ౬ మిత్రుండగు రాజసంప్రత్తియు ౭ రాజగుదా
నును ౮ గూడసప్తప్రకృతిసంపద విజగీమనకు గలిగియుండవలయు
ననుట... ..

శ్లో॥ సంపన్నస్తుప్రకృతిభిః మహిమాత్సహాకృతశ్ర

మః | జెతుమేషణగీర్ష్యవిజగీమరితస్త్వతః ॥ ౬

పూర్వోక్తబులగు- సప్తసకృతులతోగూడిఉత్సాహగుణ
సంపదగలవాడును -- నానావిధాయుధయుద్ధములజితశ్రముడును
ప్రథమసర్వోక్తక్రిమంబగు- ఇంద్రియ జయయుక్తుండగు రాజునకు
విజిగ్ముడునుసంజయనుట... ..
విజిగ్ముగుణానాహవంచభిః.

శ్లో॥ కా^౧లి^౨న్య^౩వృ^౪ద్ధ^౫నే^౬వి^౭త్వం^౮ ఉ^౯త్సా^{౧౦}హా^{౧౧}స్థూ^{౧౨}ల^{౧౩}క్షి^{౧౪}తా^{౧౫} ।
చి^{౧౬}త్త^{౧౭}భ^{౧౮}తా^{౧౯}బు^{౨౦}ద్ధి^{౨౧}మ^{౨౨}త్వం^{౨౩} ప్రా^{౨౪}గ^{౨౫}ల్భ^{౨౬}్యం^{౨౭} స^{౨౮}త్య^{౨౯}వా^{౩౦}ది^{౩౧}తా^{౩౨} ।
అ^{౩౩}దీ^{౩౪}ర్గు^{౩౫}సూ^{౩౬}త్ర^{౩౭}తా^{౩౮}యై^{౩౯}ద్రం^{౪౦}ప్ర^{౪౧}శ్ర^{౪౨}య^{౪౩}స్స^{౪౪}ప్ర^{౪౫}థా^{౪౬}స^{౪౭}తా^{౪౮} ।
దే^{౪౯}శ^{౫౦}కా^{౫౧}ల^{౫౨}భ^{౫౩}తా^{౫౪}దా^{౫౫}ధ్యం^{౫౬}ఆ^{౫౭}ప్త^{౫౮}శ^{౫౯}స^{౬౦}హి^{౬౧}ష్టు^{౬౨}తా^{౬౩} । స^{౬౪}
ర్వ^{౬౫}వి^{౬౬}జ్ఞా^{౬౭}న^{౬౮}తా^{౬౯}దా^{౭౦}త్యం^{౭౧}దో^{౭౨}ర్జా^{౭౩}నం^{౭౪}భృ^{౭౫}త^{౭౬}మం^{౭౭}త్ర^{౭౮}తా^{౭౯} ।
అ^{౮౦}పి^{౮౧}సం^{౮౨}వా^{౮౩}ది^{౮౪}త^{౮౫} శౌ^{౮౬}ర్యం^{౮౭}భ^{౮౮}క్తి^{౮౯}జ్ఞ^{౯౦}త్వం^{౯౧}కృ^{౯౨}త్త^{౯౩}భ^{౯౪}తా^{౯౫} । శ^{౯౬}ర^{౯౭}
ణా^{౯౮}గ^{౯౯}వా^{౧౦౦}శ్చ^{౧౦౧}ల్యం^{౧౦౨} అ^{౧౦౩}హ^{౧౦౪}ర్చి^{౧౦౫}త్వం^{౧౦౬}చా^{౧౦౭}ప^{౧౦౮}లం^{౧౦౯}స్వ^{౧౧౦}క^{౧౧౧}ర్త^{౧౧౨}దృ^{౧౧౩}
ష్ట^{౧౧౪}శా^{౧౧౫}స్త^{౧౧౬}త్వం^{౧౧౭}కృ^{౧౧౮}త్వం^{౧౧౯}దీ^{౧౨౦}ర్గు^{౧౨౧}ద^{౧౨౨}ర్శితా^{౧౨౩} । జి^{౧౨౪}త^{౧౨౫}శ్ర^{౧౨౬}మ^{౧౨౭}
త్వం^{౧౨౮}వా^{౧౨౯}గ్నా^{౧౩౦}త్వం^{౧౩౧}మ^{౧౩౨}క్రూ^{౧౩౩}ర^{౧౩౪}ప^{౧౩౫}రి^{౧౩౬}వార^{౧౩౭}తా^{౧౩౮} । ప్ర^{౧౩౯}కృ^{౧౪౦}తి^{౧౪౧}స్థీ^{౧౪౨}త^{౧౪౩}
తా^{౧౪౪}చే^{౧౪౫}తి^{౧౪౬}వి^{౧౪౭}జగీ^{౧౪౮}షో^{౧౪౯}గు^{౧౫౦}ణా^{౧౫౧}స్త^{౧౫౨}తా^{౧౫౩}॥ .. ౧౧

మృదికులంబున జనించుటయు ౧ - విద్యావృద్ధులగు పెద్ద
లసేవించుట ౨ - పూర్వోక్తలక్షణలక్షితంబగు నుత్సాహంబును ౩ -
దండువిషయంబులగువ్రము విషయంబులయందు లాభ్యము లేక
ప్రబలముగావ్రయముజేయుట స్థూలలక్షితయనుట ౪ - పరులయ
భిప్రాయంబుల నంగీతాదులవలన దెలియుటయు ౫ - కాలోచితం
బులనూహించుటయు ౬ - సర్వదేశకాలంబులయందును వెనుకతి
య్యని సామర్థ్యంబును ౭ - నిజముబలుకుటయు ౮ - దీర్ఘముగా
నాలోచించుట లేకునికియన గాక్షిప్రకార్యకరణతయు ౯ - పాపగు

శాభావతయు ౧౦ - ఆశ్రయించినవారి నాచరించుటయు ౧౧ - తన
తాత్పర్యము అతిశయగుణోదయముగా నుండునట్లు యోచిం
చుటయు ౧౨ - దేశ భేదంబులును కాల భేదంబులు దెలిశి కార్యము
సందుష్టప్రసరించుటయు ౧౩ - దేహబలంబుగలిగియుండుటయు ౧౪ -
ఆపత్కాలంబులయందోచుటయు ౧౫ - సమస్తకార్యంబుల దెలి
యునట్టిజాగరూకతయు ౧౬ - కార్యంబుల త్వరితము గానడిపించు
టయు ౧౭ - దేహపటుత్వకాంతులుగలిగియుండుటయు - పత్రాంతరం
బునడుదారగుణంబును ౧౮ - రహస్యముగా నాలోచించుటయు ౧౯ -
వ్యధాల్లాపములు జేయుకండుటయు ౨౦ - శూరగుణంబును ౨౧ -
భృత్యులు జేయుచుండెడు భక్తిని దెలియుట ౨౨ - భృత్యులు జేయు
మంచికార్యంబుల ప్రత్యుపకారబుద్ధిచే నెలిశి కొనుటయు ౨౩ - శర
ణాగతుండగు వానిదయతోడరక్షించుటయు ౨౪ - స్వల్పాపకారు
లయందుకోపము జేందక సహించుటయు ౨౫ - బుద్ధిచపలత లేకు
నికీయు ౨౬ - స్వకీయంబగు ప్రజారక్షణ యుద్ధజయాది రూపం
బులగుకర్తంబులకుతగు నానాశాస్త్రపరిజ్ఞానంబును ౨౭ - కృతిత్వ
మనగా పాండిత్యము గలిగియుండుటయు ౨౮ - చక్కగా నా
లోచించుట - ఇచ్చటదీఘసూత్రతకును దీఘదశిత్యంబున
కుభేమువిచాలించవగు ౩౦ - యుద్ధాదులయందువాడికెగలిగియుం
డుట ౩౧ - చక్కగా యుక్తులువచించుట ౩౨ - దుష్టులుగాని యో
గ్యపరివారముగలిగియుండుటయు ౩౩ - పూర్వోక్తంబులగు సప్త
ప్రకృతులుగలిగియుండుటయు ౩౪ - ననుముప్పది నాల్గుగుణంబులు
విజిలీషునకుగలిగియుండవలయుననుట.. .. ౧౧

ప్రతాపాత్మకమహాహ.

శ్లో॥ సర్వైర్గుణైర్విహీనోపి సరాజ్ఞాయః ప్రతాప
వా॥ ప్రతాపయుక్తాత్మస్యంతిపరే సిహ్యన్త్యగా
భవ ॥ ౧౨ ॥ ప్రతాపయుక్తోన్మవతిః ప్రాప్నోతిమ
హతీంశ్రియం॥ తస్మాదుద్ధానయోగేన ప్రతాపంజ
నయేత్సరై॥ ౧౩

పూర్వోక్తవిజిగీషునకు వలయునన్నిగుణంబులు లేకుండినను ప్రధానంబగు ప్రతాపగుణంబువలనమహాదైశ్వర్యప్రాప్తియగుట వలనను - సింహమునకితరమృగంబులు భయపడునట్లు ప్రతాపగుణంబులుగలవానికితరులుభయముజెందుదురుగావునను - ప్రతాపముచేనితరరాజులనుతపింపజేయదగుననుట... .. ౧౩

శత్రులక్షణం.

శ్లో॥ ఏకాధాభినివేశిత్యమరిలక్షణముచ్యతే | దాంబ

స్తుప్తృతశ్శత్రుర్విజిగీషార్థణాన్వితః॥ ... ౧౪

భూ - హిరణ్య - కాంతావిషయంబులుమొదలగువిషయంబులయందొకటియం దిరువురపేక్షించుట శత్రులక్షణమనియు అందుసమఘాటండుగువాడుపూర్వోక్తంబులగువిజిగీషుగుణంబులుగలవాడై యుండుటవలననతనిజయించుటప్రయాసంబనుట... .. ౧౪

సుచ్ఛేద్యశత్రుమాహ.

శ్లో॥ బుభుక్షూరోలసోసత్యః ప్రమాదీభీరురస్థిగః | మూ

ఢోయో ధావమంతాచ సుఖోచ్ఛేద్యో రిపుః

స్తృతః॥ ౧౫

లోభియు ౧ - క్రూరబుద్ధియుననగా మంచివారలజేచఁగివాడును ౨ - సోమారియు ౩ - అబద్ధముచెప్పవాడును ౪ - జాగ్రతలేనివాడును ౫ - పందయనగాభయపడువాడును ౬ - నిలకడగలబుద్ధిలేనివాడును ౭ - తెలివిలేనివాడును ౮ - నిజభృత్యులయందుగల సరదారులనవమానముజేయువాడును ౯ - నిట్టిదుర్గుణంబుగల శత్రువునులభముగాజయించబడుననుట... .. ౧౫

మండల లక్షణమాహచతుర్భుజి.

శ్లో॥ అరిత్తిత్రమరెత్తిత్రం మిత్రమిత్రమతఃపరం | త

ధారిమిత్రంమిత్రంచ విజిగీషోపురస్తృతాః॥ ౧౬

విజిగీషుండను సంగ్ఘగలయుద్ధజయముకొరకు గండుదీసుకొని శత్రులమీదనేగువానికియగుదువెనుక నుభయపాశ్వర్యంబుల రాదగుపామంతరాజమండలము మొదలగువశమండలము - విజి

గీషునకు యెదురుగానుండదగు వారు క్రమక్రమమున వశ్యుమా
ణంబగు సంతరభూములయందు నడవదగువారు - తనశమీపంబు
నకుమిత్రుండగు శత్రువునకుమిత్రుడుగానుండి యతనివిడిచిన
వాడును. తనమిత్రునకుమిత్రుండగుది. శత్రునకుమిత్రుండగుచున
తనివద్దనుండువాడును. శత్రునకుమిత్రులమిత్రుండును. శత్రు
వును - సనువారు విజిగీషునకుమందరచుండదగినవారనుట.

శ్లో॥ పాక్షికగ్రాహితతఃపశ్యాదాక్రందస్తదనంతరః।

ఆసారావనయోశ్చైవ విజిగీషోశ్చపృష్టతః॥ ౧౭

వేకుండదగువారిసంజ్ఞలు - సమీపంబునపాక్షికగ్రాహుం
డును - నతనిపిమ్మటఆక్రందుండును - ఆసారులనువారలరువుగు
నుగూడిపదిపంది రాజులును గలిగియుండువాడు సావభౌముం
డుగుచుభూమియంతయుజయించుననుట... .. ౧౭

అత్రపిశేషమాహ.

శ్లో॥ అరేశ్యవిజిగీషోశ్చ మధ్యమోభూమ్యంతరః। అ

నుగ్రహ సహతయోర్వ్యస్తయోర్నిగ్రహ

ప్రభుః॥ ౧౮

శత్రువునకును విజిగీషునకును మధ్యభూమియందుండు మ
ధ్యసంజ్ఞగలరాజు శత్రువిజిగీషులు విక్రమగు నెడలనిరువురనను
గ్రహించుటకును - యుద్ధముజేయునెడధార్మికండగుచుబలునకు
సహాయమొనర్చుటకును స్వతంత్రుడుగానుండుననుట... ౧౮

శ్లో॥ మండలాద్భహిరేతేషా మదానీమోబలాధికః।

అనుగ్రహ సహతానాం వ్యస్తానాంచ వశే

ప్రభుః॥ ౧౯

పూర్వోక్తులగుశత్రు - విజిగీషు - మధ్యముల సహలముక
న్నవెలపటనుండు బలాధికుండగు - ఉదానీనసంజ్ఞగలరాజు - ఈ
ముప్పురుకలనియడ వీరియందనుగ్రహించుటకును - వీరుపరస్ప
రశత్రువులగునపుడుధార్మికండగు చుబలునిపక్షమునవలంబి - ని

బలవంతులజఁపుటకునుస్వతంత్రుండగునిట్లు - మిత్రుండును ౧ - శత్రుమిత్రుండును ౨ - మిత్రమిత్రుండును ౩ - శత్రుమిత్రుండును ౪ - నతనియత్యంతమిత్రుండును ౫ - శత్రువు ౬ - పాష్టికగ్రాహకుండును ౭ - ఆక్రందుండును ౮ - ఆసాగద్వయంబును ౧౦ - మధ్యముండును ౧౧ - ఉదాసీనుండును నను ౧౨ పంఢ్రుమంది; రాజమండలంబని సంజ్ఞగలిగియుండు... .. ౨౧

అత్రమతాంతరాణ్యాహ.

శ్లో॥ మూలప్రకృతయశ్చైతా శ్చతస్రఃపరికీర్తితాః | ఆ

హ్లాత తంత్రకుశలః చతుష్కంమండలంయమః ||

యముండను నాచార్యునిమతంబున అరియు. మధ్యముండును - ఉదాసీనుండును - మూలప్రకృతులునను నలుగురుమండలాధిపతులని యీ రాజశాస్త్రతంత్రకుశలుండగునేతనిమతము ౨౦ మరియుచచ్చటప్రత్యంతరంబున మయుండని వ్రాయబడియున్నది.

విననుతాత్పర్యము సమానమగుటవలన నామభేదమావశ్యకముగా విచారించుట యనావశ్యముగా దోచుచున్నది... ౨౦

శ్లో॥ విజగీమరరిత్రిత్రపాష్టికగ్రాహశ్చమధ్యమః | ఉ

దాసీనఃపులోమెంద్రౌషట్కంమండలమూచతుః ౨౧

పులోముండను నింద్రునిమామయు. ఇంద్రుడును - వీరియుభయులమతంబున - పూర్వోక్తలక్షణలక్షతుండగువిజగీమండును ౧ - శత్రుండును ౨ - మిత్రుండును ౩ - పాష్టికగ్రాహకుండును ౪ - మధ్యముండును ౫ - ఉదాసీనుండును ౬ - ననునారుగురు మండలసంజ్ఞగలవారనుట... .. ౨౧

శ్లో॥ ఉదాసీనౌమధ్యమశ్చవిజగీషోశ్చమండలం | ఉశ

నామండలమిదమోహద్వాదశ రాజకం | ౨౨

పూర్వోద్దాహృతంబగుపదియొరవశ్లోకముమొదలు ౧౯వ శ్లోకపర్యంతము నుదహరింపబడిన ద్వాదశ రాజమండలము - శుక్రాచార్యమతంబనుట... .. ౨౨

శ్రీ॥ ద్వాదశానానరేంద్రాణా మరిమిత్రైపుథకృప
కొన్నట్టింశతమీతిప్రాహుస్తేచతేచమహాపాపయజ్ఞిః॥ ౩
పూర్వోక్తంబగుపన్నెండుమందిరాజులకును అరి. మిత్ర-
లనువేర్వేరసంజ్ఞలచే ముప్పదియారుమండలంబులుగలవనియనే
కులగుఋషుల తాత్పర్యము. ౩

శ్రీ! ద్వాదశానానరేంద్రాణాం చందపంచపృథక్పృ
థక్ | అమృత్యాద్యాశ్చ ప్రకృతీ రామనంతిహిమా
నవాః... .. ౨౪

పూర్వోక్తలగు పన్నెండుగురురాజులకును వేర్వేర-అమా
త్య-రాష్ట్ర-దుర్గ-కోశ-దండాలగుపంచప్రకృతులు వేర్వే
రనియోగించినఅరువది సంఖ్యయగు మండలముగలదని మనుశీ
మ్యులమతమనుట... .. ౨౪

శ్లో॥ మాలాద్వందనచైవైతా అమాత్యాద్వాస్తథాచ
యాః । సప్తవిద్వ్యక్తాధి హ్యేషాం సర్వం ప్రకృ
తిమండలం । ౨౫

పూర్వోక్తంబగునమాత్యాదుల మండల మరువదియు- దీని తోడనప్రసెండురాజులకును మూలప్రకృతులు ప్రసెండుగురును గూడి డెబ్బదిరెండు పూర్వరాజమండల మనిమను శిష్యమ తము... .. ౨౫

శ్లో॥ సంయుక్తస్వారిమిత్రాభ్యాముభయాదిస్తథాను
మౌత్ । మౌలాద్వాదశరాజానకత్యష్టదశకం
గురుః॥ ౨౬

పూర్వోక్తవిజగీషుశ్రమంబువనరిపక్షంబునను మండలముగ
ల్పించునెడ పదునెనిమిదియగుగావున నష్టాదశమండలంబుని బృ
హస్పతిమతము .. .. .

శ్రీ! అష్టాదశానామైతేహంఅమాత్యాద్యాస్పృహకృ
 థక్. 1 అష్టాతరశతంహ్యోతన్నఙ్గలం కవయో
 విమలః... ..

పూర్వోక్తబృహస్పతిమతంబగుపదు నెనిమిది మండలం
బులకును ప్రమాత్యాదుల వేర్వేరుగూడిననూట యెనిమిదిమండలం
బులగునని యతఃశిష్యులగు పెద్దలతాత్పర్యము... ౨౭

శ్లో॥ ఎతేషాందశచాష్టానాం శత్రుమిత్రైపుధక్ష్పధక్

చతుఃపంచాశతమితివిశాలాతుః ప్రభాషతే... ౨౮

పూర్వోక్తంబగుబృహస్పతిమతసిద్ధంబగునష్టాదశ రాజమండ
లంబునకునుశత్రుమిత్రులగూర్చినయశపబదినాయిగు సంఖ్యయగు
మండలంబుగుననివిశాలాతుండను నాచార్యునిమతమనుట... ౨౯

శ్లో॥ చతుఃపంచాశతంరాజ్ఞామమాత్యాద్యాఃపుధక్ష్ప

ధక్ ॥ చతుర్వింశతిసంయుక్తం మండలం త్రితం

మతం॥ ... ౩౦

నిందుజెప్పబడినవిశాలీతుమతంబగు నేబది నాలుగుండల
రాజులకును, ఆమాత్యాదులగుషడ్వర్గంబులగూఁపమునూట
యిరువదినాలుగుండలంబులగుననుట... ౩౧

శ్లో॥ సప్తప్రకృతికంత్రువిజిగీషోరరేశ్చయత్ ॥ చతు

రశకమేవేదంమండలంపరిచక్షతే॥ ... ౩౨

స్వామి- అమాత్య- రాష్ట్ర- దుగళ- కోశ- బల- సుహృత్-
అనుసప్త ప్రకృతులు, విజిగీషు నకును - శత్రునకునునీవ్రకారముగ
ల్పించు నేడపదునాయిగుసంఖ్యలమండలమగుననిపయోంతరము.

శ్లో॥ మండలత్రికమిత్యాహుర్విజిగీష్వరిమధ్యమాః ॥ మి

త్రయుక్తావృధక్ష్పతేషట్కమిత్యపరేజగుః॥ ౩౩

విజిగీషు. అరి. మధ్యములను మూడుమండలంబులని కొంద
రిమతంబును. ఛావిజిగీషు. అరి. మధ్యములు. వేర్వేరమిత్రయు
త్తులగుచున్నారమండలంబులగుననిమరికొందరిమతంబుననుట ౩౪

శ్లో॥ అమాత్యాద్యాఃప్రకృతయఃపక్షైకస్మైవభూషతే ॥

మండలంమండలవిదంషట్కంశత్రుంబ్రచక్షతే॥ ౩౫

పూర్వోక్తులగు విజిగీషు. అరి. మధ్యములు మిత్రయుత్తుల

గుచుండునార్పురకును వేర్వేరలమాత్యాదికట్టుకృతులచేమన
వెడముప్పదియారుమండలంబులగుననుట... .. ౩౨

శ్లో॥ సప్తప్రకృతికాహ్యతేవిజిగీష్వరిమధ్యమాః | ఏక

వింశతికంప్రాహురపరేనయవేదినః... .. ౩౩

పూర్వోక్తుః. విజిగీషు. అరి. మధ్యములు తమతమసప్త
ప్రకృతులుగలవారగుటనిరువదియొక మండలంబగునని. అన్యలగు
నీతిశాస్త్రవేదులమతమునుట... .. ౩౩

శ్లో॥ చత్వారి పార్థివామాలాఃపుథజ్జి త్రైస్సహస్ర

కంప్రామాత్యాదిభిరేవజగత్యక్షురసంమితాః ౩౪

అరి. విజిగీషు. మధ్యమ. ఉదాసీనులనుమూలరాజులు నలుగు
రికినివేర్వేరమిత్రులగూర్చు ఎనిమిదిమండలంబులగుననియు వీరల
కు అమాత్యాదులగు పంచవర్గముజేర్పగులుబడెనిమిది మండలము
గుననియుపయోంతరము... .. ౩౪

శ్లో॥ విజిగీషోపురస్తాచ్చయేచపశ్చాత్ప్రకీర్తితాః | దశ

కంమండలమిదంమండలజ్ఞాప్రచక్షుతే... .. ౩౫

పూర్వోదాహృతంబులగు. ౧౬ - ౧౭ శ్లోకంబులయందువి
జిగీషునకుముందు వెనకలయందుండు మండలదశకంబుమండలవే
త్తలతాత్పర్యము... .. ౩౫

శ్లో॥ దశానాంభూమిపాలానాంప్రామాత్యాద్యఃపుథకృ

థకోమండలంమండలవిదఃషష్ఠీసంఖ్యంప్రచక్షుతే॥ ౩౬

పూర్వశ్లోకోక్తమండల దశకంబుననమాత్యాదిపంచప్రకృ
తులగూర్చునరువదిసంఖ్యయగుమండలంబగు ననిపయోంతరము ౩౬

శ్లో॥ ప్రాంచౌద్వౌవిజిగీషోశ్చవశ్చిమావితీపంచకం | అ

మాత్యాద్యఃపుథకైస్త్రైస్సాంత్రిశోత్కృహిప్రచ

క్షుతే... .. ౩౭

విజిగీషునకుముందగనడుచుమిత్రుండును - శత్రుండును. వెన
కనడుచుపార్థివాగ్రాహ - ఆక్రందులునువిజిగీషుతోడ - వైదుగురు

గావునవీరికి అమాత్యాదులగుచుచ ప్రకృతులగుర్వమున్నవిను
డలంబగుననుట... ..

శ్లో॥ అరేరప్యేవమేవేతిదృష్టోద్భవమతాంవరైః | పంచ
కింమండలంన్యాయ్యంత్రింశత్కంచమగీషిభిః॥ ౩౮
విజిగీషునకులలెశత్రువునకును గల్పించుట యుక్తముగావు
న నీతిశాస్త్రదృష్టియుక్తులగు బుద్ధిశాలులవలన శత్రుపక్షంబున
ను ముప్పదిసంఖ్యయగు మండలముగలదనిచెలుపంబడియెననుట...

శ్లో॥ ద్వేషప్రకృతీన్యాయ్యైశ్చిత్తువాచపరాశరః | అభి
యోక్తప్రధానత్వాత్తదాన్యన్యభియుజ్యతే ౩౯
విజిగీషుండు- అరియుననురండు ప్రకృతులుగావున శేషమం
డలంబులు తదంతేభూతంబులగుటవలనను నిదియోప్రధానంబని
పరాశరముపి తాత్పర్యమనుట... .. ౩౯

శ్లో॥ పరస్పరాభియోగేనవిజిగీషూరైస్తథా | అరిత్వవి
జిగీషుత్వేఏకాప్రకృతిరైతతా... .. ౪౦
విజిగీషుండగయు- అరియగయు సంజ్ఞామాత్రము భేదముగా
నివారల యందొకరికొకరికి ప్రకృతిర్వ భావభేదంబు లేదుగావు
నను విజిగీషునకు- అరిశత్రుస్థానాపన్నుండును- అరికివిజిగీషు శ
త్రుస్థానాపన్నుండునునగుట ప్రధానమండల మొకటియెయనిప
రాశరముపి తాత్పర్యమనుట... .. ౪౦

శ్లో॥ ఇతిప్రకారైర్బహుధామండలంపరిచక్షుతే | సర్వ
లోకప్రతీతంహిస్సుటంద్వాదశరాజకం॥ .. ౪౧
ఇట్లు ౨౦యవశ్లోకము మొదలు ౪౦యవ శ్లోకమువర్యం
తంబును ననేకవిధమండల భేదంబులుగలిగియున్నను సమస్తలో
కంబులందును ప్రసిద్ధంబును నిశ్చితంబునునగుమండలము- ౧౬ -
౧౭ - ౧౮ - ౧౯ శ్లోకములందు నిరూపింపబడినద్వాదశమండల
ముప్రసిద్ధమనుట... .. ౪౧

శ్లో॥ చతుర్ములగచ్ఛాప్తశాఖంషష్టిపత్రంన్వయైస్థితం |
షట్సుష్పంత్రీఫలంవృక్షంయోజానాతిసనీతివిత్ ౪౨

ప్రకరణోపనంహారమునందు ఫలితార్థరూపంబగుమండలమును వృక్షరూపంబున జెప్పబడియే నెట్లన- విజగీషు- అరి- మధ్యమ- ఉదాశీనులను నాల్గుపేర్లను- వీరలకు ప్రత్యేక ప్రత్యేకముముగా నేర్పరుపబడిన శత్రు-మిత్రులను నెనిమిదికొమ్మలును- ౨౪ వాలవశ్లోకోక్త్యను శిష్యమతంబగు నరువది ప్రకృతిమండలమును నాకులును- దైవ- పురుషకారంబులను క్రియాన్వయుంబు లాధారంబును- వత్సమాణుంబగు- సంధి- విగ్రహ- యాన- ఆసన- ద్వైధీ భావ- సమాశ్రయంబులను రాజషాఢ్యన్యరూపంబగు నారుపువ్వులును- వృద్ధియు- యథాస్థితియు- హ్రస్వంబును- అధమంబుననునదియు- పక్షాంతరంబున- ఉత్తమంబును- మధ్యమంబును- అధమంబును- ననుఫలశ్రయంబులును- గలమండలవృక్షము నెరుంగదగుననుట... .. ౪౨

పాష్టిగ్రాహదీనాంశత్రుమిత్రభేదానాహ.

శ్లో॥ పాష్టిగ్రాహస్తథాసారశ్శత్రుమిత్రైప్రకీర్తితైః

ఆక్రందోపితథాసారోవిజగీషోరుదాహృతైః॥ ౪౩

పాష్టిగ్రాహంబును- అసారుండునుననువారు శత్రునకుప్రియులును- ఆక్రందుండును- అసారుండునుననువారు విజగీషునుప్రియులునునని భేదమువిచారించదగుననుట... .. ౪౩

శ్లో॥ పురోయాయాద్విగృహ్యైవ మిత్రాభ్యాంబుచ్చి

మావరీ । పశ్చిమావిపూర్వాభ్యాం అరింతన్త్ర

మేవచ॥... .. ౪౪

పాష్టిగ్రాహంబును- అసారుండునుననువారలు శత్రుప్రియులుగావున తనకుమిత్రులగు ఆక్రందాసారులచే వారలనిగ్రహించియు- ఆక్రమంబునశత్రువును తనమిత్రునియు- పాష్టిగ్రాహో సారువలన సామాద్యపాయంబులచే నిగ్రహించియు- శత్రువునుగూర్చి విజగీషుండగువాడు దండయాత్రారంభముజేయదగుననుట... .. ౪౪

శ్లో॥ అరిమిత్రస్యమిత్రంతు కృతకృత్యైసభూయసానం

స్థానభయమిత్రైకశ్చాన్యద్యైన్నరేశ్వరః॥ ౪౫

విజిగీషుండగురాజు తనకును శత్రువుకును మిత్రుండగునుభయమిత్రసంజ్ఞగలవానివలన విశేష ద్రవ్యదానాదులవలన శత్రునకుమిత్రుండగువాడు శత్రునకుసహాయమురాకుండునట్లునిలిపి పిదపదండయాత్రజేయదగుననుట... .. ౪౫

శ్లో॥ ఆక్రందేనాత్మనాచైవ పాష్టికగ్రాహం ప్రవీడయేత్ | ఆక్రందేనతథాసారం ఆక్రందాసారభాగినా॥ ౪౬

విజిగీషువగురాజుతానును ఆక్రందుండునుంగూడి శత్రుపక్షీయుండగు పాష్టికగ్రాహుపీడింపుచు - ఆక్రందునిచే శత్రుపక్షీయుండగు నాసారునియట్లయొనర్చదగుననుట... .. ౪౬

శ్లో॥ స్వమిత్రేణాత్మనాచైవ కుర్వీతోద్ధరణంరిపోః | మిత్రేణహిసమిత్రేణ రిపుమిత్రంప్రవీడియేత్॥ ౪౭

తానునుతనమిత్రుండునుగూడి శత్రుభూపతిని - మిత్రుండును అతనికిమిత్రుండునుంగూడి అరికిమిత్రుండగువానినిని బాధించదగుననుట... .. ౪౭

శ్లో॥ అరిమిత్రస్య మిత్రస్యపీడనంపృథివీపతిః | కుర్వీతోభయమిత్రేణ మిత్రమిత్రేణచైవహి॥ ౪౮

ఉభయలకుమిత్రుండగువాడును - తనమిత్రునకుమిత్రుండగువాడునుజేరి శత్రునకుమిత్రమిత్రునిబాధించునట్లు విజిగీషుండొనర్చదగు... .. ౪౮

శ్లో॥ అనేనక్రమయోగేన విజిగీషుస్సదోద్ధరణః॥ పీడయేదహితంశత్రుంమిత్రాణామంతరాంతరా॥... ౪౯

ఇట్లువిజిగీషుండగురాజు ఎల్లకాలంబును జాగరూకుండగుచు - తనకుహితులుగాని శత్రువులరితరాంతరంబును దేశకాలంబులును - తాత్పర్యగ్రంథులును నెరింగి శత్రుపక్షీయుల పీడింపుచుండదగుననుట... .. ౪౯

శ్లో॥ పీఠ్యమామోహయభయత సృహోద్భృతైః మఃనీషి

భిః।రిపుగుచ్చేదమాయాతితద్వ శైవావతిష్ఠ తే॥౫౦

ఇట్లు - సతతజాగరూకులును బుద్ధిశాలులునునగు - విజిగీషు తత్పక్షియులచేతయు - విజిగీషుచే సామదానాదిక్రియలచే భిన్నులగుస్వపక్షియులచేతయు నెల్లప్పుడుబాధింపబడుచుండు శత్రువుమూలనాశంబు నేరియు విజిగీష్వాజ్ఞాపక తంత్రుండేనియు నగుననుట... .. ౫౦

శ్లో॥ ప్రాధాన్యేనహిసర్వత్ర సర్వాస్యం సర్గయత్ప్ర

జాః। తాసాంసంస్కర్తణాద్రాజా సర్వాంగీంశ్రియ

మశ్నుతే॥ ౫౧

ముఖ్యముగావిజిగీషుండగు రాజు తనదేశప్రజల ననురాగ పూర్వకంబుగాపాలించి వారి ప్రీతివడయుటయెగాక శత్రురాజ్యవర్తులగుప్రజలనుయధోవితసత్కారంబులవలన నాత్మీయులు గానొనర్చికొనుటవలననశికై శ్వర్గవంతుండగుననుట... .. ౫౧

శ్లో॥ దూరేచరాన్తండలినఃతథాన్యాన్తర్గవాసినః।మిత్ర

కుర్వీతత్ప్రాణాఃసాధయంతీహమంగళం॥ ౫౨

దూరదేశములయందుండుమండలాధిపతులను - మరియుచు దుర్గాధ్యక్షులగువారిని తనకుహితులగునట్లుసామాన్యపాయంబులొనర్చుటవలన విజిగీషునకత్యంతశుభోదయంబగుననుట... .. ౫౨

శ్లో॥ సర్వోపాయైఃప్రకుర్వీత సామాన్యంమిత్రమాత్మ

సాత్ । భవంతిమిత్రాదుద్విగ్నాస్సుఖిభేద్యోహి

విద్విషః॥ ౫౩

శత్రువునకునుతనకును సమానంబగుమిత్రతగలరాజునుపూర్వోక్తసామాన్యపాయంబులవలనతనకత్యంతమిత్రునిగా మెనర్చుటవలన శత్రువు తనమర్జ్జుండగుమిత్రుండనృమిత్రుండగుట వలనమర్జ్జుభేదభయంబుచే సులభంబునసాధ్యుండగుననుట... .. ౫౩

శ్లో॥ కారణేనైవజాయంతేమిత్రాణిశిషవస్తథా।రిపవో

యోశుజాయెరకారణంతంపరిత్యజేత్ । ౫౪

శత్రువులగుటయు, మిత్రులగుటయు, నెద్దియేని యొక హేతు
వులవలననే గావున. నెట్టి హేతువవలన శత్రులగుమరణి హేతు
భూతంబులగు కార్యంబుల విడువదగుననుట... .. ౫౮

శ్లో॥ చలెచ్చెదూజితబలోమధ్యమోవిజిగీషయా॥ ౧

• కీభూయారిణాతిష్టేదశక్తిస్సంధివానమత్ ॥ ౫౯

మిక్కిలిబలిష్టుండయ్య నేని దండయాత్రజేయదగుననియు -
మధ్యమబలుండగునేని శత్రుజయెచ్చచే నతనితో సంధియొనర్చి
వికమత్యుతగానుండదగుననియు . అశక్తుండగువాడు శత్రునకు
సంధిమూలంబున స్వాధీనుండుగాదగుననియు తాతమ్యమెరుం
దగు... .. ౫౯

శ్లో॥ ఉదాసీనేవిచలతి సర్వేమండలినస్సహ । సంధిగ

ర్తేణతిష్టేయి స్సన్నమేయగశక్తయః॥ ... ౬౦

పూర్వోక్తమండలచతుష్టయంబున ఉదాసీనుండనువాడంక
రికన్నను బలాధికుండుగావున నతడన్యులమీనదండయాత్ర జే
యునవసరంబున మండలంబుననుండు వారండరునునతనింజేరిన
ధియొనర్చురుగావున నశక్తుగువారతని కాజ్ఞాపరతంత్రులుగా
నగు... .. ౬౦

శ్లో॥ సముత్పన్నైశుక్యశ్చైషు సంభూయస్వాధా సిద్ధ

యోఆపత్ప్రతరణంసమ్యక్సంధిగర్తృత్తిస్తృతః॥ ౬౧

కోశబలంబులచే హీనుండగురాజు తనకాపదసంభవించు
నెడస్వకార్యాధానీధికొరకు బలిష్టుండగు విజిగీషుతోడనుకలిశి
యుండుటకొరకు యత్నముజేయుటసంధి ధగ్గంబనంబడు... ..

శత్రుస్వరూపనిరూపణం.

శ్లో॥ సహజఃకార్యజ్ఞైవద్వివిధశ్శత్రురిష్యతే । సహజః

స్వకులోత్పన్నైతరః కార్యజ్ఞస్తృతః॥ ... ౬౨

తనకులంబుననుత్పన్నుండనజాతి యనగా రావణునకు విధి
క్షణుండును. వానికి సుగ్రీవుండును కౌరవులకు పాండవులునను
రితిగలసహజులుసహజశత్రువులనియు - నెద్దియేని యొక హేతువ

వీలననగా దేహజాతిసంబంధాదులులేక శ్రీరామునికి రావణునింబోలెనుక కారణంబువలననగు శత్రువుకార్యజుండనియు శత్రుస్వరూపమురెండువిధంబులనుట... .. ౫౯

శ్లో॥ ఉచ్చైదాపచయాకాలేకశణంపీడనంతథా | ఇతి
విద్యావిదఃప్రాహుశ్శత్రౌవృత్తంచతుర్విధం॥ ౫౯.

శ్లో॥ ఉచ్చైదనంతువిజ్ఞేయం సర్వప్రకృతినాశనం | ఆశా
ఖండనయోగస్తుబుధైరపచయస్తృతః | ంరెచనం
కోశదండాభ్యాం మహామాత్రవధస్తథా | ఎతత్క
శణసమిత్యాహు రాచార్యాః పీడనంపరం॥ ౬౦

శత్రునకుగలసప్తప్రకృతులు మొదలగువాటిని నశింపజేయుట . ఉచ్చైదనంబనియు, సాధనములవైకల్యమొనర్చుట అపచయంబనియు, ౨-బొక్కసడండనీ త్యాదులుసంభవించకుండునట్లొనర్చుటకశణంబనియు, ముఖ్యామాత్యులగువారి వధబంధాదికృత్యంబులచే శత్రునకుసహాయమొనర్చుటకు సంభవించనియట్లొనర్చుట పీడనంబనియు, నీచతుర్విధంబులగుకృత్యంబుల శత్రువిషయంబున నుపయోగించదగుననుట... .. ౬౦

శ్లో॥ సమాశ్రయపిహీనోవా దుర్బలోపాశ్రయోపి
వా | శకోర్నిస్సంపదాయు క్తఉచ్చైత్తుంభూమ్యనం
తరః॥ ౬౧

ఆశ్రయబలము లేనివాడును - దుర్బలుండగువానినాశ్రయించినవాడునునగు సమీపదేశవర్జియగురాజు సంపద్యుక్తుడై యుండినను సులభసాధ్యుండగుననుట... .. ౬౧

శ్లో॥ కశణంపీడనంకాలే కుర్వితాశ్రయమానినః | స
మాశ్రయందుగ్ధమాహు ర్మిత్రంవాసాధుసంమతం॥ ౬౨

ఆశ్రయబలముచే విజిగీమవును జయించవలయునను దురభిమానముగలవాని పూర్వోక్తలక్షణలక్షితంబగు - కశణం - పీడనంబులొనర్చదగుననియు, నాశ్రయించునవసరంబున ప్రబలంబగు కోటనేనియు, యోగ్యుండగుమిత్రునినేనియు నాశ్రయించదగు

ననియు - నట్లాశ్రయించినరాజు దుగుచ్చెమ్యండగుననియు, తా
త్పర్యము. ౬౩

శ్లో | విభీషణస్యసోదర్య స్తథాసూర్యసుతస్యచ | సర్వ

తంత్రాపహారిత్వా శ్చథోచ్చేద్యోనిజోరిపుః || ౬౪

విభీషణునిసర్వ రాజ్యసుఖవిషయంబుల రావణుండపహారిం
చి దాసునివలె నవమానమొనర్చుటవలనను - నట్లుసుగ్రీవునిరా
జ్యసౌఖ్యకళత్రాదుల వాలియపహరించుటవలనను వారిరువు
రును అలామాశ్రయమువలన స్వకీయశత్రులనిర్మూలించుటయు
క్తంబనుట... .. ౬౪

శ్లో | భద్రంవర్తచపీర్యంచ విజానాతినిజోరిపుః | దహ

త్యంతర్గతశ్చైవ శుష్కంవృక్షమివానలః || ౬౫

పూర్వోక్తలక్షణలక్షితండగుజ్ఞాతి - తనమగ్నంబులును-వి
వరంబులును - పరాక్రమంబును- సమర్థముగా నెరుగుగావునలో
పలనుండియు యెండుచెట్టును - కోటరస్థితంబగునగ్నివలె సమూ
లముగాల్చుచునుట... .. ౬౫

శ్లో | వర్తతేపక్షపాలేన మిత్రశ్చైదుభయాత్మకః | వశ్రీ

వహిత్రీశిరసం సముద్భింద్యత్యక్తత్వరః || ౬౬

మిత్రుండగువాడు శత్రువునకు సహాయముజేయుచుండేనేని
యితని నతిత్వరితంబున నింద్రుండువిశ్వరూపునిజంపినయట్లు జం
పదగుననుట-పూర్వంబునత్వవ్యప్రజాపతిపుత్రుండగువిశ్వరూపుం
డను ఋషి సోమపానముజేయు తలయొకటియు - సురాపా
నముజేయుతలయొకటియు - అన్నముదినుతలయొకటియు- నగు
మూడుతలలుగలవాడగుచు నింద్రునకు పురోహిత కృత్యంబుజే
యుచుండునెడ రాక్షసులచే ప్రోత్సాహితుండగుచు రహస్యం
బున నింద్రునకు ద్రోహముజేయవలయునను తలంపుచే తపము
నర్చుచుండ నావృత్తాంతవేదియగు నింద్రుండతనివజ్రాయుధము
నేఖించించెనని భారతాధులయందు వ్రసిదము... .. ౬౬

శ్లో | బలినాపిగృహీతస్య ద్విషతాంకృచ్ఛవర్తినః | కు

స్వితోపచయంశత్రో రాశ్చవిచ్చిత్తిశంకయా ౬౨

బలిష్ఠుండగువానిచే నిగ్రహించబడి యుండెడు తనశత్రువు
కు తనచేతనగుసహాయ మొనర్చియతనివిడిపింపదగుననుట - అట్లు
జేయనియడ నబ్బలియుండగువానికి శత్రువుస్వాధీనంబగుటవల
న పిదపతనమీద దండయాత్ర జేయుగావున! నాహేతువునకై
యట్లు జేయదగుననుట.. ... ౬౨

శ్లో! యస్మిన్నుచ్చిగ్యమా నెపి రిపురన్యఃప్రవర్తతే | నత

స్యాద్భిత్తిరిచ్చైత కుర్వతేనంస్వగోచరం || ... ౬౩

ఒకనిజంపుటవలన మరియొక శత్రువుకలుగునట్లొక్కడ తొ
లియంబడునక్కడ నతనిజంపుటమాని సామాద్యపాయంబులవ
లన నతనిస్వాధీనముజేసి కొనదగుననుట.. ... ౬౩

శ్లో! వంశాగతోరిపుర్యస్తు విచలేద్దురుషగ్రహః | తస్య

సంశమనాయాశుతత్కులీనంసమున్నయేత్ || ౬౪

కులక్రమముగా చిరకాలశత్రుండగువాడు తనమీదదండెత్తు
నవసరంబున నతనినిగ్రహించుటకై యతనిదాయాదిని సామా
ద్యపాయంబులవలన ప్రేరేపింపదగుననుట - అదియెదానికి ప్రతి
క్రియయనుట.. ... ౬౪

తత్కారణేనదృఢయతి.

శ్లో! విషంవిషేణవ్యధతే వజ్రం వజ్రేణభివ్యతే | గజేం

ద్రోదృశ్చసారేణ గజేంద్రైశ్చైవబధ్యతే || ... ౭౦

శ్లో! మత్స్యోమత్స్యముపాధతే జ్ఞాతజ్ఞాతీమసం

శయం || రావణోచ్చిత్తయే రామోవిభీషణమపూ

జయత్ || ... ౭౦౪

భీమసేనునకు దుర్యోధనామలచేనొసంగబడు విషముపా
తాశలోకమునందు నాగరాజు చేనొసంగినవిషముచే భూధించ
బడియైననియు - నిచ్చట - న్యుగయాక్రీడాధము బాల్యమునం
దుపాండవకారపులు అరణ్యమునకేగిక్రీడించుచున్నయవసరంబు
న భీమబలాసూయాపగులగు దుర్యోధనామలు భీమునకు విష

శ్లో॥ అక్షిద్ధంకుండలం సర్వమిత్రైరభిరెవచ । సర్వః
స్వాధికాపరోలోకఃకుతోమధ్యస్థతాక్షవిత్ ॥ ౭౪

కుండలము- శత్రువులచేతయు- మిత్రులచేతయుండియుండు
టవలనను- లోకమంతయు స్వప్రయోజన పరతంత్రముగనుండు
టవలనను- మధ్యస్థవృత్తిగానుండువాడు సర్వత్రగనుపడ నేరడ
నుట... .. ౭౪

శ్లో॥ సనాస్తిపురుషోలోకేయోశ్రియంనాభివాంఛతి ।

అశక్తిభగ్నమావాస్తునరేంద్రంపర్యపాసతే ॥ ౭౫

లోకంబునందలి జనులందరును విశ్వర్యకాములయ్యును
శక్త్యభావముచేనన్య సేవజేయుదురుగాని- అపెత్తో భావమువల
నగాదనుట... .. ౭౫

శ్లో॥ ఏవంచకస్యచిదపిమిత్రత్వంనైవవిద్యతే ॥ ౭౫౪

ఈహేతువువలన నందరు విశ్వర్యముగలవానికి శత్రులేగా
ని మిత్రులులేరనిస్పష్టము... .. ౭౫౪

శ్లో॥ భోగప్రాప్తంవికుర్వాణంమిత్రమప్యుపపీడయేత్ ।

అత్యంతవికృతంపాన్యాత్సపాపీయానరిర్తతః ॥ ౭౬౪

కేవలభోగాసక్తుండగు మిత్రునిపీడించదగుననియు- మిక్కిలి
యునసహ్యకృత్యంబులుజేయుచుండెడు మహాపాపియుగు రాజ
ద్రోహినిజంపదగుననియు దెలియందగు... ..

శ్లో॥ అమిత్రానపికుర్వీత మిత్రానుపవయావహాన్ ॥ అ

హితేవర్తమానానిమిత్రానపిపరిత్యజేత్ ॥ ౭౭౪

స్వకీయంబగువృద్ధినిచ్చించుచుండెడు శత్రువులనేనియు మి
త్రులుగానెనర్పగగుననియు- మిత్రులైనను స్వకీయంబగుక్షయం
బు గోరుచుండువారివిధువదగుననియు - అస గామిత్ర భావంబులు
కృత్యానుసారిగావుననది దెలియదగుననుట... .. ౭౭౪

శ్లో॥ సబంధుర్యోనుబధ్నాహితేష్వత్యాదరాత్సదా ।

అనురక్తంవిరక్తంవాత్మిత్రముపకారియత్ ॥ ౭౮౪

హీతంబులగు కార్యంబుల యదంత్యాదర యతుండగుచుం
డేనేని యుతడు ప్రీతిగలవాడైనను విరక్తుండైననువాడె యత్యం
తోపకారియగుటంజేసి మిత్రుండనంబడుననుట... .. ౭౮౪

శ్లో॥ మిత్రంవిచార్యబహుశోజ్ఞాతదోషంపరిత్యజేత్ । త్య
జన్మభూతదోషంహిధర్మాధాన్యపహంతిహి ౭౮౪

౧ నిష్కారణంబున మిత్రుని పరిత్యజించుటవలన ధర్మార్థం
బులకులోపముసంభవించుగావున- ౨ తనకుమిత్రుండగువాడు అ
పరాధంబొనర్చినటుల దెలియబడునెడల- ౩ పరీసీలనా పూర్వ
కంబుగా త్యజించదగుననుట... .. ౭౮౪

శ్లో॥ స్వయందోషగుణాన్వేషీభవేత్సర్వత్రసర్వదాస్వ
యంజ్ఞాతేషుదోషేషుశస్యేతేనండపాతనై॥ ౮౦౪

రాజగువాడు ప్రకృతిమండలాదుల గుణదోషంబులన్నివిష
యంబులననవరతంబును స్వయముగా విచారింపుచు దోషముగ
లుగునెడల దండించుటయు జంపుటయు మొదలగు కార్యంబుల
జేయదగుననుట... .. ౮౦౪

శ్లో॥ సహ్యవిజ్ఞాతతత్త్వస్కకోపంకుర్యాత్కథంచనాభు
జంగమివమన్యంతేనిదోషక్రోధినంజనాః॥ ౮౦౪

దోషము లేనియెడల కోపించురాజును సర్వమువంటి దుష్టస్వ
భావునిగావ్రజబుడలంతురుగావున వాస్తవముదెలియకకోపించ
దగదనుట... .. ౮౦౪

శ్లో॥ మిత్రాణామంతరంబిద్యాన్మధ్యజ్ఞాయకనియ్య
సాం । మధ్యజ్ఞాయకనీయాంసి కార్యాణివప్య
ధక్ష్వధత్ ॥ ౮౦౫

ఉత్తమ - మధ్యమ - అధములగు మిత్రస్వరూపంబులును-ఆ
విధంబున - ఉత్తమ - మధ్యమ - అధమకృత్యంబులును వేర్వేర
నెరుంగదగుననుట... .. ౮౦౫

శ్లో॥ నహిమిధ్యాభియుంజీత శ్రుణుయాద్వాపి తద్వి

ధం । మిశ్రభేదంచయోమ్యస్తాకాసమస్తాపరిత్య
జెత్ ॥ ౮౩

అబద్ధంబులు జేష్టవారిమాటలు వినుటయు - అబద్ధములూకు
ఓయుదగదనియు - మిశ్రభేదము జేయుచుండెడు దుష్టులసమీప
మునందు జేవడగదనియు తాత్పర్యము.... ౮౩
శ్లో॥ ప్రాయోగికమత్పరికం ఘాత్యస్థంపక్షపాతికం ।

సోపన్యాసంచజానీయాన్వచస్సానుశయంతథా ॥ ౮౪

అన్యులచే జేష్టబహుమాటల జేష్టవాని - తనసంభవనసహిం
చకుండువానిని - గుణదోషంబులు దెలిశియు జేష్టకుండెడువా
నిని - శత్రుపక్షమునవలంబించియుండువానిని - అన్యులగుణంబు
లుహేతువులచే నిష్పత్తిజేయువానిని - శత్రువులయందు ప్రీతిగ
లవానిని విడువందగుననుట... ౮౪

శ్లో॥ భూషణాద్యుపభోగేనప్రభుభావతినప్రభుః । పరై

రపరిభూతాధోయోభవేత్ప్రభురీరితః ॥ ౮౫

భూషణంబులు మొదలగు నావావిభోగంబులనుభవించుట
వలన ప్రభువనంబుగాని - భోగము లేని వాడునుపరులచేనవము
తుండగువాడునుప్రభువుగానేరడునుట... ౮౫

సుహృత్కృత్యమాహ.

శ్లో॥ ప్రకాశవత్కృహణంనకుర్యాత్సుహృదాస్వయం ।

అన్యోన్య మత్సరంచైషాం స్వయమేవ నివార

యెత్ ॥ ౮౬

స్నేహితులగువారిరువురియందోకనిపక్షమునధికముగా న
వలంబించదగదనియు నట్టివారలవస్త్రరాసూయల నివారించద
గుననియు మొదలు... ౮౬

శ్లో॥ కార్యస్యహిగరీయత్వాత్ నీచాసామపికాలవితే ।

సతోపిదోషాన్ప్రచ్ఛాద్యగుణానప్యసతోవదెత్ ॥ ౮౭

కాలదేశంబులెరుంగురాజగువాడు - ఎవరివలన నేనియు నెద్ది
యేనియు నొకకార్యము సాధించవలయునెడ నీచులగువారి నేని

యవాగలదోషంబులెంచక సభలయందువారి గుణంబుల నొడుపుచు కార్యసాధకము జేయదగుననుట... ౨౭౪

శ్లో॥ ప్రాంతోమిత్రాణికుర్వీత సర్వావసానిభూషణిః ।

బహుమిత్రోహి శక్నోతి వశేనాపయతుంరిపూర్ణ ॥ ౨౮౪

ఎట్టిగుణంబులుగలవారలనేనియను లోకజనంబులసాధారణంబుగా మిత్రులుగా నెనర్చుటవలన శత్రువులు స్వాసీనులగుదురుగావున మిత్రజనంబుల జేర్చదగుననుట... ౨౮౪

శ్లో॥ నతత్రతిష్ఠతి భాతానపితాన్యోపివాజనః । పుం

సాహవశ్యతీకారోనన్తి శ్రోయత్రతిష్ఠతి ॥ ౨౯౪

అపత్కలమునయోగ్యుండగు మిత్రునిచే నెట్లు అపశృణ్వతీకారము సంభవించునట్టి సందభంబులయందు తండ్రి భాత మొదలగునితరులవలన నట్టికార్యము సంభవించదుగావున మిత్ర సంగ్రహమత్యంతావశ్యకంబనుట. ... ౨౯౪

శ్లో॥ అమిత్రాన్నిత్రసంఘైనిగృహీయాద్వృథవిక్రమైః ।

ఇతిమండలవృత్తంహిమండలజ్ఞాఃప్రచక్షతే ॥ ౩౦౪

దృఢపరాక్రమశాలులగు మిత్రసమూహంబులవలన శత్రువులనిగ్రహించదగునని మండలవృత్తఫలితాధికము, ౩౦౪

శ్లో॥ మిత్రోదాసీనంపవ ఎతన్తాత్రంతు మండలం । స

మ్యకోచ్ఛనమేతేసామితిమండలశోధనం ॥ ౩౧౪

మిత్రుండును - ఉదాసీనుండును - శత్రుండును - ననుసీమువ్వురివలనమండలస్ఫూర్తియనియు దీనిచక్కగావిచారించుట మండల శోధనంబనియు తెలియందగుననుట.... ౩౧౪

ఉపసంహరన్నాహం.

శ్లో॥ ఇతిస్మరాజానయవర్త నావ్రజక సముద్యమీమం

డలశుద్ధిమాచరెత్. । విరాజతేసాధువిశుద్ధమండల

శ్మరశ్చశీవప్రశీనంనయకప్రజాః ॥ ౩౨౪

ఇందుజెప్పబడిన నీతిమార్గముచే సంచరించుచు నన్నివిషయంబులను జాగరూకుండగుచుపూర్వోక్తక్రమంబునమండలశు

ద్వియోనన్బువాడశగత్కాలంబున - పరిపథమండలము చే ప్రకాశితండగు చంద్రునివలె ప్రకాశించుచుండుననుట... .. ౯౨౪

ఇత కామందకీయేమండలయోనిర్నామాప్తమస్సర్గః.

సవమస్సర్గ ప్రారంభః.

శ్లో॥ బలవద్విగృహీతస్సన్యసానస్య ప్రతిక్రియః । ఆప

న్నస్సంధి మన్విచ్ఛేత్కు-ర్వాణఃకాలయాపనాం॥౧

పూర్వస్యమునందుమండలస్వరూప మేరుపరపంబడియెం గావుననిచ్చటరాజషడ్వ్యంబులగు- సంధివిగ్రహయాన-ఆసన-ద్వైధీభావ- సమాశ్రయంబులను నారికియందు ప్రాథమికంబగు సంధిప్రకార మేవకరుపంబడియెడు- ఎట్లనబలిష్ఠుండగుశత్రు రాజు నకు స్వాధీనుండగుచు వానిజయించుట కుపాయాంతరములేని నీ నుండగు రాజుతనమించికాలముసంభవించుపర్యంతంబును నొక యుపాయంబునకాలక్షేపముజేయుటకై దినములుగడుచు నిమిత్తముకొరకుసంధిజేయదగుననుట... .. ౯౨౫

సంధిభేదానాహ.

శ్లో॥ కపాలఉపహరశ్చసంతానస్సంగతస్తథాఉపన్యా

సఃప్రతీకారఃసంయోగఃపురుషాంతరః॥ అన్యప్రతర

ఆదిప్రతిత్తామిషఉపగ్రహఃపరిక్రియస్తథోచ్చిన్నః

తథాచపగమామణఃస్కంధోపనేయిసంధిశ్చషోడ

శఃపరిక్రీర్తిః॥ ఇతిషోడశకంప్రాహుస్సంధింసంధివి

చక్షుఃకాశ్చ .. ... ర

కపాలసంధియు౧- ఉపహరసంధియు౨- సంతానసంధియు౩- సంగతసంధియు౪- ఉపన్యాససంధియు౫- ప్రతీకార సంధియు౬- సంయోగసంధియు౭- పురుషాంతరసంధియు౮- అన్యప్రతరసం

ధియు - ఆదిష్టసంధియు ౧౦ - ఆత్మనిష్టసంధియు ౧౧ - ఉపగ్రహసంధియు ౧౨ - పరిక్రియాసంధియు ౧౩ - ఉచ్చిన్నసంధియు ౧౪ - పరదూషణసంధియు ౧౫ - స్కంధోపనేయసంధియు ౧౬ - నమపదియానువిధంబులుగా పూర్వాచార్యులచే భేదంబు లేవనగుపంబడియెననుట ౪

శ్లో॥ తథాతద్భేదరూపేణభవత్యేకోప్యనైకథా॥ ౪౫

ఇట్టి భేదంబులసంధియందాయాయ హేతు భేదంబులచే మొకటియయ్యుననేకంబులగు భేదంబులుగలుగుననుట ౪౫

సంధీనాంక్రమేణలక్షణాన్యాహా॥

శ్లో॥ కపాలసంధివిజ్ఞేయోకేవలంసమసంధితః॥ ౪౬

పరస్పరగౌరవంబులకున్యూనముగానియుట్లు విద్వేయేనియునెకనియునుచే మొకరుయుద్ధాదు లానర్పకతమంతట నిలిచియుండనటుల పరస్పరమునన్యుక్తముగలుగక కాలానుసారముగా సంధియొనర్చుటకపాలసంధి ఇచ్చటవగిలియుండెడు రెండుశిరశ్శకలములనేనియు ఘటఖండములనేనియుగూర్చు నెడ చూచెడువారలకుమాత్రము కలిశెనట్లుండట యేనప్పవాస్తవముగాగలియకండనట్లుజేయుట... .. ౪౬

శ్లో॥ సంప్రదానాన్భవతియ- ఉపహారస్సఉచ్యతే॥ ౪౭

రెండవది - హీనంశగువాడధికుండగువానికికప్పములుకానుకలు మొదలగువాటి నొసంగి సమాధానముజేయుటఉపహారసంధి.

శ్లో॥ సంతానసంధిర్విజ్ఞేయోదారకాదానపూర్వకః॥ ౪౮

మూడవది - స్వకీయియగుపుత్రదానమునొసంగిసంబంధపూర్వకముగా సమాధానమొనర్చుటచే సంతానముగలిగియుభయంబులకునవినాభావసంబంధముగలుగుగావున నట్లానర్చుట సంతానసంధి.. .. ౪౮

శ్లో॥ సద్భిస్సంగతసంధిస్తుమైత్రిపూర్వ ఉదాహృతః॥

యావదాయః ప్రమాణంతుసమానాధాప్రయో

జిః॥ సంగతస్సంధిరైవేహ ప్రకృష్టత్వాత్సవణా

పత్ | అపరైస్సంధికుశలైకాంచనస్సముదాహృ
తః | సంపత్తాచవిపత్తాచకారజైర్యోసభివృతే || ౫౫

నాలవయది. కేవలస్నేహోతిశయమువలననుభయాల ఆయు
దాయవర్జ్యంతంబును సమానార్థప్రయోజనంబుగలదియగు
చునుండునది సంగతసంధియనంబరగు. సిదినమస్తసంధులయందు
నుశ్రేష్టంబగుటవలన సంపత్కాలంబుననేనియు నాపత్కాలము
నందేనియుపరవ్రయత్న దుబోధనాచులచే భేదమునెందకయు
దుర్గుణంబులకెడమీకయు స్వతస్సిద్ధంబగు నైజగుణంబుచే నైకమ
త్యమునొందుటవలన నీతిశాస్త్రవృద్ధులవలన కాంచనసంధియ
బరగు... .. ౫౫

శ్లో || భవ్యామేకార్థసిద్ధింతుసముద్దిశ్యక్రియేతయః |
ఉపన్యాసకుశలైరుపన్యాసఉదాహృతః || ౫౬

విదవది. మంగళకరంబగునొకకార్యము సాధించుటకై యన
గానొకశత్రునిసాధించుకొరకుఉభయులుగూడికొనుటయు, సము
ద్రమధనముకొరకుబలీంద్రులుసంధించునట్లుజేయుటయు, ననుటఉ
పన్యాససంధి... .. ౫౬

శ్లో || మయాస్యోపకృతంపూర్వమయం ప్రతికరిష్యతి |
ఇతియఃక్రియతేసంధిప్రతీకారస్సఉచ్యతే || ఉపకా
రంకరోమ్యస్యసమాప్యేషకరిష్యతి | ఆయంచాపి
ప్రతీకారోరామసుగ్రీవయోరివ || ... ౧౧౫

ఆరవది. పూర్వమితనికినాచేత నుపకారముజేయబడియుండు
టీవలననిపుడతడునాకుపకారమొనర్చునని సంధిజేయుటయు, ప్ర
కారభేదంబునరామసుగ్రీవులవలె ఉద్ధయులునుదుఃఖించుచుండు
నెడల నొకడుపూర్వముపకారమొనర్చితమేని పిదపనతడుప్రత్యు
పకారముజేయుననునన్యకముచే సంధిజేయుటయు, ననునీరెండు
విధంబులును - ప్రతీకారసంధి... .. ౧౧౫

శ్లో || ఏకార్థంహిసముద్దిశ్యయాశ్రాంత్యత్రహిగచ్ఛ

తః | ససంపాతప్రయాణస్తు సంధిస్సంయోగః

వ్యతే || ౧౨౪

ఏకనది ఒకకార్యముసాధించుటకైయొకరికొకరు తెలియక నేగు నెడలనిరువురుసుమారమునగుదువికమత్యము జేంచునటులజే రుటసంయోగసంధి- ఇచ్చటనుదహరించబడిన వివవదియుగు ఉపన్యాసముమొదలు ఏడవపర్యంతంబగు ఉపన్యాస- ప్రతీకార- సంయోగంబులు- అనభియోక్తయనగా ముంచుగురు తెరుగని విషయంబులజేయునధులనుట.. ... ౧౨౪

శ్లో|| అవయోర్మోధముఖ్యాభ్యామహోయంసాధ్యతా

మితీ | యస్తీన్పణశ్చక్రీ యతేనసంధిపురుషాం

తరః|| ౧౨౫

విమివవది-ఇరువురు రాజులును - తమతమ సేనాపతులవలన నొక కార్యముసాధించబడవలయుగావుననట్టిప్రతిజ్ఞారూపంబుగా మనుష్యులమూలంబున సంధియొనర్చుటపురుషాంతరసంధి౧౨౫

శ్లో|| త్వయైతేనహదీ మాధ్యసంప్రసాద్యస్తస్వసావితి|య

త్రశత్రుఃపణంకుర్యాత్ సోదృష్టపురుషఃస్తృతః||౧౨౬

తొమ్మిదియవది- విజిగీషునకు శత్రుండగువాడు రహస్యంబు ననావిషయంబగున్దిట్టికార్యమునీవలనసాధించబడవలయుగానియ స్తదీయంబగుపరికరములచే నసాధ్యముగావున నిక్కార్యము నీ వెసాధించదగునని ప్రతిజ్ఞాపూర్వకంబుగా దెలియజేయుటఅదృష్టపురుషసంధి.. ... ౧౨౬

శ్లో|| యత్రభూమ్యైకదేశేనపణేనరిపురూజితః | సంధీ

యతేసంధివిద్భిర్నాదిప్తస్పృశదాహృతః|| ... ౧౨౭

పదియవది- శత్రుండగువాడు- విజిగీషునకు తనరాజ్యమునం దుకొంతయొసంగి శేషమునురక్షించుకొనునట్లు ప్రతిజ్ఞయొనర్చుటఅదిప్తసంధియనంబునగు.. ... ౧౨౭

శ్లో|| స్వనైన్యేనతుసంధానమాత్మామిషకతిస్తృతః||౧౨౮

పదనకొండవది - తన సైన్యంబంతయుఁ జిగిషునకొసంగితనదే
హంబును రాజ్యంబునుమాత్రముగక్షించుకొనుటఆత్మామిషసంధి
శ్లో॥ క్రియతేప్రాణరతౌథాం సర్వదానముపగ్రహః॥౧౬౪

పదిరెండవది - ప్రాణముగలయడ. రాజ్యాదులు మొదలగు
సప్తప్రకృతులమరలసంపాదించుట కవకాశముగలిగియుండుటవ
లనను - దేహత్యాగముగునెడ మరలదేహముసంపాదించుట య
సాధ్యముగుటవలనను. అట్టిస్వక్రియదేహమురక్షించుటకై.....

ఆత్మాధేనుకలంత్యజెత్.

అను న్యాయంబున స్వక్రియంబగు రాజ్యకోశాదులగు సర్వ
స్వంబును మెసంగి దేహరక్షణ మొనర్చుకొనుటఉపగ్రహసంధి౧౬
శ్లో॥ కోశాంశేనాథమల్యేనసర్వకోశేనవాపునః । శేష

ప్రకృతిరతౌథాంపరి క్రియఉదాహృతః॥ ౧౬౪

పదమూడవది - తనబొక్కసధనమునంత లిద్వితీయ. తృ
తీయాదిభాగదానముచేతనేనియు. నందలి యోగ్యపదార్థదా
నముచేనేనియు. పను సద్ధనదానంబుచేనేనియు మిగతగల రాజ్యా
దివట్పుకృతులరక్షించుటకై సంధిజేయుటపరిక్రియసంధి... ౧౬౪

శ్లో॥ భువాంసారవతీనాంతుదానాదుచ్ఛిన్నఉవ్యతే॥౧౭

పదునాలవది - తనభూములయందు మిక్కిలిపంటలు మొద
లగునదిగలుగునట్టి సారక్షేత్రంబుల విజిగీషునకొసంగి శేషముర
క్షించుకొనుటఉచ్ఛిన్నసంధి... .. ౧౭

శ్లో॥ సర్వభూమ్యుద్ధిశఫలదానెనఫలదూషణః॥౧౮౪

పదైదవది - తనరాజ్యమునందు తృప్తియగు సమస్తద్రవ్యం
బునువిజిగీషునకొసంగుట. వలననయ్యెడుసంధిఫలదూషణసంధి ..

ఇచ్చటవిజిగీషుని దూషణ మొనరింపక శత్రువుసమాధానం
బుననొసంగుటవలనపరదూషణ సంధియనీయువ్యవహారము౧౮౪

శ్లో॥ పరిధిన్నం ఫలంయతస్కంధంస్కంధేననీయతే ।

స్కంధోపనయనంచాహుస్సంధింసంధివిదోజనాః॥౧౯౪

పదియారవది శత్రువుతనదేశంబున ప్రతిసంవత్సరొత్ప
త్తియందొక భాగంబునుకొలనియమముచే కప్ప మొసంగుచుండు

నటుల ప్రక్షిజ్ఞయొనర్చి యారీతినిర్వించుచుండుట స్కంధోపనయ
నసంధి... .. ౧౯౪

శ్లో॥ పరస్పరోపకారశ్చ మైత్రస్సంబంధకస్తథా ఉప
హరిశ్చవిజ్ఞేయాశ్చ త్వారస్త్వేవసంధయః ౨౦౪

అరవదియగుపరస్పరోపకారసంధియు. నాలవదియగుమైత్రి
సంధయు - మూడవదియగు సంబంధకసంధియు - రెంవదియగు
నుపహరిసంధియు - ననునీనాల్గువిధంబులు శ్రేష్ఠంబులనియు, తక్కి
నవి సామాన్యంబులనియు, మతాంతరము... .. ౨౦౪
స్వమతమాహ.

శ్లో॥ ఏకఏవోపహరిస్తు సంధి రెతన్త తంహినః ఉపహ
రస్యభేదాస్తు సర్వేమైత్రవజ్జితాః॥ .. ౨౧౪

నాలగవదియగుమైత్రిసంధిదప్ప మిగలసంధులన్నియు రెండ
వదియగు ఉపహరిసంధియంద వాంతరభేదంబులగుటంజేసి కా
మందకమతంబునఉపహరిసంధియొక్కటియని తాత్పర్యము

శ్లో॥ అభియోక్తాబలీయస్తా దలబ్ధాననివర్తతే ఉప
హారాద్యతేయస్తాప్సంధిరస్యోనవిద్యతే॥ ౨౨౪

విజిగీషుబలవంతుండగుటవలన నెద్దియోనియు నొకప్రయోజ
నమునొందకతిరుగుట యసంభావితం బగుటంజేసి పూరోక్తంబ
గు ఉపహరముదప్ప ఇతరసంధులు ప్రయోజనకరంబులు గావ
నుట... .. ౨౨౪

అసంధేయానధిక్యత్యాహ.

శ్లో॥ బాలోవృద్ధోనీఘరోగితథాజ్ఞాతిబహిష్కృతః॥

భీరుకోభీరుకః సో లుబ్ధోలుబ్ధజనస్తథా॥ విగత

ప్రకృతీశ్చైవవిషయేష్వతిన క్తిమాన్॥ అనౌచిత

మంత్రశ్చ దేవప్రాంస్తానిందకః॥ దైవోపహా

క శ్చైవ దైవచింతకవచః । దుభిక్షప్యసమోపే
తో^{౧౬} బలవ్యసనసంకులః । అదేశస్థో^{౨౦} బహురీపుః^{౧౮} యు
క్తో^{౧౯} కాలేనయశ్చసః । సత్యధర్మవ్యపేతశ్చ^{౨౧} వింశ
తిపురుషాలసీ । ఎతైస్సంధింసకుర్వీత విగృహీణ
యాత్తుకెవలం । ఎతేవిగృహ్యమాణాహి క్షిప్రు
యాంతిరిహోర్వశం॥ ౨౭౪

వ్యవహారజ్ఞానములేని పిల్లకాయయుగ - మిక్కిలిముసలివా
డును ౨ - రాజయత్ను మొదలగురోగంబులచే కృశించుచుండువా
డును ౩ - తనకులీనులచే బహిష్కరింపబడియుండు వాడును ౪ -
పిరికియు ౫ - భయముగలిగియుండెడు సైన్యముగలవాడును ౬ -
లోభియు ౭ - లోభులగు సైన్యచుంత్రాదులుగలవాడును ౮ - మం
త్రులు మొదలగుప్రకృతులను పేక్షించువాడును ౯ - స్త్రీద్యూత
పానవ్యగయాదుల యందత్యాశగలవాడును ౧౦ - నిలకడలేక
యోచించుచుండువాడును ౧౧ - దేవతులను బ్రాంహ్మణులను నిం
దించుచుండు వాడును ౧౨ - దైవసహాయ హీనుండును ౧౩ - దై
వాధీనముగాకాగలకార్యమునకు మనప్రయత్నంబేమి యనువా
డును ౧౪ - కరువుచేత రాజ్యము జెడియుండువాడును ౧౫ - వక్ష్య
మాణలక్షణలక్షితంబులగు సైన్యవ్యసనముగలవాడును ౧౬ - దే
శాంతరంబున నొంటిగాజిక్కుబడినవాడును ౧౭ - అనేకశత్రులు
గలవాడును ౧౮ - కాలవైపరీత్యముచే సంకటపడువాడును ౧౯ -
సత్యముబలుకటయు, ధర్మముజేయుటయు, విడిచినవాడును ౨౦ -
అనునీ యిరువదివిధంబుల శత్రులును సులభముగా సాధించుటక
హలుగావున వీరలతోనెంతమాత్రమునధిజేయక విజిగీషగు
వాడు ముఖ్యముగానిగ్రహించదగుననుట... .. ౨౭౪

క్రమదేతేహం హతూనాహ.

శ్లో॥ బాలస్యహ్యద్రధానత్వాన్నలోకోయోధుమిచ్ఛ

తి 1 యోగ్యంస్వయమశ క్తస్య పరాధేకోహి

యుధ్యతే॥ ౨౫

మొదటిది - యుగముజేయజాలని పిల్లకాయముందటనిలుచు
టకేనియు, సైన్యంబుల నిగ్రహంనుగ్రహంబులవలన స్వాధీనపరు
చుటకేనియు, నశక్తుండగుటంజేసిఉపకారాధాముగాతమప్రా
ణంబులుబోగొట్టుకొనుటకు లోకజనులుసంమతించరుగావున న
ట్టిబాలుడు సులభసాధ్యుండనుట... .. ౨౫

శ్లో॥ ఉత్సాహశక్తిహీనత్వాద్వృద్ధోదీర్ఘామయస్త

ధా 1 స్వైరేవపరిభూయంతే ద్వావప్యేతావసం

శయం॥ ౨౬

రెండవ - మూడవవారలగు- వృద్ధుండును - దీర్ఘరోగియు -
ఉత్సాహంబును దేహశక్తియులేకుండుటవలన నిస్సందేహము
గాతమతమబలంబులచే నవమానమునొందుదురుగావునసులభసా
ధ్యులనుట... .. ౨౬

శ్లో॥ సుఖోచ్ఛేద్యోహిభవతినర్వజ్ఞాతి బహిష్కృతః!

తప్తవైసంవినిష్క్నంతిజ్ఞాతయస్త్యాత్మసాత్కృతాః॥ ౩౦

నాలవవాడగు- జ్ఞాతిబహిష్కృతుడు- జ్ఞాతులతనిరాజ్యాప
హరణముజేయుటకై యతనిజంపుదురుగావున నట్టివాడును సు
లభసాధ్యుండనుట... .. ౩౦

శ్లో॥ భీరుర్యుగ్ధపరిత్యాగాత్ క్షిప్రమేవవివశ్యతి॥ ౩౧

విదవవాడగు- పిరికియన్యసైన్యముజూచిన మాత్రముచేనుత్త
రకుమారునివలె యుగమునువిడిచిపరిగెత్తుగావున నతిసులభంబ
నుట... .. ౩౧

శ్లో॥ వీరోవేభీరుపురుషస్సంగ్రామైస్సైర్విముచ్యతే॥ ౩౨

ఆరవవాడగు- పిరికిసైన్యముగలవాడునడి యుగమునందుత
నసైన్యముచే విడువబడుగావునసులభసాధ్యుండనుట... .. ౩౨

శ్లో॥ లుబ్ధస్యాసంవిభాగత్వాన్నయుధ్యంతేనుజీవినః॥ ౩౩

ఎడవవాడగు- లోభి- కాలదేశపాత్రంబుల నెరింగిద్రవ్యము

న్రయించ నేరడు గావున సైనికులగువారు సమయమున యుద్ధము జేయక విముఖులగుటవలన సులభసాధ్యుండనుట... ౩౨

శ్లో॥ లుబ్ధానుజీవకైరేవదానభిన్నైవిహన్యతే॥ ౩౨౪

ఎనిమిదియవదియగు - లోభులగు ప్రకృతులు విజిగ్మహదానాదులకు లోబడినవారగుచు సమయమునందు తమ రాజును జంపుట వలన సులభసాధ్యుండునుట... .. ౩౨౪

శ్లో॥ సుత్యజ్యతే ప్రకృతిభిర్విరక్తప్రకృతియ్యధి॥..... ౩౩

తొమ్మిదవవాడుగు - విరక్తప్రకృతియగు రాజు - సూర్యమితనిచే ప్రకృతివిషయంబులగువాక్పారుష్యగంధపారుష్యాదులవలన నితనియందు పేక్షితులగుటంజేసి యుద్ధకాలమునందు వారలచే విమలబడుగావున సులభసాధ్యుండునుట... .. ౩౩

శ్లో॥ సుఖాభియోజ్యోభవతివిషయేష్వతిసక్తిమా॥ ౩౩౪

పదియవవాడుగు - విషయాసక్తుండు - జాగ్రత లేనివాడుగుటంజేసి సులభముగా జయించబడుననుట... .. ౩౩౪

శ్లో॥ అనెకచిత్తమంత్రస్య ద్వైష్యోభవతిమంత్రణః॥ ౩౪

పదనకొండవవాడుగు - నిలకడ లేని యాలోచనగల రాజు మంత్రులకు ద్వైషియగుటంజేసి సులభసాధ్యుండునుట... .. ౩౪

శ్లో॥ సదాధర్మబలీయస్తాద్దైవబ్రాహ్మణనిందకః॥ ౩౪౪

పదిరెండవవాడుగు - దేవబ్రాహ్మణనిందకుండు అధర్మబలమువలన సులభముగా దెగుననుట... .. ౩౪౪

శ్లో॥ విశేష్యతే స్వయంచైవ దైవోపహతకస్తదా॥.. ౩౫

పదమూడవవాడుగు - దైవప్రొపహతకుడు - స్వయముగా నేస్వల్పకాలమున నెఱిగించుగాన నతనితోసంధిజేయ నగత్యము లేదునుట... .. ౩౫

శ్లో॥ సంపత్తాచవిపత్తాచదైవమెవహికారణం॥ ఇతిదైవ

పరోధ్యాయకాత్త వానవిచేష్టతే॥ ౩౬

పదునాలవవాడుగు - దైవచింతకుండు - దైవాధీనంబున శుభాశుభంబులు సంభవించుగావునను మనుష్యయత్నము ప్రయోజ

సం. ౧౪౩ ము. గు. చు. గావునను మనమేటికి శ్రమనొందవలయునని ప్ర
యత్నగ్రహితుండైయుండుగావున నతఃకుసులభసాధ్యుండనుట...

శ్లో॥ ముఖ్యమువ్యసనీచైవ స్వయమేవావసీదత్తి. ౩౬౪

పదియొడవవాడగు. ముఖ్యము వ్యసనియనగా ధాన్యాదులు
లేకుండుటవన తనంతట కృశించినశించుగావున నతనితోసంధిజే
యినగదనుట... .. ౩౬౪

శ్లో॥ బలవ్యసనయుక్తస్యయోధ్యంశక్తిర్నవిద్యతే. ౩౭

పదియారవవాడగు. బలవ్యసనయుక్తుండు. బలపగన్నరై
కమత్యాభావాదులవలన యుద్ధముజేయుటకు సంభవించకపోవు
టసులభసాధ్యుండనుట... .. ౩౭

శ్లో॥ అదేశస్థోహిరిపుణాస్వల్పకేనాపిహన్యతే | గ్రా

హూర్వీయానపిజలగజేంద్రముపకర్షత్||... ౩౮

పదియొడవవాడగు. విదేశస్థుండు. అల్పశరీరముగలనీటియగు
డుండు మొసలిచేరూపబలములనతిశయించు గజేంద్రముపట్టుబ
డునట్లు అన్యదేశస్థుండగు రాజుశత్రువునకు సులభసాధ్యుండగు
ననుట... .. ౩౮

శ్లో॥ బహ్వామిత్రస్తుసంత్రస్తుశ్యేనమధ్యకపోతవత్ |

యై నైవగచ్ఛతిపథాతేనైవాశుచినశ్యత్||... ౩౯

పదునెనిమిదవవాడగు. బహ్వామిత్రుడు. డేగలనడుము జిక్కి
నపావురపిట్టవలెనే దిక్కునకేగిననాదిక్కునగల శత్రువుచేపట్టు
బడి నశించుగావున నట్టివాడును సులభసాధ్యుండనుట... ౩౯

శ్లో॥ అకాలేయుక్తస్సైన్యస్థూహన్యతేకాలయోధినా | కా

శికెనహతజ్యోతిర్నిశీధశవవాయసాః||... ౪౦

పదితొమ్మిదియవవాడగు. అయుక్తకాలుడు. రాత్రికాలంబు
నగుడుగుబ్బలచేత జచ్చుకాకిసమూహమువలె యుక్తకాలవేదియ
గుః జగీషుచే జయించబడుగావున నతనితోసంధిజేయగదనుట.

శ్లో॥ సత్యధర్మవ్యపేతేనసందధ్యాత్కథంచన | సుసం

ధితోపృసాధుత్వాదవిరాద్యాతివిక్రియా||... ౪౧

ఇరువదియవవాడగు-సత్యధర్మవ్యపేతుడు - ఘనసంధియొన
ర్చియుదౌరాత్మ్యమువలన త్వరితకాలంబున తిరిగబడుగావునన
ట్టివానితో నెక్కాలంబును సంధిజేయదగనుట ర౧

సంధ్యయానాహ.

శ్లో|| సత్యార్థైర్ధార్మికానార్యభాత్యసంఘాతవాన్

బలీ | అనేకవిజయిత్యైతే సంధ్యాయస్సప్తపా

ధివాన్... .. ర౨

సత్యముబలుకువాడును- ౧- యోగ్యగుణంబులు గలవాడు
ను- ౨- ధర్మబుద్ధిగలవాడును ౩- పాపాత్ముండును ౪- జ్ఞాతిసమూ
హముగలవాడును ౫- అధికబలశాలియు- ౬- అనేకయుద్ధంబులయం
దు జయించియుండువాడును ౭- అనునీయేధ్వరు రాజులతోడ నవ
శ్యముసంధిజేయదగుననుట... .. ర౩

వితేషాంక్రమాద్ధేరూనాహ.

శ్లో|| సత్యోనుపాలయన్ సత్యంసంధితో నైతివిక్రియాం|| ర౨౪

మొదలివాడగు సత్యముబలుకువాడు సంధిజేసినపిదపతిరగ
బడిననసత్యదోషము సంభవించుననుభయముచేత వ్యత్యస్తము
నొందడుగావున నగత్యముసంధిజేయదగు... .. ర౨౪

శ్లో|| ప్రాణాపాయోష్వపివ్యక్తమార్యో నాయాత్యనా

ర్యతాం... .. ర౩

రెండవవాడగు-ఆర్యుండు- తనకుప్రాణభయముసంభవించి
నప్పుడును పాపకృత్యముజేయ నష్టుతినొందడుగావుననతనితో
సంధిజేయదగు... .. ర౩

శ్లో|| ప్రజానురాగధర్మాత్పదుఃఖోఽప్యేవ్యోహిధార్మికః|| ర౩౪

మూడవవాడగు- ధార్మికుండు- స్వపరమండలజనంబుల తన
ధర్మగుణాతిశయమువలన స్వాధీనులమైనర్చియుండుటవలన నట్టి
వానిజయించుట దుస్తరముగావున నతనితో-సంధియొనర్చుట
యొచితంబనుట... .. ర౩

శ్లో॥ సంధిః కార్యోహ్యనార్యేణ ప్రాప్యోత్పదయన్
 ద్విష్టః॥ రేణు కాయాస్సృత ఇవ మూలైష్వపినత్విష్టతి॥ ౪౪౫
 నాలవవాడగు - పాపాత్ముడు - మాత్రు ఖాతకుండగు రేణుకా
 పుత్రుండగు పరశు రామునివలె కులనిర్మూలముజేయుగావుననట్టి
 వానితో సంధి జేయుట యుచితంబనుట... .. ౪౪౫

ఇచ్చట జమదగ్న్యశ్రమమునందలి హేమామధేనువును కా
 తవీర్యాజ్ఞానుండనురాజు అపహరించుటవలన నతని సంహ్లా
 రమొనర్చినపరశు రామునియందు కోపమునొందిన కార్తవీర్య
 పుత్రులు మరలనతడు లేనియడ జమదగ్నిని జంపుటచేతకుపితుం
 డగు పరశు రామునిచే త్కత్రియవంశము లిరువదియొకటి నిర్మా
 లించెననుట - ప్రసిద్ధము... .. ౪౪౫

శ్లో॥ సంఘాతవాన్యథావేణుని బంధకంబైకైర్వృతః॥ స
 శక్యతే సముచ్చైత్తుం భ్రాతు సంఘాతవా తథా॥ ౪౪౬
 నిదవవాడగు భ్రాతు సంఘాతముగలవాడు - ముండ్లచేతయు
 తీగెలచేతయు పెనవేయబడియుండు వెదురుపొదవలె బలిష్టుల
 గు జ్ఞాతి సమూహముచే బుట్టబడియుంటచేత సాధించుటయశ
 క్యంబగుటవలననతనితో సంధి జేయుటయు క్తంబనుట... .. ౪౪౬

శ్లో॥ సమాక్రాంతస్య బలి నాసర్వయత్నవతోపిహి॥ హ
 రిణస్త్వైవ సింహేన శరణం నైవదృశ్యతే॥ ౪౪౭
 అగవవాడగునధిక బలశాలిచే పట్టుబడు నితరుడు అనేక
 యత్నములుగలవాడయ్యను - సింహముచేతగులుబడినజింకవలె
 విడిపించుకొనుట కశక్తుండగుటవలన నతనితో సంధి జేయదగు
 ననుట... .. ౪౪౭

శ్లో॥ ఈషదాయచ్చమోనోపి సిరీహ్వూమత్తానివ
 ద్విపాణిని హంతి బలహితస్తాత్సంధేయశ్శివమి
 చ్చతా॥ ౪౪౮
 ఏడవవాడగు - అనేకవిజయ - స్వల్పయత్న పరుండయ్యను

సింహముమదమేనుగులజయించునట్లు జంపుచుండుగావునతనకు
శుభంబుగోరురాజు అతనితోసంధి జేయదగుననుట... ౪౭౪

శ్లో॥ బలినాసహయోధవ్యమితినా స్తనిదశశనం । ప్రతి

వాతంసహిషునకదాచిదపిసర్వతి ॥ ౪౭౫

యెదురుగాలినిమేమమెదిరించజాలనియట్లు బలవంతుని నె
దిరించుట యసాధ్యంబగుటవలన నెక్కాలంబును బలవద్విరోధ
ముగలుగకుండ సంధియొనర్చుటయుచితమగుగానియుద్ధముజేయ
దగదనుట... .. ౪౭౫

శ్లో॥ బలీయసిప్రణమతాంకాలేవిక్రమతామపిసంపదో

నాపగచ్ఛంతిప్రతీపమివన్నగాః ॥ ౪౭౬

తనకన్నబలిష్టుండగురాజునకువిధేయుండగుచుఁదేశకాలపా
త్రంబులెరింగిపరాక్రమించుచుండెడురాజుసంపదలు- నదీప్రవా
హములెదురెక్కజాలనియట్లు- శాశ్వతముగనుండుననుట ౪౭౬

శ్లో॥ జమదగ్నిసుతస్యైవసర్వస్సర్వత్రసర్వదా । అనేక

యుద్ధజయనః ప్రతాపా దేవభజ్యతే ॥ ౪౭౭

అనేకయుద్ధజయశీలుండగురాజునకు - పరశురామునకుంబో
లెన్నిదేశంబులయందును- సర్వకాలంబులయందును సమస్తవి
షయంబులయందును- నందరునుభయము జెందుచుండుమరు గా
వునప్రతాపముముఖ్యసాధకము... .. ౪౭౭

శ్లో॥ అనేకయుద్ధవిజయీసంధానంయస్యగచ్ఛతి । త

త్ప్రతాపేనతస్యాశుభయంగచ్ఛంతివిద్విషః ॥ ౪౭౮

అనేకయుద్ధవిజయియగువాడెవ్వనితోసంధియొనర్చునతనికి
ద్వేషులగు వారంధరు నితని పరాక్రమభీతవలన నతనికిలోబడి
యుండుదుగనుట ౪౭౮

శ్లో॥ నజాతుగచ్ఛేద్విశ్వాసంసంధితోపహిబుద్ధిమాన్ ।

అద్రోహసమయం కృత్వావృత్ర మండ్రఃపురావ

ధీత్ ॥ ౪౭౯

పూర్వకాలంబున త్వష్టప్రజాతిపుత్రుండగు త్రిశిరస్కుం

ఉగువిశ్వరూపుని నన్యాయముగానిందు వధించుటవలనకుపి
తుండగుశ్వప్రచే నభిచారపాపామాగ్ని యందుత్పన్నుండగు
వృత్రాసురునకు పరాజితుండగునిందు దేవఋషి సమక్ష
మంబున సమస్తఆయుధ - శుష్క - ఆర్క - దివా - రాత్రుల
యందు ద్రోహముజేయనియట్లు వృత్రాసురునితో సంధియొన
ర్చుటవలన విస్రంభచారియగునతని - దధీవిమహర్షి వెన్నుయొము
కి చేజేయబడు వజ్రాయుధంబునకుశుష్కార్కంబులుగాని సము
ద్రధృనముచే లేపన మొనర్చి రేలునుపగుళునుగానిఆస్త్రమునకాలంబు
సంపాదగావున - శత్రువుతోడసంధి జేసినను యేమరుపాటొందద
గదనుట... .. ౫౨౪

శ్లో॥ వికారంయాతపుత్రపి రాజ్యోల్లీళస్తథాపితా త

లోకవృత్రాన్నృపతెరన్యన్వృత్తింప్రచక్షతే॥...౫౩౪

రాజ్యలోభియగుతండ్రి తనపుత్రునియందును ద్రోహబుద్ధిగ
లవాడగుంగావున - లోకవృత్రాంతముకిన్న రాజధర్మము పృథ
గ్భావముగలదియనుట... .. ౫౩౪

శ్లో॥ అభియుక్తోబలవతా దుర్గైతివన్ప్రయత్నవాన్ బ

లీయంతమాహ్వీనంకుర్వితాన్త విముక్తయో॥౫౪౪

కోటయందుండియు బలశాలియగు రాజుచే నిష్ఫంధింపకు
రాజు తననిఁజంధవిముక్తికొరకుమిక్కిలిబలశాలియగు మరియొ
కరాజును సంధిపూర్వకముగా పిలుపించదగుననుట... ౫౪౪

శ్లో॥ స్వశక్త్యుత్సాహముద్వీత్య విగృహ్ణీయాన్తహన్త

రం కైసరీపద్విపమితి భరద్వాజఃప్రభాషతే॥౫౫౪

స్వకీయంబగుబలంబును - ప్రభుమంతోత్సాహంబులునుయొ
చింపనవాడగుచు బలమధికంబుగాదోచునెడ బలశాలియగు వా
నిమీద - పనుగులమీదసింహ ముపరాక్రమించునట్లు పరాక్రమిం
చదగునని భరద్వాజఋషి తత్పర్యము... .. ౫౫౪

శ్లో॥ ఎకోఽసింహస్తస్సాహస్రం యూంధమాంజీహదంతి

నాం॥ ఉత్సాహవాత్తుత్రియేషు తద్దైవబలిసో

న్యపాత్॥ ౫౬౪

ఉత్సాహవంతుండగుగాజు - ఒకటియగు సింహమువేలత
రంబులగు గజయాధంబులజంపునట్లు అనేకగాజులను జయించ
దగుననుట... .. ౫౬౪

శ్లో॥ జ్యాయాంసమల్పసై న్యైన బలాద్విక్రమ్యనిశ్చు

తః॥ ప్రతాపసిద్ధాస్సర్వత్రభజంతిరిపవోపరే॥ ౫౬౪

మిక్కిలిబలాధికుండగువాని నల్పసైన్యసహాయముచే నెదిర్చి
జయించునట్టి యుత్సాహవంతునికి మిగతరాజులు తనంతటస్వా
ధీనులగుదురనుట... .. ౫౬౪

శ్లో॥ సంధిమిచ్ఛేత్సమేనాపిసందిగ్ధవిజయోనుధీః॥ నవా

సంశయితంకుర్యాదిత్యువాచబృహస్పతిః॥ ౫౬౪

తనకుజయమునందేహాస్పదమగు నెడల సమానుండగువాని
తోడనైనను సంధిజేయుటయుక్తంబని బృహస్పతిమతము. ౫౬౪

శ్లో॥ అసంప్రవృద్ధై రభివృద్ధి కామస్సమేనసంధానమి

హవాపగచ్ఛేత్॥ అపక్వయోర్వాఘటయోర

వశ్యమన్యోన్యభేదీసమసన్నిపాతః॥ ౫౬౪ ...

కాలనికుండలోకటికొకటి యొరుసుకొను నెడ రెంట్టికినిబా
ధగల్గునట్లు సమానులగువారిరువురు యుద్ధముజేయు నెడ నిరువు
రకును హానిసంభవించుగావున నట్టివిషయంబులసంధియొనరిం
చుటయవశ్యకమనుట... .. ౫౬౪

శ్లో॥ యుద్ధేవినాశోభవతియథాసుందోపసుందయోః॥

తిలోత్తమాభిలాషేణసమవీర్యావుభౌహతా॥ ౬౦౪

సమానబలశాలులగు సుందోపసుండులను రాక్షసులిరువు
రుతిలోత్తమయనున పురస్సునువరించుటకేగు నెడ దానిచే నధి
కబలునివరించబడుననుటవలన నొక్కరితోనొకరు యుద్ధమొనర్చి
యిరువునుసమానముగామృతినొందుటప్రసిద్ధంబగుటవలన సమా
నబలులగువారు సంధిజేయుటయుక్తంబని పూర్వశ్లోకముతోసం
బంధము... .. ౬౦౪

శ్లో॥ విహీనోపహీనం దైయోవ్యస నేరిపురాగతః | ఏ

తద్ధు సోతిహిమనఃతోయబిందురివతు తే|| ౬౧౪

దీనుండగుచు శరణాగతిని జెందిన శత్రువుతనకన్న హీనుండై
నను సంధిజేయుదగుననుట. అట్లు జేయనియడగాయమునందు నీ
రుబోజినటుల శరణాగతునిరతుణమొనర్చుని మనోదుఃఖము బా
ధించుచుండుననుట... .. ౬౧౪

శ్లో॥ నసంధిమిచ్ఛేద్ధీనశ్చైతత్త్రహేతురసంశయః | తస్య

స్థిస్రంభమాలత్యుప్రహరేత్తత్రనిష్ఠురం|| .. ౬౧౪

సంధియొనర్చు విషయంబున తగు కారణంబులు లేనియడనట్టి
వృత్తాంతము నెరింగియ తడుమరలబ్రతుక నియటులనిష్ఠురముగా
జంపదగు... .. ౬౧౪

శ్లో॥ బలీయసాభిసంధాయ తంప్రవిశ్యప్రయత్నవాన్ |

తథాసావనుగంతవ్యోయథావిస్రంభమాపుయాత్ || ౬౩౪

తనకన్న బలిష్ఠుండగువానితో సంధియొనర్చి యతనిసమీపప్ర
వేశానంతరంబున తనయందతడుమిక్కిలి నమ్మకముగలిగి స్వక్రీ
యదేహాది ప్రకృతిరతుణంబులయందే మరియుండునట్లు ప్రవర్తిం
చదగుననుట... .. ౬౩౪

శ్లో॥ విస్రంభనీతిముద్యక్తో నిగూఢాకారచేష్టితః | ప్రి

యాశ్యేవాభిభాషేత యత్కార్యంకార్యమేవ

తత్ || ౬౪౪

అట్టియడనీతిశాస్త్రానుసారియుగుచు స్వక్రీయాకారచేష్టలదె
లియనీక ప్రియంబులుబలుకుచుండదగుగాని సమయంబున జేయ
దగు కార్యంబుల జేయుటయవశ్యమనుట... .. ౬౪౪

శ్లో॥ విస్రంభాత్ప్రియతామేతి విస్రంభాత్కార్యమిచ్ఛ

తి | విస్రంభేనహిదైవేంద్రో దితేకర్షమశాత

యత్ || ౬౫౪

జయజేవయను మొదలుగు మర్యాదగల పలుకులచేతయు న
మ్మకముగల నడతల చేతయు శుశ్రూషాదులచేతయు ప్రియాచర

ణములచేతయు నన్యులకు ప్రీతి జనియించుగావున నట్టివిస్రంభ
వ్యాపారములచే నన్యురియేమరు బాటాందు నవసరంబున స్వకీ
యకార్యముసాధించందగుననుట...

యిందురాక్షసనాశముచే దుఃఖితయుగు దితిదేవితనభరణ
యుగు కశ్యపునినారాధించి యింద్రజేతయుగు పుత్రుంబడయుట
కైసహస్రవార్షికంబగు పుంసవనవ్రతంబుధరియించియాచరించు
చుండనవ్యత్రాంతవేదియుగు నింద్రుండయ్యమకు శుత్రూషచే
యుదు పూర్వోక్తలక్షణముచే నమ్మకముగలుగంజేసియుండునె
డ నొకసహాయంబున నన్యుమవిస్రంభముచే పగటికాలంబునత
లయిదు వ్రదేశంబున పాదంబులును పాదంబులిడు నేడతలయు
ను వైదినిదురించుటంజూచియన్యుపరిశుద్ధకాలంబున వజ్రాయు
ధధారియుగుచు నన్యుమగభాంబునంజొచ్చి యప్పిండంబును న
లుబదితోమ్మిది తునుకలుగఘండించెననియు నాశకలంబులు మరు
త్తులగణంబయ్యెననియు శ్రీ భాగవత ప్రసిద్ధముగాననిండు కదిన్య
ప్రాంతరంబుగబలుకంబడియె...

శ్లో॥ యువరాజేనసంధాయ ప్రధానపురుషేణవా॥ అం

తః ప్రకోపంజనయే దభియోక్తుః సి రాత్తనః॥ ౬౬౪

స్థిరదిత్తుండు సమధుండునునగు శత్రునికటంబుననుండెడు-
యువరాజు ప్రధానపురుషుండును మంత్రియు పురోహితును.
సేనాపతియు మొదలగువారియందొకరిద్దరితోడ యథాసంభవం
బునగూఢంబుగ దానాదులచే సంధిగలుగుటకై యత్నంబొనర్చి
యట్టివారలచే నొండొగులకుం గలహంబు లుత్పన్నంబులగు న
ట్లొనరించియుభితులగుచుండునెడ స్వకీయకార్యసాధనం బొన
పకందగుననుట...

శ్లో॥ అధోఽత్యక్తేణమహతా లెఖైశ్చాథాభిసంహి

తైః । ప్రధానపురుషై రేవ కారయేదధామ

షణం॥ ౬౬౫

పూర్వోక్తులగుప్రధానపురుషులకు నతివిపులంబగు ధనంబు

లాసంగియైనను - అట్టిధనంబులిచ్చుటకుండగిన నిజముద్రాదివిచ్చి
తంబులగు శుక్రికెలువ్రాయుటచే నైనను వారలకుతనయడ మ
క్కువగలుగఁజేసికొని వారలవలన శత్రురాజునకగునధాదిప్ర
యోజనంబులవైకల్యంబొనర్పం జేయందగుననుట... ౬౭౪

శ్లో॥ దూషితేహిమహామాత్యే రిపురుగ్రోపిధీమతా ।

స్వపత్యై యాత్యవిశ్వాసమిథ్యం భూతశ్చనిష్క్రి-

యః॥ ౬౮౪

యిట్లానర్చుటచే మహాప్రధానులు మొదలగువారు అన్యుని
చేదూషితులగుచుండునెడ విజిగీషుండగుశత్రుండు సమధుండు
య్యు తనపక్షియులగువారియందు నమ్మకమునుంచక పోవుట వల
న ప్రయోజనము లేనివాడేయగుననుట... .. ౬౮౪

శ్లో॥ అరేరమాత్యానంధాయతదారంభంశమంనయే

త్ । విషభేదేనవాశత్రుంసదానైనైవసాధయేత్ ॥ ౬౯౪

విజిగీషుండగుశత్రునిమంత్రుల పూర్వోక్తలక్షణములచేసర
ధియొనర్చియైనను - విషప్రయోగముచేనైనను - విశేషద్రవ్యదా
నముచేనైనను - మరియుంగలుగునానావిధోపాయంబులనైననుత
నస్వాధీనుంజేసికొనదగుననుట... .. ౬౯౪

శ్లో॥ అరేస్సర్వప్రయత్నైనపశ్చాత్తోపంశ్రుకల్పయేత్ ।

పశ్చాత్తోపమధాతిష్ఠన్మపస్మత్యప్రథమయేత్ ॥ ౭౦౪

విజిగీషుండగుశత్రునిననువర్తించియైనను తుదినతనికి కోప
ముగలుగునట్లానర్చి యిక్కోపమువలన తుభితుండగునతనింద
రీతి పరిమార్పందగుననుట... .. ౭౦౪

శ్లో॥ తద్దేశకృతసంవానైస్తేహిన్వైమిత్తికైరరైః॥ ఉపాధ

వ్యసవాదైశంకారయేత్సిద్ధలిక్షణైః॥ .. ౭౧౪

శత్రుండుండెడు దేశంబునందలి ప్రజలు రాజునకు శత్రులు
గాకుండియు - దేశప్రీతివలనవారలునమ్మకము గలవారైయ్యుం
డుటవలన అట్టి దేశజనంబులకు జ్యోతిషికులు మొదలగు పేష

ధారులచే భేదంబులు గలుగంతేలి దేశవ్యసనంబు గల్పించిన
గుననుట... .. ౨౧౪

శ్లో॥ త్రియవ్యయాపాయసథాదిదోష వ్యపేక్షయాపీ
క్షితసాధుకృత్యః కామంతుపీడామపికాదిచ్ఛేన్న
విగ్రహంయత్ప్రభవాహిదోషాః॥.. ౨౧౫

తయించుటయు. వ్యయంబగుటయు. అపాయముగలుగుట
యు. చచ్చుటయు. ననుపీడలకంతయు. విరోధముముఖ్యకారణం
బగుటవలన నట్టిదోషంబులు నాలోచించి సాధుకృత్యంబులజేయు
చుండదగుననుట... .. ౨౧౪

శ్లో॥ కళత్రమాత్మానుహృదోధనాని వృథాభవంతీహని
మేవమాత్రాత్. ముహుర్ముహుశ్చాకులితాఃతా
తతస్తాన్నవిద్వానతివిగ్రహీత్యాత్.. ౨౩౪

అతివిగ్రహముచేసిన గా నత్యంతకార్యణ్యముచేసంభావితం
బగు శస్త్రప్రహారముచేగత జీవితండుగు పురుషునికి ప్రాణసమా
నలగు భార్యాజనంబును. సకలశాస్త్రంబులచే సంస్కృతంబగు
తనదేహంబును. స్నేహితులును. బంధుజనంబులును. ధనకనకవ
స్తువాహనంబులును. నొకనినశించుటచే. నాకులపాటునొందుచు
డుగావున నెప్పుడును అతివిగ్రహముజేయందగదనుట... ౨౩౪

శ్లో॥ సుహృద్ధనంతథారాజ్యమాత్మానంకీర్తిమేవచాయు
ధిసందేహలోలస్థంకోహకుర్యాదబాలిశః॥ ౨౪౪

యుద్ధంబొనర్చుటవలన. సుహృత్తులును ధనంబులును. రా
జ్యంబును. తనదేహంబును. స్వకీర్తియుకీర్తియును. యుద్ధముజే
య నుపక్రమించువానికి సంశయాస్పదంబులగుచు వ్యాకులం
బులగుండుడుంగావునపండితుండగువాడట్టి యుద్ధంబునకుహతా
త్మగయత్నముజేయుదగదనుట... .. ౨౪౪

శ్లో॥ సామాప్రదానేనవిభేదనేనసంస్థంభయత్సాధ్వ
భియుజ్యమానః సంతిత్సురారాత్సమనైస్సచక్రం
సామంతమాయాంతముపేతసంధిః॥ .. ౨౪౪

విజిగీషుండు తనకుసముదయైయున్నను యుద్ధనీధిసంశయా
స్పదంబగుటవలన నట్టివానిని సామంతరాజులను-గుణసంబంధం
బులుబలుకుటయుగ - ఓండొరుల కుపకారంబులం గనపరచుట
యు. ౨. అభిజాత్యంబుదెలుపుటచేతయు - శరీరకష్టముచేతయు.
నిజప్రకృతిస్వభావముదెలుపుటచేతయు. తనపాండిత్యవైదుష్యా
దులెరింగించుటచేతయు. మంగళకరంబులగు ద్రవ్యంబుల యాగ
మనముగలుగు సుపాయంబులెరింగించుటచేతయు ననునాయతి
కనపరచుటయు. ౩. తనద్రవ్యంబంతయు నీయదియయనియు ద్ర
వ్యంబింతగలిగియున్నదనియు దెలుపునాశచే నగునాత్మోపనిధా
నము గనపరచుటయు. ౪. ననునాల్గు భేదంబులగు సామంబుల ఛేదనై
నను - క్రొత్తయగునొకవస్తువొసంగుటయు. ౫. అతండుగ్రహి
యించినదాని ననువర్తించుటయు. ౬. కొశమొసంగుటయు. ౭. దే
శంబునకొంతభాగంబొసంగుటయు. ౮. ననునాల్గు భేదంబులుగల
దానముచేనైనను - సందియముగలుగజేయుటయు. ౯. బెదిరించు
టయు. ౧౦. ననురంభదెరంగులగు భేదంబులచేనైనను క్రమంబున
కుటిలవర్తనంబుగాకుండ ప్రయోగంబొనర్చియుద్ధముపశమించు
నట్లుజేయుచు సామంతరాజులతోడను సంధిగలిగియుండందగు
ననుట.. ... .. ౭౫౪

శ్లో॥ స్వగుప్తిమాధాయసుసంహితేనబలీవధీరోవిభవన్న

రాతిం సంతాపయేద్యనసంప్రతప్తతప్తైనసంధా

నముపైతితప్తః॥ ౭౬౪

లోకంబునకాచంబడనిలోహోదులాండొంటితోగలయంజాల
దుగావున సంధిజేయుటకిచ్చగించని శత్రుండు తప్పుండగుటకై
స్వకీయంబగు చతురంగ్గోరిబులదృఢంబులుగ మొనర్చుచు తన్నుం
గాచికొని యతండువిధిచేతప్పుండగునట్లొనర్పందగుననుట. ౭౬౪

శ్లో॥ ఇతిస్తసంధింఖలు సంధివిత్రమాబభాషిరెపూర్వత.

మామహమయః బలాత్తదేనంవిహ్యశెన్నరెశ్వ

రన్సమీత్యకార్యంగురుచేవవిక్లబః॥ ౭౬౪

సర్వోపసహారము- పూర్వతములగు శక్రబృహస్పతులుమొదలగు నీతిశాస్త్రాచార్యులు సంధిస్వరూపంబుల నిట్లనియుపదేశించిరి గాన రాజగువాడు ధీరుండగుచు కార్యగురులౌఘవంబులెరింగి కార్యబలీయంబగు నెడ నిట్లుజేయందగుననుట.... ౭౯౫
ఇట్లు కామందకముతోమొదలసర్గము సంపూర్ణము.

కామందకముదశమస్సర్గము.

విగ్రహం.

శ్లో॥ అమర్వోపగృహీతానామన్యసంతప్తచేతసాంభర
స్వరాపకారేణపుంసాంభవతివిగ్రహః॥..... ౧

పూర్వసర్గంబున సంధిభేదంబులు దెలుపబడియెంగాననది ప్రథమతంత్రంబు ఇంక ద్వితీయ తంత్రంబగు విగ్రహము అనగా విరోధము వత్సమాణంబగుటంచేసి యట్టివిరోధంబు జనియించుటకు కారణము ఓంఛారులచేనగు నెంఛారుల యపకారంబులవలనగలుగు నవమానముచేనగు కోపంబునమనంబువకుటవలన విగ్రహంబుత్పన్నంబగువనుట... .. ౧

శ్లో॥ ఆత్మసౌభ్యదయాకాంక్షీపీడ్యమానఃపరేణవా
దేశకాలబలోపేతఃప్రారభేతేహవిగ్రహం॥.. ౨

పూర్వశ్లోకోక్తంబగునపకారంబులచేత యవిగ్రహంబు బుట్టుటమాత్రంబగాక తనకభ్యుదయంబుగోరు కారణముచేతయును- సన్యసిచేపీడింపబడునప్పుడునుం జనియించుంగాపుననట్టి విగ్రహముసంభావితంబగు నెడ దేశబలంబును- కాలబలంబును- సైన్యబలంబునుంజూచి విగ్రహంబారంభించందగుంగాని కేవలంబు పూర్వోక్తకారణంబులు బోడమినను గత్యంతరాభావము చేత యుదేశకాలబలంబులు లేకయు ననుష్ఠింపందగదనుట... .. ౨

శ్లో॥ రాజ్యస్యైష్ట్యేషావదేశానాంజ్ఞానన్యచధనన్యచ॥అవ

హోరోమదోమానసీడాజైషయిక్తధాజ్ఞానాథా^{౧౦}

శక్తిధర్మాణాం విఘాతోదైవమేవచ | మిత్రాధా^{౧౧}

ద్యవమానశ్చతథాబంధు^{౧౨} వినాశనం | భూతానుగ్ర

హవిచ్ఛేదస్తథామండలకూషణం | ఎకాధా^{౧౩}భిని

వేశిత్యమితివిగ్రహయోనయః... ౫

సప్తశక్తికంబగు పూర్వోక్తలక్షణలక్షిత రాజ్యంబపహరించుటయు ౧ శీతాదేవినిరావణుండపహరించినటులనతిపురాంగనల నపహరించుటయు ౨ - రాజధానినాక్రమించి యపహరించుటయు ౩ - రాజ్యంబునంగొంతయపహరించుటయు ౪ - జ్ఞానముగలుగఁజేయు నుపాధ్యాయులను శాస్త్రాదులను నపహరించుటయు ౫ - ధనంబపహరించుటయు ౬ - పూర్వోక్తండగు దంభోద్భవునిభంగియత్యంతమదంబుజేందియుంటయు ౭ - రావణునిభంగి (నై వసీతాంప్రదాస్యామిసర్వలోకభయాదపి) అనేక్రమంబుననతిమానంబుండియుంటయు ౮ - దేశంబునంగల జనులంబీడించుటయు ౯ - జ్ఞానంబుగలుగఁజేయు నుపకరణంబులగు నుపాధ్యాయశాస్త్రకోశాదుల విఘాతంబొనర్చుటయు ౧౦ - ద్రవ్యాగమంబులకు విఘాతంబొనర్చుటయు ౧౧ - ప్రభుకుంత్రోత్సాహ రూపంబులగు త్రిశక్తులకు విఘాతంబుజేయుటయు ౧౨ - తనచేసినోసర్పంబడిన యగ్రహోగదేవాలయగ్రాహవనతటాకసగ్రప్రపాదులకు విఘాతంబులొనర్చుటయు ౧౩ - దైవశక్తికంబులును పూర్వజన్త ప్రారబ్ధానుభవరూపకంబులును సూర్యాదులగునవగ్రహంబుల దుష్టితచే సంభవించుటలును దై విక్రంబులైనను మనుష్యప్రయత్నముచే వానింసాధించెదనను రామాయణలక్ష్యోక్తిసనుసరించి యుద్యమంబొనర్చుటయు ౧౪ - స్నేహితులు మొదలగుప్రయోజనంబుల నపమానంబులొందించుటయు నపహరించుటయు ౧౫ - మాన్యజనంబుల నపమానంబొనర్చుటయు ౧౬ - తనబంధువుని హి

రణంబున నొరుండువధబంధ నాడులొనర్చుటయుగి ౭-భూతాను
గ్రహవిచ్ఛేదంబున నొకవనంబుననుండెడు మృగంబుల నేన్వార
లుంజంపందగదని యభయంబొసంగి యుండు నెడ నవ్వనంబున
నొరుండు వేటలాడుటవలనంబుట్టు నాగ్రహంబునుగ౦-పూర్వో
దాహృత రాజద్వాదశమండలంబుల భిన్నంబొనర్చుటయుగ౦-
ఎకార్థంబులన-దేశ-రాజ్యద్రవ్యవనితాజనులు మొదలగునొకటియ
యగువిషయంబున నిరువురాసగొనుటయు౨౨ - నిదియునుమరి
యు నొండొరులంబట్టి కారాగృహంబుల బడవై ఘటలునుమొ
దలగు నవివిగ్రహమూలంబులనంబడు... ..

ఇట్లువిగ్రహంబుల్లు బొడమిననునిండులకుంబరిహా

రోపాయంబులుగలవుగాననయ్యనుక్రమణి.

శ్లో॥ రాజ్యస్త్రిస్థానదేశానాందానేనచదమేనచ। విగ్ర
హస్యతుయుక్తిజ్ఞైస్సమ్యక్ప్రశమనంస్తృతం। ఎత
దేవతువిజ్ఞేయంత్వధాజ్ఞానవిఘాతజేవిషయధ్వంస
జేశత్రావిషయస్యప్రవీడనం॥ ౭

రాజ్యమపహరించుట౧- స్త్రీలనపహరించుట౨- స్థానంబప
హరించుట౩-దేశ భాగంబపహరించుట౪- గురువులు మొదలగు
పారలనపహరించుట౫- ద్రవ్యంబపహరించుట౬- యనునీయారు
విషయంబులకును నతండుదాని వైకల్యంబందకుండునట్లు మరల
వర్పించి శరణాగతుండగుట చక్కని శమోపాయంబనియు - వి
షయంబులధ్వంసంబుజేయు నెడ యావిషయంబుమరల యథా
ప్రకారంబున నిలుపంబడంజేయుటయు- శమోపాయంబనియుం
యుక్తి దెలిసినవారనగా నీతిశాస్త్రార్థవేదులచే జెప్పంబడియె
ననుట... ..

శ్లో॥ జ్ఞానాపహారసంభూతజ్ఞానశక్తివిఘాతజే। శమస్త

దర్శిత్యాగేనమిత్రజంపెడుపెత్తుణం॥... ..

జ్ఞానంబపహరించుట యనపూర్వోక్తగురువులు మొదలగు

వారలనపహరించుటయు విఘాతంబొనర్చుటయుననువిషయంబు
 అనయ్యై యథాంబులవిడిచి పశ్చాత్తాపంబందుట శాంతియని
 యు - మిత్రునివిషయంబునం జేయంబడు నన్యవిగ్రహమునకై తన
 సాణంబైననుం బరిత్యజించి యద్దానికిం బ్రతిక్రియయొనర్పంద
 నుననియు దెలియుట... ..

శ్లో॥ అవమానాత్తుస్థిగూఢం మా నేనప్రశమంసయెత్ ।

రహస్యేనప్రయోగేనరహస్యకరజేనవావిగ్రహం

శశుయెద్ధిమాన్యంధు నాశసముద్భవం॥... ..౯౪

అవమానము జేయుటచే నున్నన్నంబగు దానినతని శాపిం
 చుటచే నుపశమింపంజేయంగను - ఇందురాజగువా డొరులకు
 నమస్కారంబొనర్చుటకుందగకుంజ శత్రువున కెట్లు నమస్కా
 రంబొనర్పంగనను నాతేనప్రాప్తంబగు నెడ (ఇంద్రాయనప్ర
 శాపంబయ్యాబలీయసెనమతి) యను అచార్య కాచిల్య వచనము
 ననుసరించి దోషంబందననుట - మఱియు బంధు నాశసము మొద
 లగువిషయంబులరహస్యంబులగు సామరానాద్యుపాయంబుల
 బలవంతుని శమింపంజేయించగలననుట... ..

శ్లో - యెనపీఠాన జాయేతతాదృశంతు విచక్షణః । కు

ద్యానథాపరిత్యాగమే కాథాభినివేశజే ॥ ౧౦౪

ఒక యథాంబున నైవ శ్లోకోక్తంబగు నెద్ది యపహరింప
 బడియె దానిం బరిత్యజించి తనకుం బీడ గలుగనట్లు జేయం
 చుననుట... ..

శ్లో॥ ధనాపహరణాత్తేతు నవిరోధంసమాచరేత్ । క

దాచిద్విగ్రహేషుంసాంసర్వనాశస్తుజాయతే॥౧౦౫

ధనాపహరణవిషయంబగు విగ్రహ విషయంబున నొక వేళ
 సర్వధనాధులును నాశంబునొందిననొందుంగాన నట్టి విషయం
 బున విశేష విగ్రహముకొరగదనుట... ..

శ్లో || భూతానుగ్రహవిచ్ఛేద జాతస్యాం తంనయేన్ద్ర

శీ | దైవమేవత్తుదైవోపశమనంసాధుసమ్మతం || ౧౨౪

భూతానుగ్రహవిచ్ఛేదవిషయంబునంగలుగువిగ్రహంబునుం
సహింపందగుననియు - దైవవశంబునంగలవిగ్రహంబునకుదైవంబే
నివారకంబగుట నాగ్రహించకుండుటయ సాధువుల సమ్మతంబ
నియుం దెలిసియిందియనిగ్రహియైయుండందగుననుట... ౧౨౪

శ్లో || తృప్తోపన్యాసయుక్తేన సంప్రదానాదికేనచ | మం

డలక్షోభసంయుక్తముపాయోఃప్రశమనయేత్ || ౧౩౪

రాజమండలక్షోభంబులచే గలుగువిగ్రహంబునుదానాదుల
చేసగు నుపాయంబులవలన శమింపంజేయందగుననుట... ౧౩౪

శ్లో || సాపత్నీవాస్తుజన్త్రీజం వైరమేపాపరాధజం |

వైరంప్రభేదనిపుణైర్వైరంపంచవిధమతం || ౧౪౪

శత్రుత్వముచేనుత్పన్నంబగునదియు - ౧ - పాలిమేరలకలశ
లచే బూడమునదియు - ౨ - స్త్రీ హరణాదులచేగలుగునదియు - ౩ -
తప్పుజేయుటచేవగునదియు - ౪ - పరాక్రమా సహిష్ణుత్వముచేత
యు - నతిపరాక్రమాముచేతయునగునదియు - ౫ - ననునైదువిధంబు
లవైరంబుత్పన్నంబగుననిభేదంబు లెరుంగు నీతిజులచే దెలుపం
బడియుండు... .. ౧౪౪

మతాంతరము.

శ్లో || జాతంభూమ్యుపరోధేతథాశక్తివిఘాతజం | భూ

మ్యనంతరజాతంచ మండలక్షోభనంతథా | చతు

ర్విధంవైరమితిప్రాహనాకాధిపఃస్వయం || ౧౬

భూమినికట్టుటయు యెల్లకలతయుననునదియు - ౧ - శ్రద్ధభ
మంత్రోత్సాహశక్తులకువిఘాతమొనర్చుటచే గలుగునదియు ౨ -
చుట్టునుండు రాజులకుందనకునుయెల్లకలతలు లేకయును నుత్పన్నం
బగునదియు - ౩ - ద్వాదశరాజమండలంబులగలచుటచే నగునది
యు - ౪ - ననునాల్గువిధంబులచేతయ వైరంబుత్పన్నంబగుచుం
డుననియునుండుబలికె ౧౬

శ్లో॥ కులాపరాధజైవైరెమన్యంతే ద్వైచమానవాః॥ ౧౬౪

దాయాద్యమునంగలకలతలచే గలుగునదియు-౧- మఱియం
తయు అపరాధముజేయుటచేతయసంభవించుననియు - ౨వైరం
బులురెండుదెరంగులనబొడముంగాని యితర కారణంబు లన్ని
యు నపరాధాంతర్యుతభేదంబుల యగుటవలన మనుశిష్యుల
మతంబునవైరంబురెండువిధంబులేయని తాత్పర్యము ౧౬౪

శ్లో॥ కించిశ్చలం నిష్ఫలంచ సందిగ్ధ ఫలమేవచ | ఆయ

త్యాంచ తదాత్వేచమండలతోభ కాగకం॥ ౧౬౫

తత్కాలంబనవర్తమానకాలంబునను ఆగామి కాలంబునను
మండలతోభమనిగా ద్వాదశరాజమండలంబుగలచుటవలన గ
లుగుకలతనిష్ఫలంబగునదియు - స్వల్ప ఫలంబగు నదియుఫలంబు
నందు సంశయాస్పదంబగునదియుంగాననట్టి దానివృద్ధిజేయం
దగదనుట... .. ౧౬౫

శ్లో॥ అపరిజ్ఞాతవీర్యేణ దుష్టేనస్త్రోమితోపివా | పరా

ధాం స్త్రీనిమి త్తంచదీర్ఘకాలంద్విజోత్తమైః॥ ౧౬౬

ఎదటివాని పరాక్రమము దెలియకుండు విషయంబునను- ౧దు
గ్నార్థుండగువాడుప్రేరేపించు విషయంబునను- ౨అన్యనిద్రవ్యా
మలంకొల్లబెట్టు విషయంబులను- ౩యువతికొరకును- ౪ చిరకాల
ముదగులు నట్టివిషయంబులను- ౫నను నీయైదువిషయంబులునుమ
హాపాపంబులతోడం సంబంధించినవగుటం జేసి పెద్దలచేనిట్టి వైరం
బులసంబంధంబుజేందం దగదనియనుశాసనము... .. ౧౬౬

శ్లో॥ అకాలేదైవయుక్తేన బలోద్భృతసఖేనచ | తదా

త్వేబలసంయుక్తమాయత్యాం బలవజ్జితం॥ ౧౬౭

తనకుందేశకాలంబులుగాని యడను- ౧- దైవబలముగలవా
నితోడనుబలవంతుండగుమిత్రులుగలవానితోడను ౩ సద్యస్కా
లంబునం బలముగలవానితోడను ౪ భావికాలంబునబలంబు లేనివా
నితోడను ౫ శిశ్రుహించందగదనియనుశాసనము... .. ౧౬౭

శ్లో॥ కార్తంసంకోచమాస్థాయ ప్రహరమభిమర్షయన్॥

కాలేకాలేచ మతిమానుత్తిష్టేత్కృష్ణసర్పవత్॥౨౦౪

తనకుం దేశకాలంబులను వర్తించనియెడతా బేలువృత్తిన ను సరించి స్వకీయంబులగు నంగంబులముడిచికొని శత్రుని వీపు చేమోయుచునైనను నతనివలన గలుగు నవమానంబులకోచికొనుచు తనకుందేశకాలంబులు సమకూరిన యవసరంబున కృష్ణసర్పముకరణివిజృంభించి శత్రు నిరవశేషము జేయు గు న నుట.. .. ౨౦౪

సాధ్యాసాధ్యవిభాగము.

శ్లో॥ కులోద్ధతం సత్యముదారవి క్రమంస్థిగంకృషజ్జుశ్చ

తినుంశమూర్జితం॥ అతీవదా తాగముపేత వశ్య

లంసుచు ప్పు సాధ్యంప్రవదంతివిద్విషు॥... ౨౦౫

కులీనుండును-నట్టి కులీనులగుపరిజనంబులచే విడువంబడని వాడును - సత్యవాదియు - అత్యతిశయ పరాక్రమశాలియు- స్థిరంబగు నైశ్వర్యముచే రూఢమూలుండగువాడును - అన్యుల చే జేయుమేలును ఉపకార బుద్ధితోడం దెలియు వాడును - దైర్యశాలియు - ఊజిజ్ఞానుండును - విక్రమాక్షుని భంగియతిదాతయు - శరణాగతవత్సలుండును - నగునిట్టియోగ్యగుణంబులు గలరాజు సాధించబడం జాలండునుట.. .. ౨౦౫

శ్లో॥ అసత్య తానిష్ఠురతా కృతఘ్నతాభయః ప్రమా

దోల సతావిషాదితా॥ ద్వేషోభిమానోపిచ దీర్ఘ

సూత్రతా తథాంగనామౌదివనాశనం శ్రియః॥ ఇతి

స్తదోషాన్వితమాశువిద్విషం త్రిశక్తియుక్తోవిజగీ

షయావ్రజేత్॥ ౨౩

అబద్ధంబులు బలుకుటయు - నిష్ఠురంబులుబలుకుటయు - నొరులచే జేయుమంచి యెగుంగమియు - భయపడుటయు - బుద్ధిని లుకడలేసునిశ్చియు - సోమారితనంబును-యెఘ్నుచుండుటయు- నీ

ఘోషేషంబును - స్వాభిమానంబును - దీక్షుసూత్రతయు -
స్నేహ్యత పానాదులగు సప్త వ్యసనంబుల నదంబు వ్ర
యించుచుండుటయునను దుర్గుణంబులుగల శత్రుండునులభసా
భ్యండుగుటంజేసి విజిగీషుండగువాడృచ్చివానినిననంతనప్రభుమం
త్రోత్పాహశక్తియుక్తులగుచుజయించుటకు దండయాత్రజేయం
దగుననుట... .. ౨౩

శ్లో॥ అతోన్యధాసాధుజ్ఞనైస్సమంతరికి రోతివిద్వానుష
భాతమాత్మనః॥ ౨౩౪

పూర్వోక్తులగువారువక్తానితరవిషయబులనట్టిదండయా
త్రజేయునెడలభించుటయగుచైయ్యుండుటయగొకి అంతటను
సాధుజనంబుల చేతనకుంబ్రాణహానియుసంభవించుం గావునన
ట్లు జేయనగచునుట... .. ౨౩౪

సర్గోపసంహరణము.

శ్లో॥ సయత్నతోగాజ్యపదోనీషయామానీషయావీక్షీ
తమండలక్రియః | ఇమన్యహివిగ్రహమార్గమాస్థి
తఃస్థిరోద్యమస్సంప్రయితే తనవ్యక్॥ ... ౨౪౪

రాజ్యస్థానంబు నిర్వహించునట్టిమండలక్రియల బుద్ధియం
దుపలుమరునాలో చించుచుయత్నపరుండయి యేమరుపాటొం
గక నీవిగ్రహ ప్రకరణంబున నుపదేశింపబడిన క్రమంబునను
ష్టింపుచు ధృఢంబగునుద్యమముగలవాడగుచుజయంబురక్తైయ
త్నంబొనర్చదగుననుట... .. ౨౪౪

ఇట్లుకామందకదశమసర్గముసమాప్తము.

కామ్యదకంగసర్వారంభం.

యాత్రావిధానం.

శ్లో॥ ఉత్పన్నబలపీఠ్యస్యవిజిగీషోజ్ఞయైషిణః|గుణా
నురక్తప్రకృతైర్యాత్రాయానమిన్స్పృతం॥ ...౧

రాజషడ్గుణంబులయందు పూర్వసర్గంబుల క్రమంబున సం
ధియు - విగ్రహంబునందెలుపంబడియెంగొననందు మూడవదియు
గుదండయాత్రాస్వరూపంబిందు నిరూపంబడియెడు - అతిశయం
బగుబలంబుగలవాడును - పరాక్రమముగలవాడును - గుణములచే
ప్రకృతినప్తాంగంబుల సంతసింపజేయువాడునునగు నతండుజ
యేచ్ఛచేవెడలుదండయాత్రయానంబనంబడు... .. ౧

యానభేదానాహ.

శ్లో॥ విగృహ్యసంధాయతథాసంభూయాథప్రసంగశః |

ఉపేత్వాచేతినిపుణైర్భానంపంచవిధంస్త్వత్ || ౨

శత్రువులతామెక్కుండజయించుటకు వెడలుటయు ౧ - సామం
తభూమ్యనంతరులతోడ సంధియొనర్చుకొనివెడలుటయు ౨ - యి
ద్దరునొక శత్రునిపైయగుగుటయు ౩ - ప్రస్థ పమువలన గలయుట
యొర - బలవంతుం డొకచోటికరుగుచుండియన్యునినలత్కంబుగ
జయించుటకరుగుటయునను నైచువిధంబులు యానంబులనుటదీని
యనుక్రమణికమూలంబవ్యాఖ్యానంబైయుండు... .. ౨

విగృహ్యయానం.

శ్లో॥ విగృహ్యయాతిహియదాసర్వాశత్రుగణాన్స్వ

యం | విగృహ్యయానంయానజ్ఞాస్తనాతంపరిచ

క్షతే || ౩

బలవంతుండగుచు నందరశత్రులనునిగ్రహించి దిగ్విజయం
బొనర్తునను నుత్సాహముచేదలుటయాన విద్యావిశారదులచే
విగృహ్యయానంబనంబరగు... .. ౩

సంధానయానం.

శ్లో॥ ఎకీభూయయదేకత్రసామంతైర్భూమ్యనంతరైః |

సమవాయేనచరతిసంధాయగమనీహితత్ || ౪

సామంతంరాజులునుభూమిసమీపంబునందుండురాజులును
దానునుంగలసి యాలోచించి గుంపుగూడి వెడలుట సంధాయ
గమనబనంబరగు... .. ౪

సంభూయయానం.

శ్లో॥ ఉభయారౌతు యద్యానంద్యయోః ప్రకృతినాశ
నె॥ సంభూయగమనం ప్రోక్తంహనూమత్సుగ్య

యోరివ॥ ౫

తొలుతనొండొరులకు శత్రువులగుచు నిరువురుగల హించు
చుండ సియ్యిరువురిం జేయించుటకై మరియొకండరు దెంచినయ
వసరంబున నీతోలుతటి వారిరువునుంగలశి యమ్మాడవవాని
నెదిరించుట సంభూయగమనంబనునది - యీవిషయంబున పూ
ర్వంబున హనుమంతుండుత్పన్నుండయి ఫలభ్రాంతిచే సూర్యు
నింప్రింగగమకించిన యవసరంబున నాది నంబునంబర్వంబగుట
సూర్యుంగ్రసించుట కరుదెంచిన గాహువుహనుమంతుని ముఖం
బుంగనుంగొని యతనిఁగూడబట్టుటకుం గమకించినట్లును - న
క్కాలంబుననా రవిహనుమంతు లిర్వరుగూడి గాహువుందరి
మినట్లునుపౌరాణికసూక్తులసాదృశ్యంబుగ నెరుంగందగు ...౫

శ్లో॥ అల్పసారాను పాదాయప్రతిజ్ఞాయ ఫలోదయం ।

గమ్యతేయత్పరంజేతుం సంభూయగమనం హిత

త్॥ ౬

స్వల్పబలశాలులగు చుట్టుపక్కల వారింగూర్చి శత్రునిజ
యించితిమేనియాద్రవ్యంబులు మనమందరము నిక్కరణిం బంచి
కొందమనిప్రతిజ్ఞలొనరించికొని యొకనిం జేయించుటకుద్యుక్తుం
డగుట సంభూయగమనంబనంబరగు... .. ౬

ప్రసంగయానం:

శ్లో॥ అన్యత్ర ప్రస్థితస్సం గాదన్యత్రైవహిగచ్ఛతిప్రసం

గయానంతత్ప్రొక్తమత్రశలోనిదశశానం॥.... ౭

ఒకనికిసహాయంబొనర్చుటకు వెడలియరుగుచుండమరియొ
కడుతనకొనర్చిన యువకాతాదులకై సక్తుండగుచునతనికి సహా
యంబొనర్చుట ప్రసంగయానంబనంబరగు - నిందుమహాభారత
రణంబునకు ద్యుక్తుండగు యుధీష్ఠిరునిచే విలువబడియతనికిం సహా
యంబొనర్చుటకరుదెంచుచుండెడు శల్యునికి త్రోవలోనంగావ

లయు సాహగ్రీసన్నాహాదులూనర్చుచు గూఢచారుండగు దుర్యో
ధనుండతియుపచారాదులచే పంపించితనవశంబు జేసికొనెన
నుటప్రసిద్ధంబు... .. ౭

ఉ పేట్రోయానము.

శ్లో॥ రిపుంయానిస్యబలినస్సప్రాప్యారి కృతంబలం ।
ఉ పేత్యతన్త్రిత్రయానముపేట్రోయానముచ్యతే ।
ఉ పేట్రోయానమాస్థాయనిజహనధనంజయః । నివా
తకవచాఽజిత్యాహిరణ్యపురవాసినః॥... ౧౯

బలిస్తుండగువాడొకశత్రుని జయించుటకైయరిగి జయించి
యరుదెంచుచుండ మరియొకనింగూడజయించుట యుపేట్రోయా
నంబనంబరగు - ఇందు ఇంద్రాజుచేనివాతకవచులం జంపుటక
రిగినయజుఁనుండు సముద్రతీరహిరణ్యపురనివాసులగుపౌలోమ
కాలకేయులజయించుట నిదశనంబగుట నాగణ్యపర్వప్రసిద్ధము.

శ్లో॥ ఇతీమం ఘోడశవిధంనకుర్యాదేవ విగ్రహం । తదా
త్వాయతిసంశుక్తమారభేతిచక్షుణః॥... ౧౦

ఇట్లుండయానభేదంబులుదెలిసి తత్కాలంబునకు - ఆగమ
నకాలంబునను పరిశుద్ధంబులునుశుభదంబులునగు కార్యంబులం
జేయందగుంగాని పూర్వసర్వోక్తంబులగు పదియారువిధంబులగు
గర్హితవిగ్రహంబులం జేయందగననుట... .. ౧౦

శ్లో॥ తదాత్వాయతిశుక్థాని సర్వకర్మాణిచింతయేత్ ।
సాధుఁగోక్తస్త్వయగ్రాహీ విద్వాన్కర్మమసమాచ
రేత్ ॥ ౧౧

తత్కాలభావకాలంబులం బరిశుద్ధంబులును ఇహలోక ప
రలోక సాధకంబులునగు కార్యంబులంజేయదగుననుట... ౧౧

శ్లో॥ పరలోకవిరుద్ధాని కుర్వాణంహారతస్యజేత్ ।
ఇత్యాగమప్రమాణజ్ఞో సాధుకల్యాణమాచ
రేత్ ॥ ౧౨

వేదశాస్త్రంబులు పరలోక సుఖ సుఖంబుల విషయంబు
నంబ్రమాణంబులను ఆస్తికజ్ఞానముననుసరించి కల్యాణంబులగు
కృత్యంబులు నడుపుచుండుటయుంగాక నాస్తికులగుచు పరలో
కవిరుద్ధకార్యంబులొనర్చు వారిం దూరంబునం దొలంగించుచు
నుండంధగునని యనుశాసనము... .. ౧౨

విగ్రహస్యాను కూలంకాలం.

శ్లో॥ యదామన్యేత మతిమాన్ హృష్టంపుష్టం స్వకం
బలం పరస్య పరీతంచతదావిగ్రహమాచరత్ ॥౧౩

మేధావియగు విజిగీషుం డెక్కాలంబున దానమానాదుల
చే తనబలంబులు సంతోషంబుగలదియు - వేతన దానాదులచే
బలిశీయుండు నదియునై యుండు నట్టిసమయంబునను - శత్రుబ
లంబులకీరెండును తలక్రిందులైయుండునెడను - అనగా శత్రుబ
లంబు నిజస్వామి విషయంబున కుపితంబును - కాశ్యేకంబునం
బొందియుండునట్టి సమయంబున దండయాత్ర జేయం దగున
నుట... .. ౧౩

శ్లో॥ స్త్రీతంచనవ్యవ్రకృతంయదావ్రకృతిమండలం మి

త్రాత్రందాసారో యదాస్య దృఢ భక్తయః ।

నౌపతాపియదాదైవంసువ్యక్తముపలక్షితం॥౧౪

ఎనిమిదవ యధ్యాయంబున వివరించిన క్రమంబున మిత్ర
ఆక్రంద ఆసాదులను ప్రకృతి మండలంబంతయు తనయందు దృ
ఢంబగు భక్తిగలదియు శత్రునకు విచరీతంబును నగుచుతనకప
కారంబొనర్పకుండునట్టిదియు పుంజీ భావించియుండునదియు న
గునట్టి సమయంబునను దైవప్రతికూలములేక తనకుం దైవాను
కూలముగల యుపలక్షణ లక్షితంబును నగు నది జైత్ర కాలం
బనుట... .. ౧౪

ఫలవిషయకథనము.

శ్లో || భూమిమిత్రంహిరణ్యంచ విగ్రహస్య ఫలం త్ర
యం । యదైతన్నియతంభావి తదా విగ్రహమా
చరేత్ ||... .. ౧౫౪

జై త్రయాత్రకుంఫలంబులు రాజ్యమబ్బుటయు - సిద్ధులగు మి
త్రులు గలుగుటయు - ద్రవ్యంబబ్బుటయుననునీమాడును ముఖ్య
ఫలంబులు గావున నట్టి కాలంబెరింగి దండయాత్ర జేయ దగు
ననుట... .. ౧౫౪

ఫలంబుల గురులాఘవంబులు.

శ్లో || గురువిత్తంతతోమిత్రం తస్మాద్భూమిగోరియసీ ।
భూమేర్వి భూతయస్స గ్వా స్తాభ్యోబంధుసుహృ
జ్జనాః || ౧౫౫

లోకంబుననుండు నన్నివ్యవహారంబులు ద్రవ్య మూలంబు
లుగావునద్రవ్యంబు ప్రబలంబయినదియనియు - అట్టి ద్రవ్యము
గలిగియుండుధాదులు ప్రస్తుతంబగు నెడమిత్రబలములేక కార్యంబు
నిర్వహించంజాలదుగాన ద్రవ్యసంపదకన్న మిత్రసంపద యధి
కంబనియు - నీరెంటిసహాయంబులచేతయును సాధించంబడునది
యును - బంధుబలసుహృ ద్ప్రవ్యాదులంతయు నుత్పత్తియగుటకు
ముఖ్యకారణంబగునదియు నుంగాన భూమియన్నిటి కన్నజి
నత్యధికంబయినదియనియుం విచారించందగు... .. ౧౫౫

శ్లో || సర్వసంపత్త మేత్రా వుపాయాన్నిక్షిపేద్దుఃఖి ।

అగతంవిగ్రహంకృత్వాఉపాయైకిప్రశమనయైత్ || ౧౫౬

సమానంబులగు ద్రవ్యబలమి త్రసంపదలుగల శత్రునితోడ
విగ్రహంబు దగకుంటయట్టి విగ్రహము తటస్థంబగు నెడ సామా
న్యపాయంబులవలన శమింపంగజేయవలయుననియు - నితరు
నిచేనట్టివి సంభవిండునెడ పూర్వసర్వోక్తంబులగు నుపాయం
బులచే నుశశమంబొనర్చి యాత్మీయసప్తాంగంబులంగాచి కొ
వంగగుననియు ననుచున్నాము... .. ౧౫౬

శ్లో॥ విజయస్యహ్యనిత్యత్వాద్రభసేననసంపతేత్ । స
మాక్రాంతో బలవతా కాంతున్నభ్రం శిశీంశ్రి
యం॥ ౧౮౪

ఓక్కొక్కసమయంబున బలవంతులగు వాగలును చుబ్బ
లులచే పరాజితులగుచుండుగావున అజ్ఞును సంతవానితోడం
గ్రీక్ష్మలుపదేశించునెడను (హతోవాప్రాప్యసేస్వర్గంజిత్యా
వాభోక్త్యసేమహీం) అనిజయంబు సందేహస్పదంబుగాబలు
కుటంజేశ్వియును బలవంతునిచే నాక్రమింపబడినయడలను తా
బలవంతుండగుచు దండయాత్రజేయునెడనునిజంబగు నైశ్వర్యం
బుగాపాడుకొనుటకైయాలోచించక హతాత్తుగా కలహింపం
దగదనుట... .. ౧౮౪

దృష్టాంతరేణోదాహరణం.

శ్లో॥ ఆశ్రయేద్వైతసీంవృత్తిం నభౌజంగీం కదాచన |
క్రమాద్వైతసృష్టిశ్శీఘ్రభుజంగీ వధచేవచ॥ ౧౮౫

నదీప్రవాహమధ్య జనితంగు శ్రుబ్బలిచెట్టుప్రవాహాధిక కా
లంబున వంగియుండుటవలన నశించకుండు గావునను - కోపప
రవశంబగుపాము మృతినొందుంగావునను నీతివిచుండగు వాడు
వేతసృష్టినాశ్రయించి యైశ్వర్యంబు క్రమంబున ననుభవిం
పం దగుగాని భుజంగవృత్తి ననుసరించి మరణంబొంద దగద
నుట... .. ౧౮౫

యాతవ్యలక్షణము.

శ్లో॥ మత్తం ప్రమత్తం స్థిత్యాచగ్రసేతో త్తమవండితః॥ ౨౦

మదిందియుండెడు వానిని - విషయంబుల యందు మిక్కి
లియు నాసక్తుండగువానిని బండితుండగువాడు స్వాధీనంబొన
ర్పందగుననుట... .. ౨౦

శ్లో॥ స్త్రియోధపానంమృగయాతథాతై దై వోపహ
తాశ్చబహుప్రకారాః | ఇతిప్రతిష్ఠం వ్యసనం హి
గోనయు కంపయాతుం ససుపేన సాదరిః॥ ౨౧

కాంతలయం దత్యాస క్తుండగు వాడు ౧ సానంబునం ద
త్యాస క్తుండగు వాడు ౨ వేటలెల్లప్పు డొనరించువాడు ౩ జూ
దజబులం దాస క్తుండగు వాడు ౪ కరువు చేతయు - మరణంబుల
చేతయు - అతివృష్ట్యాదుల చేతయు మరియు నిదిమొదలగు ననే
కవిధంబులగు దైవోపహాతంబులు గలవాడును నగుశత్రుండును
లభసాధ్యుండనుట... .. ౨౧

ఇట్లుయాన భేధంబులు దెలిపి నాలవయదియగు నాననప్ర
కారం బీసర్గయదందెలుపంబడియెడు... .. ౨౨

శ్లో॥ పరస్పరస్య సామర్థ్యవిఘాతాదాసనం స్త్యేతం ।

అరేశ్వవిజిగీషోశ్చ తత్పంచవిధముచ్యతే॥...౨౩

పూర్వోక్తక్రమంబున దండయాత్రయొనర్చి యుద్ధంబుజే
యునెడశత్రునకును విజిగీషునకును నొండొరుల సామర్థ్యవై
కల్యంబగు నెడనాశత్రునగరంబువిడవక యందరికానాజేసికొని
నిలుచుట ఆసనంబునంబరగు అదియు ఏదుదెరంగులైయుండు...౨౪

విగృహ్యసనము, సంధాయాసనము, సగభూయాసనము, ప్ర
సంగాసనము - ఉపేక్షాసనము - నను పంచవిధంబులగుచు సీసర్గో
క్తద్వితీయశ్లోకొక్తంబులయథాక్రమంబునం గనందగు.

అందు విగృహ్యసనంబెట్లన.

అన్యోన్యక్రాంతికరణం విగృహ్యసనముచ్యతే । అరిం

విగృహ్యవస్థానమపితత్పరికీర్తితం... .. ౨౩

ఒండొరులకు యేమరుపాటుగలుగు నెడనాక్రమింపం దొర
కొనునగినిపెట్టియుండుట యొకతెరంగును - శత్రునకుసాధన
సామాగ్యాదులనిరోధించి ముట్టడిజేసికొనియుండుట యొకతె
రంగునునను విగృహ్యసనంబురెండువిధంబులైయుండు ... ౨౩

శ్లో॥ యదాదుర్గతశ్శత్రు గృహీతో నైవశక్యతే ।

విగృహ్యసంతదాసీత ఛిత్యాస్యాసారవీచధౌ॥౨౪

మరియుకోటయందేనియు దుర్గాంబునం దేనియునుండెడు
శత్రుండుస్వాధీనుండుగాకుండునట్టియెడనతనికింగల సహాయవై
కల్యంబొనర్చుటకును దేశస్వాస్థ్యంబుగలుగకుండవంటలు మొ

దలగుదాని నిర్ములంబొనర్చుచునుంగనిపెట్టియుండుటయువిగృహ్యసంబునంగల శృతీయప్రకారంబని విచారింపందగు... ౨౪

శ్లో॥ విచ్ఛిన్నవీవధాసారంప్రక్షీణయనసంధనంవిభజ్య
మానప్రకృతింకాలెనైవవశంనయెత్ ॥ ... ౨౫

జలంబులునుధనధాన్యా యుధంబులును క్షీణంబులగుచు తజ్జన్యంబగుప్రకృతిజనుల విరోధంబునుంగలుగునంతకు నిరోధించియతనింగైవశంబుజేయందగుననుట... ... ౨౫

సంధాయాసనం.

శ్లో॥ అరేశ్చవిజిగీషాశ్చవిగ్రహేహీయమానయోఃసం
ధాయయదవస్థానసంధాయాసనముచ్యతే॥ ౨౬
చిరయుద్ధంబులచే శత్రువిజిగీషులకిరుపురకును సామగ్రీన్యూనంబగు నెడలమరల సామగ్రులు జేర్చికొనునంతకునిలుతమనియెండురులంసంధానంబొనర్చికొని నిలుచుటసంధాయాసనంబనంబరగు... .. ౨౬

శ్లో॥ నివాతకవచైస్సాకంరావణశ్శత్రుగావణఃబ్రంహ్మ
ణమంతరైశ్చత్వాసంధాయాసనమాస్థితః॥ ... ౨౭
నివాతకవచులతోడనొకసంవత్సరము యుద్ధంబొనర్చిబలక్షయంబందనిరావణాసురుండరిభయంకరుండయ్యు బ్రంహ్మదేవుని మధ్యస్థంబొనర్చి సంధానంబొచరించియుండెననియుత్తర శ్రీరామాయణ ప్రసిద్ధము - ఇదీపూర్వోక్తంబగు సంధాయాసనంబునంకిచిద్భేదముగలదియనియోచించందగు... .. ౨౭

సంభూయాసనం.

శ్లో॥ ఉదాసీనేమధ్యమైచ సమానప్రతిశంకయా | ఏకీ
భూయవ్యవస్థానీసంభూయాసనముచ్యతే॥ ౨౮
పూర్వోక్తలక్షణలక్షితులగు నుదాసీనమధ్యములను మండలనిష్ఠరాజులు అరివిజిగీషుల సమానబలంబులుగలవారలని యెరింగి వారివారి తమతమయడననిలుచునట్లు సంధియొనరించినిలుపుటసంభూయాసనంబు... .. ౨౮

శ్లో॥ ఉభయారింహివాంఛంతంవి నాశముభయోరపి |
సంభూయైన్మంత్రప్రతివ్యూహేదధికంసంధిధరణ్ణా॥...

అరివిజిగీషులనిరువురనుంజంపవలయునను నిచ్చగలబలాధి
కుండగు ఉభయశత్రునింగను నెడవరి విజిగీషులిరువురును నొం
డొరులంగలశి యతని నెదిరించుటకై యత్నించుటయు సంభూ
యాసనభేదంబనివిచారింపందగు... ..

ప్రసంగాసనం.

శ్లో॥ ఇయాసోరన్యమన్యత్ర ప్రసంగేనహికేనచిత్, |
ఆసనంయత్తథర్థజ్ఞేఃప్రసంగాసనముచ్యతే॥ ౩౦

ఒకనిపైయరుగుచుండు విజిగీషుండుమధ్యకాలంబున నెద్ది
యెనియునొక హేతువుచే నొక్కెడవిడిశియుండుటఃప్రసంగాస
నంబరగు... .. ౩౦

ఉపేతౌసనం.

శ్లో॥ ఆస్తైప్రేత్యౌరి మధికముపేతౌసనముచ్యతే | ఉ
పేతౌంకృతవానింద్రఃపారిజాతగ్రహంప్రతి॥ ౩౧

శత్రుండుతనకన్నబలవంతుండగుటయెరింగిచూచియుచూడన
ట్లుండుటయుపేతౌసనంబనంబరగు-శ్రీభాగవతదశమస్కంధంబు
నపారిజాతాపహరణవిషయము-తోలుత నారదుండుపారిజాతపు
ష్పంబుగొనివచ్చి శ్రీకృష్ణులసమీపంబున రుక్మిణీకొసంగుట సత్య
భామయాకణింబిపారిజాతవృక్షంబుగొనివచ్చుటదక్కతనయె
డకురాదగదనిబలుకుటచే శ్రీకృష్ణస్వామిదేవలోకంబునకుం జని
వృక్షంబుగొనివచ్చు నెడవనపాలాదు లెదిరించినవారలనిగ్రహిం
చినవృత్తాంతంబుంవినియుచునింద్రుండుపేక్షించియుండెననుటద
లంపందగు... .. ౩౧

శ్లో॥ ఉపేక్షితస్యచాన్యేన కారణేనహికేనచిత్ | ఆస
నంరుక్మిణఇవతదుపేతౌసనంస్మృతం॥..... ౩౨

ఎద్దియేనియు నొక హేతువుచే నుపేక్షించి యుండుటయు
న్ను- ఉపేతౌసనంభేదంబైయ్యుండు - ఎట్లన - రుక్మిణీవివా

హావిషయంబుననయ్యనుసోదరుండగు రుక్మిణునువాడు ప్వామి
తోడంగలహించి యవమానంబు నొందికృష్ణునింజయించకకుం
డిన పురంబుంజొర మెల్లననియయ్యవమానంబందిన యడనయుం
డిరుద్రుని గూర్చి తపబొనర్చెనని శ్రీభాగవత దశమస్కంధ
ప్రసిద్ధము... .. ౩౨

ఇట్లు పూర్వసర్గబుల సంధియు । విగ్రహంబును
వేర్వేరంబలికి యీసర్గంబున యానంబును ఆన
నంబునుంబలికియు. సింహద్వైధీభాగవంబను విసన
తంత్రం బునుంబలుకంబడియెడు.. ..

శ్లో॥ బలిసోద్ధిష్ట వత్సోర్థ ధ్యేవాచాత్మానం సమర్ప
యక । ద్వైధీభావేన వతేతకాకాక్షి వదలక్షి
తః । ౩౩

బలిష్టులగు నిరువురు శత్రులుగలయెడ దుర్బలుండగు వాడు
యిద్దరికిని నాధన రాజ్యంబులునీయవియ నేనుసీభృత్యుండననిహం
డొరులకుం దెలియకుండ మాటలచేతయ బలుకుచు వారలకిరు
వురుకునుయెడ యీక కాలమగు నంతకుమనంబునం గ్రోధంబు
రక్షించి కొని ఒక దృష్టిగలకాకి రెండుకన్నులున్న ట్లభినయించు
లీలనిజవృత్తాంతహృదయ ప్రవతనంబు నితరులకుం దెలియనట్లువ
ర్తించుటద్వైధీభావము... .. ౩౩

శ్లో॥ యావయ్యెద్యత్సమాస్థాయసన్నికృష్టతరంతయోః
ఉభయోరపి సంపాతే సేవేతబలవత్తరం.. ౩౪

అట్టియుభయశత్రువులలోనం మిక్కిలియుసమీపించియుండు
వానికి రాజ్యధనంబు ల్లోసంగుదునను నాసలం గలిగించుచుకొ
లహరణంబు జేయుచుం నిరువురినినమ్మకయుండదగునిట్లుండు నెడ
నిద్దరును నొక కాలంబుననఆసన్నులయిరేని యయ్యెడతన్నుం
గాచికొనుటకు వారిరువురిలోనం మిక్కిలియుంబలవంతుండగువా
నినాశ్రయింపందగు.. .. ౩

శ్లో॥ యదాద్వాపపినేచ్ఛేతాసంశ్లేషం జ్ఞాతసంవిదౌ।

తదోపసర్పై తచ్చత్రుంసంశ్రయేద్బలవత్తరం॥ ౩౫

వారిరువురునునితనియభిప్రాయంబెరింగివీడు వాక్యత్రంబు
సంకాలయాపనంబొనర్చువాడు గాని శుద్ధాంతః కరణండుగా
ఢగియు మోసకాడనియు దెలిశినితనితోడంసంధిజేయుటకును నిత
నిపలుకులువినుటకును నిచ్చగించకుండుదు రట్టియెడయూర్ధ్వికి
నిశత్రుండగు నొకబలవంతునియాశ్రయించదగుననుట... ౩౫

శ్లో॥ ద్వైధీభావోద్విధాప్రోక్తస్త్వతంత్రపరతంత్ర

యోః। స్వతంత్ర ఉక్తోహ్యన్యశ్చ యత్సాధ్యమభ

యవేతనః॥... .. ౩౬

ద్వైధీభావముస్వతంత్రంబనియు పరతంత్రంబనియు. రెం
డుదెరుంగులగుచుండునందు పూర్వోక్త క్రమంబుస్వతంత్ర ద్వై
ధీభావము-రెండవయదియగుపరతంత్రద్వైధీభావం బెట్లనయిద్దరు
దొగలయెడ కొలువుగొలిచెదనని యొప్పి కొనియొకనియెడతన
సంసారంబంతయునునిది అన్యునియెడనమ్మకముతక్కువ యగు
ట-వేతన సాధనంబునకుం దగు నుపాయంబున కాలము ద్రోయు
చుండుట పరతంత్రద్వైధీభావము ౩౬

ఆరవదియగు సమాశ్రయము.

శ్లో॥ ఉద్భిద్యమామో బలి నానిరుపాయప్రతిక్రియః। కు

లోద్ధతంసత్యమార్య మాశ్రయేతబలోత్కటం॥ ౩౭

పూర్వోక్తంబులగు - సామదానభేదతంత్రంబులచేతయు
ద్వైధీభావతంత్రముచేతయు స్వాధీనంబు నొందక బలిష్ఠుండ
గు శత్రునిచే నిర్మూలించుటకారంభించునవసరంబున ప్రతి క్రియ
జేయుట కశక్తుండగువాడు కులీనుండును - సత్య ప్రతిజ్ఞుండును
ఆర్యస్వభావుండును నధికబలశాలియునగు నతని ప్రాణతాణం
బునకై యాశ్రయించదగు... .. ౩౭

శ్లో॥ తద్దశ నేప్యాస్తికతానిత్యంతద్భావభావితా। త

త్తార్యతా ప్రాపితాచగుణాస్సంశ్రయిణస్త్యతా॥ ౩౮

నానాశ్రయించువానింజూచినంత సాష్టాంగసమస్కారపూర్వకంబుననతనిం గృహజ్ఞతదేగొనియాడుటయు నెల్లప్పుడు నతని కావంబును దలంచుటయు నతనికార్యంబులభక్తిచే నొనర్చుటయు మొదలగుననువత్తనంబులచే.. ....

శ్లో॥ యస్యయస్యహియోభావ స్తేనచైవహితంనరః॥

అంతః ప్రవిశ్య మేధావీక్షీప్రమాత్మవశంనయేత్॥

అనుక్రమంబుననతనినుసరించి నిజకార్యముసాధించికొనుట నాశ్రయించువానికిలక్షణము.. .. ౩౮

శ్లో॥ వినీతవత్తత్రకాలం గమయిత్వాగురావివత్తస్యం

గాత్పరిపూర్ణాస్పృక్త మేణస్వవశోభవేత్॥౩౯

గురుపలవాసంబొనర్చునట్లు అభిభయభక్తులతోడ వినీతుండగుచు నతనియాశ్రయముచే తనసంగల బలాదులవృద్ధియగు నట్లాచికొని క్రమంబుననతనికి విరోధంబుగాని యట్లుస్వాధీనుండుఅనగా స్వతంత్రమువహింప దగుననుట ౩౯

శ్లో॥ ననన్బలంవాకోశం వాభూమివాభూమి సంభ

నం॥ ఆశ్రయేతా భియోక్తారం విసంధిరనపాశ్ర

యః॥ ౪౦

పూర్వోక్తలక్షణ లక్షితుండగు నాశ్రయింపందగు గుణంబులుగలరాజుసంభ వింపనియడ శత్రునికీతనబలంబున కొంత యైనను - ధనంబునకొంతయైనను - రాజ్యంబునంగొంతయైనను నిది మొదలగు దానినంతయునై నయుపాయనంబొనర్చివిజిగీషుని నాశ్రయింపందగుననుట... .. ౪౦

శ్లో॥ సర్వాణిచైవతాత్పాతః దద్యాత్ప్రాణార్థమా

త్తనః॥ యుధిష్ఠిర ఇవేత్యాది పునర్జీవ స్వసుం

ధరాం॥ ౪౧

పూర్వోక్తంబగుకోశ బలరాజ్యాదులయందే కదేశంబునవి జిగీషుండు దృష్టినొందడేని తన ప్రాణము గాపాడుకొనుటకై

రాజ్యదండ కోశాదులంతయు నొసంగి (ఆత్మాధే సకలంశ్య జేత్) అనే న్యాయంబున ప్రాణంబుల తత్కాలంబున రక్షించి కొని పిదపయుధిష్ఠిరునింబలెకాలం బరుదెంచినయడశత్రునిసాధించందగుననుట... .. ౪౧

శ్లో॥ కల్యాణీభతగా ధేయంకాకికీప్రతిభాసతే ఎఱజేవం

తమానందోసరంపవశతావపి... .. ౪౨

పూర్వోక్తక్రమంబుననన్నియునొసంగియైననుతనదేహముగాపాడుకొనియుండెనేని నూరేండ్లకుపిదప నైనను మనజుండానందంబనుభవించకపోవ నేరడుగావుననీమంగళకలంబగు సూక్తీ ననుసరించి ప్రాణంబులరక్షించికొనదగుననుట ౪౩

శ్లో॥ త్యజేత్కులాధే పురుషం గ్రామస్యాధేకులం

త్యజేత్ | గ్రామంజన పదస్యాధే విచార్యపృథి

వీంత్యజేత్ || ఆత్మాధేపృథి వీంత్యజేదితివాపా

తాంతరం... .. ౪౩

ఒకపురుషుని దౌర్జన్యతచేకులంబునకంతయు హరిగలుగు నెడనట్టి యొక నివిడువందగుననియు- ఒకయింటివారి చుర్కాగ నడతచే గ్రామంబంతయుం జెడునపసరంబుననట్టి యిల్లంతయునధ నిగ్రహంచుచే నశింప జేయందగుననియు - ఒక గ్రామము తిరగ బాటుచే రాజ్యమునకు కలహాద్యుపప్లవంబులుగలుగు నెడనా గ్రామంబునంతయు నశియింప జేయందగుననియు - రాజునకు దేహ నాశాదులు తటస్థించు నెడ మరలమరలవిమర్శించిగాజ్యకోశాదులంతయు విడువందగుననియు నన్నివిధంబులందన ప్రాణంబుగ ణించికొనియవసరంబగు నెడ నభ్యుదయము జేందందగుననియును శాసనము.... .. ౪౩

శ్లో॥ నిష్పాతాద్యాత్మలా భేవావ్యసనేవారి పోశ్చి

తః | ప్రహరేద్వాబలీయ స్యాఃసైంహ్యత్తిము

పాశ్చిత్తః... .. ౪౪

పూర్వోక్తంబులగు లక్షణంబులననుసరించి యెద్దియేనియు సైకయిరుకుకలిగిన యెడనైనను - తనకు లాభకరంబగు దేశ

కాలంబులబ్ధినయడ నైనను - శత్రునకు చుఁఖంబులును సప్తాంగ
వ్యసనంబులుండటస్థించిన కాలంబునైనను బలిష్ఠంబగు సిహ్న
పుష్పత్తిననుసరించి శత్రుని మొదలంటు జేరుపందగుననుట... ౪౪

శ్లో॥ నాకారణాత్సంగ మియాజ్ఞాయసావేతరేణ వా
క్షయవ్యయ కృతాద్దోషాద్ద్వి సంభా ద్రోహజా
నపి॥ ౪౫

తనకిన్ననధికునితోడనైనను - సమానునితోడనైనను - నికృ
ష్టునితోడనైనను - క్షయముచేతయు వ్యయము చేతయు - స్వతం
త్రాణచేతయు ద్రోహముచేతయు నగునానావిధ కారణంబులందో
కటకటస్థించిన యెడనిష్కారణంబుగ సంధి యొనర్చుటయు
ప్రాప్తమగునుట. ౪౫

శ్లో॥ సంయోగ హేతు మజ్ఞాత్వా నవిశ్వాసెత్పితర్యపి
విశ్వాసమాగతంసంతం ప్రాయోద్యహ్యంత్యసా
ధవశి॥ ౪౬

లోకంబున చుట్టులగు జనులువిశ్వసించియుండెడు సత్పురు
షునికిం ద్రోహంబొనర్తురుగాన నట్టివిశ్వాసంబునకుం హేతు
విట్టిదిని విస్వస్థంబుగ నెరుంగకయు విమర్శింపకయు తండ్రి
యందైనను స్వతంత్రముగ విశ్వాసముజెంచి యేమరియుండం
దగదనుట... .. ౪౬

శ్లో॥ ఇతిషాఙ్గణ్యసిద్ధాంతం ద్వైగుణ్యమితిచక్షుతేయా
నాసనేపిగ్రహస్యరూపంసంధేఃపరంస్త్వత్రం॥ ౪౭

ఇట్లుషక్త్యణంబుల భేదంబులువేర్వేరంబులకుం బడియిందు
యీషాఙ్గణ్యంబులు విగ్రహంబనియు - సంధియనియుందగురెం
డుతంత్రంబులు ప్రథాన్తరిబులనుట - దండయాత్రయు - ఆసనం
బునువిగ్రహ రూపంబనియు - తక్కినవియన్నియు సంధిభేదం
బులనియు నుపసంహరింపబడియె ౪౭

శ్లో॥ సంధింగచ్ఛతిగచ్ఛెచ్ఛవిగ్రహంకురుతేయతః । య
తోయానాసనేప్రాజ్ఞేపిగ్రహఃపరికీర్తితః॥ ౪౮

యానాసనంబులవలన విగ్రహముగల్పించుటచేతయ్యుద్వే
 ధీభావసమాశ్రయాదులంతయు సంధిభేదంబులేయగుటయు నీతి
 శాస్త్రవేత్తలచేసంధియు విగ్రహంబులను రెండుతంత్రంబులేవని
 ధంబులనంబడియె... .. ౪౮

శ్లో॥ అసంధాయయతోనాస్తిద్వైధీభావస్ససంశ్రయఃత,
 తోద్వావపితోప్రాజ్ఞేయాపం సంధేరుదాహృతం॥౪౯

ద్వైధీభావంబునుసమాశ్రయంబును సంధితేకగలుగనేరకుం
 డుటంజేసిఆరెండ్డును సంధిభేదంబులని నీతివిమలచేనిష్కషణం
 పంబడియె... .. ౪౯

శ్లో॥ సంధాయేతిహియతోవృక్తంతత్సంధేఃరూపమిష్య

తేవిగ్రహేతివయతోవృక్తంవిగ్రహస్యతమచ్యతే॥౫౦
 సంధియునునదియంతయుసంధిభేదంబులనియు - పిరోధించుట
 యంతయువిగ్రహభేదంబులనియుదెలుపంబడియననుట... .. ౫౦

శ్లో॥ ఏతావసంశ్రయశ్చైవత్రైగుణ్యమితిచాపరే। సం

ధిశ్చవిగ్రహశ్చైవద్వైగుణ్యమితివక్షతే॥౫౧
 సంధియు-విగ్రహంబునునను రెండుతంత్రంబులే ప్రధానం
 బులనికొందరు నీతివిమలమతంబులును - సంధియువిగ్రహంబును
 సమాశ్రయంబునును మూడుతంత్రంబులనియు భేదమవిచారిం
 చందగు..... ౫౧

శ్లో॥ యస్తావస్యంసంశ్రయోద్వాబాధ్యమామౌఖీయు

సా । తత్సంధిస్సంశ్రయోహ్యన్య ఇత్యువాచబృ

హస్పతిః॥ ౫౨

బలవంతుని చెబాధ్యమానుండగుచు నతనినేనియు-అన్య
 నినేనియు సంధిపూర్వకంబుగ నాశ్రయించువలన నిదిసంధి
 యనియు- సమాశ్రయంబుదేరనియును రాచార్యమతమనుట॥౫౨

సగోప సంహారము.

శ్లో॥ శ్యాయోగుణోవిగ్రహావముక్తస్సంధోవయస్త

ప్రభవాస్తతోన్యే । అపస్తయాభేద ముపాగత

స్వకా మార్గణ్యమిత్యవగురోర్తతంసః॥ .. ౫౩
 స్వకీయాచార్యుడగుకౌటిల్యమతంబగుసిద్ధాంతంబెట్లనము
 ఖ్యంబుగనన్యోన్యవిగ్రహంబు ననుసరించియ - సంధియు - యా
 సంబును - నాసంబును - ద్వైధి భావంబునుసమాశ్రయంబునునను
 నైదువిషయంబులగుప్రయోగంబులకునునవకాశంబుగలుగుటవలన
 విగ్రహంబొక్కటియప్రధానంబని స్వకీయాచార్యభిప్రాయం
 బనుట. ౫౩

ఇట్లు కామందకముపనెండవ సర్గము.

ద్వాదశమసర్గప్రారంభము.

శ్లో॥ మార్గణ్య నిశ్చితమతిస్సహ్యంగూఢప్రచారవాః |
 మంత్రయేదిహమంత్రజ్ఞో మంత్రజ్ఞైస్సహమంత్రభిః॥౧

పూర్వోక్తంబులగు మార్గణ్యంబులప్రయోగంబులెరింగి ర
 హస్యంబుల నేరుంగు నూతలవలన వినికిగలవాడగుచుఆలోచనా
 నిపుణులగు మంత్రులతోడ తానునుకృత్యాకృత్యవివేకముగలవా
 డగుచుయిచ్చుటనుండు నాచే నేమికార్యంబులుసాధింపంబడుదుర్గం
 బులును - ౧వం తేనలును - ౨ కృషీకర్తృంబులును - ౩వతాకంబు
 లునురక్షాన్యగృహములంగల శిష్యులును - ౪ యేనుగలయడవులును -
 ౫తనకుసంభవించుటకునుశత్రునకునట్టివిలభించకుండుటకునుందగు
 నుపాయంబులునుతనకృత్యంబులసాధింపఁజయుశత్రుకృత్యంబుల
 విఘాతంబొనర్చు జయునను విషయంబులతి రహస్యంబులుగనా
 లోచించందగుననుట.. ... .. ౧

శ్లో॥ మంత్రాధా ములోగాజా ముఖంభూతం సమ
 శ్చుతే | విపరీతస్తుపిదప్ ద్భిః స్వతంత్రో వ్యవధా
 యతే॥ ౨

పూర్వోక్తంబగుమంత్రకుశలుండగు రాజు శత్రువులనుల

భంబుగనాక్రమించి చిరకాలము న్ముఖైశ్వర్యంబులనుభవించున
నియు - నట్లుమంత్రబలములేని రాజుస్వతంత్రుండయ్యును పండితు
లచే నవమానమునొంది రాజ్యసుఖంబులక్షీవ్రకాలంబుననబో
గొట్టుకొనుననియుఫల వాదము... .. ౨

శ్లో || దుర్మంత్రమేనరిపమ్రాయాత్థానాశ్రవక్రతుం |
సమంతతోవిలుంపంతి తస్మాన్మంత్రపరోభవేత్ | 3

అలోచించు నెడలను - క్రమంబుదప్పినయడదుర్మంత్రంబులం
బ్రయోగించినయాగకృత్యంబులరాక్షసులూ క్రమించునట్లు శత్రు
వులూ క్రమింతురుగావుననట్లుగాకుండ జేశకాలకార్యంబులెరింగి
నీతిమార్గమునతిక్రమించకమంత్రంబు ప్రయోగింపందగుననుట 3

శ్లో | మంత్రయే తేహకార్యాణి సహాప్తేన పిపశ్చిత్వా |
ఆప్తంమూర్ఖమనాప్తంచవర్జయేన్మంత్రనిశ్చయే || ౪

రాజషడ్వణంబులు ప్రయోగము జేయుటకు కుశలుండును
పండితుండును ఆప్తుండునునగువానితోడ నాలోచింపందగుంగాని
మూర్ఖుండగు ఆప్తునితోడనేనియు - పండితుండగు నాప్తుడుగా
ని వానితోడనేనియునాలోచింపందగుగాననట్టివారల పిడువం
దగుననుట ౪

శ్లో || మార్గంసన్మార్గగతిభిఃపూర్వైస్సంసిద్ధకర్తృభిః |
ప్రైగాచరితంసద్భిశ్చ స్త్రీయినపరిణ్యజేత్ || ౫

శాస్త్రవిధిచోదితంబును - సత్కర్మానుష్ఠానులగుచు సత్తా
ర్యంబుల సాధించి యుండెడు సన్మార్గప్రవర్తకులగు పూర్వరా
జులచే నాచరింపబడిన మార్గంబు ఎడలం దగదని యనుశాస
నము... .. ౫

శ్లో | ఉచ్చాస్త్రపదవిన్యాస స్సహస్రై వాభిసంపతా |
శత్రుస్థిగ్ధముపన్యాసమగత్వాననివర్తతే ||

శాస్త్రమార్గము నుల్లంఘించి యతిత్వరితవృత్తియగుచు

బ్రవతిఁచెనేని శత్రువిషయంబులంజేందకయదిరుగుననుటశత్రు
నకుస్వాధీనమునందకతిరుగుంజాలడనియునభిప్రాయాంతరము ౬

శ్లో॥ ప్రాభవోత్సాహశక్తి భ్యామంత్రశక్తిఃప్రశస్య
తే । ప్రాభవోత్సాహవాకావ్యోజితోదేవపు
రోధస్సా ॥ ౨

కోశబలంబునుదండబలంబునుగలయదిప్రభుశక్తియు - శౌర్యం
బును - అహంకారంబును - దక్షత్వంబునుంగల యదియుత్సాహ
శక్తియునయ్య నీరెండునుమంత్రశక్తికన్న తక్కువయగుచుండు
ననుట... ..

ఇందులకుం దృష్టాంతరంబు పూర్వోద్దాహృతంబులగు ప్ర
భుశ్శక్తిప్రాహశక్తిలుగలిగి తనమృతసంజీవనీ మంత్రబలంబు
నం దేవతులచేతఁజచ్చు రాక్షసుల మరల బ్రతుకంజేయు శక్తి
యంగల శుక్రాచార్యుండు మంత్రకుశలుండగు దేవతాచార్యు
నిచే ప్రయుక్తుండగు కచునికి నస్తుత్రం బుపదేశించుటవలన వం
చితుండును - దేవామరసంగ్రామంబున రాక్షసులుపరాజితు
లగునెడ నేమియు జేయంజాలక పరాజితుండయ్యెనని భారత
కథానుసంధానమువలన దెలియంబడుట ప్రభుత్వోత్సాహంబుల
కన్న మంత్రశక్తి యధికంబనుట... .. ౭

శ్లో॥ పశ్యద్భిరూరతోపాయానుపాయప్రతిపత్తిభిః ।

భవంఽహిఘలామైవ విపశ్చిచ్ఛింతాఃక్రియాః॥౮

శుభకరంబు లగుసామాన్యపాయ సామగ్రులచేమూరంబు
ననుండి యూలోచించియు బుద్ధిమంతులచే నిశ్చితంబులగుక్రియ
లు వారలమనోనిశ్చయానుగుణంబులగుచు ఫలియించుచుండు
ననుట... .. ౮

శ్లో॥ ఉపాయ పూర్వం లిఖిత కాలంవీక్ష్యసముత్ప

తేత్ । పశ్యాత్తాపాయభవతివిక్రమైకరసజ్ఞతా॥౯

సామాన్యపాయంబుల గ్రమంబున నుపయోగింపఁజేయు
చు దేశకాలంబులెరింగి దండయాత్రోన్ముక్తుండుగాదగుంగాని

కేవలంబగు పరాక్రమముజూపించు నెడపశ్చాత్తాపము జేయుటక
వకాశంబొసంగుగావుననాలోచించుటయవశ్యకతాశ్యంబనుట

శ్లో॥ శక్యాశక్యపరిభేదంబుర్యాద్యుభ్యాప్రసన్నయా॥ కే
వలందంతభంగాయకరీణాం గ్రావతాడనం॥ ౧౦.

పూర్వోక్తంబగు కేవల పరాక్రమం బొనర్చుట రాళ్లగొ
మ్ములచేబొడిచిన యేనుగకు రాళ్లంబగల్చుచిక్కితముననుకూ
లకుండుటయెగాక తనకొమ్ములు బగులుటకుం కారణంబగునట్లు
తొలుత సాధ్యాసాధ్య విభాగంబొనర్పక పరాక్రమించుట సఫ
లంబందకుండుటయెగాక పూర్వసిద్ధికిని హానికరంబగుననుట. ౧౦
శ్లో॥ యత్తునమ్యగుపక్రాంతం కార్యమేతివిష్యయం
పుమాంసంనైవదోషాయదైవాంతరిశిషారుషం॥ ౧౧.

విధిప్రకారంబున ననుష్ఠింపబడి నదియయ్యుదైవానుకూ
లము లేకుండుటచే వైకల్యంబైనను పురుషకారంబున లోపంబు
లేకునికి దోషకరంబుగా నేరదనుట... .. ౧౧

శ్లో॥ ప్రయత్నస్తావదారభ్యేఫలాయామలబుద్ధినా॥ అప

ర్వణ్యేవవైఫల్యం శేషందైవంసమాశ్రితం॥ ౧౩

స్వఫలబుద్ధిగలవానిచే నారంభింపబడు కార్యంబుల ఫలాఫ
లంబులుదైవంబు నాశ్రయించిన దగుటంజేసి ప్రతికూలంబగుదై
వముగలయడ నిష్కారణంబుగ విఫలతయు - అనుకూలకాలంబు
గలయడ నిష్టానుగుణఫలప్రదతయు గలుగుచుండునట్లైనను మం
త్రంబుయుక్తంబుగ నొనర్పదగుననుట... .. ౧౨

శ్లో॥ ఆత్మానంచపరంచైవవీష్యధీరస్సమ్ముత్పతేత్॥ ఏతదే

వహివిజ్ఞానంయదాత్మపరవేదనం... .. ౧౩

ధీరుండును మేధావియునగువాడు దైవతాధీనంబగుదానిం
దెలియుటకశక్తుండైనను దేశకాలమంత్రబలంబులచేస్వకీయదే
శకాలబలంబులును అన్యనికింగల దేశకాల బలదౌర్బల్యంబులు
ను దెలిసియనుకూల కాలంబున దండయాత్రవెడలుటయప్రతి

కూలకాలంబున మానుటయునను నదియుమం త్రంబునం గలము
ఖ్య ప్రయోజనంబనుట... .. ౧౩

శ్లో॥ నిష్పలంక్షేశబహుళం సందిగ్ధఫలమేవచ నకర్త
కుర్యాన్మతిమాన్ మహావైరానుబంధిత ౧౪

ఫలములేనియట్టియు - అధిక దుఃఖముచే సాధించియున్న
ప్రయోజనంబగు నట్టియు - సంశయఫలంబగునట్టియు - అధి
కవైగముతోడనంబంధించినయట్టియు - కార్యంబుల బుద్ధిశాలియ
గున తండ్రిరంభింపందగదనుట ౧౪

శ్లో॥ తదాత్వాయతి యచ్ఛుద్ధం రక్షణాదితథాగతం ।

క్షుత్రియస్తోభయహితం సద్భిక్షకర్తప్రశస్యతే॥౧౫

తత్కాలంబునకును ఆగమన కాలంబునకునుమంగళకరంబు
నుపరిశుద్ధంబును రక్షణాది క్రమంబుల ననువ ర్తించునదియును -
ఉభయలోక హితకరంబునునగు కర్తంబులూనర్పుట నీతిశాస్త్రా
చార్యులచే ప్రశంసితంబులగుననుట ౧౫

శ్లో॥ హితానుబంధియత్కార్యంగ ఛెద్యేననవాచ్య

తాంతస్మిన్క.మణీసజ్యేతతదాత్వేకటుకేపిహి॥౧౬

తత్కాలంబున కటుకంబయ్యు భావికాలంబున హితకరం
బును నొరులచేనాక్షేపింపంబడనిదియు నగు నేనియట్టికార్యం
బుల ... ..

శ్లో॥ యత్తదగ్రేవిషమివ పరిణామేష్యతోపమం తత్సు

ఖంసాత్వికంప్రోక్త మాత్మబుద్ధిప్రసాదజం॥... ..

అనుభవదావ్యక్యంబు ననుసరించియుపక్రమింపందగుననుట. ౧౬

శ్లో॥ బుద్ధైవోపక్రమశ్చేయాఫలనిష్పత్తయేనదా

క్వచిత్ప్రశస్యతే సిహ్వృత్తినాఫలదశానం॥ ౧౭

సింహవృత్తినాశ్రయించిన సాహసముచే ఫలంబుబుటకదా
చిత్కంబగుంగాని సార్వత్రికంబుగాకుండుట ఫలప్రాప్తికొరకు
యత్నంబొనర్చు నెడ యుక్తంబులును శత్రుపక్షస్పృహ బలాబ

లంబులును తొలుత మంత్రబలంబునంగని యవ్వల నారంభించు
టయే శ్రేయస్కరంబగుంగాని కేవల సాహస ముఫలకారిగా నేర
దనుట... .. ౧౭

శ్లో॥ సహసాదుష్కరంకర్తుం నశక్యం సంపదాజ్ఞనం॥

ఉపాయో నోపదే శేనమత్తందంతివశంనయేత్॥౧౮

హఠాతుగసాహసముచే నైశ్వర్యంబాజ్ఞించుటమదమేనుం
గుపై సాహసంబున నెక్కుటకుద్యమించునట్లుగుటంచేసియట్లొన
ర్చక క్రమంబున నేనుంగులస్వాధీనంబొనర్చునట్లుమంత్రబలముచే
తగునట్టికార్యంబులొనరించందగుననుట... .. ౧౮

శ్లో॥ అశక్యారంభవృత్తీనాం కుతఃక్షేశాత్క్రమేఫలం

అకాశమాస్వాదయతః కుతోవాస్యాత్కచగ్రహః॥౧౯

అకాశముముద్దుబెట్టుదునను తలంపుగలవాని నయ్యాకాశ
మునకు రూపములేకునికి దానిశిరంబందకుండునట్లు అశక్యంబు
లగుకార్యంబుల నారంభించువాడలుగవ్వంబులందియు నేమియుసా
ధించజాలరనుట... .. ౧౯

శ్లో॥ నాగ్నింపతంగవద్వచ్చేత్స్పృశ్యమేవహిసంస్పృ

శేత్ కిమన్యస్సాన్యతే దాహాత్ పతంగస్య ని

మృచ్ఛతః॥ ౨౦

నిప్పులపైనింబడనదుగుమిడతకు అంచుంబడికాలుట దక్కమి
గతయేమియుంబ్రయోజనంబుగలుగంజాలదుగావుననట్టి భ్రమా
త్మకంబగుసాహసంబొనర్చకతాకందగు వస్తువిశేషంబులందాకు
నట్లు తనశక్తికిందగిన బలాబలంబుల నాలోచించి నిగ్రహింపం
దగుననుట... .. ౨౦

శ్లో॥ మోహాత్పృథ్వీకుర్వతః శ్చేష్టాందుఃఖలభ్యేషువస్తుషు॥

భవంతిపరితాపిన్యో వ్యక్తంకర్తవిపత్తయః॥౨౧

మోహముచేమంత్రవివేకములేకదుఃఖలభ్యంబులగు వస్తువు
లందుఅశక్తిందుతుడను గుణంబులగుచేష్టల నారంభించు నతనికి

యాదుష్కర్త విపాకంబులువశ్చాత్తాపహేతుకంబులగుచు దుః
ఖిరూపంబులుగపరిణమించుననుట... .. ౨౧

శ్లో || బుద్ధ్యాబోధానుమతయాపరీయాత్సంపదఃపదం |

శుద్ధింశుద్ధపదన్యాసఃపర్వతాగ్రమివోన్నతం || ౨౨

తేలియుటననుసరించియుండెడు తెలివిచేమంత్ర వేత్తలతో
డ నాలోదించి శుద్ధంబగు నడతగలవాడగుచు పర్వతకూటము
పైకెక్కుక్రమపాదవిన్యాసముగలవానియట్లుసంపదలకునిశ్చి
సంబునకుఁ జేరందగుననుట... .. ౨౨

శ్లో || దురారోహంపదంరాజ్ఞాం సర్వలోక సమస్కృ

తం | స్వల్పే నాప్యపచారేణబ్రహ్మణ్యమివదుష్కృతి || ౨౩

భూమికినిండుండనంబరగు రాజస్థానంబులభించుటచే సర్వ
లోకసమస్కృతులకహంకండగుటవలనను. అట్టిస్థానంబునం స్వ
ల్పదోషంబుగలిగినను- లోకపూజ్యంబగు భూదేవత్వం బనగా
బ్రాహ్మణజాతికింగలప్రభావవిశేషంబు స్వల్పంబగు సంధ్యావం
దనకాలాతిక్రమణమాంత్రముచేతయ - చుష్టంబగునట్లు ఇదియు
దూషింపంబడుంగావునమంత్రధారణాదులగుక్రియా విశేషంబు
లచేనట్లుగాకుండరక్షించికొనందగుననుట. ౨౩

శ్లో | ఆరభ్యానియథాశాస్త్రంకార్యాణ్యపివిచితయెత్ |

వనానీవమసాహరిప్రయచ్ఛంత్యదిరాత్మలం || ౨౪

నీతిశాస్త్రక్రమంబునప్రవర్తించంబడుచుండెడుకార్యంబులు
యథాక్రమంబున రాజ్యంబుల సాధించుటయు - ప్రజారక్షణయు
మొదలగు కృత్యంబులునునీతంబులగుచుంబ్రవర్తిల్లెనేని మనా
హరంబులగువనంబులుత్వరిత కాలంబున ఫలియించునట్లు సకలై
హిక ఆముష్మికసుఖంబుఁజూసంగుననుట.... .. ౨౪

శ్లో || సమ్యగారభ్యమాణంఘికమయద్వపినిష్ఫలం |

నతత్తథాతాపయతి యథాసాహసమీక్షితం || ౨౫

విధిప్రయోగాను గుణంబులగు మంత్రముచేనిష్ఫలంబుల
గు కార్యంబులారజంబులగుచు నొకకాలంబున దైవానుకూల్య

ములేకునినిప్పలంబులైనను. సాహసంబుననొనరించినకార్యవై
కల్యంబులచే గలదుఖిలోకాప వాదంబులు మనంబుంబాధిం
చునట్లు బాధించంజాలవనుట... .. ౨౫

శ్లో॥ నకించిత్క్వచి దప్రీహవస్త్వసాధ్యంవిష్యితాం ।

అయోభేద్యముపాయేన ద్రవతామువనీయతే॥౨౬॥

మంత్రకౌశలంబునం గల యుపాయంబులచే నుక్కు బంగ
రుమొదలగు కఠినద్రవ్యంబులు మూసలంకరగించి నీళ్లుగనెనర్చు
నుపాయంబులు మనుష్యుని బుద్ధికింగలిగి యుండ, బుద్ధికుశ
లులును నీతిశాస్త్రపారంగతులును నగువారల కెద్దియును నె
య్యెడను నెక్కాలంబునను నసాధ్యంబుగలుగంజాలదనుట... ౨౬

శ్లో॥ బాధ్యమానమయః ఖండంచాణుచుపిక్వంతతి ।

తదల్పమపిధారావత్ భవేదీస్సితసిద్ధయే... ౨౭

సంస్కారంబొనర్చక మొద్దుగనుండెడు వుక్కుతుని
యచేబలుమారుగొట్టినను నెకగడ్డి పోచనేనియు గోయజాల
కుండుటయు నట్టి తునియసంస్కరింపబడియెనేని పర్వతాదుల
గు కఠినవస్తుజాతంబుల నెల్లయున శ్రమంబునంబురుషుని యిష్టా
నుగుణంబుగ ఖండించుట యె దృష్టాంతరంబులగు చుండమం
త్రకుశలునిచే నెద్దిసాంధింపంబడకుండుననుట... .. ౨౭

శ్లో॥ నియాముపశమాకారంవారివహేర్నయాత్తకం ।

ఉపాయోపగృహీతెనతక్షణేనాపశోవ్యతి॥౨౮॥

నిప్పునుస్వభావసిద్ధంబుగనణ చుచుండెడు జలంబులాకపా
త్రయందుంచి కాచుటచేశోషించునట్లు ఉపాయంబున సహజ
శత్రుండునుస్వాధీనుండగుననుట... .. ౨౮

శ్లో॥ విషంసవిషమాహరకబళంమారణాత్తకం । తదేవద్ర

వ్యసంయోగాదౌషధాయప్రకల్ప్యతే... ..౨౯

విషగబునువిషముతోగూడినభక్ష్యకబళంబును జంతువునకు
మారణకరంబయ్యుదానిన యథావిధిచే సంస్కరించు నెడనతి వి
షమరొగంబులమరలింపు నౌషధవిశేషంబగుచుండుగావున మే

ధావియగువానికన్నియు సాధ్యంబులగుచు మంగళప్రదంబులగు
చుండుననుట... .. ౨౯

శ్లో॥ అవిజ్ఞా తస్యవిజ్ఞానంవిజ్ఞానస్యవినిశ్చయః॥విదుషాం
శాసనేతిష్ఠన్నావమన్యేతకంచన॥ ... ౩౦

దేశకాలాంతరంబులనుండి దెలియంబడకుండెడువృత్తాంతం
బులంచారులు మొదలగునుపాయంబులచే తెలియుటయు. అట్లు తె
లియంబడినవృత్తాంతంబుల మంత్రకాలంబులనగుతాత్పర్యభేదం
బులు సమంజసంబొనర్చుటయు - శాస్త్రజ్ఞానముచే ఫలస్వరూ
పంబెరింగికార్యంబులనిశ్చయింపుచు పండితుల యనుమతంబున
జరియించుచుహీనునినైనను నవమానంబొనర్చుకుండుట రాజగు
గువానికృత్యంబులనుట... .. ౩౦

మంత్రులసంఖ్యానిర్ణయం.

శ్లో॥ మంత్రయోన్మత్రిభిస్సార్థంత్రిభిర్వాచతురైస్సహ॥

సర్వస్యచాపిశ్రుణుయాత్సుభాషిత జిఘ్రీక్షయా॥౩౧

ముగ్గురుమంత్రులతో నేనియు - నలువురుమంత్రులతో నేనియు
నాలోచించు నెడనట్టి మంత్రులు బలుకుచుండెడు యుపన్యాసం
బులంతయు ప్రయోజనకరంబగు యుక్తిదెలియుటకై యవధానుం
డగుచు వినందగు ననుట... .. ౩౧

శ్లో॥ నకంచిదవమన్యేతసర్వస్య శ్రుణుయాత్తతం॥ బా

లస్యాప్యథావద్వాక్యముపనీతంహిపండితః॥ ౩౨

పండితుండగు మంత్రసభానుండగువాడ య్యాలోచనస
భాసీనులగువారి నెవ్వరియును నగౌరవింపక బాలుండుబలికినను
నధాబహుళంబులగు పలుకులయ్యెనేనిదానినియునంగీకరింపుచు
నందరి తాత్పర్యంబులు సమంజసంబగుచిత్తంబుతోడ నవధరిం
పందగుననుట... .. ౩౨

శ్లో॥ అలబ్ధమానూలబ్ధార్థంగ్రసతస్తస్యచేక్షణం॥ ఇయ

త్యోవిజిగీషూణాంవీర్యవ్యాయామభూమయః॥ ౩౩

జయశీలులగువారల పరాక్రమస్థానంబులనన్యద్రవ్యంబులజ

యింపబడనియడ పూర్వద్రవ్యంబులకును హానిగలుగుంగావున
నట్లుగాకుండ మంత్రనిష్పత్తియొనర్పందగుననుట... ౩౩

శ్లో॥ శోభాహితకృత్యస్యరాజ్ఞోభోగావిభూతయః ।

అప్రాప్తవిజగీషోశ్చతాపవహివిడంబన్యాః ॥ ... ౩౪

జయశీలుండగుచుశత్రుజయముచే కృతకృత్యుండగుగాజున
కువిశ్వర్యంబునుంభోగంబులును ప్రకాశంబునకు హేతుభూతం
బులగుంగానియట్లుగాని వానికివిడంబనంబులయగుంగాని యా
త్యంతికప్రయోజనకరంబులుగా నేరవనుట... ౩౪

శ్లో॥ మదోద్ధతఃక్రియామూఢోయోతిక్రామతిమంత్రితాం ।

అచిరాత్తంవృధామంత్రమతిక్రామంతివిద్విషః ॥ ౩౫

మదముచే పండితుండననుచును నాకన్నియుం దెలుసునను
చునుకార్యంబుల నిర్వహించుక్రమంబులందు మూఢుండయ్యుడు
రభిమానముచే మంత్రులయభిప్రాయంబుల నాకర్పింపకుండు
వ్యధతాత్పర్యముగలరాజును శత్రువులుపరాక్రమించియతని
రాజ్యకోశాదులం గ్రహించుటయెగాకవధబంధాదులచేత
యుం బాధింపుచుందురనుట... ౩౫

శ్లో॥ సంరక్ష్యంత్రవీజంతుతద్వీజంహిమహీభుజాం ।

తస్మిన్భిన్నేధ్వవంభేదోగుప్తేగుప్తిరనుత్తమా ॥ ౩౬

రాజులకుఆలోచనజేయువృత్తాంతంబులకార్యంబునం పరిణా
మిల్లునంతకునొరులకుందెలియనట్లు రక్షించుటయ మూలాధారం
బగుటం జేసియదిభిన్నంబందకుండునట్లురక్షించుటచే సౌఖ్యంబును
రక్షితంబుగానియడనసౌఖ్యంబునువియతంబులుగావునదానినవ
శ్యంబునునతిప్రయత్నంబునరక్షింపందగునను.

గీ॥ మంత్రమాప్తపరంపరంబందిపోవు । నఖిలకార్యంబులకు వి
ఘ్నమావహిల్లు । విఘ్నముసేజేసికార్యంబువృద్ధిబొంద । దట్లుగా
వునమంత్రంబులరయవలయు.

అనుపంచతంత్రోక్తిననుపరించి తనకత్యంతావులతోడను
నిశ్చితాధికంబుపరిణమించునంతకు వెలివరుపందగదనుట... ౩౬

శ్లో॥ సింహ్వావచ్ఛేష్టమానస్య కాలేకర్తృవిపశ్చితః | క్రి

యన్మాణంస్వకుల్యాముంవిదురస్యపరేకృతం॥ ౩౭

సింహ్వాస్వభావంబుపిల్లికరణితనయంగంబులంతయుం దాచి
కొని యొరులకుందృష్టిగోచరంబుగాక అణగియుండి కార్యకాలం
బున విజృంభించుం గావున పండితుండగువానిచే నాలోచితనిష్ఠ
న్నంబులగుకృత్యంబులుస్వకీయులగుకులీను లెరుంగందగుంగాని
యితరులకార్యంబుముగిసినపిదప నెరుంగ వలయుంగానితల్పూ
ర్వంబెరుంగందగుండుటనట్లుమంత్రగుప్తియొనర్పందగుననుట. ౩౭

శ్లో॥ అపశ్చత్తాపకృత్సమ్యగనుబంధిఫలప్రదః | అదీ

ఘృకాలోభీష్టశ్చప్రశస్యోమంత్రఉచ్యతే॥ ౩౮

అనుబంధులగువారును కార్యపరిణామానంతరంబున నెరుం
గందగునట్లుగూఢంబయినదియు - స్వల్ప కాలంబుననల్ప ప్రయాస
ముచేనిష్టఫలావాప్తియగునదియు - నగుమంత్రంబు నీతిశాస్త్రవే
దులచేస్తోత్రాహంబగుచుండుననుట... ౩౮

మంత్రపంచాంగములు.

శ్లో॥ సహాయాస్సాధనోపాయాః విభాగోదేశకాల

యోఃవిపత్తైచ్చప్రతీకారస్త్రిధిఃపంచాంగఇవ్యతే॥ ౩౯

ఇట్టివారలసహాయం బంగీకరించందగుననుటయు ౧ ఇక్కా
ర్యసాధనంబునకీటియుపాయంబులొనర్చుటచేసాధింపందగునను
టయు ౨ యిట్టిసమయంబుననిట్టిదేశంబున నిక్కార్యంబొనర్పను
లభసాధ్యంబగుననియు ౩ దీనికింగలుగువైకల్యంబిట్లు సంభవించున
నియుదానికింబ్రతిక్రియయిట్లొనర్పందగుననియు ౪ కార్యంబీరీతినిసి
ద్ధించుననియు ౫ నిశ్చయించుటమంత్రపంచాంగంబులనంబరగు ౩౯

శ్లో॥ అనుతిష్టేత్సమారంభమనారంభిప్రయోజయేత్ | అ

నుష్టితంచసద్వృత్త్యావిశేషేణోపవాదయేత్ | ౪౦

శత్రుదుర్గాదులసాధించుటకైమంత్రనిష్పన్నంబులగుకార్యం
బులనారంభించి సంతయధావిధి ననుష్ఠించుటయు. అనుష్ఠించ

ని వాని ప్రయోగించుటయుం ప్రారంభించి సాధించ బడినదా
నిమంగళకరంబగుననుష్ఠానముచే విశేషప్రయోజన కరంబగున
ట్లొనరించుటయుమంత్రంబులకుం గలప్రయోజనంబులనుట రం

శ్లో॥ ప్రచారయెన్నంత్రవిదఃకార్యద్వారేల నెకధాత్ర

యచ్చేతసాంసామ్యం తెనసాధుసముత్ప తేత్ ॥౪౧

మంత్ర వేత్తలగువారు నానావిధకార్యంబులయందుబుద్ధిమం
తులగుచారులప్రయోగించుచునాయాయకార్యలోచనవిషయం
బులననేకంబులగుతాత్పర్యంబులుగలయడయభిప్రాయ బాహు
ళ్యపక్షంబనుసరించి యక్కార్యబనుష్ఠింపందగుననుట.... ౪౧

శ్లో॥ యత్రమంత్రమనస్సామ్యంయత్ర చేతోనశంక తె ।

యచ్చ సంతోననిందంతి . తత్పరీయాచ్చిక్లీ ర్షితం ॥౪౨

మంత్రులమనంబుల యభిప్రాయంబులన్నియుం గలిశినయ
ట్టియు - మనంబునకుం సందియంబుగలుగక ప్రసన్నత గలుగునట్టి
యు - ఆలోచనజేయు నవసరంబున దేహవయ వచలనాదుల
శుభలక్షణంబు లుత్పన్నంబులగునట్టియు - పెద్దలచేనింపింపబడ
నట్టియు కార్యంబులనొనర్చుటకు యత్నించదగుననుట... ౪౨

శ్లో॥ ధృతేపిమంత్రేమంత్రజ్ఞైః స్వయంభూ యోవిచా

రయేత్ । తథావర్తేతమంత్రజ్ఞో యథాస్వార్థం న

పీడ్యతే । ౪౩

మంత్రులగువారియందును భిన్నంబుగలుగుచుతాత్పర్యంబు
లుభేదించుచుండుటగలుగుచుండుగావున తొలుతమంత్రుల యా
లోచనంబులచే నిష్పన్నంబులైననునాపిదపతనబుద్ధిచే మరలమ
రలచింతించి తనప్రయోజనంబు బాధింపంబడకుండునట్లు కార్య
నిష్పన్నంబొనర్పందగుననుట... .. ౪౩

శ్లో॥ మంత్రణస్వార్థతాత్పర్యా ద్దీర్ఘమిచ్చిం తివిగ్ర

హం । మంత్రఃశోభోగ్యతామేతి దీర్ఘకార్యా

కులెన్మపే । ౪౪

గాజగువాడు దీర్ఘంబగుకార్యంబుననాకులపాటొందుట

వలన మంత్రులకుంబ్రయోజనంబధికంబుగగలుగుం గావున వార
లు స్వప్రయోజనంబులకై దీఘావైరంబులుగలుగుట కిచ్చగిం
చుచుండఁగావుననట్లు విగ్రహంబులు పెరుగకుండునట్లు తానుస్వ
బుద్ధినాలోచించందగునని పూర్వసంబంధము... .. ౪౪
శ్లో॥ మనఃప్రసాదశృద్ధాచతద్ధాకరణ పాటవం । సహా
యోత్థానసంపచ్చకర్తృణాంసీద్ధిలక్షణం॥... .. ౪౫

కార్యంబులమంత్రనిష్పన్నంబులొనర్చిపిదపనయ్యనుష్టానా
రంభావనెరంబున మనంబు తెలివిగలిగియుండుటయు-ఇంద్రియంబు
లుప్రసన్నంబులగుచుండుటయు - తనయవయవంబులు పటుత్వం
బులగుచుండుటయు - సహాయులగు వారునునట్లయుండుటయు -
నను పరికరంబుల విమలత్వంబు కార్యసిద్ధియగుటకు లక్షణంబు
లనుట... .. ౪౫

శ్లో॥ లఘూత్థానాన్యవిఘ్నానిసంపతత్సాధనానిచ । క
థయంతిపురస్సిద్ధింకారణాన్యేవకర్తృణాం॥ ౪౬

శీఘ్రంబుగనతిసులభంబులగునుత్థానంబుగలదియు-విఘ్నంబు
లులేనివియు - సాధనంబులతివేగంబున నొనగూడుటయు - ననుకా
రణంబులుకార్యంబునిర్విఘ్నంబునంబరిసమాప్తయగుటకునిదశా
నంబులగుననుట.... .. ౪౬

శ్లో॥ ఆవర్తయెత్తహుర్తంత్రం ధారయెచ్చ ప్రయత్న
వాక్ । అప్రయత్న ధృతోమంత్రఃప్రచలన్నగ్నివ
ద్దహేత్॥... .. ౪౭

అతిప్రయత్నంనంబుగాపాడనియాలోచనఆప్తపరం భరచే
బయిలుపడియెనేని - యిరిటియంచునంటినయగ్ని క్రమంబున నూ
రంతయుంగాల్చు నట్లుకార్యహానికరంబగు గావున నావిషయం
బుమరల మరలఘాలోచింపుచునతి ప్రయత్నంబున గావం దగు
ననుట. ౪౭

శ్లో॥ ఆప్తైస్తత్సంతతేర్తంత్రస్సంరక్ష్యైత్తత్సంరక్షణమ్ ।

అరత్యమాణంమంత్రంహిభినత్యాస్తపరంపరాత్ || ౮౮
 మంత్రగోపనంబుప్రయత్నపరుండగుచు రక్షించనలయు న
 నుట - మంత్రులగువారును విహితులగువారునుమనకుం బ్రయు
 లైయుండినను - వారలకుగలమంత్రులును విహితులునుమనలకా
 ప్తులుగనుండజాలరుగానవారలవలనభిన్నుబందునను తాత్పర్య
 ముచేతొలుతజాగ్రత్తగలవాడుగనుండందగననుట... .. ౮౯

శ్లో || మడిప్రమాదకోపశ్చ సుప్తప్రపితానిచ | భిం
 దంతిమంత్రంప్రచ్ఛన్నాకామిన్యశ్శుకశారికాః || ౯౦

మద్యాదులగు పానకృత బుద్ధి ప్రమాదంబులచేతయు - బు
 ద్ధి ప్రమాదమోహంబులచేతయు - అధికంబగు కోపపరవశతచే
 తయు - కలవరింతలచేతయు - గూఢప్రవర్తనలగు ప్రియాంగన
 లతోడంబుకుటచేతయు - నట్టిమంత్రగృహంబునంగల చిలుకలు
 గొరవంకలుమొదలగు మాట్లాడుజంతు గణంబులచేతయు - మరి
 యుం గొటిల్యమతముననుసరించి... .. ౯౧

శ్రూయతేహిశుకశారికాదిభిఃమంత్రితోమంత్రః ప
 శుభిరవై శ్చ తిర్యగ్యోనిభిరవనతైః | తస్మాత్తస్య
 సంవరణంనామాయుక్తపురుషైరక్షణమాకార్యా
 కాలాత్ || ౯౨

అను ననుశాసనంబు ననుసరించి రోగులుమొదలగు నయు
 క్తపురుషులవలనను న్యుగాదులవలననుండుశ్రంబు భిన్నంబులగు
 గావున ఆయా యికార్యంబులుఫలించునంతకుమంత్రంబతిగూఢం
 బున గాపాడవలయుననుట... .. ౯౩

శ్లో || నిష్ఠంభేనిర్గవాక్షేచనిర్భిత్వంతరసంత్రయే | ప్రా
 సాదాగ్రహ్యరణ్యేవామంత్రయత్కావిభావితః || ౯౪
 శ్లో || నిచ్చిద్రేనిజన్వేశంకే అనిరంతరసంగమే | నివాతే
 శుచిరస్థంభేమంత్రయత్కహేతథా || ... ౯౫

స్థంభంబులమరుగుననుండి మనుష్యులు! వినుటకవకాశంబుగ
 లుగుంగానస్తంభశూన్యంబగునట్టియు-కిటికీలపంచనప్రచ్ఛన్నులగు

చునిలుచు జనంబులచే వినుట కవకాశంబు గలుగుంగానకిటి కీ
 లులేనట్టియు - అడ్డుగోడలచాటున నిలుచుటకవకాశంబగుంగాన
 నడ్డుములేనియట్టియు - క్రిందంగూర్చుండుట శబ్దంబులచే యాతా
 యాతజనంబులువినుటకవకాశంబుగలుగుంగాననట్లు లేనిపైమిదై
 లయంచును - విజనంబగునడవియంచును - రంధ్రంబులులేనియట్టి
 యు - జనసంఘంబుచేవిడువంబడినట్టియు - జనంబులెల్ల కాలంబుం
 దిగును నవకాశంబుగలుగనట్టియు రహస్యగృహంబున నైననుమం
 త్రాలోచనంబొనర్పందగుననుట యిట్లున్న విధంబులన్నియును
 మంత్రగోపనాధికంబయనివిచారించునగు... .. ౫౧

మంత్రమండల భేదము.

శ్లో॥ ద్వాదశేతిమనుఃప్రాహాషోడశేతిబృహస్పతిః । ఉ
 శనావింశతిరితిమంత్రాణామంత్రమండలం । య
 ధాసంభవమిత్యేకేతత్ప్రవిశ్యయథావిధి । మంత్ర
 యెతాహితమనాఃకార్యంబుద్ధివివృద్ధయో॥.. ౫౩

మనుశాస్త్రకారమతంబున విజిగీమ - అరి - మధ్యమ - ఉ
 దాసీనులకు నొకరొకరికి వేర్వేర యిరువురుమంత్రులంగూర్చు
 నెడ పన్నెండుగు గాలోచనకతలగుదురనియు - గురుమతంబు
 నముప్పురుమంత్రులుగలుగవలయుననియును - శుక్రమతంబున న
 లువురుగలుగవలయుననియును - ఇంద్రుండుగూర్చుండు నాలో
 చనసభాసీనులగువారు సహస్రసంఖ్యాకు లగుటవలనను వారి
 యభిప్రాయంబులనంతయు వేర్వేరనవధరించి యన్నిమంది మం
 త్రులమతంబును నైకమత్యంబొనర్చుశక్త్యతిశయముచేనింద్రుం
 డు సహస్రాక్షుండనంబడియెననియును - ముప్పురు మంత్రులకు
 నకుమర గాకుండునట్లుయీధాసంభవముమంత్రులసంగ్రహింపం ద
 గునని కొండరియాచార్యులమతంబనియును నట్టిపూర్వోక్తల
 త్తుణ లక్షితంబులగు మంత్రసభంబువేళించి స్వకీయబుద్ధికార్య
 వృద్ధులకోరకు విధ్యుక్తలక్షణంబు నతిక్రమించకయాలోచింపం
 దగుననియుననుశాసనము... .. ౫౩

శ్లో॥ ఎకస్త్రిఃపంచసప్తాయాఃవైషమ్యఃక్రియాయాయతః।

మంత్రోఽవోభూభుజాంకార్యైతికూనపదంతక్నే॥ ౫౪

ఒకటి - మూడు - అయిదు - ఏడు మొదలగు బేళి సంఖ్యలం
గల మంత్రుల నిర్ణయింపందగునని కూనపదంతులను నీతిశాస్త్రాచార్య
మతమనుట... .. ౫౪

శ్లో॥ ఎకైకైసహికార్యాణీప్రవిచార్య పునఃపునః। ప్ర

విశేత్స్వహితాన్వేషీ మతమేషాంపృథక్పృథక్॥

మహాపక్షోయధాశాస్త్రందృష్టకర్తాహితస్సుధీః।

యద్యద్బ్రూయాన్తతారూఢస్తత్తత్సాధుసమాచ

రెత్ ౫౬

పూర్వోక్త సంఖ్యాకులగు మంత్రుల తాత్పర్యంబుల వేరువే
రవిమర్శించియందు తనకుహితంబును శాస్త్రక్రమంబు ననుస
రించునదియును - కార్యంబులగతి దెలిసినవారిచేనొడువంబడిన
దియును - అధికజన సమ్మతంబగునదియును నగుదాని ననుష్ఠిం
పందగుననుట... .. ౫౬

శ్లో॥ నాతీయాత్కార్యకాలం హి కృత్వామంత్ర విని

శ్చయం । అతిక్రాంతే హితద్భూయోయధాయో

గంప్రకల్పయెత్ ॥ ౫౭

మంత్రనిశ్చయం బొనర్చిన పిదప ఎక్కాలంబున నెట్దాని
జేయుటకునినఁయింపబడియె నక్కాలంబతిక్రమింపకుండ నారం
భింపందగుం గాని యట్లొనర్పక సావకాశంబొనర్చు నెడ కాలభే
దంబగు దోషప్రాప్తంబగుట మరలనిశ్చయింపబడవలయుం గావు
న సావకాశంబొనర్పందగదనుట... .. ౫౭

శ్లో॥ సకార్యకాలం మతిష్ఠానతిక్రామేత్కథంచనగధం

చిదేభవతి కాలయోగస్సుదుర్లభః । కాలే సమాచ

రణసాధురసవత్ఫలమశ్నుతే । ఇతిచేతిదసంపశ్యన్

కాలేదేశే సహాయవాన్ ౫౯

దేశకాలసంయోగంబు కార్యంబునకు లభించుట దుర్లభం

బుగావుననట్టి దేశకాలంబులెరింగి ప్రయుక్తంబులగు కార్యంబులు సుత్రైత్రంబున సుకాలంబులననుష్ఠంబులగు బీజంబులకరణిరసవంతంబులగు ఫలంబులు సంభవించునట్లు దేశకాలసహాయ సంపన్నుండగుచునీత కాలంబుతిక్రమించకుండునటుల మంత్రసిద్ధక్రియాకలాపంబు లొనర్పందగుననుట...

౨౯

శ్లో॥ అవిచార్యబలాబలంద్విషామహమిత్యేవసముత్థితో
బలాత్ । చపలఃస్వమతేన సంపతత్ప్రతిపత్యాల్ప
మృనానబుధ్యతే॥...

౬౦

శత్రువుల బలాబలంబు లాలోచింపక తనస్వబుద్ధిబలంబు చేతయచపలుండగుచుండయాత్రాదులొనరించు నతండవమానంబొందినపిదప నెరుంగుంగానియందుకు పూర్వంబున నెరుంగ జాలండనుట...

౬౦

శ్లో॥ పరమంత్రబలాన్త హీ శతిర్మహతోదుష్టభంజంగ
మానివ । వినమేన్నయమార్గమాస్థితోవశముద్యో
గసమన్వితోరిపూర్ణ॥...

౬౧

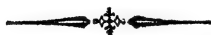
దుష్టులగురాజులను శ్రేష్టంబగు మంత్రబలంబువలన దుష్టంబులగు సర్పంబుల వశీకరణంబొనర్చునట్లు నీతిమార్గంబు నతిక్రమింపక శత్రువులస్వవశంబొనర్పదగుననుట...

౬౧

ఇట్లు కామంబు ద్వాదశాస్వర్ణము సంపూర్ణము.

త్రయోదశశసర్గప్రారంభః.

శ్లో॥ కృతమంత్రస్తుమంత్రజ్ఞోమంత్రశాంమంత్రసమ్మతం ।
యాతవ్యా యప్రహిణయా ద్దూతం దౌత్యాభి
మానితం॥...

౧

పూర్వసర్వోక్తక్రమంబున నాలోచితంబగు కార్యము నెరవేర్చుటకై యుక్తాయుక్తవివేకులగు మంత్రులయనుమతంబున వ

క్షయమాణలక్షణలక్షితండుగురూతనుశత్రుసమీపంబునకుం దౌత్య
విధానంబునకై యనుపందగుననుట... .. ౧

శ్లో॥ ప్రగల్భఃస్త్రోతిమావాగ్నీప్రాజ్ఞశ్శస్త్రైస్తతిష్ఠితః॥
అభ్యస్తకర్తాన్మపతేదూతోభవితుమహాతి॥ ౨

సభాకంపములేకశత్రురాజసదంబున జడుపులేక తనయజ
మానునియుక్తులుంబలుకువాడును - యేలిక చేబలుకంబడిన పలుకు
లవిస్త్రోతినొందక సమయానుగుణంబుగబలుకువాడును - సభా
రంజకంబులగు పదవాక్యప్రయోగచాతుర్యముగలవాడును - ప్ర
జ్ఞాబలశాలియును - ఆయుధశాస్త్రకుశలుండును - దూతకృత్యం
బులశాస్త్రక్రమంబుననభ్యసించినవాడును - నగువేగరి రాజకా
ర్యంబులకుందగువాడునుట... .. ౨

శ్లో॥ నిస్పృహఃకామితార్థశ్చతథాశాసనహారకః॥సా

మథ్యాత్సదతోహి సోమాతస్తుత్రివిధఃస్త్రోతః॥ ౩

నిస్పృహకుండనగా విజిగీషుశత్రులబలాబలంబులెరింగికా
లదేశంబులదెలిశి సర్వవిద్యాసమధుండగుచుండువాడు యెట్లు
నధర్మజునిచేదుర్యోధనుకడకుం డైక్యస్థుంబంపు నవసరంబునయి
ట్లనివిన్నవించె... .. ౩

శ్లో॥ అస్తాన్వెత్తి పరాన్వేత్తి యధావదనుభాషితుం॥

యద్యత్సద్ధితంకృష్ణతత్తద్వాచ్యస్సయోధనః॥ ..

మమ్ములనుమాస్థితయునుం దెలిసినవాడవునుం శత్రుని నెరిం
గినవాడవును - బలాబలంబులెరింగినవాడవును సమయోచితవ
చనకుశలుండవునునగుట నాకెద్ది యెద్దిహితంబుగ నలంతువ
దియంతయు దుర్యోధనుతోడం బలుకందగుననియెగాననియ్యె
డసంధియనియును విగ్రహంబనియును నియములేక మాతయిష్టా
నుగుణంబుననడుపింపందగుననునది దూతగుణసంపూర్ణియగు
టనిట్టిమాత యిరువదియైదుగుణంబులుగలవాడనియును - ౧౦౦౦ తా
ర్థుండను రెండవతరగతి దూతయజమానునిచే నాజ్ఞాపింపంబ
డిన సంధివిగ్రహంబులం దన్యతమంబగుదాని పౌసంగంబలికియ

యదేరందగునతంఘ పాదభాగన్యూనగుణంబులుగలవాడనియు...
 శాసనహరికుండను మూడవతరగతి దూతయేలికెచే నాజ్ఞప్తం
 బగుదానిబలుకువాడనుట నితండును రెండవతరగతి దూతకన్న
 పాతికెభాగము గుణహీనుండగుననుటకెయిట్లు దూతలుమూడు
 దెరంగులుగుచుండుచురనుట... .. ౩

శ్లో॥ సభర్తుశ్శాసనాద్ధచ్చైద్ధంతవ్యంహవ్యత్తరోత్తరం॥

స్వవాక్యపరవాక్యా నామితిచేతిచచింతయెత్॥ ౪

అట్టిహితయగువాడు యేలికెచేబలుకంబడిన యర్థంబను
 వదించుటకై మనంబున నంతకంతకు యుక్తిప్రత్యుక్తులూహించు
 చు సాధక బాధకంబులవలొకించుచు మననంబొనర్చుచు శత్రు
 రాజుకడకరుగందగుననుట... .. ౪

శ్లో॥ అంతపాలాన్మచ్చకుర్వీతమిత్రాణ్యాటవికాస్తథా॥

బలస్థానానిమార్గశ్చవింద్యాత్స్వబలసిద్ధయే॥ ౫

శత్రుదేశంబునకుం జుట్లనుండురాజులను వారలబలంబులను
 మరియుంగల యడవులవసించు బోయలుమొదలగువారలను త
 నకుంహితంబులూనర్చునట్లు స్నేహంబులూనర్చుచు శత్రుబలం
 బులుండెడు యిక్కలును గుల్మంబులునుం దండునడచు మా
 గ్గంబునకుంగల సాధక బాధకంబులును భావికాలంబునంగలుగు
 స్వకీయబలసమాగ మనసిద్ధికొరకు గనిపెట్టుచు క్రమంబున నరు
 గందగుననుట... .. ౫

శ్లో॥ సారవత్తాంచరాష్ట్రస్య తథాతద్ధుప్తిమేవచ॥ ౬

ద్రంచశత్రోర్ధానీయా తోశంమిత్ర బలానివ॥ ౭

దేశస్వాస్థ్యంబును - దానికింగలకోటలుచుగంబులు మొద
 లగురక్షణాసామగ్రీవిశేషంబులును - శత్రునికింగలసంకటంబులు
 ను పొరబాట్లును - బొక్కసపరిమాణంబును - మిత్ర బలాబలంబు
 లును - సైన్యపామగ్నల్యాదులునునిదానింపందగుననుట...

శ్లో॥ ఉద్యతేష్వపిశస్త్రేషు యథోక్తంశాసనంవదేత్

రాగానురాగౌజానీయాద్భ్రష్టివక్త్రవిచేష్టితైః॥ ౮

శత్రుసమీపంబున నాయుధపాణులుగని పెట్టియుండినను తన
యేలికచేనాజ్ఞప్తంబగువృత్తాంతంబంతయు జడియకబలుకుచునత
నిముఖనేత్రచేష్టలవలన నతనికింగలతాత్పర్యతారతమ్యంబుల నె
ఘంగందగుననుట... .. ౭

శ్లో॥ నవిజ్ఞాతఃపురంశత్రోః ప్రవిశేన్నతుసంసదం । కా

లంసంవీత్యకార్యాథమనుజ్ఞాతశ్చనిష్పతేత్ ॥౮

శత్రునికిందెలియకనతనిపట్టణంబుంజొరందగుంగాని యతని
యనుజ్ఞలేకసఖామంటపంబున కరుగందగదు - అట్లునుజ్ఞలేకసభం
జొచ్చి నయడనతకింగలుగుసందియముచే నిజరాజకార్య హాని
యగుంగావున దేశకాలంబులెరింగియనుమతుండగుచు సభకుం
ప్రవేశింపందగుననుట... .. ౮

శ్లో॥ సహేతానిష్టవచనం కామంక్రోధంచ వజాయె

త్ । నాన్యైశ్చయీతభావంస్వంత్ర్యే ద్విం ద్వా

త్పరస్యచ ॥... .. ౯

కామక్రోధ మదాదులు మంత్రంబునుం భేదించునను పూ
ర్వసర్గోక్తి ననుసరించి కామక్రోధంబులనడంచుకొని శత్రులచేబ
లుకంబడు పరుష వచనంబులార్చుచు స్త్రీ సాంగత్యము చే
తయు కలవరింతలచేతయు మంత్రముభిన్నించునను పూర్వోక్తిన
నుసరించి తానొంటిగబరుండుచు తనయభిప్రాయంబు బయలు
పడకుండ రక్షించుచు నొరులయభిప్రాయంబులనరయుచువర్తిం
పందగు... .. ౯

శ్లో॥ గాగాపరాగౌజాయెత హృద్గతంమదవిస్తృతః । త

స్సాదెకస్వపెన్నిత్యంద్యుతంపానంచవజాయెత్ ॥౧౦

మదముచేవిస్తృతబుద్ధియగువాడౌ హృదయంబు నందుం
డు కోపప్రసాదంబుల వెలిబుచ్చుంగావుననట్టిపానంబు నుద్యు
తాదులును విడిచియొంటిం బరుండుచుండం దగుననుట... .. ౧౦

శ్లో॥ కాలెవ్రజేతమేధావీనభిద్యేతార్థసిద్ధయే ప్రక్షీ

యమాణంబుధ్యేత కాలం నాతి విలోభనైః ॥౧౧

రాజాధానిద్ధికొరకు తనయుపకరణంబులలజడిజేందుటవల
ననుత్తరకాలీనంబులగు కార్యంబులుహాని నొందుగావున నట్లల
జడినొందక కాలదేశంబులననుసరించి యతిదీక్షుంబుగాకుండు
నట్లు బుద్ధిశాలియగుమాతకార్యసాధనంబొనర్పందగుననుట. ౧౧

శ్లో॥ కృతపక్షోనశ్యాయాంసంకుర్యాదనుపశిక్షితః | ప్ర

కృతీనాంమృతింబ్రూయాత్స్వభ్రరరికదాచన్ || ౧౨

తనరాజాజ్ఞలేకనిజపక్షీయులగు కోశదండ ప్రకృతులం గల
లోపంబులనమృతమందెలుపందగదనుట... ౧౨

శ్లో॥ కులేనామ్న్యధద్రవ్యేణకర్తృణాచగరియసా | కుర్యా

చ్చతుర్విధంస్తోత్రంపక్షయోరుభయోరపి... ౧౩

శత్రుచిత్తరంజనసభ్యరంజనాధాంబుగ తనరాజిట్టికులీనుం
డనియు - నీవునుకులంబుననట్టియాన్నత్యముగలవాడవనియు - పే
రుచేసిట్టి యోగ్యతగలవాడనియు నీవునునట్టి శ్లాఘ్య నాముం
డవనియు - ద్రవ్యంబతని కనేకకోటులుగలవనియు - నీకునునా
క్రమంబునను దక్కువలేకగలదనియు - విజిగ్ఘండును నింతకు
మున్నేకులతోడ యుద్ధంబులానర్చి యనేక రాజ్యంబులుజయిం
చియున్నవాడనియు నీవును నట్టి జయశీలండువనియు నిది మొ
దలగు సుత్సాహవాతల సదస్సునంబలుకందగుననుట. ౧౩

శ్లో॥ మధ్యస్తతాఖ్యాపనాధాంసంశ్లిష్యోభయవేతనైః |

కృత్యపక్షంచజానీయాత్తద్భర్తుశ్చవిచేష్టితం || ౧౪

శత్రురాజ సమీపవతులగు వారికి వేతనంబులాసంగుటమొ
దలగు తంత్రంబులచేతని చికిత్స తంబులును ప్రయత్నంబులును
చేష్టలునుండెలియుటకై గలయందగుననుట... ౧౪

శ్లో॥ విద్యాశిల్పపదోశేన సంశ్లిష్యోభయవేతనైః | కృ

త్యపక్షంభేద్యపక్షం జానీయాద్భర్తృవృద్ధయో || ౧౫

అస్వీకుత్యాదులగువిద్యాఖ్యాసంబులానర్చినట్లును నానా
విధ గీతవాద్యశిల్పంబు లభ్యసించు వ్యాజంబుననున్నహంబొ

నర్పి శత్రుమంతులకుం బసధనంబులొసంగి | వారలచేత నగా
జాభ్యుదయంబునకై శత్రువికీర్తి తంబులెరుంగం దగుననుట. ౧౫

శ్లో|| తీర్థాశ్రమసురాస్థానై శాస్త్రవిజ్ఞానపాతునా|
తపస్వీవ్యంజనోపైతైస్త్వచరైస్సహసంవదెత్ || ౧౬

తాపనవేషంబులు మొదలగు నానావేషంబులుధరియించి శ
త్రుపురంబునం ప్రచ్ఛన్నచారులగుచుండెడు స్వకీయులగు దూత
లచే నెరుంగంబడిన వృత్తాంతంబులెరుంగుటకై నదీతీర్థాదిస్నా
నవ్యాజంబులచేతయు-పుణ్యాశ్రమంబుల శాస్త్రపఠనంబొనర్చు
మిషచేతయు - దేవాలయంబుల దర్శన కారణంబులను గలశి
యోచించి యుక్తాయుక్తంబుల నెరుంగవగుననుట... .. ౧౬

శ్లో|| ప్రతాపంకులమై శ్వర్యంత్యాగముత్థానసౌప్తవం|
అత్యుద్రతాంభద్రతాంచ భర్తుద్భేద్యమదశా
యెత్ || ౧౭

భేదోపాయంబులం బ్రయోగించు నవసరంబున తనరాజు
నకుంగల పరాక్రమాధిక్యంబును - కులీనతయు - ద్రవ్యసంపద
యు- దాతృత్వంబును - ఉత్సాహశక్తియు - సామర్థ్యంబును-
వంచనజేయుట మొదలగు పాపాభిప్రాయంబులు లేకునికీయు -
కల్యాణ గుణంబులును - శత్రువులకుం దెలియం జేయవగు
ననుట... .. ౧౭

శ్లో|| ఎతేష్వహస్సుగచ్ఛత్సుకిమస్తస్త్వృధివీపతేఃపశ్య
తివ్యసనంకింతు స్వయంవాకర్తుమీహతే || ... ౧౮

ఇట్లుశత్రువృత్తాంతంబు లెరుంగుచు దినంబులుగడుపుచుండె
డు నవసరంబున నీశత్రుండు తనరాజువిషయంబున వ్యసనా
దులగు కాలంబుల నీరీక్షించుచుండునదియు - తనబలంబుల మొ
దలగువాటి యుద్ధనన్నాహంబొనర్చునదియు - మరియు నెట్టి వి
షమప్రయోగంబులు జేయుచుండు నదియు గనపెట్టుచుండంద
గుననుట... .. ౧౮

శ్లో॥ స్వపతౌభ్యదయాకాంక్షీ దేశకాలావు దీక్ష్యవః
యాత్రాకాలక్షయాధీనాతత్రచాయంబిలంబతే
కాలేతుక్షీయమాణేతువిపత్తింభావిసంప్రభోఃతక
యాపండితోవ్యక్తంసిష్టతేత్సహసాతతః॥ ౨౦

తనరాజపక్షంబునకుంశ్రేయంబుదలంచుచు దేశకాలంబులె
గుంగుచుదూరంబుననుండియరుదెంచిన తనరాజునకు సాధనవై
కల్యంబులగుటకు శత్రుండుకాలక్షేపంబుజేయుచుండుటయునట్లు
గుటచేయుండు సంభవించదగు విషతులును నాలోచించుచునట్టి
యనుమానంబులు దెలియునెడ నతిత్వేరితంబుననిజరాజనికటం
బునకుం జేరివృత్తాంత నివేదనం బరీక్షింపంబునం జేయం దగున
నుట... .. ౨౦

శ్లో॥ రిపోశ్చస్త్రపరిభేదస్సహృద్భంధువిభేదనం । దుర్గ
కోశబలజ్ఞానంకృత్యాకృత్యోపసంగ్రహః । రాష్ట్రం
తవ్యంతపాలానామాత్మసాత్కరణంతథా । యుద్ధా
యసారభూజ్ఞానంమాతకైర్వైతికీర్తితం॥ .. ౨౧

శత్రువునకుంగలబంధువులను స్నేహితులను దానభేదాదుల
చేతవైకుంస్వాధీనులనొనర్చుకొనుటయు- ఆయుధాదులవైకల్యం
బులుగలుగంజేయుటయు- కోటలుయిట్టిబలంబుగలవనియు ఖజా
నాయింతగలిగియున్నదనియు- బలప్రమాణంబింతయనియు- నిట్టి
కార్యంబులొనర్చుటచేవిజిగీషునకుంబ్రయోజనంబు గలుగునని
యు యిట్టికృత్యముజేయుటచే సంకటపాటుగలుగుననియు- రాజ్య
సమీపంబుననుండువారిట్టివారనియు మండలబలంబిట్టిదనియు సా
మంతులస్వాధీనంబులొనర్చుకొనుటయుయిట్టి భూమియందుయు
గ్రామముజేయుటకుందగుననియునిది మొదలగు వృత్తాంతంబులనెరుం
గుటదూతకృత్యంబనుట- దీనికి దృష్టాంతరంబుగ శ్రీరామాయణ
యొద్దకాండరెండవసర్గంబుజూడందగు... .. ౨౧

శ్లో॥ దూతేనైవనరేంద్రస్తు కుర్వితారివిమశానం । స్వ
పక్షేపినిజానీయాత్పరదూతసిన్ధిప్తితం॥ .. ౨౨

ఇట్లు దూతకృత్యంబులు విధించి పెనవ రాజకర్తవ్యంబులు
దెలుపుటకు పుక్రమించి రాజగువాడు శత్రురాజన్యత్వంతంబు
లుదూతముఖంబున దెలియొదగుననియు - తననికటంబుననుండె
డుశత్రుపక్షీయులగుదూతలుంగూఢచారు లిట్లున్న వారలనియు
దెలియుచుండ్లవలయుననుట. ౨౩

శ్లో॥ తతఃకంగితజ్ఞఃస్త్రితిమాణ్యప్యేలఘపరాక్రమః |
క్షేశాయాససహేవా దక్షః చరస్సౌస్యత్యతివత్తి
మా | ౨౪

దూతలందు చరులనువారి భేదంబులు దెలియు జేయంబడి
యెడుచరుండనువాడును - యుక్తిప్రత్యుక్తులుబలుకుబుద్ధిశాలియు
అన్యునియాకారచేట్టలుదెలియువాడును - గాజవాక్యంబుల మ
రువనివాడును - స్వతంత్రంబులగు సమయోచితంబులగు పలు
కులు బలుకుధృష్ట నాయకుండును - త్వరితంబున నడువంగల వా
డును - సంకటంబులును ఆయాసంబులును సొర్పువాడును - స
మధుకండునుం నవనవంబులగు బుద్ధివిశేషంబులచే హాజరు జ
వాబుగలవాడును - నమ్మకముగలవాడునుగాదగుననుట. .. ౨౪

శ్లో॥ తవస్విలింగి సోధూతాశ్శిల్పపణ్యోపజీవినః | చ

రాశ్చరేయుఃపరితఃపిబంతోజగతాంమతం || ... ౨౫

శ్లో॥ నిర్గఢేయుర్విశేయుశ్చసర్వత్రాపి హితాన్వహం |

చరాఃప్రకాశంనృపతేశ్చక్షురూరంచరంహితే || ౨౬

సన్యాసివేషంబులధరియించినవారలును - ధూతులగు నా
నావేషధారులును - నానావిధశిల్పకళాకుశలుల వేషధారులును
వత్సకులవేషంబులు ధరియించిన వారలునునగుచు లోకంబుల
గలవృత్తాంతంబుల నెల్లదెలియుచుఅంతటివడ్డము లేక చరియించు
టవలన చరులనువారురాజునకుం ధూరంబు నవతిండు కన్ను
లనందగియుంచురనుట... .. ౨౬

శ్లో॥ సూక్ష్మతత్రప్రకారేణవశ్యేదరివిచేష్టితంస్వపన్న

పిహిజాగరణచారచక్షుమహిపతిః | చారచక్షుర్న

రేంద్రస్యైతన్మతేస్తేనభూయసాం | అనెనాసం

పతమ్యైహాత్మతత్యంధస్మమేపిహి | ... ౨౮

అట్టిపూర్వోక్తలక్షణలక్షితులగు గూఢచరులచే శత్రుమిత్ర పక్షీయంబులగు రహస్య వృత్తాంతంబులెరుంగుటవలన కన్నుల చేనిదితించియైనను చారచక్షుస్కుండగుచు మేల్కనియుండుననుట నట్లుగాక చారప్రయోగకుశలుండుగాని రాజుమోహమునొందినవాడగుచు సమకాలంబుననవిహ్వలుండగుననుట... ౨౮

శ్లో | స్వస్వసంపత్నముదయంసర్వావస్థావిచేష్టితం | చారే

ణద్విషతాంవిద్యాత్తద్దేశప్రాధానానిచ || ౨౯

శత్రువునకుంగలయైశ్వర్యవృద్ధిక్షయంబులును నన్నికాలంబుల నడుచువృత్తాంతంబులును శత్రుదేశజనంబుల యభిప్రాయంబులును చారులవలనందెలియుచుండందగుననుట... ౨౯

శ్లో | ప్రకాశశ్చప్రకాశశ్చచరస్తుద్వివిధస్త్వైతః | అ

ప్రకాశోయముద్విష్టః ప్రకాశోదూతఉచ్యతే... ౩౦

చారులయందు ప్రకాశంబునసంచరించువాడు దూతయనియు ౨౮వశ్లోకము మొదలుపన్యసించబడిన గూఢచారిచరుండనియుం రేండుదెరంగులుగదెలియుదగు - దూతకుపక్షీనియుచరునకుహరకారాకోటగస్తయనియుగూఢనామంబులు .. ౩౦

శ్లో | చరేణప్రచరేద్రాజాసూత్రేణత్విగివాధ్యరేదూ

తెసంధానమాయత్తంచరేచర్యాప్రతిష్ఠితా... ౩౧

వేదసూత్రంబులననుష్ఠించురుత్విక్తులచందంబునచరులయందన్ని గూఢకార్యంబులనగా రాజ్యలాభంబును రాజ్యపాలనంబును ప్రతిష్ఠించబడియుండుటయెగాక దూతయందుగలకృత్యముసంగియొనర్చుటయువరునియంధువృత్తాంతంబులు దెలియంజేయుటయునియతంబులనుట... ౩౧

శ్లో | సంస్థా నవత్వసంస్థాశ్చ కార్యో కార్య సమృద్ధ
యే | తిష్ఠేయః పరసంజారాః పరచర్యావవాహి

నః... .. ౩౨

ఈవరులయందు నిలకడగలవారు సంస్థాన సంజ్ఞకులనియు
నిలుకడలేనివారు అసంస్థానసంజ్ఞకులనియురెండుదేరంగులగుచు
రాజకార్యసాధనముకొరకుశ్రుస్థానంబులంజరిమించందగు న
నునందుసంస్థానస్వరూపము - కొటిల్యమతంబున. ... ..

శ్లో॥ దుర్జేషువశిజస్సంస్థాదుర్ధాంతేసిద్ధతాపసాః । కిధ

కోధాస్థితారాష్ట్రే వనేషువనవాసినః । ఎవంయ

తేనసంస్థాశ్చ కార్యాకార్యసుసిద్ధయే॥... ..

కోటలలోన వతఃక వేషధారులును - కోటల్బజయల స
న్యాసవేషధారులును - పట్నంబుల పురాణిక వేషధారులును -
అడవులవానప్రస్తబోయల వేషంబులవధరించివారలును - నగుచ
రులయత్నముచేనిలుపందగుననుట- మరియు నన్నిభాషలుదెలిసిన
వారలును- ప్రజ్ఞావంతులును- లంచంబులకులోబడని పరిశుద్ధ చే
ష్టుగలవారలును - దేహపటుత్వముగలవారలును సర్వవార్తప్ర
తిష్టాకార్య స్థానంబులనుండుచు పట్టణంబుల బంగారపు సొమ్ము
లుజేయించువ్యాజముచేత యధికధనంబుల క్రయించుచునన్యా
సులకు గ్రమంబునంగల వస్త్రభోజనంబులొసంగుచు - మరియు
నాయాలపనులకుం డగిన వేతనంబుల నొసంగుచు రాజకార్య
సిద్ధికొరకు సంబళంబుల గ్రహించునమయంబుల రాజసమీపం
బున కరుదెంచి తమతమ వతఃనలు దెలియజేయుచునందరిం
పందగుదుగనుట... .. ౩౨

శ్లో॥ వణిక్కృషీవలోలింగీ భిక్షురధ్యావకస్తథా! సం

స్థాప్యశ్చరసంసిద్ధైరత్రదాయాశ్శుభాశయాః॥ ౩౩

చిరకాలసంబళంబులు పుష్కలంబుగ నొసంగివతఃక వేష
ముచేతయు - చున్నిపయిరుజేయు శేన్యగాండ్ల వేషముచేతయు-
నానావిధవేషములు ధరించియు - సన్యాసివేషముచేతయు - ఉ
పాధ్యాయవేషముచేతయు - సుండునటులబుద్ధి కుశలులగునను
రక్తులనంపి యుండందగుననుట... .. ౩౩

శ్లో॥ స్వపతేపరఫతేవాయావాకశ్చిద్విలక్షితాః ।

సర్వస్త్రిగుప్తసంచారాస్తిష్టేయశ్చిత్తవేదినః॥ ౩౪

తన పక్షియులగువారి యంతర్వత్సానంబు లేరుంగుటకును
శత్రుపక్షియుల వృత్తాంతంబు లేరుంగుటకును మనంబు నెరుంగు
కుశలబుద్ధులగుండు చరులంజేళియంతట త్రిష్టుచుండదగుననుట
యంతవ్యంతంబును స్థిరంబుగనుండెడువారివిషయము..... ౩౪

శ్లో॥ తీక్ష్ణః ప్రవ్రజితశ్చైవచత్రీసరథపవచ | పతేజ్ఞే

యాస్తు సంచారాస్సర్వేనాన్యోన్యవేదినః ౩౫

కూర్కర్కముగలిగి సమయంబున శస్త్రాదులచేతహరింపం
దగువారలను - నిస్సంగులగు సన్యాసవేషధారులును - గొడుగు
లుచేతంగలవారలును - యుధోచితయానంబులు గలవారలును -
నగుచు నొండొరులకురి దెలియకుండ దిరుగుచుండ వలయున
నుట... .. ౩౫

శ్లో॥ స్వపత్యైవరపత్యైచ యోనవేదచిక్ష్వీతం | జాగ్ర

ద్రిపుషుసుప్తోసౌన భూయఃప్రతిబుధ్యతే... ౩౬

తనపక్షంబులగు నమాత్యభృత్యాదులయొక్కయు శత్రుసా
మంతుల యొక్కయు వృత్తాంతంబు లేరుంగక మూఢుండగుచు ని
దురించి నట్లుండెనేని శత్రువులు జాగ రూకులై యుండుట వలన
మరల టేమంటంద నేరండనుట... .. ౩౬

శ్లో॥ కారణాకారణాత్క్రుద్ధాబుధ్యేతస్వపరిగ్రహా |

పాపాన కారణక్రుద్ధా తూష్ణీందండేన దండ

యేత్... .. ౩౭

తనభృత్యులయందెదియేనియునొక కారణంబున రాజుచేనా
సగల్పించియాకార్యానంతరంబున నదియొసంగకపోవుట మొద
లగు హేతువులచే కుపితుభిను - కారణములేకయు కుపితులగువా
రలనుండెలిశి కారణక్రుద్ధుల దానమానాది వత్కారంబులచేత
యు నకారణక్రుద్ధుల ఉపాంశువధంబులచేతయు కారాగారప్ర
వేశాదిబాధలచేతయు దండింపందగు... ..

శ్లో॥ ఉద్యంతేవైత్రయఃపత్యౌ మిత్రోదాసీన శత్రవః ||

అనగాసన్యాసియైనవానికిని స్నేహితుండును మధ్యస్థుండును
శత్రువునంగలిగియుంచురనుపూర్వోక్తినూహించుగెడరాజునక
ట్లుగలుగుటయాశ్చర్యముగా నేరదుగావుననట్టిత్రూకులదండింపం
దగుననుట... .. ౩౭

శ్లో॥ యేతుకారణక్రుద్ధాస్తాన్వ షశీకృత్యపంపశేత్ |

మయెద్దానమానాభ్యాంభిద్రమేతదరెర్దుఖం... ౩౮

పూర్వోక్తంబులగుకారణములచే కుపితులగువారు తనచే
దానమానాది సత్కారంబులమన్నించంబడనియడ గారలయా
శ్రయముచే శత్రులు ప్రవేశించుటకెడగలుగుంగావున నట్టివారి
మన్నించి తనయెడ నునుపందగుననుట... .. ౩౮

శ్లో॥ కంటకాకముఖభంగేన రాజ్యస్యప్రళమంనయేత్ |

ఇత్యుక్తస్సామదానాభ్యాం భిద్రంచ పరిపూర

యేత్... .. ౩౯

ముండ్లకొనలుత్రుంచిననది యుపద్రవంబొనర్పం జాలనియ
ట్లుచుష్టులగు రాజద్రోహుల నవమానవధ బంధాదులవలన రా
జ్యకంటకంబులను భిద్రంబులనుంబూడ్పందగుననుట... .. ౩౯

శ్లో॥ అణునాపిహిభిద్రేణప్రవిశ్యబలవ త్తరం | ఆపైవపి

పదంభోధౌమజ్జయేద్దానపాత్రవత్... .. ౪౦

కొంచమగు గంధ్రంబునంబ్రవేశించినజలంబులుక్రమంబున
నొడకొనముద్రంబునముంచునట్లు కొంచము సందుగలిగినంతశ
త్రువులందుబ్రవేశించి బలవంతుని నైనను ఆపత్సముద్రంబునము
నుగంజేయుదురనుట... .. ౪౦

శ్లో॥ బడమూకాంధ బధిరకుబ్జ కైరాతవామనాః | భిక్ష

కృశ్చారణాదాసోమాలాకారాః కథావిదః | అం

తఃపురగతాంవార్తాంనిహారేయరలక్ష్మితాః || ౪౧

మందులగువారును- మూగవారును- చెవుటివాండ్రును- గు
డ్డివాండ్రును- మరుగుజ్జులును- కిరాతులనువీపుల గూనుగలవాం
డ్లును- అవయవవక్రంబులుగలవారలును - విచ్ఛమై తుడు అడస

న్యాసీవేషంబులు ధరియించినవారలును - దిగంబరసన్యాసులు
ను - దాసీజన్మంబులును - పువ్వులుదెచ్చువారును - కమసలవారును
నగునంతః పురపరిచారక జనంబులు శత్రుజనంబులకుం స్వాధీ
నులగుచు నంతపుర వృత్తాంతంబులు వెలిజేయుచుండ్రుగావున
నట్టివారు గనిపెట్టియుండవలయుననుట... .. ౪౧౫

శ్లో॥ ఛత్రవ్యంజనభృంగారు యానవా హనధారిణి|

మహామాత్రా బహిర్వాక్తాం విచురన్యేబహిశ్చ

ధాః॥ ౪౧౫

గొడుగులుబట్టువారును - సురుటీలువినరువారును - జలపా
త్రంబులుధరియించినవారును - పల్లకులు అందలంబులు మొదల
గుసవారీలమోయువారును - గుర్రంబుల బట్టువారును - యేను
గులందోలు మాహుత్తులును - మరియుగలపరిచారకులును రాజ
సమీపవృత్తాంతంబులనెరింగి వెలిబుత్తురనుట... .. ౪౧౫

శ్లో॥ సూదవ్యంజన క్షిరారకల్పకాస్నాపకాస్తథా | ప్ర

సాధకాబోధకాశ్చ గాత్రనంవాహకాఽపి | ఫలపు

ష్పప్రదాతారోజలతాంబూలదాయకాః క్షిరవ్యా

రసదాహ్యోతేయోచాన్యైభ్యాశ్చవర్తినః॥... .. ౪౧౫

వంటలవాండ్లును - చందనాదులలందు వారలు స్నానంబు
లొనరింపజేయువారును - దేహముగడుగువారును - మెల్కలు
పువారును - దేహముపాదంబులు నొత్తువారును - పండ్లుపువ్వులు
జలంబులు తాంబూలంబులు మొదలగు భోగ్యపదార్థంబులూ
సంగువారును మరియును సమీపంబునంగలవారును విషాదిప్ర
యోగంబులూనర్చుటకుం గనిపెట్టియుండ్రుగాన వారిం గనిపె
ట్టియుండందగుననుట... .. ౪౧౫

శ్లో॥ సంక్షాభిర్ముద్రితై ర్లెఘ్నై రాకారైరింగితైరిపి సం

చారయోయురవ్యగ్రాశ్చ రాశ్చ ర్యాంపరస్పరం॥ ౪౧౫

జాడలచేతయు - మొహాలు చేసినరహస్యప్రతికేలచేతయు
దేహవిన్యాసాభినయములచేతయు - తాత్పర్యంబులు వెలిపుచ్చు

చు హారకారాలాండొరులకుందెలుపుచుంజెరియింతునుగాననట్టి
విగనందగుననుట... .. ౪౨౪

శ్లో॥ సమాపిబంతో జగతాం మతానిజలానిభూమేరివ

సూర్యపాదాః | అనేకశిల్పాధ్యయన ప్రవీణాశ్చ

రాశ్చ రెయుర్బహులింగరూపాః॥ .. ౪౨౪

సూర్యకీరణంబులు భూమింగల జలంబులుంబీల్చునట్లు నా
నావిధ విద్యాభ్యాస కుశలులును వేదాధ్యయన పరులును నా
నావేషధారులునునగుచు జగచ్ఛృత్తాంతంబులం దెలియుచుండు
రనుట ౪౨౪

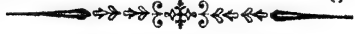
శ్లో॥ యోనప్రకారేణ పరాను పెయాశ్చరావర్జితస్త్వ

సమృద్ధిహేతోః | తమాత్మసిస్త్వచ్చమతిస్తుతజ్ఞైర్ని

యుజ్యమానంచపరేణవింద్యాత్... ౪౨౪

యిహపర అంతర్బాహ్య వృత్తాంతంబుల నెరింగితనకుం జ
యంబుగలుగునట్లును. అపదసంభవించనియట్లును శత్రులవృత్తాం
తంబులు దెలియుటకు గూఢచరులం బ్రయోగించుటయు నట్టిచ
రులవలన నిజవృత్తాంతంబులు వెలిగాకుండ రక్షించుటయు నవ
శ్యకతావ్యంబులుగాన నట్లుజాగరూకుండగుచుం గార్యంబులని
ర్వహించుచుండందగుననుట... .. ౪౨౪

ఇట్లుదూతప్రయోగము పదమూడవ సర్గము.

చతుర్దశ సర్గ ప్రారంభః.

శ్లో॥ అన్వహంచ రచగ్యాభిః విఫలదూతచేష్టితే | యా

నాఖ్యంగుణమాతిష్ఠేర్నూన్మబుద్ధిపురస్సరః॥ ...౧

పూర్వసర్గోక్త క్రమంబున నగుదూతప్రయోగముచే కార్య
ము సఫలతనొందక విఘటించినయడ సూక్ష్మబుద్ధిచే నాలోచిం
చియాన సామగ్ధ్యముల సంవిధానంబొనర్చిదండయాత్రవెడల
దగుననుట... .. ౧

శ్లో॥ సూక్ష్మైశ్చ ప్రయత్నాభ్యాం దృఢాబుద్ధిరధిష్ఠితా
తా॥ ప్రసూతేహిఫలంశ్రీమదరణీవహుతాశనం॥౨

రెండుకొయ్యలు క్రమవిధంబుననొండొకటి నొరయంజేయు
నెడ నుత్పన్నంబగు నగ్నికరణీసూక్ష్మంబగుబుద్ధిబలముచేతయు
తత్పరముచేతయు సుష్టుప్రయత్నంబగుచుప్రబలంబగుచు నైశ్వర్యం
బొసంగుననుట... .. ౨

శ్లో॥ ధాతోశ్చామీకరమివసర్పిర్నిమగ్ధ్యవైదధి | బుద్ధి
త్రయతోపగతాద్వ్యవసాయాఢ్యవంఫలం॥ ౩

ఒరగల్లుననంటు బంగారముకరణిని - పెరుగుచిలికి వెన్నదీ
యునట్లును - బుద్ధిప్రయత్నముచే నగువ్యవసాయముచే ఫలంబు
నిప్పన్నంబగుననుట... .. ౩

శ్లో॥ ధీమానుత్సాహసంపన్నఃప్రభుశక్త్యాసమన్వితః॥ప్రి
యస్యాస్యత్పరమంపాత్రం లపామివమహార్నవః॥౪

ప్రభుత్వమంత్ర ఉత్సాహయుక్తుండగురాజు సముద్రంబునం
జేరు జలంబులభంగి నకలై శ్వర్యంబులకుంపాత్రుండగుననుట.౪

శ్లో॥ ఉత్థానాధ్యవసాయాభ్యాం విస్తారముపనీయతే |
నలీనీవాంబుసంగత్యాబుధ్యాగ్నిఃపరిపాల్యతే॥ ౫

జాగ్రతయు - ప్రయత్నంబునునగు వానిచే నీటిలోనం వృ
ద్ధినించు తామరలభంగిని పొట్టుమొదలగువాటిచే వృద్ధిబొం
చునగ్ని కరిణిని విశ్వర్యముప్రబలుచుండుననుట... .. ౫

శ్లో॥ లక్ష్మీరుత్సాహసంపన్నాబుద్ధిశ్శుద్ధాప్రసర్పితా |
నాపైతికార్యస్తావేవ విస్తారంచోపగచ్ఛతే॥ .. ౬

ఉత్సాహముతోడగూడిన లక్ష్మీయు పరిశుద్ధబంగుబుద్ధియు
ప్రయోగింపంబడినవగుచు రాజ్యాదులవృద్ధిజేయుచుండుననుట.౬

శ్లో॥ వీతవ్యసనేమత్రాంతం మహేమాత్సాహంమహా
మతిం॥ప్రవిశంతినదాలక్ష్మ్యః సరిత్పతిమివాపగాః॥౭

వ్యసనంబుల నొందనివాడును - నెల్లప్పుడుశ్రమజేశియు న

లనటనొందనివాడును - ఉత్సాహవంతుండును - మహామేధావి
యనగు నతని సముద్రంబునంజొచ్చు నమలకరణిని సర్వకాలం
బులందును సంపదలు జేరుచుండుననుట... .. ౭

శ్లో॥ సత్వబుధ్యుపపన్నోపివ్యసనాసక్తమానసః । శ్రీ

భిష్టుండభవస్త్రిభిరలసఃపరిభూయతే... ౮

బలంబునుం బుద్ధియుంగలిగి - వ్యసనంబుల యందాసక్తుండ
య్యెనేని నపుంసకు నవమానంబొనర్చువని తెలతెరంగున సం
పదలవ మానంబొనర్చుననుట... .. ౮

శ్లో॥ ఉత్థానైరాధయైత్సత్వమిందనైవపావకం । శ్రీ

యంహిసతతోత్థాయీదుబలాపిసమశ్చుతే ౯

కట్టెలచేతవృద్ధివొందించునిప్పు కరణిసతతయత్నముచే బలం
బును వృద్ధి జేయుచుండ - దుబలాండయ్యునుసతతప్రయత్నము
వలన నైశ్వర్యంబందుననుట... .. ౯

శ్లో॥ భోక్తుంపురుషకారేణదుష్టాన్ప్రియమివశ్రియం ।

వ్యవసాయంసదేవేచ్ఛన్నహిక్లీబవదాచరేత్ ॥౧౦

పురుషప్రయత్నముచేత దుష్టురాలగునంగనంస్వాధీనముజే
సికొనునట్లు యత్నించందగుంగాని నపుంసకవృత్తినంగీకరించం
దగదనుట... .. ౧౦

శ్లో॥ కచెశ్రియంసదోత్సాహీనైఃప్రీతింహింసాప్రీతిముపాశ్రి

తః । కచగ్రహేనకుర్వీతదుర్వీచీతామివస్త్రియం ॥౧౧

ఉత్సాహవంతుండగు పురుషుండు సింహపువృత్తిననుసరిం
చి పరాక్రమాతిశయముచే దుష్టురాలగు నాయికంగొప్ప బట్టి
వంచునట్లు జయశ్రీనాక్రమించందగుననుట - యిట్లుజేయుటమ
హా పరాక్రమశాలియగు వాడును నొకానొకకాలంబునం జే
యందగుంగాన సర్వత్రప్రయోగించుట కుందగదనియు నన్నికా
లంబుల మంత్రపూర్వికానుష్ఠానంబు యుక్తంబనియుం దెలియ
వలయు... .. ౧౧

శ్లో॥ కిరీటైస్సశిరస్త్రాత్రైఃఖడ్గైర్ముఖాన్నికానిపాతిత్రైః
నాశ్చత్వా విద్విషాం పాదంపురుషో భద్రమశ్ను
త్రై॥ ౧౨

కీరీటంబులుగలదియు శిరస్త్వానాదులగు పరికరములుగలది
యు నగుశత్రుశిరంబులం బడవ్రోయకయు పాదాక్రాంతిలం
జేయకయు సరుండగ్నికై శర్యంబు నొందజాలండనుట... ౧౨

శ్లో॥ ప్రయతైః సైత్రేభ్యమాణేనమహతా చిత్తహస్తి
నా । రూఢవైరద్రు మోత్పాటమకృత్వేహసత
స్సుఖిం॥ ౧౩

నానావిధంబులగు ప్రళయములచేను తాహమునొందినవ
నంబను గజముచేతమ్రువై రంబులను వ్రేల్చుబారిన వృక్షంబులం
బెకలించక నీలోకంబున సుఖంబెట్లుగలుగుననుట... ౧౩

శో॥ హేలాకృష్ణస్ఫురద్దీప్తఖడ్గాంశుపరిపంజరైః । శ్రీ
మత్కృక రాకౌరై రాశ్రయం తేభుజైశ్చయః॥౧౮

అతిలాఘవముచే నీడ్వంబడుకత్తి మిణుగులఁచే శోభాయుక్తకరిక రాకారంబగుభుజంబును లక్ష్మీయాశ్రయించుంగాని నితరులభుజంబాశ్రయింపందనుట...

శ్రీ॥ చదాత్యుచ్చైః పదన్యాసానామరుఘురీశ్వరః॥ ౨

న్యధానిపతంతీహభయాన్నిచైఃప్రవతనాత్॥౧౫

పొడవగుకొండపైకెక్కువాడుపైపైనిగుడింపందగుపాదవి
న్యాసంబులుజేయుచునడచేనేనిజేరుననియు - నట్లులేకభయము
చేపందయగువాడుక్రిందియడుగులిడుటవలనక్రిందంబడుననియు
నుండుంగావునయుత్సాహియగువాడు సంపదల ననుభవింపు
ననుట...

శ్లో॥ ప్రమాణాభ్యధికస్యాపిమహాత్మత్వమధిష్ఠితః॥౫౮

భీభీకతిజన్మనంభోగంభోగీవదశఁయెత్ । యథాబ

లంచకుర్చీ తరిపేదండని పాతనం.. .. ౧౬౪

తనకన్న నధికుండుగువానినైనను పూర్వోక్తంబగు మత్సా
హియగువాడుక్రిందుసరచుననుట - అట్లయ్యెను నితరులబలాబ

లంబులుదెలిశిభయమువిడిచి సర్వస్వభావంబనుసరించి బెరుగు
గనంబరచుచు తనబలంబున కనుగుణంబగు దండప్రయోగంబు
జేయందగుననుట... .. ౧౬౫

శ్లో॥ ప్రకృతివ్యసనంయస్తాత్తత్ప్రశామ్యసముత్పతేత్ ।

అనయాపనయాభ్యాంచజాయతేదైవతోపివృ॥౧౬౫

దైవప్రాప్తికూల్యముచేతయునీతిమాగ్నంబను సరింపమి చే
తయు - దుర్మార్గప్రవృత్తినముచేతయురాజ్యముమొదలగుస్తవ
ప్రకృతులకును వ్యసనంబులుత్పన్నంబులగుంగావున నెట్టి విష
యంబునకెట్టివ్యసనంబుత్పన్నంబయ్యెనట్టి దానిందెలిశి దానికిం
బ్రతిక్రియ యొనర్చి యనంతరంబున దండయాత్ర వేడలం దగు
ననుట. ౧౬౫

శ్లో॥ యస్తాద్ధివ్యక్తిపెత్త్రేయాత్తస్తాద్వ్యసనము

చ్యతేవ్యసన్యధోధోవ్రజతితస్తాత్తత్ప్రవజాయేత్॥౧౬౫

వ్యసనంబనుశబ్దంబునకు శ్రేయస్కరంబగు కార్యంబులనుం
డిదూరంబున మనుజునిదొలంగించుగాన వ్యసనంబనిర్మాణీయ
య్యుండుగాన... ..

హిస్ఫుటంకస్యతిదూరంక్షిపతిశ్రేయఃపరమాభ్యు

దయంయస్తాద్వ్యసనముచ్యతే॥... ..

అని పదవిభాగము.

గానవ్యసనియగు పురుషుండధోగతి నందుచుండుంగావున
నట్టివ్యసనంబులవిషువందగుననుట... .. ౧౬౫

శ్లో॥ పలుతాశసౌజలంవ్యాధిర్దుర్భిక్షోమారకస్త

థా । ఇతిపంచవిధం దైవం మానవ్యం ద్వివిధం

మతం॥ ౧౬౫

నిష్పబడికాలుటయు - నీటిచేమునుగుటయు - రోగములచే
బాధంజెందుటయు - కరువుచేనలజడినొందుటయు - మారిమొదల
గువాటిచేజచ్చుటయుననునది యగుదైవకృతంబులగు వ్యసనంబు
లైదువిధంబులునునదియేడవశ్లోకంబుననుదహరింపబడిన అనయ-

అపవయకృతంబులగు రెండుదెరంగులగు మనుష్యకృతవ్యసనంబు
లుగలిగియుండు... .. ౧౯౫

శ్లో॥ దైవంపురుషకారేణశాంత్యాచప్రశమనయేత్ ।

ఉత్థాపితేనసీత్యాచమానుషంకార్యతత్వవిత్॥౨౦౪

పూర్వోక్తలక్షణలక్షితంబులగు దైవకృతంబులకు జలసేచ
నాదులనగా - నిష్పబడికాలుటకు నీళ్లుజల్లుటచేశమింపంజేయుట
యు. నీటిమునుకకు నీనుదీశిపోవుటకుందగు నుపాయంబులూనర్చు
టయు - రోగంబులకౌషధంబులూనర్చుటయు - కరువునకు! వరుణ
జపాదులగు క్రియలచే వానలుగలుగంజేయుటయు - మారిమొ
దలగువాటికి యాధర్వణోక్తక్రమంబునశాంతికాదులూనర్చుట
యుననుమానుష ప్రతిక్రియలూనర్చుటయునను దైవవ్యసనప్రతి
కారంబును - అనయరూపంబగుదాని నీతిశాస్త్రానుష్ఠానముచేత
యు. అపన్యాయంబునకును నీత్యనుష్ఠానముచేతయుప్రతిక్రియలూ
నర్చి యటుపేదప కార్యస్వరూపానుగుణంబుగ యాత్రజేయం
దగుననుట... .. ౨౦౪

శ్లో॥ స్వామ్యాదిమిత్రపర్యంశంప్రాకృతం మండలంచ
యత్ । తస్యక్రప్రవత్యోమివ్యసనంచ యథాక్ర
మం॥... .. ౨౦౪

రాజుమొదలు మిత్రనిపర్యంతంబగు రాజ్య సప్తాంగంబులకు
నుగలకార్యవిభాగంబులును దానికింగలవ్యసనస్వరూపంబులును
దానికింగలప్రతిక్రియలునుక్రమంబుననొడవంబడుననుట. ౨౦౪

అందు రాజవ్యసనంబులును పరిహారంబులునుకృత్యం
బులును విస్తరంబులగుటంజేసియనంతరంబు బ్రత్యేకిం
బుగ దెలుపబడి యెడుగాననదిదక్కమిగులంగలయ
మాత్యాదిప్రకృతిమండలంబునకుంగల కార్య వ్యసనా
దులయథాక్రమంబుగదెలుపబడియెడు... ..

అందు అమాత్య విషయము.

శ్లో॥ మంత్రోమంత్రఫలావాప్తిః కార్యానుష్ఠానమహ-
తః | ఆయవ్యయేదండనీతిరమిత్రప్రతిషేధనం | వ్య-
సనస్యప్రతీకారోమంత్రికైర్మితీతితతః... ..౨౩

పంచాంగలక్షణ లక్షితంబగు మంత్రసర్వోక్తవిధానంబయి
యుండెడు నాలోచనంబొనర్చుటయు - మంత్రనిశ్చితంబులగు వ్య-
వహారంబులచే నదినఫలంబందంజేయుటయు - రాజ్యపాలన పో-
షణవృద్ధాదులగుక్రియల నాయూయికాల దేశంబులెరింగియా-
లస్యంబందక కార్యంబులంప్రయోగించుటయు - ఆదాయము గ-
లుగ జేయుమార్గంబులచింతించుటయు రాబట్టుటయు - విషయంబు-
లం దెలిశివ్యయంబొనర్చుటయు - దండనీతిశాస్త్రంబునంగల క్ర-
హంబునవధపరిక్షేపధనగ్రహణాదులగుకృత్యంబులనుష్ఠించుటయు
శత్రులగువారిని షేధించుటయువత్సమాణంబులగు వ్యసనంబు-
లకుప్రతిక్రియ లొనర్చుటయుమంత్రీకృత్యంబులనుట... ..౨౩
మంత్రీవ్యసనంబులు.

శ్లో॥ అమాత్యేవ్యసనోమోపేతేశక్తియైర్వేపిభూపతిః | ఆశ-
క్త ఏవోత్పతితుం చిన్న పక్షాభివాంఛజః | ౨౪

మంత్రీధూతులగుశత్రువులచే పట్టుబడిననులంచంబులాది
యగుక్రియావిశేషంబులచే శత్రుపక్షీయంజైననునగు నెడరాజు
సమధుండుండుయును రెక్కలు లేనిపక్షి భంగియుద్ధతుండగుట క-
శక్తుండగుననుట... .. ౨౪

రాష్ట్రకర్తము.

శ్లో॥ హిరణ్యధాన్యవస్త్రాణివాహనానితద్దైవచ | తథా
న్యైద్రవ్యనిచయాఃప్రజాతస్సంభవంతిహి | వార్తా
ప్రసాదయన్నిత్యంవార్తావైలోకసంత్రయః | ప్రజా-
యాంవ్యసనస్థాయాంనకించదపిసిధ్యతి... ..౨౬

ధనంబును ధాన్యంబులును - వస్త్రంబులును - గజతురగరథా-
దులును కాన్యలోహతామ్రాదులగు నానావిధవస్తువులునుజనం

బులవలననుత్పన్నబులగునదియు నట్టిజనంబులుపూర్వము
 బలక్షీతంబగు వార్తయనగా కౌలుకరాలననుసరించియుండు
 దురగుటనట్టివారలభేదాదులగు వ్యసనంబులంబొందకుండగాపొ
 డందగుననుట... ..

దుర్గప్రయోజనము.

శ్లో॥ ప్రజానామాపదిస్థానాంరక్షణంకోశదండయోఃపా
 రాశ్చైవోపకుర్వంతిసంశ్రయామహదుణ్ణిగూ
 ళ్మీయుద్ధంజనత్రాణమిత్రామిత్రపరిగ్రహఃసా
 మంతాటవికాషాధాసంరోధోదుర్గఉచ్యతే । స్వప
 త్యైఃశరపత్యైశ్చదుర్గస్థఃపూజ్యతేనృపః । ఎతద్ధి
 దుర్గావ్యసనాత్సర్వమేవవినశ్యతి... ..౨౯

చాతుర్వర్ణవిశిష్టులగు రాష్ట్రపురజనంబుల కాపదగలుగు నె
 డరక్షించుటయు - బొక్కసముగా పాడుటయు - దండవిషయంబ
 గు నాయుధాదుల రక్షించుటయు - పౌరజానపదులగు వారింబొ
 క్కసద్రవ్యాదులచేనాపత్కాలంబునంగా పాడుటయు - దుర్గం
 బునం దాశ్రయించియుండువారల సంకటపాటునుందకుండంగా
 పాడుటయు - యుద్ధముజేయుకుండు నెడనుకొరీతగా పాడుటయు
 జనంబుల రక్షించుటయు - ఆపదనొందిన మిత్రులనుశరణుజేం
 దిన శత్రువులనుం గాపాడుటయు - సామంతరాజులచేనగుబా
 ధయు - ఆటవికులగు దొంగలుమొదలగు వారిచేనగు బాధయు
 నివారించుటయును - నిదియుంగాక దుర్గాస్థుండగు రాజుతనవా
 రిచేతయు . శత్రుపక్షియులచేతయు - పొగడ్తకెక్కుటయు ననుగు
 ణంబులు కోటలను దుర్గాంబులను నాశ్రయించియుండుంగావు
 న నట్టిదానికిసంకటంబు లేనియట్లుగా పాడందగుననుట... ..౨౯

బొక్కస ప్రయోజనము.

శ్లో॥ భృత్యానాంభరణంధానం భూషణంవాహనక్ర
 యః । ధైర్యంపురోపజాపశ్చదుర్గసంస్కారపవచ
 సేతుబంధోఽణిక్కమప్రజామిత్రపరిగ్రహః । క్షీ

ణఃప్రజాశ్చమిత్రాణికోశేనైవచ గృహ్యతే । ధర్మ
కామాధానీద్ధిశ్చకోశాదేతత్ప్రవర్తతే । ఏతత్ప్ర
ర్వంజహతీహకోశవ్యసనవాన్మృషః... .. ౩౨.

భృత్యులరక్షించుటయు - సంబంధములూసంగుటయు - భూషణంబులంజేయించుటయు గుర్తములు యేనుగలు రథములుకందోళికంబులు మొదలగువాహనంబులంగొనుటయు - నిలుకడగలుగుటయు - శత్రుబలాదులదానాదికృత్యంబులచే స్వాధీనంబొనర్చుటయు - కోటలమరమ్మతులును - వంతెనలుగట్టుటయు - వర్తకంబులొనర్చుటయు - ప్రజలనున్నహితులనుంగూర్చుటయు - బలాదులచేక్షీణుండయ్యును ప్రజలుసైన్యము మిత్రులుమొదలగువారిమరలంజేర్చుటయు - ధర్మపద్ధియు - కోరికెలంబూరించుటయు - నానావిధప్రయోజనంబుల నెరవేర్చుటయు - బొక్కసంబువలనంగలుగు ప్రయోజనంబులుగావున నదిక్షీణంబగు నెడ నెద్దియు నెరవేరకుండుటంజేసి దానినతిప్రయత్నమువలన వృద్ధిపొందింపందగుననుట... .. ౩౨

బలప్రయోజనము.

శ్లో॥ మిత్రామిత్రహిరణ్యానాంభూమీనాం చప్రసాద
నం । దూరకార్యాశుకారిత్వంలబ్ధస్య పరిపాలనం ।
పరచక్రవిభూతశ్చ స్వదండస్య పరిగ్రహః । దండా
దేతత్ప్రభవతి యాతితద్వ్యసనేక్షయం । అర
యోపిహిమిత్రత్వంయాతిదండవతోద్భవం । దండ
ప్రాయోహిన్యపతిభూతాన్త్యాక్రమ్యమేదిన్ ॥ ౩౫

బంధువులన్నహితులంగూర్చుటయువారలకుపకారంబు లొనర్చుటయు - శత్రుజనంబులనిగ్రహించుటయు - ధనంబులం గాపాడుటయు - భూములరాజ్యంబులసాధించుటయు - శత్రు చతురంగంబులంబగల్పుటయు తనబలంబులగాచిక్కొనుటయు శత్రువులునుభయముచేమిత్రులగ్గునట్లొనర్చుటయు - దండధారుండగు రాజుబలాత్కారంబున రాజ్యంబుల నాక్రమించియనుభవించుంగావు

ననుఅట్టిబలంబులువ్యసనంబులచేకృశించెనేనియన్ని కార్యంబు
లునశించుం గావునదండంబునతివ్రయత్నంబునం గాపాడందగు
ననుట... .. ౩౫

మిత్రజనప్రయోజనము.

శ్లో || సంస్థంభయత్య మిత్రాణిచలనాదచలయథా ।
తత్తత్కరోతిసుబహుమిత్రంస్నేహానిబంధనం ।
తస్మిన్వ్యసనమాపన్నే మిత్రకర్తనవిద్యతే । ఉప
కారాద్యతేప్యాశు మిత్రశ్రేయసితిష్ఠతి । మిత్ర
వాకసాధయత్యథాన్దుస్సాధ్యాన్సృధనాన్యపి ॥ ౩౬

మిత్రుండగువాడుశత్రునిస్నేహమువలన నిలుపుటయు. ఆ
యాయివిషయంబుల స్నేహపాశబద్ధుండగుచునతిశయంబుగ ఫ
లము నొందంజేయుటయు. తనచేనుపకారం బొనర్పంబడకయు.
స్నేహితుండగువాడు తనయభ్యుదయంబు గోరుచుండుటయు.
దుష్కరంబులగు ప్రయోజనంబులును ప్రభూతధనంబులునుసహ
యమువలన సాధించుటయు - నట్టిమిత్రునకు వ్యసనముసంభవిం
చునెడనివియన్నియు హీనంబులగుంగావున. మిత్రునిసాహాద్య
ము వృద్ధిజేయుటయు యత్యావశ్యకంబనుట... .. ౩౬

ఇట్లు అమాత్యాదిమిత్రాంతంబగు వట్టకృతులప్రయో
జనంబులువివరించియింక ప్రధానుండగు రాజప్రయో
జనంబుదెలుపంబడియెడు... ..

రాజువలననగు ప్రయోజనము.

శ్లో || అగ్నిక్షణంబవిద్యానాం సద్వర్ణాశ్రమరక్షణం ।
గ్రహణంయుద్ధశాస్త్రాణాంయుద్ధమార్గోపశిక్షణం ।
వ్యాయామశాస్త్రవిజ్ఞానం కర్తృణాం లక్షణాని
గజాశ్వరథపుష్పేషు యథావత్సం ప్రవ
తేనం । నియుద్ధకాశలంమాయా పరచిత్తప్రవేశ

నం॥ ధూత^{౧౨}తా^{౧౩}శాపయుక్తే^{౧౪}మసత్సు^{౧౫}సద్వృత్తదశ^{౧౬}
 నం॥ మంత్రో^{౧౭}ద్యోగో^{౧౮}నుమంత్రత్వ^{౧౯}ంతద్వతో^{౨౦}రత్వ^{౨౧}మే
 వచ^{౨౨} ఉపీ^{౨౩}తూ^{౨౪}సా^{౨౫}మదా^{౨౬}నే^{౨౭}చ^{౨౮}భే^{౨౯}దో^{౩౦}దం^{౩౧}డప్ర^{౩౨}సా^{౩౩}ధన^{౩౪}
 సమ్యక్^{౩౫}ప్రచార^{౩౬}విజ్ఞానం^{౩౭}దుష్టా^{౩౮}నాంచా^{౩౯}వరో^{౪౦}పణం^{౪౧}ప్రశా
 స్త్ర^{౪౨}సైన్య^{౪౩}ప్రా^{౪౪}సా^{౪౫}దగ^{౪౬}తా^{౪౭}తపరీ^{౪౮}తుణం^{౪౯}ప్రకృ^{౫౦}తి వ్యస
 నా^{౫౧}పాయః^{౫౨}క్రద్ధ^{౫౩}ప్రశ^{౫౪}మనా^{౫౫}నిచ । కా^{౫౬}రూ^{౫౭}ణాం^{౫౮}రథ^{౫౯}కా
 రా^{౬౦}ణాం^{౬౧}తా^{౬౨}తపరీ^{౬౩}తుణం^{౬౪}ప్రశా^{౬౫}స్త్రధృ^{౬౬}తు^{౬౭}సె^{౬౮}నా^{౬౯}నాం
 మంత్ర^{౭౦}మాత్ర^{౭౧}పురో^{౭౨}ధసాం^{౭౩}గు^{౭౪}రూ^{౭౫}ణా^{౭౬}మను^{౭౭}వృ^{౭౮}త్తి^{౭౯}శ్చ
 పూ^{౮౦}జ్ఞా^{౮౧}నాంచా^{౮౨}పి^{౮౩}పూ^{౮౪}జనం^{౮౫}ధ^{౮౬}ర్మా^{౮౭}సన^{౮౮}ప్రతి^{౮౯}ష్టా^{౯౦}నం
 గా^{౯౧}జ్య^{౯౨}కంట^{౯౩}కశో^{౯౪}ధనం^{౯౫}భృ^{౯౬}తా^{౯౭}భృ^{౯౮}తపరి^{౯౯}జ్ఞా^{౧౦౦}నం^{౧౦౧}కృ^{౧౦౨}తా
 కృ^{౧౦౩}తపరీ^{౧౦౪}తుణం^{౧౦౫}తు^{౧౦౬}ష్టా^{౧౦౭}తు^{౧౦౮}ష్టవి^{౧౦౯}చార^{౧౧౦}శ్చ^{౧౧౧}స^{౧౧౨}ర్వే^{౧౧౩}షా^{౧౧౪}మను
 జీ^{౧౧౫}వి^{౧౧౬}నాం^{౧౧౭}మ^{౧౧౮}ధ్యో^{౧౧౯}దా^{౧౨౦}సీ^{౧౨౧}నచరి^{౧౨౨}త^{౧౨౩}జ్ఞా^{౧౨౪}నంత^{౧౨౫}త్స^{౧౨౬}ంధి^{౧౨౭}పాల
 నం॥ ప్ర^{౧౨౮}తి^{౧౨౯}గ్ర^{౧౩౦}హ^{౧౩౧}స్తు^{౧౩౨}మి^{౧౩౩}త్రా^{౧౩౪}ణా^{౧౩౫}మ^{౧౩౬}మి^{౧౩౭}త్రా^{౧౩౮}ణాంచ^{౧౩౯}ని^{౧౪౦}గ్ర
 హం^{౧౪౧}పు^{౧౪౨}త్ర^{౧౪౩}దా^{౧౪౪}రా^{౧౪౫}ది^{౧౪౬}భి^{౧౪౭}ర్గు^{౧౪౮}ప్తి^{౧౪౯}బం^{౧౫౦}ధు^{౧౫౧}వర్గ^{౧౫౨}పరి^{౧౫౩}గ్ర^{౧౫౪}హాః^{౧౫౫}ః^{౧౫౬}ః^{౧౫౭}
 ద్వి^{౧౫౮}ప^{౧౫౯}వ^{౧౬౦}నా^{౧౬౧}దీ^{౧౬౨}నాం^{౧౬౩}స్వ^{౧౬౪}వృ^{౧౬౫}త్తీ^{౧౬౬}నాంచ^{౧౬౭}వ^{౧౬౮}త^{౧౬౯}నం^{౧౭౦} । అ^{౧౭౧}స^{౧౭౨}
 తాంచ^{౧౭౩}పరి^{౧౭౪}త్రై^{౧౭౫}వః^{౧౭౬}స^{౧౭౭}తాంచ^{౧౭౮}పరి^{౧౭౯}గూ^{౧౮౦}హ^{౧౮౧}నం^{౧౮౨} । అ^{౧౮౩}భృ^{౧౮౪}తా
 నాంచ^{౧౮౫}వా^{౧౮౬}స్త్రీ^{౧౮౭}ణాంచ^{౧౮౮}అ^{౧౮౯}ధ^{౧౯౦}మా^{౧౯౧}ణాంచ^{౧౯౨}వర్జ^{౧౯౩}నం^{౧౯౪} । అ^{౧౯౫}ధ^{౧౯౬}

^{౪౭} ^{౪౮}
 ధ్యాయమాగ్రహణం గ్రహణం గ్రహణంతథా |
^{౪౯} ^{౫౦}
 అథా యుక్తస్య కరణం అనథా స్య చ వజ్రానం | వై
^{౫౧} ^{౫౨}
 షమ్యాణాం ప్రశమనం భృత్యా నామ నిరోధనం | అ
^{౫౩} ^{౫౪}
 ఘోరనిధానం చైవ ప్రధానకరణాదనం | న్యాయ
^{౫౫} ^{౫౬}
 తత్త్వకరాదానం స్వయం వాప్రతిమోక్షణం | అవి
^{౫౭} ^{౫౮}
 జ్ఞాతస్య విజ్ఞానం విజ్ఞానస్య చ నిశ్చయః | ఆరంభః కర్త
^{౫౯} ^{౬౦} ^{౬౧}
 తాంశశ్చ దారభస్యంతదశానం | అలభ్యలిప్సా న్యాయ
^{౬౨}
 యేన లభ్యస్య పరివర్తనం | పరివృద్ధస్య విధివత్ప్రతి
^{౬౩} ^{౬౪}
 ఘప్రతిపాదనం | అథర్వప్రతిషేధశ్చ న్యాయమా
^{౬౫} ^{౬౬}
 గ్ధానువతానం | ఉపకార్యపకారిత్వం వృత్తమేతన్య
 హీపతేః | పతత్సర్వమమాత్యాదిరాజ్యం నయపురస్క
 రం | నయత్పుష్టతీయస్సక్తోవ్యసనైత్యయమేవతు || ౫౫

త్రయీవార్తాదండనీతుల అనుమానంబులచే మనంబునయు
 క్తిప్రత్యక్షులంగల్పించుచు నిదిప్రత్యక్షంబుగ గ్రహంబడునేయని
 యు-ప్రత్యక్షంబుగాని విషయంబులగు దానినాగమప్రామాణ్యం
 బులవలన గ్రహింపందగినదనియు - అథవాదంబయి నదియు -
 వివరీతంబులగునదియు - ననుతకవిధానంబగు యుక్తిబలముచే
 విమర్శించుచుండుటయు - శాస్త్రంబులనంబడు ధర్మశాస్త్రని
 స్సేయంబులగు యోగ్యతగలవారీల యాశ్రమాచారంబులును
 వర్ణనియమంబులును దప్పకీంద రక్షించుటయు - పరిశుద్ధంబు
 లగు ధనుర్విద్యాగమాదుల గ్రహియించి యనుష్ఠించుటయు -
 ప్రకాశయుద్ధంబులును - మాయాయుద్ధంబులును ఉదాసీనయు

ద్ధంబులు మొదలగు యుద్ధకాశలంబులెరుంగుచు కనరతులూనర్చు
టయుర. సామజేయుటయు౧. శస్త్రభేదంబులు దెలియుటయు౨.
ఆయా జాతులకర్మ భేదంబులుందారతమ్యంబులెరుంగుటయు
కవచంబులుజేయుంచుటయు బాణంబులు ధనుస్సులు మొదలగు
నదియు నెడమచేతంధరియించు డాలు మొదలగు సాధనంబుల
ప్రమాణభేదంబులు మొదలగువాటిం దెలియుటయు౩. గుర్రం
బుల నెక్కుటయు గజస్కంధారోహణంబును రథచర్యయు వీటి
మీద యుద్ధంబులూనర్చు నేర్పుల నభ్యసించుటయు౪. ముల్లయు
ద్ధంబుల నేర్పునఁ - మోసంబులు జేయు విధంబులెరుంగుట
యు౧౦. అన్యులచి త్తంబులెరుంగుట అన్యులమనంబునం బ్రవ
ర్తిల్లుటయెట్లన.. ....

శ్లో॥ యస్యయస్యహియోభావస్తేనతేనహితంనరం ।

అనుప్రవిశ్యమేధావి క్షిప్రుమాత్సవశంనయత్ ।

అను న్యాయంబున నెవ్వని కెద్దియివ్వబగుచుండుదాని న
నువర్తించుచు నతనిలో నొనర్చుకొనందగుననుక్రమంబున నెరుంగు
గుటయు౧౧. దుష్టులకు శాపంబులు మొదలగు దుష్కృత్యంబు
లూనర్చు వారలవిషయంబున భృష్టతయు౧౨. యోగ్యులయడ
ననుగాగంబు జూపించుటయు౧౩. పూర్వోక్తలక్షణవంచకయు
తంబగు మంత్రంబుజేయ యత్నించుటయు౧౪. మంత్రులచేనా
లోచిత నిశ్చితంబులగుదాని మరల తానునుగూడి యాలోచిం
చి స్థిరపరుచుటయు౧౫. అట్టినిశ్చితమంత్రంబుల రక్షించుటయు
౧౬. ఉదాసీనుండగు సమయంబులనూరకుండుటయు౧౭. సా
మప్రయోగకాలంబెరింగి సామవాక్యంబులంబ్రయోగించుటయు
౧౮. దానసాధ్యంబులగు నెడ నాతంత్రప్రయోగంబును౧౯. మి
త్రభేదంబులూనర్చు కాశలంబును౨౦. దండయాత్రా విధానం
బూనర్చుటయు౨౧. మంత్రియులిమాత్యుండును సేనాధిపతియు
పురోహితుండును మొదలగు తీర్థకంబుల మనంబులుతనయంద
ను రాగంబు గలిగియుంటయు నన్యవిధంబులగుటయు ననువృ

త్రాంతంబుల గూఢచారులచే విమర్శించుచుండుటయు ౨౨ - చుష్టు
 లగు పూర్వోక్తాదుల నాయాయికృత్యంబులనుండి తొలగిం
 చుటయు ౨౩ - ఆయుధంబులు - ధరియించువారలను - అధికార ని
 యుక్తులునగువారల రాకపోకడులుగని పెట్టుటయు ౨౪ - కోటలుమి
 దైలుష్టుందిరంబులు మొదలగు దానిచక్క - జెట్టింపుటయు ౨౫ - స
 ప్రకృతులకును సంభవించెడు దైవమానుషవ్యసనంబుల నుప
 శమింపంజేయుటయు ౨౬ - కారణక్రుద్ధులగువారి తృప్తులంజేయు
 టయు ౨౭ - నానావిధంబులగుకర్తృకారులును రథములునిర్మించువా
 రలు మొదలగువారు నియతవిధిని కార్యంబులూనర్చుటయుయూ
 రకుంటయు మొదలగు హాజరుగైరుహాజరీల విమర్శించుటయు ౨౮ -
 మంత్రిపురోహిత సేనావతిధర్మార్థాధికారులు మొదలగు గౌరవింపం
 దగినవారల గౌరవింపుటయు ౨౯ - గురువులకణకువయు ౩౦ -
 మన్నింపందగువారి మన్నింపుటయు ౩౧ - న్యాయాన్యాయ వి
 చారణధర్మా ససంబునం గూర్చుండుటయు ౩౨ - రాజ్యకంట
 కలగు జారచోరాదుల వధబంధనంగుండ హిరణ్యగ్రహణా
 దులచే నిగ్రహించుటయు ౩౩ - నౌకరులను నౌకరులుగాని
 యుమైదువాలకాను విమర్శించుటయు ౩౪ - చేసినపనులనుచేయ
 ని పనులనుం దెలియుటయు ౩౫ - ఆయాయీ జనంబులకుంగల
 తృప్తితృప్తుల విమర్శించుటయు ౩౬ - మధ్యస్థులగు వారియొ
 క్కయును దాసీనులగు వారియొక్కయు వృత్తాంతంబుల చారు
 లచే విమర్శించుటయు ౩౭ - అట్టివారలతోడ నెనర్చిన త్రీటీ
 లనిబంధనలంగా పాడుటయు ౩౮ - ఆపులంజేర్చుటయు ౩౯
 అనాపులగు వారినిగ్రహించుటయు ౪౦ - పుత్రులను అంతః పు
 రస్త్రీలను పూర్వోక్త విధానంబున రక్షించుటయు ౪౧ - బంధు
 గణంబుల దానమానాదులచే తన్ననువతింపు నట్లూనర్చుట
 యు ౪౨ - స్వరరత్నాదులు తృప్తంబులగు ప్రదేశంబులను -
 గజంబులుత్పన్నంబులగు నరణ్యంబులను నానావిధవస్తువులబ్బు
 ను పద్వింశంబులు లంకలు మొదలగు దానిగక్షించి మలవలనయు

బొక్కనమునిండించికొనుటయురక - దుర్మాగులనరశిదొలం
 గండ్రోయుటయురక - సన్మార్గప్రవర్తనల జేయుటయురక -
 భరించతగని స్త్రీజనంబులను అధర్మకృత్యంబులను విడుచుటయు
 రక - ధార్మికులుగాని వారి సమీపంబున జేర్ప మియురక - తగు
 వారల బరిగ్రహించుటయురక - ధర్మార్థకామంబులగు త్రివర్గ
 బులకుందగిన వాటిం జేయుటయురక - ప్రయోజనములేని వాని
 విడుచుటయురక - | దైవకృత్యంబులగు దుర్భిక్షమరణాదుల నె
 రింగి దానికిందగిన ప్రతిక్రియలచే శమనంబొనర్చుటయురక -
 భృత్యులగు వారిని బాంధ్యంబులకు యధోదీతంబులగు కాగ్యంబులు
 సాధించుటయురక - పట్టణంబులంగల నానావిధవస్తుజాలంబుల
 కు వెలలనినయింది వత్తుల న్యాయంబుగ బ్రజలహింసించిధ
 నాజ్ఞానంబొనర్చునట్లు జేయక కనిపెట్టియుండుటయురక - ము
 ఖ్యంబులగు నన్నివిషయంబుల నిరీక్షించుటయురక - న్యాయం
 బగు దేశకాలావిరోధంబులగు తీర్పులుపన్నులు ఉపాయనంబు
 లు మొదలగు దాని నాచించుటయురక - అట్టివిషయంబులకృ
 పీవలాదుల శక్త్యశక్తులైవిమర్శించియును గ్రహించుటయురక -
 తెలియకుండువిషయంబుల ప్రయత్నముచేతం దెలియుటయురక -
 తెలియబడినవిషయంబుల శాస్త్రదృష్టాద్యను మానంబులచేసి
 పున్నంబొనర్చుటయురక - మంద్యకార్యంబుల మంత్రపూర్వం
 బుగ నారంభించుటయురక - అరంభించువాని తుదపర్యంతమున
 నెరవేర్చుటయురక - దొరకనివస్తువుల నాశించిసాధించుకోరికె
 యురక - న్యాయ క్రమంబున లభించినవస్తు విశేషంబుల వ్య
 ధాప్రయనాశ హరణంబులుగా కుండునట్లురక్షించుటయు వృద్ధి
 జేయుటయురక - అట్లువృద్ధి నొందు భాండాగారాదుల నాయా
 లుపాత్రంబులెరింగిపూర్వోక్తవిధంబున ప్రయోజించుటయురక - ధ
 మ్మా విరోధంబులగు వానిని పేదించుటయురక - సతిమాగము
 ననువర్తించుటయురక - తనకుపకారులగు వారలకుందగినయుప
 కారంబుల కాలదేశంబు లెరింగి యోనరించుటయురక - ననునీ

గుణంబులు రాజునకవశ్యంబునుం గలిగియుండవలయుననుట-ఇట్టి
యశేషవిషయంబుల నెరింగి ప్రవర్తించువాడు రాజసప్తాంగంబు
లరక్షించుచువృద్ధి నొందుంగానియట్లు లేకవత్సమాణంబులగు వ్య
సనంబులం దగుల్బబడియెనేనితయించుననుట తాత్పర్య సిద్ధంబ
యనుట. ౫౫

శ్లో॥ తస్మిన్ధర్మార్థయోర్వ్యక్తే తద్దైవస్వ స్థితేతసి |
సర్వమేతదశేషేణమంత్రీసన్నేతుమహతి || ౫౬

పూర్వోపన్యాసితంబులగు గుణంబులుగలరాజుధర్మార్థం
బులయడ జాగరూకుండయియుండెనేని మంత్రీయతదనుగుణ ప్ర
కృతిగలవాడగుచునన్ని కార్యంబులును విధిప్రకారంబున ననుష్ఠిం
చుచుండుననుట. ౫౬

ఇట్లు సప్త ప్రకృతులకుం గలకృత్యంబులుపన్యసించియట్టివా
నికిం గలవ్యసనంబులవేర్వేరం దెలుపంబడియెడు... ..

అందు రాజ వ్యసనంబులు.

శ్లో॥ వాగ్దండయోశ్చ పారుష్యం అథాదూషణమేవచ |
పానం స్త్రీమృగయాద్యూతంవ్యసనంపుధివీపతే || ౫౭

మాటలచే పరుషంబులు బలికి యొరులకుం దుఃఖంబులు
గల్పించుటయెట్లన... ..

శ్లో॥ వాక్సాయ కావదనాన్నిస్సరంతియైరాహతశ్శోచ్యే
తిరాత్మ్యహాని | పరస్యనామర్తున తేపతంతి తా

పండితోనావస్థజెత్వ రేషు. ... ..

అనువిదురోక్తి ననుసరించకుండుటయు - ౧ - తప్పన కధికం
బగు దండనయొనర్చుటయు-౨- ద్రవ్యనాశంబొనర్చుట- ద్రవ్యం
బు తానెంతయైననునొసంగకుండుట- ౧ - యిత్తుననికాలంబున
నివ్వకయతనికిం క్రౌర్యంబుత్పన్నంబునుపిదపయిచ్చుటనిట్లిచ్చు
టవలన నిచ్చియు ప్రయోజన.కారిగా దనుట - ౨ - యిచ్చిన
దానిమరలగుంజుకొనుట-౩ - యనునీమూడు దెరంగులునుననధా
జనకంబులు గావున నట్లొనర్చుటయు - చోరులచేనపహృతంబు
లగుదాసిందిగిది సంసారులకిప్పింపక యుపేక్ష యొనరుటయు

ననునధదూషణంబును ౩ - మద్యమధుపానంబులు జేయుటయు ౪ -
 కేవలకామినీ జనాసక్తిజెందుటయు - ౫ - వేటలాడు చుండుట
 యు - ౬ - జూదంబులాడుటయు ౭ - ననునివియేడును రాజవ్యస
 నంబులనుట .. ..

మంత్రివ్యసనము.

శ్లో॥ ఆలస్యంధభతాదర్శప్రమాదోవైరకారితా | ఇ

తిపూర్వోపదిష్టంవాసవివస్యసనంస్తృతం॥...౫౮

యత్నపరుండుగామియు - ౧ - మొద్దుతనంబును ౨ - గర్వం
 బును - ౩ - పెద్దలయందడకువలేమియు - ౪ - పొరబాటును మ
 రుపులును - ౫ - కోపాదులగు నహంకారములచే విరోధంబుల
 వృద్ధి నొందించుటయు - ౬ - కారణము లేకయ కలుషితుండగుట ౭
 యిదియు రాజదోషోక్తవిషయంబులును మంత్రికిముఖ్యంబగుదో
 షంబులు ఇవియందరుపురుషులకును సామాన్యంబుగావున మే
 ధావియుగునతండ్రియన్నియును విడువందగుననుట... .. ౫౮

దేశవ్యసనంబులు.

శ్లో॥ అతివృష్టిరనావృష్టిర్నాశకాశ్శలభాశ్శుకాశ్శాసన

త్కరశ్చందశ్చపరచక్రాశితస్కరాః॥... ౫౯

అతివానచేచెరువులు మొదలగునదివిచ్ఛిన్నంబులగుచు రా
 జ్యముపాడగుటయు - ౧ - వానలేమిచేతనామము సంభవించుట
 యు - ౨ - యెలుకలుమిడతలుచిలుకలుపైరులపైబడినాశంబొ
 నర్చుటయు - ౩ - తగనిపన్నుగొనుటయు - ౪ - తప్పన కధికంబ
 గు దండనజేయుటయు మరియుమతవ్యాజంబుల బలవంతంబున
 నాయాయికాలమర్యాదలజేరుచుటయు - ౫ - రాజవిడ్డూరంబు
 లచే హానిగలుగుటయు - ౬ - దొంగలుమేండగుచు గొల్లబెట్టుట
 యుననునదిరాష్ట్రవ్యసనంబులనుట.. .. ౫౯

దుర్గవ్యసనంబులు.

శ్లో॥ విశీర్ణయంత్రప్రాకారపరిఘాతమశస్త్రతాప్రక్షి

ణఘాసంధనవద్దుగఁవ్యసనముచ్యతే॥ ...౬౦

నానానిధంబులగుశత్రుమారణయంత్రంబులుసడలుటయు ౧
గోడలుగూలుటయు - అక్షడ్డులుబూడుటయు - ౩ - ఆయుధంబు
లులేకునికీయు - ౪ - కనువుకట్టెలునీళ్లు ఉలవలుబియ్యము మొ
దలగుస్థామగ్రులుక్షీణంబులగుటయుననునివి కోటలకుంగల సంక
టంబులనుట... .. ౬౦

బొక్కసవ్యసనము.

శో॥ వ్యయ్యాకృతఃపరిక్షిప్తో భక్షితోసంచితస్తథా॥ ము

షితోదూరస్థశ్చకోశవ్యసనముచ్యతే... .. ౬౧

వ్రయంబగుటయు - ౧ - భృత్యులుమొదలగువారిచేహరిం
పంబడుటయు - ౨ - రక్షోధికారులచేనపహరింపంబడుటయు - ౩ -
కూడబెట్టమియు - ౪ - దూరంబుననుండుటవలననమయంబున న
క్కరకురాకుండుటయు ననునదికోశవ్యసనంబులు... .. ౬౧

బలవ్యసనంబులు.

శ్లో॥ ఉపరుద్ధం పరిక్షిప్తంవిమానితమమానితం | అభ

వ్యంవ్యాధితంశాంతంశిరాయాతంనవాగతం | ప

రిక్షిణంపరిహతంప్రహృతాగ్రజనంతథా | ఆశాని

ర్వేదభూయిష్టం అనృపప్రాప్తమేవచ | కశత్రగ

ర్భంవిక్షిప్తంఅంతశ్శిల్పంతధైవచ | మిత్రగర్భంహ్య

పసృతంపరిమృష్టంతధైవచ | క్రుద్ధమాలిమిశ్రం

చనివిష్టంచాపివిద్వషిదూష్యాయుక్తంస్వవిక్షిప్తం

మిత్రవిక్షిప్తమైవచ | విద్భిన్నపీవధాసారంభిన్న

మూలంతధైవచ | అస్వామిసంగతంచాపిభిన్నకూ

3౧
 బంత్రేవచ | దుష్పష్టిగ్రాహమంత్రంచబలవ్య
 3౨
 ససమివ్యతే||... .. ౬౬౪

బలవ్యసనంబులు బలుకంబడియెడు ఇందుకొన్నియసాధ్యం
 బులనియు కొన్ని సాధ్యంబులనియునుండునై నను యధాక్రమం
 బుగ నుదహరింపంబడియెడు శత్రుచే నిబంధింపం బడుటయ
 న్యాయముచే బలవంతుండగుంగావున నతని నక్కాలంబున దొ
 డరవలయుననుటగ. అంతటద్వేషము బలశియుండుట యిట్టిసమ
 యంబున యుద్ధముజేయందగదనుట అట్టిసమయంబునవారి దా
 నగౌరవంబులచే స్వాధీనులంజేశికొనందగు. ౧. అవమానము జెం
 దుటయు. ౨. వారివారికిందగిన గౌరవముబడయనిదియు. ౩. మం
 గళకరంబులగు నుత్సాహములేనిదియు. ౪. రోగపీడితంబగు నది
 యు. ౫. అలసటనొందినదియు. ౬. తత్కాలంబున నుంచినదియు
 ౭. మాులికిపెట్టినదియు. ౮. బక్కబడినదియు. ౯. బేలయైన
 దియు. ౧౦. సరదాలుజచ్చినదియు. ౧౧. మిక్కిలిద్రవ్యాసగల
 దియు. ౧౨. మ్రాన్పడినదియు. ౧౩. రాజక్రమంబెరుంగనిదియు. ౧౪.
 భార్యగభిక్షియగునట్టిదియు స్త్రీలుబలమధ్యంబునగలదియని యు
 తాత్పర్యంతరము. ౧౫. దూలనాడంబడినదియు. ౧౬. చిత్తరువులు
 వ్రాయనేర్చినదియు. ౧౭. అన్యసైన్యంబునమిత్రులుగలదియు. ౧౮.
 తొలగినదియు. ౧౯. దెబ్బలుబడినదియు. ౨౦. కోపముగలదియు. ౨౧.
 మూలబలంబునంగలశివదియు. ౨౨. శత్రువులయడపూర్వంబు నం
 గొలుపుగొలిచినదియు. ౨౩. బహిష్కరింపంబడినదియు. ౨౪. తన
 చేతొలగింపంబడియున్నదియు. ౨౫. తనవిహితులచేతొలగింప
 బడినదియు. ౨౬. అన్నచానంబులులేనిదియు. ౨౭. తమమూలబలం
 బులు విచ్చిన్నంబులగునదియు. ౨౮. యజమాన సంబంధమయిన
 దియు. ౨౯. కట్టులేనిదియు. ౩౦. సరదాలజేడు బోధనచేయం
 బడినదియు. ౩౧. ననునివి బలవ్యసనంబు లనంబరగు... .. ౬౬౪

దీనంగల శర్యాయప్రకటనము.

శ్లో॥ ఉపరుద్ధంహియధ్యైతనిగర్వత్వంతమూజితం |

పరిక్షిప్తవిమార్గస్థం సర్వతఃపాపవేష్టితం । యు
ధ్యైతామృతమత్యథా తదాత్వైకృతవేతసం॥౬౮

శత్రుని చేనిర్బంధింపబడినదియు ౧-అన్యంబగు గతిలేనిదియు
౨- రూఢమూలంబగునదియు ౩- ఆశ్లేపింపబడినదియు ౪- తప్ప
దోషనష్టుండునదియు ౫- పాపాత్ములచేనంతటం జుట్టబడినదియు
౬- బ్రతికియుండునదియు ౭- క్రొత్తగగూడినదియు ౮ - నగుబలం
బులతోడ యుద్ధముజేయంగగుననుట... .. ౬౮

శ్లో॥ నవ్యాధితమకఃఖ్యాంవృధితం పరిభూయతే । పరి
శ్రాంతంహియు ధ్యైత పిశ్రాంతంసువిధానతః । నూ
రాయాతలహృతప్రాణంశస్త్రగ్రహణక్షమం ।
నవాగతంహితద్వైత్యమిశ్రంయు ధ్యైతతన్నయా
త్ హృతముఖ్యప్రవీరంతుపరిక్షిణంనయ్యధ్యతే । యు
ధ్యైతే హప్రతిహతంప్రవీరైస్సహసంగతం । హతా
జంచనాశక్తంప్రమాధితపురస్సరం । ఆశానిర్వేదిల
భాధాం పూణాశంచాత్రయ్యధ్యతే । నాభూయి
ష్టంప్రసారంతు నిరుద్ధాలృతరంభవం । యుధ్యైతా
మృత్యుసంప్రాప్తంసహాయాధవాహనం । స
త్వానురూపసంవాదివాహనాయుధధారణం । అం
తర్గతామిత్రశిల్పంఅంతశ్శిల్పంతఉచ్యతే । అస్యో
న్యమేవనిర్గభాంభిన్నగర్భంనయ్యధ్యతే । తథాచాప
స్పృతంచైవతథారాజ్యాంతరీకృతం । పరిమృష్టంహ్య
పక్రాంతంయ్యధ్యంతంనకుమంయధి । పితృపైతా
మహంమకాలంతత్కుర్ధంసాత్వికక్షమం । ప్రధానా
యోధసంగుష్టంతపియద్ధాధాసంపతేత్ । స్వవి
క్షిప్తంస్వవిషయేక్షిప్తమాపద్యోదాహృతం । క్రృ
ష్టదేశకాలత్వాత్మిత్రాక్షిప్తమయోగికం । ధా
న్యాజెర్వితధాప్రాప్తిరాసారస్తుసుహృద్బలం । అ
స్వామిసంహతంచైవస్వామినాయ ద్విసాకృతం ।

భిన్నకోటమయస్యైవస్వాభ్యుకూటమ నాయ
కం | బలవ్యసనమిత్యాదితత్సమీక్ష్యసముత్పతేత్ || ౭౯

ఇత్యాదిబలంబులకుంగల వ్యసనంబులుగలయడతత్తత్కాలా
నుగుణ్యంబులగు నదియొదించి గ్రాహ్య గ్రాహ్యులు లెరుంగంద
గుననుట... .. ౭౯

శ్లో || దైవోపవీడితంక్షస్తంమిత్రంశత్రుబలెనచ | కామ
క్రోధసముత్థే శ్చద్వైషేషసంపరికీర్తితైః || ౮౦

దైవోపహతంబును శత్రువులచే నాక్రమింపబడినదియు
కామక్రోధ జన్యంబులగు పూర్వోక్తద్వైషంబుల గూడినదియు
నుపయోగించవనుట... .. ౮౦

శ్లో || నరేంద్రాద్యాఃప్రకృత యస్సప్తాద్యాః షరికీర్తి-
తాః | పూర్వంగురుతరంతాసాం వ్యసనసమము
దాహృతం || ౮౧

రాజుమొదలగు సప్తాంగంబుల ప్రయోజనంబులును దాని
దానికింగల వ్యసన విభాగంబులునునందుంగల గొప్ప కొద్దియగు
తారతమ్యంబులునుం డెలుపంబడియె... .. ౮౧

సర్వోపసంహారము.

శ్లో || ప్రకృతివ్యసనా న్యుపేక్షతేయోనచిరాత్తంరిపవః
పరాభవంతి | ప్రకృతి వ్యసనానిభూతికామస్సము
పేక్ష్యైతనహిప్రమాదదర్పాత్ || .. ౮౨

యేరాజు పూర్వోక్తంబులగు ప్రకృతివ్యసనంబులనుపేక్షిం
చునారాజునుశత్రువులగుపారతిశ్రేణుంబుననవమానంబున రురు
గావున నైశ్వర్యకాముండగురాజుప్రకృతివ్యసనంబులుగలయడ
గర్వప్రమాదంబులచే నుపేక్షింపకదానికిందగు ప్రతిక్రియల నొ
నర్పందగుననుట... .. ౮౨

శ్లో || ఇదమిథమితి సమ్యక్కర్తృణా యోజనీయంనియ
తమితివిచింత్యప్రాపయేదీహమానః | సునయవిది

తరంధ్యఃప్రాకృతోయస్యవర్గః క్షీతిపతిరపిభుంకైస
త్రివర్గంచిరాయ॥ ౫౩

స్వామిదుర్గామలగు క్రియావిశేషంబుల నాయాయి దేశకా
లంబులెరింగి మంత్రనిశ్చయపూర్వకంబుగ పౌరబాటులెరింగిప్ర
తిక్రియలూనర్చుచుతనభృత్యగణములనీతిశాస్త్రవిధానంబున ర
క్షించుచుండునతండురాజ్య త్రివర్గంబుల చిరకాలంబనుభవిం
చుచుండునని ఫలితార్థము... .. ౫౩
ఇట్లు కామందక ప్రకృతిప్రయోజనవ్యసనవిభాగము ౧౪ సర్గము.

పదియైదవ సర్వప్రారంభః.

శ్లో॥ అమాత్యాద్యాఃప్రకృతయోమిత్రాంతంరాజ్యము
చ్యతే | అశేషరాజ్యవ్యసనా త్పథివవ్యసనం
గురు॥ ౧

ఇట్లు పూర్వ సర్గంబున రాజు మొదలగు సప్త ప్రకృతుల
ప్రయోజనంబులును వ్యసనంబులం బలికి యున్న సురాజ వ్య
సనంబు లేడని సమష్టిగ బలుకుటంజేసియు దాని దోషంబుల
పరిమితంబులగుటంజేసియునది రాజునకుపయోగించునది యై
ననుదానంగలదోషంబులందరకునునత్యుపయోగంబుగ దెలియు
టయు నట్టిదోషంబులు పరిహరించుటయు నత్యావశ్యకంబుల
గుట యీ సర్గంబున తద్వివరణంబువత్సమానంబగుటంజేసి రా
జ్యసప్తాంగంబులయందును అమాత్యాదిమిత్రాంతంబగు షట్ప్ర
కృతులకుంగల వ్యసనంబులకన్ననురాజవ్యసనంబధికంబనియవ
తారికె యుపక్రమింపంబడియె... .. ౧

శ్లో॥ రాజాత్వవ్యసనీరాజ్య వ్యసనీ పోహనతుమః | న

రాజవ్యసనాపోహసమేధోరాజ్యమూలితం॥ ౨

అందుకు హేతువు పున్యసింపంబడియెడు ఎట్లైనరాజు దుఃఖ
తుండగు నెడనితరంబులురాజుంగాపాడుటకశక్తంబులగుటను రా

జగువాడు వ్యసనంబులందవులంబడకుండు నెడనమాత్యాదుల దు
ర్తార్థప్రవర్తనంబులనిగ్రహించుటకు శక్తుండగుంగావునను రాజ
గువాడువత్సమాణంబులగువ్యసనంబులదవులంబడంజనదనుట. ౨

శ్లో॥ అశాస్త్రచక్షున్నృపతిరంధత్వభిధీయతే । వర

మంథోనచక్షుష్వాస్త్రదాదాక్షి ప్రసత్పథః॥ ...౩

కన్నులులేకుండెడుగుడ్డివాడగు మనుజునికన్న శాస్త్ర దృష్టి
లేకమదాంధుండగుచు మంచిమార్గంబులనాత్మే పించురాజుమిక్కి
లియుంజాత్యంధుండనందగుననుట. ౩

శ్లో॥ మంత్రభిర్మంత్రకుశలైరంధస్సంవార్య తేనృపః । చక్షు

ర్యక్తోమదాంధస్సౌ ఆత్మానంహంత్య శేషతః॥౪

కన్నులుగుడ్డియగుచుండువాడు రాజగునేని ధృతరాష్ట్రుని
చేరాజ్యముపాలింపంజేయుభీష్మవిదురాదులగు మంత్రుల కరణి
మంత్రకుశలులగువారిచేరాజువారింపంబడుంగానికన్నులు గలిగి
యునీతిశాస్త్రాంధుండగుచుర్యోధనునట్టిమూఱుండగురాజు తన
దగునన్ని ప్రయోజనంబుల తనతోడం గూడన నశింపం జేయున
నుట.... .. ౪

శ్లో॥ సరాజాశాస్త్రచక్షుష్వామహామాత్య మతేనీతిః ।

ధర్మార్థపరిఘాతానివ్యసనానిపరిత్యజేత్ ॥ ...౫

కావుననట్టిమూఱుడుగాకశాస్త్రనిపుణతగల రాజగువాడు
నీతిశాలియగుమంత్రితాత్పర్యంబునను సరించుచుధర్మార్థ ఘాత
కంబులగువ్యసనంబులవిడువందగుననుట ౫

వ్యసనవిభాగము అందుక్రోధంబునంబుట్టునవి.

శ్లో॥ వాగ్దండయోశ్చపారుష్యమధాదూషణమేవచ

స్మృతంవ్యసనతత్వజ్ఞైఃక్రోధజంవ్యసనంత్రయం॥ ౬

వాక్పారుష్యంబును౧ దండపారుష్యంబును౨ అధాదూష
ణంబును౩ ననునీమూడును నీతిశాస్త్రజ్ఞులచే కోపంబునంబుట్టు
నవియనంబడు... .. ౬

కామంబునంబుట్టినయవి.

శ్లో॥ కామజంమృగయాద్యతంస్త్రియఃపానంత ధేవత|
వ్యసేనంవ్యసనాథజ్ఞైశ్చతుష్టయముదాహృతం॥౭

వేటయు • ద్యూతంబును • వెలదియును సారాయిద్రావుట
యు ననునాలుగువ్యసనంబులును కామజంబులనునది... .. ౭

వాక్పారుష్యవిషయము.

శ్లో॥ వాక్పారుష్యంపరంభోకే ఉద్వేజనమనధాకం|
నకుర్యాత్ప్రియయావాచాకుర్వీతజనమాత్మసాత్|
అకస్తాదేవయఃకోపాత్సరుషంబహుభాషతే| త
స్తాదుద్విజతేలోకస్సస్ఫులింగాదివాంజనాత్|
హృదయేనాగసాతీర్ణ్యమర్తస్వతి పతకముహుః|
తేజస్వినంకోపయతీనదీప్తాయాత్మివైరితాం| సౌ
ద్వేజయెజ్జగద్వాచారూక్షయాప్రియఃష్ణాగ్భవేత్|
ప్రాయోణ్యైయవాగ్లోకేకృపణోపిహిసేవ్యతే॥౧౧

లోకంబునవచనంబులచే పరుషంబులుబలుకుటయు - నిష్టా
రణంబుగదూషించుటయు - క్రోధహృదయతచే మర్తంబులునో
కనాడుటయు - యోగ్యుండగుపురుషునినిందించుటయు కటుకం
బులుబలుకుటయు నివిక్రోధంబునంబొడముటయెట్లన.....

శ్లో॥ క్రుద్ధఃపాపంనకుర్యాత్కఃకుద్ధోహన్యాన్లరూనపి|
క్రుద్ధఃపరుషయావాచా నరస్సాధూనధిక్షిపేత్|
వాచ్యావాచ్యంప్రకుపేతోనవిజానాతికహిణచిత్|
నాకార్యమస్తిక్రుద్ధస్యనావాచ్యంవిద్యతేక్వచిత్|
అనురామాయణోక్తీనిక్రోధంబునొందక... ..

శ్లో॥ యస్సముత్పత్తితంక్రోధంతుమత్యైశ్చనిరస్యతి| య
ధోరగస్త్యచంజీర్ణాంసభైపురుషఉచ్యతే... ..

అనున్యాయముననుసరించి యోర్పుగలవాడగుచుప్రియవా
క్కులచేజనులదనయందతిమైత్రింగలవారిం గావించుకుండుటవల

న కృపఃబుండగువాడునుప్రియవచనంబులకు బద్ధుండగుచు స్వా
ధీనుండగుగావున... ..

శ్లో॥ వాక్పారుష్యంసర్వకార్యేషునష్టంవాక్పారుష్యంస
ర్వలోకప్రియత్వం... ..

అనుచాటూ క్రిన్దుసరించియు... ..

ఉ॥ మాటలచేతదేవతలు మన్ననగాంచివధనంబులిత్తురొ।
మాటలచేతభూపతులుమన్నన జేందిధనంబులిత్తురొ। మాటలచే
తకామినులు మన్ననబొందిసుఖంబులిత్తురొ। మాటలునేరకున్న
నపమానమునూనముమానభంగము॥ ... ..

అనులోకో క్రిన్దుసరించిప్రియవంతుడుగాదగుననట. ౧౧

దండపారుష్యవిషయము.

శ్లో॥ అసిద్ధసాధనంఫద్ధి శ్శాసనంపండఉవ్యతే।తంయు
క్తైవనయైద్దండ్య యుక్తదండః ప్రశస్యతే । ఉ
ద్వేజయతిభూతాని దండపారుష్యవాన్ సృపః।
భూతాన్య ద్విజమానానిద్విషంతంయాంతి సం
శ్రయం। సంశ్రయాచ్చైవలోకస్య వివృద్ధింయాం
తివిద్విషః । వివృద్ధిస్తువినాశాయతస్తా న్నోద్వే
జయేత్ప్రజాః। లోకానుగ్రహక తారఃప్రవధన్
తేమహీభుజః । లోకవృధ్యానరేంద్రాణాం వృద్ధి
స్తత్సంతుయెతుయః । మహత్సర్వవ్య పగాదేషు
దండంప్రాణాంతి కంత్వజేత్ । ఋతేరాజ్యాప
హారాత్తు తత్రదండఃప్రశస్యతే।... .. ౧౬

దండనీతిశాస్త్రజ్ఞులచే న్యాయమునడువనియెడ బలాత్కా
రంబుచే న్యాయంబున్నుబ్రవర్తింతునట్లొనరించుట దండనీతియ
నంబడియె నట్టి దండనీతిఅయ్యాయు వరాధంబునకుం దగినట్లు
జేయుటయుక్తంబగునట్లుగాక నతిశయదండముజేయురాజు భూ
తంబులననగారాజ్యంబునంగలజనంబులదుఃఖంపంజేయుగావున
నట్లుడికింపబడిన జనంబుల తనికింగల శత్రురాజు నాశ్రయించి

యతనింజంపుటకు యత్నంబొనర్చుటచే శత్రుండగురాజురూఢ
మూలుండగుచునితనినున్న లించుంగావున నట్లుజేయిందగదనియు
జనంబులందయగలిగిపరిపాలించు రాజువృద్ధినించుంగావున రా
జద్రోహము రాజ్యనాశనముమొదలగు నతిసాహసంబులగు విష
యంబులందక్కమిగతతప్పల ప్రాణాంజికంబగు దండంబొనరిం
పకయుక్తదండధారియగుటయుక్తంబనుట...

అథాదూషణం.

శ్లో॥ దూష్యస్య గూఢ తాదృశం చ పరిత్యాగో మహీయసః |

అథాస్య నీతితత్వ జ్ఞైరథాదూషణముచ్యతే | తదక

స్తా త్సమావిప్లవోపేనాతిబలీయసా | నిత్యమాత్మ

హితాకాంక్షీనకుర్యాదథాదూషణం || ౧౮

ఇవ్వకుండుటయు - వరుంబడులం జెరుపుటయు - కోరిందియొ
సంగుటయు - యిచ్చినదిమరలంగొనుటయు - తప్పుజేసినవానిచే
నధికదండగలుగొనుటయు - యింట్లుగొల్లబెట్టియంతయుం దోచు
కొనుటయుననువిధంబులన్నియు నథాదూషణంబులగుం గావున
కోపవరవశుండగుచునట్టి కృత్యంబులనుష్ఠించు దగదనుట...

పానవిషయం.

శ్లో॥ పానక్షోభాపాన రతౌపానాభి హరణంతథా |

తేమత్త్విపాసాశ్రమాయాస శీతవాతోష్ణ పీడనం |

అభిపానస్య సంపత్యాపాన వ్యసనజం మహత్ |

గమనేవిహ్వలత్వంచ సంజ్ఞానాశోవిషణ్ణతా | ప్రా

ణగ్లానిస్సుహృన్నాశః శ్రుజ్ఞా శ్రుతి మతిభ్రమాః |

సద్భిర్వియోగో సద్భిశ్చ సంగోనభేనసంగమః |

స్వగ్లానిర్వేషధుస్త్రా అతీవస్త్రీ నిషేవణం |

ఇత్యాదిపానవ్యసనమత్యంతం సద్విగహితం |

శ్రుతశీలబలోపేతాః పానదోషేణ భూయసా |

హయకుక్షీణ నామానౌ జన్తురంధ కవృష్టయః |

యోగీశ్వరస్సభగవాన్ భాగవోభృగురల్పధీః |
 శుక్రఃపానమదాంధత్వాద్భుజేశిష్యమారస్యం |
 పానాక్షి ప్రోహిపురుషో యత్రయత్రప్రవతాతే |
 యాత్యసద్వ్యవహరిత్వంతత్రతత్రప్రవతానాత్ |
 కామస్త్రీయనిషేవేత మృగయాంసాధుమాత్ర
 యా | నద్యూతపానాసేవేత హ్యత్యంతవ్యసనా
 హితౌ || ౨౫

నడుచుచుండు నెడతడబడుటయు - బుద్ధిజ్ఞాపకముజేడుటయు
 దుఃఖించుటయు - ప్రాణంబులకు సంకటంబును - స్నేహితులన
 శింపంజేయుటయు - ప్రజ్ఞయు - వినిశియు బుద్ధియుభ్రమంబు లాం
 దుటయు - పానంబు నక్షుభితంబందుటయు - అత్యంతాసక్తినిండు
 టయు - అందువలన ఆకలియుదాహంబును - శ్రమయును అలస
 టయు - ఎండగాలిచలి మొదలగుపీడలున్ను - తాగుపోతులం గల
 యుటయు - యోగ్యులగు వారివిడుచుటయు - దుష్టసంగతియు
 అనధికంబులరాకడయు - తనదేహమువాడుటయు - వణకును -
 తోట్రుపాటును అసంబంధలగునీచస్త్రీసాంగత్యంబును - నగుచు
 నధికదుఃఖంబులకు కారణంబులగుచుండు నిందులకు దృష్టాంతరం
 బులుగ యాదవసార్వభౌములగు అంధకసోమవృష్ణివంశ్యులంద
 రు నొకక్షణంబునపానమువలన మడియుటయు - యోగీశ్వరుం
 డును భృగువంశోత్పన్నుండును గ్రహంబులయం దన్యతముండు
 ను దైత్యగురుండును మహానీతశాస్త్ర వేదియు నగుశుక్రండు
 పానాసక్తుండగు తనశిష్యునిద్రావుటయు - మరియును - పానము
 చేమత్తుండగువాడు ప్రవతించు నెడల సంతటనునవ మానం
 బునొందుటయు - అందువలనద్రవ్యంబులంతయు గోల్పోయిద
 రిద్రులగుటయు - ననుననేకదోషంబు లిష్టానమువలనంగలుగుగా
 వున వత్సమాణదోషదూషితంబులగు స్త్రీలయాసక్తియు వేట
 లాడుటయునైన నొకపక్షంబున యథోచితంబంగీకరించందగుం
 గా నిగుణలేశుడైనను జెందకయత్యంతదోషదూషితంబగు నీపా

నన్యూతఁబులకొంచమేయు నాశ్రయింపందగదనుట... ౨౫
వేటదోషఁబులు.

శ్లో॥ దుఃఖప్రతప్తసికతాకుశకంటక భూమయః | తీక్ష్ణ
సంకటజాదోషాః | తాకంటకపాటనం | శలపాద
శిలాజాలస్థాణువల్లికపీడనం | ప్రథన్నోపగతిశ్చై
లసరిద్విపినకః క్షిప్తుః | నధబంధపరిక్లేశాస్సామంతా
టవికాదిభిః | స్వసైన్యైశ్చస్వకలైశ్చ పరమిశ్రై
శ్చమారణం | ఋతౌజగరమాతంగసింహృద్వాస్సు
భయానిచ | దనాగ్నిగూఢ సంరోధోదిజ్జౌహ
భృణానిచ | ఇత్యాదివృధివీంనాణాం మృగయా
'వ్యసనేభృతం॥... .. ౨౯౪

ఎండచేకాలిన యిసుకలయందు నడుచుటయు - ముండ్లురా
ళ్లు గడ్డిమొదలగు కఠినభూములద్రోక్కుటయు - చురుకుచేతయు
సంచులదూరుటచేతయునగు సంకటంబులును - తీగెలుముండ్లు వి
రుచుటయు - రాళ్లుపొదరిండ్లు పుట్టలుగుల్మంబులు ఏడుముండ్లు
మొదలగుదాఢిం దాటుటయు - అడవులుకొండలు గుహలు మొ
దలగువాటిలోనం దూరుటయు - చంపుటయు - కట్టుటయు దుః
ఖింబందంజేయుటయు - మంత్రులు - సామంతులు - బోయలు
మొదలగువారల కాయాసంబులుగల్పించుటయు - తనసైన్యంబు
నకును తనయట్టివారలకును సంకటంబులుగలిగించుటయు - ఎలు
గు - కొండచిలువ - రోనుగ - సింహము - పులి - యిట్టిక్రూరజం
తువుల భయంబులును - అడవిగాల్చునవసరంబుననగు పొగచే
నరికట్టంబడుటయు - దిక్కులుదెలియక నల్లాడుటయు - నిదియు
ను - మరియునువత్సమాణింబులగుదుఃఖింబులును - వేటవలనంగ
లుగుచుండుననుట... .. ౨౯౪

ఇట్టివేటనుగలగుణంబులు.

శ్లో॥ జితశ్రమత్వంవ్యయా మాత్స్వస్య మేదస్యసంక్ష.

యః | చలాస్థిరేషులక్ష్మ్యేషుబాణశుద్ధిరను త్తమా |
ఉత్తమానాంవిహంగానాంమృగాణాంచైవదశశ్చ
నం | మృగయాయాంగుణానేతా | నాహురప్యే
తదక్షమం || ౩౧౪

అడవులందు మృగంబుల బతులను ననుసరించి పరువులె
త్తుటవలన దేహములివగలుగుటయు - క్రొవ్వుదరుగుటయు - చ
లలక్ష్మ్యంబులును అస్థిరలక్ష్మ్యంబులును గొట్టునేర్పుగలుగుటయు.
ఉత్తమంబులును క్రొత్తలునునగు - మృగంబులంబతులంజూచు
టయునను కొన్నిగుణంబులు వేటలాసంగలిగినను ఉక్తంబులును
వక్ష్యమాణంబులునునగు దోషంబు లధికంబులగుటంజేసి యది
యనుష్ఠింపం దగదనుట... .. ౩౧౪

శ్లో || దోషఃప్రాణహరాఃప్రాయఃతస్మాత్తద్వ్యసనం
మహత్ | ఆమాదయోహిజీర్ణంతెయోత్తిచైవ
దివానిశం | చలెషుపశులక్ష్మ్యేషుషాణాసిద్ధిశ్చజా
యతే | ౩౩

ప్రాణంబులు దొలంగించుదోషంబులు అధికంబులుగనుండుట
వలన నిదియత్యంతవ్యసనంబు లెయగునై నను - గురుపదార్థం
బులుజీర్ణంబులగుటయు - శస్త్రములుదొడుగుకసరతు గలుగుటయు
పరువెత్తుమృగంబులంగొట్టు లాఘవముగలుగుటయు - ననుగుణం
బులుగలిగియుండుటనట్టివేటలాడుతలంపుగలుగు నెడదానికివిధి...

శ్లో || అథాచమృగయాక్రీడాంవాంఛేత్తన్నగరాంతికే |
కారయెన్నగయాంరమ్యాంక్రీడాహతోర్మనో
రమాం | పరిక్షిప్తంపరిఘయా సముద్రస్యాప్యగస్య
వా | ఆయామపరిణాహాభ్యామృథాయోజన సం
శ్రితం | గిరేరుపాం తేనద్యావాపర్యోప్తజలశాడ్వ
లం | అకంటకలతాగుల్పంవిషపాదపవజ్జితం | పా
దపైఃపుష్పఫలితైఃప్రఖ్యాతైశ్చిత్తహేరిభిఃస్నిగ్ధసీ
లఘునచ్ఛాయైర్విరలైరుపశోభితం | పాంసుపూరి

తనిచ్చిద్ర శ్వభ్రాదరకందరం | ఓలిత స్థాణువల్లి
క పాపాణమయభూతలం | శోభితగ్రాహ సలిల
మగంభీరజలాశయం | నానాపద్మ వనాకీర్ణంనానా
విహగశోభితం | శృంగార్పాదిమృగసంపూర్ణంహస్తి
నీకలభాస్వితం | భగ్నదంష్ట్రమృగవ్యాళం చిన్న
శ్రుంగవిహాణిచ | సుఖసు సేవ్యలతయాపుష్పవ
ల్లిపినద్ధయా | అగమ్యంరిపు సైన్యానామనసఃప్రీతి
వధానం | బహ్వనేచరచిత్తజ్ఞైశ్చశాయాససహై
దృకధైః | రక్షితంరక్షిభిశ్చ సైభూభజాం భూత
యేథవేత్ | ౪౨

వేటలూడుటకైనగరసమీపంబుననెద్దియేనియునొక కొండప్ర
క్కననైననునదీతీరంబుననైనను - సముద్రమువెంబడినైనను - చు
ట్టునగడ్డలగలదియు - ప్రాకారముచేచుట్టంబడినదియు - ముండ్లురా
ల్లు పుట్టలుమొదలగుదానిశోధించియుసుకనిండించియందు ముం
డ్లులేనిదియు - విషస్పృశముగానిదియునగుచును సోహారంబుల
గుపుష్పఫల బుల నొసంగం జాలిన వృక్షలతాగుల్మంబులనుంచి
యధికలోతునునానావిధపంకంబులును లేక మసోహారంబులగు
కమలంబులు కుముదంబులు మొదలగుజలపుష్పంబులచేరమణీ
యంబులగు కొలనులరచియించియందతిక్రూరస్వభావంబులుగా
నిపక్షిమృగజాతులనువిడిచిశత్రులకగమ్యంబులగునట్లు సమధుం
లగు కావలివాండ్రచేగుడ్డంబగువనంబురాజుల వేటలకుందగియుం
డుననుట... .. ౪౩

శ్లో॥ తత్కమానునరేంద్రస్యజాయతేనపరిశ్రమః | క్రీ
డనాయనరేంద్రశ్యమృగజాణీప్రవేశయేత్ || ౪౩
అట్టివ్యాయామస్థలంబున అతిశ్రమంబుగలుగం జేయకుండు
నట్టి మృగజాతులబెంపజొననుట... .. ౪౩
శ్లో॥ ధర్మాధాన్యవిరోధేన ప్రాతశ్చంక్రమణక్షమః |
క్రీడనాయవిశేద్రాజాత దాప్తైస్సహితోమితైః

యదావప్రవిశేద్రా జాక్రీడనాధంతదాబహిః|
సన్నద్ధయోబహిస్తేష్టేన్యందూరాంతరేచరం|
సద్భిర్యమృగయాయాంవైగుణాస్సంపరిక్రీతాః|
క్రీడన్తేన్యవన్మపతిస్తతస్తా సమవాప్నుయా
త్| విధిరేవసముద్భిష్టోమృగయాక్రీడనెపకః||౪౬౪

ధమంబునకునుద్ర వ్యాజనంబునకును రాజ్యతంత్రంబు
నకును విరోధంబుగాకుండు విధంబున కసరతు జేయుటకై బ
రువెత్తుట మొకలగులాఘవంబులు దెలియుకొరకు ఉదయకా
లంబున పూర్వోక్తలక్షణ లక్షితంబగు మృగయాకాంతారంబు
నం బ్రవేశించు నవసరంబున పరులకు రంధ్రంబుగలుగుంగావు
న నట్టిదాని నివారణముజేయుటకై యాపులగుచతురంగబలం
బులు యుద్ధసన్నద్ధులుగుచుచుట్లనుండు నట్లాజాపించియందు
బ్రవేశించియం దాజింపందగులాఘవ లక్ష్య వేధనాదులుమొ
దలగు గుణంబుల నభ్యసించునగుననుట ౪౬

శ్లో||నగచ్ఛేనన్యథారాజా మృగయాంమృగయర్యథా||౪౭

ఇట్లువిధిపూర్వంబగు వేటజేయందగుంగాని బోయవానివ
డువున స్వతంత్రంబుగ నశోధితంబులగు సరణ్యంబుల జొరంద
గదనుట ౪౭

ద్యూతదోషంబులు.

శ్లో|| మహతోష్లిగహస క్షిధనస్యహివిముక్తతా| ని

స్సత్యతా^౧ నిష్ఠురతా^౨క్రోధోవాక్చస్త్ర^౩ఖండనః^౪లో

భోధర్మక్రియాలోపః^౫ కర్మణామప్రవర్తనం^౬ స

త్సమాగమవిచ్ఛి^౭తిరసద్భిస్సహవర్తనం^౮ అధా

నాశక్రియావైరం^౯నిత్యంవైరానుబంధనం^{౧౦} దరాధ

ర్మక్రియాలోపోమత్సరం^{౧౧}చాపి^{౧౨}గాగి^{౧౩}శా^{౧౪} చిత్తాను

కూలభావశ్చ సందిగ్ధచాక్షుపాతనే | ప్రతిక్షణం
క్రోధహర్షానంతావశ్చప్రతిక్షణం | ప్రతిక్షణంచ

సంక్షేప స్సాక్షిప్రశ్నప్రతిక్షణం | స్నానాదిగాత్ర

సంస్కారైపుష్పభోగ్యవ్యనాదరః | అవ్యాయా

మోగదౌర్బల్యంశాస్త్రప్రతివిధేక్షణం | గూహనం

మూత్రశక్యతోక్షుత్పి పాసాదిపీడనం | ఇత్యాదీ

స్తత్రనిపుణా గ్యూతదోషాప్రచక్షుతే ... ౫౩

ద్యూతానస్తనకుం గలదోషంబులు ధనంబులబోకడయు ౧-
సాన్వికగుణంబు విడుచుటయు ౨- నిష్కరత్వంబును ౩-కోపంబును
౪- సొటిచేఖండించుటయు ౫- ఆయుధంబుల చే నరుకుటయు ౬-
లోభగుణంబును ౭-ధర్మకార్యంబులు జేచుటయు ౮- కర్మంబు
ల నసంభ్యాదుల యథావిధిననుష్ఠింపమియు ౯- పెన్దలంజూచుట
కవ కాశము లేకునికీయు ౧౦ - దుష్టులతోడగూర్చుండుటయు ౧౧-
నానావిధద్రవ్యంబుల నొడ్డి మోడుటయు ౧౨-వైర భావంబును-
౧౩-ఎత్తునుకూరంబులు దలంచుటయు ౧౪-గర్వముచేధర్మ
కార్యంబులగజేయమియు ౧౫- ఈర్ష్యయును ౧౬- మత్సరంబు
ను ౧౭- పాచికలుసందేహోస్పదంబుగ నిలుచునపుడు తనమనం
బునకు నిష్టంబగునట్లు బలుకుటయు ౧౮- ప్రతినిమిషంబునకునుకో
పంబును - సంతసంబును- దుఃఖంబును- మోర్వమియు- తప్తసా
క్షులగోరుటయును ౧౯- స్నానాదిక్రియలయందును భోజనాదు
లయందును నాసక్తిలేమియు ౨౦ - ఇతరకార్యంబుల నుత్సాహ
ములేకునికీయు ౨౧- దేహదుర్బలంబును ౨౨- శాస్త్రంబులకు బదు
లగుకుయుక్తులుబలుకుటయు ౨౩- మలమూత్రంబులగట్టుటయు ౨౪
త్రకలిదప్పలనడంచుటయు ౨౫- ననుదోషంబులు ద్యూతంబునంగ
లదనుట... .. ౫౩

దృష్టాంతరప్రతిపాదనం.

శ్లో॥ పాండవోధర్మరాజోహిలోకపాలశ్రవాపరః॥ద్యౌః
తవ్యసనమాపన్నఃకళత్రమపిహరిచ॥నశశ్చరాజా
ద్యౌతేనహృతే రాజ్యేమహావనె॥ధర్మదారాన్
పరిత్యజ్యపర కర్తవరోభవతి॥తుల్యోభూపోహి
ఇంద్రస్యస్యనాస్తిధనుధారః॥సరుక్మీరుక్మశైలా
భోద్యౌతవోషాశ్చయంగతః॥రాజాకాశికరూ
షాణాంచక్రచక్రోపిమంషధీః॥తీవ్రద్యౌతకృతా
ద్దోషాద్దంతభగ్నత్వమాప్తవాన్॥... ౫౭౪

లోకపాలతుల్యుండగుధర్మరాజుద్యౌతాసక్తుండగుధర్మము
మరచియైచుడుగురకునుసామాన్యయగునట్టిద్రౌపదిసోమటభా
రతప్రసిద్ధము - చక్రవర్తియగునటండు ద్యౌతక్రియచేరాజ్యము
దొలంగి భార్యంగాధారణ్యంబునవిడిచిరుతు పనువంటలవాడ
గుట అరణ్యపర్వప్రసిద్ధము. అతీసమధుండగువిదభా రాజగు
రుక్మీబలరామునితోడం ద్యౌతంబునజచ్చుటయు - కాశికరూశా
ధివతియగుద తవక్రందాద్యౌతంబున నసాక్షిబలికిపండ్లురాలం
గొట్టుబడుటయు భాగవతప్రసిద్ధము... .. ౫౭౪

శ్లో॥ ద్యౌతాదనధాసంరంభోద్యౌతాత్ సేహతా
యోభవత్॥సంహతానాంచపయోణాంద్యౌతా
ద్భేదఃప్రవతతే॥ఇతికేవలదోషం హిద్యౌతం
రేజాపరిత్యజేత్॥సమారబ్ధంచమెధావీ ద్యౌ
తానాంవినివారయేత్॥కేవలదోషఎవారగుణ
లేశోనవిద్యతే॥... .. ౬౦

అనధాంబుల బిలుచుటయు - సేహాంబునకు వైకల్యంబు
ను - సంధియగువారలకు భేదంబులుగలుగుటయు - ననునన్నియు
దోషంబులుగానిగుణంబొక్కటియేనియుదీనలేకుండుటరాజగువా
డు దానారంభించుట మానుటయెగాక యావ్యసనంబులు గల
వారలను నిరోధింపందగుననుట... .. ౬౦

స్త్రీసక్తిదోషములు.

శ్లో॥ కాలాతిపాతఃకార్యాణాం ధర్మాధఃపరిపీడనం |
త్యాభ్యంతరవర్జిత్యాత్మర్షప్రకృతికోపనం | స్త్రీ
పక్షపాతస్తజ్జేష్యాఅకార్యేషు ప్రవర్తనం | ఈ
ష్యామషే తథాక్రోధోవిరోధోసహసాపివా |
తత్సృష్టిస్త్రీవ్యసనం రాజారాజ్యకామఃపరి
త్యజేత్ || ౬౨౪

అంతఃపురంబుననుండుటవలన ఆయాపనుల కాలంబులు
దొలంగుటయు. ధర్మపీడయు. ద్రవ్యనాశంబును. నెల్లప్పుడులోప
లయుండుటవలన మంత్రులు మొదలగువారలకుసమయంబబ్బి కుం
డుట కోపముగలుగుటయు. ఆడవాండ్లయం దాసక్తుండగుటనట్టి
జార స్త్రీసంగమవిషయంబునబొడము ఆగ్రహముచేదుష్కార్యం
బుల ప్రవేశించుటయు - అవమానంబును క్రోధంబును కోపంబు
ను. హఠాతుగవిరోధముగలుగుటయు. నను ననేకదోషంబులుగ
లుగుంగాన రాజ్యకాముండగు రాజు స్త్రీవ్యాపారంబును మి
తంబొనర్పందగుననుట... .. ౬౨౪

సముదాయవిషయము.

శ్లో॥ స్త్రీద్యూతపానమృగయావ్య గ్రాణామల్ప చేత
సాం ఈహితానిచగచ్ఛంతియా వనెనసహత్
యం | ౬౩౪

కామోత్పన్నంబులగు స్త్రీగ్రహణంబును. జూదంబొడుటయు
వేటయు - సారాయిద్రావుటయునను నాల్గు దుష్కృత్యంబులం
దాసక్తులగు నల్పబుద్ధులకు యవ్వనంబును ద్రవ్యంబునునాశయు
నుంగూడయొక్కసారిగ నాశంబులందుంగావున మేధావియగు
వాడందాసక్తినిందగదనుట... .. ౬౩

ఉపసంహారము.

శ్లో॥ తదవనయవిధిజ్ఞైశ్చైస్సాంపిఘ్నకారీవ్యసనమిద

ముదారంసప్తచైవోపదిష్టం । జనయతిహినిషంగా

దేకమేవాశుతాపకిముతభవతి హంతాయాగవ

ద్యోదయేన॥... .. ౬౪౪

ఇట్లునీతిశాస్త్రవిచులగువారిచే వ్యసనసప్తక స్వరూపంబు
లెరుంగించి యివియొక్కొక్కటియై శ్రేయస్సులనన్నియు పిఘ్నం
బొనర్చుననియుపదేశంబులు సదృష్టాంతరంబులుగ బలుకునెడని
వియన్నియు నొకండయనుష్ఠించునెడ జెప్ప నేలననుట... ౬౪౪

శ్లో॥ పటుతరపరిభోగ్గుణాహతామింద్రియాణాంశ్రుతమ

పివినిహంతిప్రవృత్తాంతైవృత్తాంచ । చలయతిచవి

భూతింభూయసీంచాపిసీచైరపివిబుధ మతీనాంసప్త

కోయందురంతః॥ ౬౪౫

పటుత్వంబులగు నింద్రియబలంబుల నశింపం జేయుటయు
మంచివినికిడియు అధిక్యంబును- శ్రేష్ఠ్యంబును వైకల్యంబొనర్చు
టయునతివిస్తృతంబగు నైశ్వర్యంబు స్వల్పకాలంబునననశింపంజే
యుటయు మహావివేకుల నైననుంహినులం జేయుటయు వీవ్యసన
సప్తకంబునకు స్వభావంబగుగుణంబనుట... .. ౬౪౫

శ్లో॥ అరిగణానియతం వ్యసనైస్థితం పరిభవంతిభవం

తిచదుచ్ఛిదః । అవగతవ్యసనాశ్చ బుధారిపూర్ణ

పరిభవంతిభవంతిచదుచ్ఛిదః॥ ౬౪౬

పూర్వోక్తంబులగు వ్యసనంబులందగులువాడు శత్రువుల
చే నవమానింపబడి శత్రుస్వాధీనుండగుననియు - నట్లుగాకదా
నిం జయించినవాడు శత్రులనవమానరి. బొనర్చి వారలంజయిం
చుననియు ఫలితార్థము... ..

ఇట్లుకామందకము సప్తవ్యసనవిభాగంబులు

పదియేనవనగాము ముగిసె.

పదియారవసర్గప్రారంభము.

శ్లో || ప్రాయోజనంతోవ్యసనేరిపూణాం యాతవ్యమే
వేతిసమాదిశంతి । తన్నైషపక్షోవ్యసనోహ్య
ని త్యక్తుమస్తుసన్నభ్యుదితోహియాయాత్ || ౧

రాజసప్రాంగప్రయోజనంబులునువానికింగలవ్యసనంబులును
పూర్వసర్గంబులందెలుపుటశత్రువులకట్టివ్యసనంబులు సంభవించి
యిండుకాలంబునదండయాత్రజేయందగుననియనేకనీతిశాస్త్రా
చార్యమతనిష్పన్నంబయ్యున్నను అట్టివ్యసనంబులు సంభవించు
టనియతంబులుగామింజేసియదియెనిగీక్షించక విజిగ్ఘనకుం జ
యించునుతాహనులును వ్యసనాభావంబులుంగలుగు నెడనండ
యాత్ర జేయందగునని కౌటిల్యమతమనుట - ఈసర్గంబంతయు
రాజవిషయంబుగనున్నను వీటియందుండు కొన్నివిషయంబులు
సంసారులకును నుపయోగంబుగ నుండుటవలన వ్యాఖ్యానింపం
బడియెడు... .. ౧

శ్లో|| యదాక్షుమస్తుప్రసభంనిహంతుంపరాక్రమాదూ

జితమప్యమిత్రం । తదాభియాయాదహితానికు

ర్వస్వరస్యవాపీడనకశకానాని||... .. ౨

శత్రుండుసమధుకండును జాగరూకుడునునైయ్యున్నను అ
ట్టివానిబలముచేజయించుశక్తిగలుగునెడశత్రునకుఅహతంబులూ
నర్పుచుదండయాత్రవెడలందగుననుట ౨

శ్లో|| సంవన్నసస్యంవిషయంపరస్యయాయాద్విభూతిం

విజయాయరాజా । సస్యోపహతేనపరస్యప్రతి

చ్ఛేదస్వసైన్యోపచయశ్చసాధు|| ౩

శత్రుదేశంబు సుభిక్షంబుగ పంటలుఫలియించియిండు స
మయంబున దండయాత్ర జేయుటవలన సంతకుముందరి ధాన్య
సంచయాదులు వ్యయించుబడియుండుటవలన నూతనసస్యనిర్బం
ధమువలన శత్రుండు సులభసాధ్యుడగుటయు తనకుగలసైన్యం

బులకు సస్యాదులు సులభంబుగ నబ్బుటయు - గలుగు గావున
నట్టికాలంబు యాత్రకుపయుక్తంబనుట... .. ౩

శ్లో॥ విశుద్ధపుష్పఃపురతో వివిన్సా భయప్రదేశాపగ
కర్తవేదీ స్వవీవధాసారవిశుద్ధ మార్గోవిశేధరిత్రీం
ద్విషతోప్రమత్తః॥ ౪

సైన్యంబునకు ముందునడచుజనంబులును - వెనుకవచ్చువా
రునుభయస్థానంబులునుజలస్థలపారిశుద్ధ్యంబులెరుంగునట్లును నా
జ్ఞాపించుచు అతిజాగ్రత్తగలవాడగుచు శత్రురాజ్యంబునం జరిం
చవలయుననుట... .. ౪

శ్లో॥ గ్రీష్మప్రభూతాంబువనేన యాయాన్నిర్వృషణా
ధృంకిరిణాంనయాతు | ఋలేమయోగ్రీష్మకృతా
త్ప్రతీపాద్భవంతికుష్టాని మతంగజానాం॥... .. ౫

గ్రీష్మ కాలంబున జ్యేష్ఠాషాఢమాసంబు లతియెండలుగల కా
లంబుగుట అట్టికాలంబున శుష్క-మార్గంబున నడచుటవలన నెం
డచే నగుచునుదనముచే నేనుంగులకు వ్యాధిసంభవించుం గా
వున నట్టికాలంబున నీరును చెట్లనీడలునుగల మార్గంబున సేనన
డిపింపం దగుననుట... .. ౫

శ్లో॥ స్వస్థక్రియాణామపీకుంజరాణా మూష్టాశరీరేషు
హిజాబ్జలీతి | తథాప్యయోగ్యేనచసంప్రవృద్ధీప్ర
సహ్యా హంతిద్విరదానతోయాత్.... .. ౬

స్వభావంబుగనుండు నెడను యేనుంగులశరీరంబులత్యుష్ణస్వ
భావంబులగుటంజేసిపూర్వోక్తక్రమంబులేక యండ పెట్టుబడి
యెనేని నీరులేకునికియేనుంగులుపీనుంగులగుననుట... .. ౬

శ్లో॥ సర్వాణిసత్వానిఖిలూష్ణకాలేషియాంబునాయాం
తిపరాజవంస్వం | అంశత్వముష్ణప్రతిత ప్రకాయాః
ప్రయాంతిసద్యఃకరిణోపిబంధః॥ ౭

సాధారణంబుగ నెండకాలంబుననన్నిజంతువులును కృశించు
టయు యెండదెబ్బగల్గును నెడకండ్లు చీకట్లుగమ్ముటయు గలుగుట

యట్లుండ నేనుంగులు కుకునీరు వ్రావినంతన యెండచేగ్రాగి నంతన
గుడ్డియగుటకు జేస్సు నేలననుట... .. ౭

గజాబులవలననగు ప్రయోజనము.

శ్లో॥ సుగంధిదానస్యజీవీ రేషునంతాభిహాన్ స్ఫురితోపలే
షు | గజేషులీలాభసమప్రభేషురాజ్య నిబంధంపు
ధివీపతీనాం | తురంగమాణాం పరికల్పితానాం
మేకోగజోహంతిశ తానాషష్టిం | జలెస్థలెద ద్రునుసం
కటేచసమేచవల్లీకనిపాతనేచ | ప్రాకారహర్త్యా
దివిదారణేన నెయోధ్రువం నాగవతాంబలానాం
యస్తాద్యతోభూరిజలస్తు పంధా యాతాన్నపా
నోపదితోపిశంక్యః | ౧౦

అతిప్రమాణంబులగు జంతువిశేషంబులగుట కొమ్ములచే రా
ళ్లు మొవలగుదానిం బగుల్పుటకును - ప్రాకారంబుల నిడియగొ
ట్టుటకును సంకటంబులగు త్రోవలసామగ్రుల నిర్వహించి మో
యుటకును యుద్ధంబున యధావిధకల్పితంబగుటకు నూటయగు
వదిగుర్రంబులనొక్కసారిగ జంపుటకుందగినదగుట యేనుంగుల
దళంబునతిజాగరూకతచే గాపాడియుద్ధంబునకుం గొనపోవందగు
ననుట... .. ౧౦

శ్లో॥ తతోభియాయాజ్జనయన్ ప్రతాపంశ నైశ్చనైరత్ర
మయన్ బలాని | అభ్యన్నతానామణురపుదారం
పశ్చాత్ప్రకోపంజనయెదరీణాం || ... ౧౧

తనబలంబు నలజడినొందించకయు త్సహంబునుపరాక్రమం
బునువృద్ధియగు నట్లునర్చుచు తానుబలంబున శత్రునికన్న త
క్కువయైనవాడై ననుమీ త్సహాధిక్యతచే శ్రతునకుంకోపంబు
గలుగునట్లు జేయందగుననుట... .. ౧౧

శ్లో॥ తంవాప్రపు త్తఃప్రసమీత్యయాయాన్ననాశయో
ద్ధృప్తమదృప్తహేతోః | పశ్చాత్ప్రకోపంపురతః
ఫలంచపశ్చాత్ప్రకోపస్తుతయోరరీయా | ౧౨

జాగ్రతగలవాడగుదు బలాబలంబులనుజూచుచు ఆగామియగు
గు ఫలంబునకై యాలోపించుచు నుత్సాహముగలిగి నడిపించం
దగుననుట... .. ౧౨

శ్లో॥ రంధ్రేహితద్విప్రకృతాం మహత్స్వనయంతితస్మా
త్ప్రవిధాయ యాయాత్ | పురశ్చపశ్చత్సయదా
సమర్థస్తదాభియాయాన్తహతేఫలాయ॥ ౧౩

శత్రువులసామర్థ్యంబులంతయు పోరబాటుగలయెడంబరి
ణమించుంగానస్వరధృంబులగోపనంబులొనర్చుచుముందు వెనక
సైన్యంబులు జాగ్రతపహించునట్లు జేయుచు ప్రబల ఫలంబుకొ
రకై యత్నించియాత్ర జేయందగు... .. ౧౩

శ్లో॥ పురస్సమృద్ధాన్నవిశుద్ధపృష్ఠః ప్రాప్తోతితీవ్రంఖ
లుపాష్టిభేదం | అవశ్యయాతవ్య తయోద్యత
స్సకపశ్చత్ప్రకోపం హితయానశంకః॥ ౧౪

ముందుమాత్రము బలముగలిగి వెనుకనుండు బలంబులు పరి
శుద్ధంబులగావయ్యేనేని యనగా జాగరూకత లేనియెడ శత్రుభ
యంబవశ్యంబును గలుగుంగాన యానముననన్నియెడల సంది
యముగలవాగుడచునతిజాగరూకుండుగ నుండవలయుననుట.. ౧౪

శ్లో॥ యాయాత్పురోరక్ష మనేకవగ్గంహస్త్యశ్వపా
దాతవరప్రధానంబలంవిదద్యాచ్చతదైవపుష్టిపా
ష్టిద్యయోశ్చాపి స్వభూతికామః॥ .. ౧౫

అష్టవగ్గంబనియు నేకాదశ వగ్గంబనియుం గలుగువత్స
మాణనిష్పన్నంబులగు గజతురగపదాతి బలంబుల నలుప్రక్కల
రక్షణంబొనర్చుటకై తనకు నమ్మకముగలవారినియోగింపందగు
ననుట... .. ౧౫

నగర రక్షావిధానము.

శ్లో॥ సేనాపతిం వాప్యధవాకుమారంబలైకదేశేనపురే
నిదధ్యాత్ | పురంహితామాత్యకుమారకుల్యాస్సె
నాధిగోష్ఠార ఇమేప్రధానాః | తేషాంహిసాం

తాన్యతర ప్రకోపమంతఃప్రకోపం సముపాదిశంతి

ఆభ్యంతరగా ద్భావ్యతరాచ్చ కోపాదాభ్యంతర

స్వైవతయోగగోరీయాః॥ ౧౭

వెలపటి సేనలను గాపాడుటకన్నవంతః పురపట్టణకోశ
రక్షణాదులధికంబులుగావున సేనాపత్తినైనను తనకుమారునినై
నను తగునట్టిబంధుజనంబులనైనను మంత్రిసేనాపతి మొదలగు
వారల సంబంధులగు వారలనేనియు నగువారినియమించి నగ
రరక్షణంబు జేయందగుననుట... .. ౧౭

శ్లో॥ అదాయగచ్ఛేద బహిష్తచారాణాం బాహ్యశ్చక్ర

త్వాపిహితాథకమానాః॥ ౧౭౪

అంతఃపురచరులగు నమ్మకముగలపరిజనంబుల దానమానం
బులచేమిన్నించికొని యరుగొనగుననుట... .. ౧౭౪

శ్లో॥ గాష్ట్రాంతసాలాటవి కాదిసీమాంబాహ్య ప్రకో

పాన్యతమః ప్రకోపః ॥ ఉత్పద్యమాననిపుణావ్రచా

రైస్తంమంత్రిభిస్సమ్యగుపాదదీత॥ .. ౧౭౫

రాజ్యమునందుండువారును. సమీపంబులనుండువారును అ
డవియందుండు బోయలబలంబులును యల్లహడ్దుల యందుండు
వారును ప్రత్యంతవాసులగు తురకలుమొదలగు సైన్యంబులును
నగువారియందుత్పన్నంబులగు కోపంబులునుం గలహంబులునె
రింగిదానికిందగుప్రతిక్రియలొనర్చుచుండవలయుననుట... ౧౭౫

శ్లో॥ సామాదిభిస్సంశమయేత్ప్రకోపం పరస్పరావగ్ర

హభేదనైశ్చ । తథాచధీరశ్శమయేద్వికారంయ

థాభజేరన్నపరాప్రసీప్తాః॥... .. ౧౭౬

సామదావాదులచేతయు భేదంబులొనర్చుటచేతయు నను
సమయోచితంబులగు గుపాయంబులచే వారలకుంగల కోపంబు
లును వికారంబులును శమింపుపజేసి తనకుంబ్రియులగునట్లును
శ్రతునకు సహాయంబందని యట్లునుంజేయందగు... .. ౧౭౬

శ్లో॥ మనుష్యయుగ్యావచయఃకుయోహిహిరణ్యయో

ధావవయోవ్యయశ్చ | తస్మాద్విమంనైవవిదశ్చబు

ద్ధిఃకుయవ్యయాయాసకరీహియాత్రా| ... ౨౦౪

యాత్ర జేయుటవలననలనటయు - మనుష్యులకును - గుర్రం
బులుమొదలగు చతురంగంబులకును సంకటంబులును - ధనధాన్య
ఆయుధాదులవ్రయంబునుంమరియు నానావిధ సంకటంబులును
యాత్ర చేసంభవించుం గాన విజిగీషుండగువాడు తనయుత్సా
హముచే శత్రువులజయింతునను బలాధిక్యముగలయాశ దక్కత
క్కినసమయంబులయాత్ర జేయందగదనుట ౨౦౪

శ్లో॥ అవశ్యనిష్పత్తిమహాఫలాధ్యామదీఘసూత్రాం

పరిణామకీల్పాం | కామంవ్యయాయాసకరీముపే

యాన్నత్వేపిజాతుక్షయనోషయక్తాం| ... ౨౦౪

మంత్రప్రభూత్సహశక్తులచే నిష్పన్నంబగు నతిఫలంబుసా
వకాశములేక గలుగుటనిశ్చితంబగు నెడపూర్వోక్తదుఃఖాయా
సకరంబైనను వెడలందగుం గాని జయము సంశయాస్పదంబగు
నెడవెడలందగదనుట ౨౦౪

కార్య వ్యసనంబులు.

శ్లో॥ వస్తుష్యశక్యేషుసముద్యమశ్చ శక్యేషు మోహద

సముద్యమశ్చ | శక్యేషుకాలేషుసముద్యమశ్చత్రి

ధైవకార్యవ్యసనంవదంతి| ... ౨౧౪

అశక్యంబులగుకార్యంబులకు యత్నముజేయుటయు శక్యం
బులగుకార్యంబుల మూఢతచేయత్నముజేయకుండుటయుకాలదే
శంబులెరుంగకయత్నముజేయుటయుననుమూఢవిధంబులకార్య
వ్యసనంబులుగలుగు ననుట ... ౨౧౪

కార్యవిఘ్నంబులు.

శ్లో॥ కా^౧ మోక్ష^౨మాద^౩క్షీణ^౪తాను^౫కంపా^౬ ప్రీ^౭సా^౮స్స^౯ధ్వ^{౧౦} సం

క్ర^{౧౧}ార్య^{౧౨}మన^{౧౩}ధా^{౧౪}తా^{౧౫}వా^{౧౬} దంభ^{౧౭}భీ^{౧౮}మా^{౧౯} నోపి^{౨౦}ల^{౨౧}ధార్తి^{౨౨}క

^{౧౧} ^{౧౨} ^{౧౩} ^{౧౪}
 త్వం దైన్యం స్వయాధన్యవిమాననంచ | ద్రో-హా
^{౧౫} ^{౧౬}
 భయశ్శవ్యగుపేక్షణంచ శీతోష్ణపై ప్రసహిష్ణు
^{౧౭}
 తాచ | ఎతానికాలే సముపాహ తాని కుర్వంత్య
 వశ్యంఖటసిద్ధివిఘ్నం || ... ౨౪౫

కామజన్యంబులగు సంగీతమువినుటయు చందనాదులగు సౌ
 ఖ్యంబులగుండగుటయు స్త్రీద్యూతేపానమృగయాదుల ప్రీతి
 యు ౧ కోపజన్యంబులగు వాక్పారుష్యదండపారుష్యద్రవ్యదూ
 షణాదులును ౨ ఓపులేమియు ౩ అతిదయయు ౪ లజ్జ చేయ
 ధోచితకార్యంబులొనర్పకుండుటయు ౫ వణుకును ౬ అతిక్రూర
 తయు ౭ అనధంబులగునుపక్రమంబులనగా ప్రయోజనకరంబు
 లుగానివియారంభించుట అన్యలవంచనముజేయుట ౮ స్వాభి
 మానంబును ౧౦ గర్వంబును ౧౧ కొంచమైననుధర్మగుణములేక
 దుర్యోధనుకరణి... ..

శ్లో | సూచ్యగ్రేణసుతీయై నయావద్భి ద్యైతమేదిన్ | తా
 మహానాభిదాస్యామివినాయుద్ధేనకేశవ||.....

అనునతిలోభమును ౧౧ - దీనతయు ౧౨ - తనసరదాలక నవ
 మానం బొనర్చుటయు ౧౩ - మిత్రద్రోహముజేయుట ౧౪ - తనబ
 లంబులయందు శుక్తుకములేకుండుట సంతర్భయంబును ౧౫ - మ
 ధ్యస్థులగు మన్ననగలవారి మన్నించకుండుట ౧౬ - చలియండవా
 నగాలి యిట్టివ్వాని సొర్పకుండుటయు ౧౭ - నను మొదలగు వి
 కారంబులన్నియు కార్యనాశకరంబులనుట... .. ౨౪౫

బలపక్ష భేదంబులు.

శ్లో || నిజోధమైత్రశ్చ సమాశ్రితశ్చ సంబంధజస్యోచక్రి
 యోద్ధవశ్చ | భృతోగృహీతో వివిధోపచారైః
 తుంబుధాన్సప్తవిధంవదంతి||... .. ౨౪౫

స్వకీయులును ౧ - ప్నేహితులుచేపంపంబడినదియు ౨ - శత్రు నివలనగిట్టమిచే నాశ్రయించినవారును ౩ - సంబంధంబులనగాక న్యాదానాదివిషయంబులవలన బంధుత్వంబుజేందిన వారును ౪ - ప్రాచులనగా గురుశిష్యసంబంధంబులుగవారలును ౫ - ఒక కా రణంబునగలగినవారలును ౬ - నానావిధోపచారంబులచేభరణం బొనర్చిగ్రహింపబడినవారలును ౭ - ననునేమవిధంబులు సం బంధంబులనుట... .. ౨౫౪

అనురాగవిధి.

శ్లో॥ సదానుస్మత్యాగుణకీర్తనాననిందాసహత్వేన
చరంద్రగుప్త్యా తదధామేవోద్యమనతః కాభిః
వక్ష్యేనురాగీతినివేదితవ్యః॥ ... ౨౬౪

యెల్లప్పుడుననుసరిండుండుటయు ౧ - గుణంబుల నెన్నుటయు తన్నునిందిచినను సొర్చుటయు - యజమానుని నొర్చులు నిందిం చు నేడసహింపమియు - మమకారంబులదాచుటచేతయు - అతనిని మిత్తంబగు కార్యంబులయం దెల్లప్పుడు నాస్తక్తండుగుటచేతయు - ప్రకృతవిషయంబులగో ప్రసంగంబుల మంగళకరంబుగ నెనర్చు చుండుటచేతయు - ననురక్తండునిదెలియందగు... .. ౨౬౪

గుణంబులు.

శ్లో॥ కుచీనమార్యం శ్రుతవద్విసీరమలౌఘపంసత్యమ
హార్యబుద్ధిం కృతజ్ఞతోజామతినత్వయ్యక్తంసద్భ
ధవతుంభలుతంచవీంద్యాత్... .. ౨౬౪

మాత్రుకుల పిత్రుకులశుద్ధుండుగుటలీనంతును - యోగ్యగు ణంబులు గలవాడును ౨ - శాస్త్రభ్యానముగలవాడును ౩ - అగోరి నవాడుమర - పరధనదారలయందాన క్తుండుగావివాడును ౪ - అబ ద్ధంబులుబలుకనివాడుమఱ - శత్రులకులొబడిని గుణంబులుగలవా డును ౭ - తనకువిజగీమునిచే నొనర్పబడిన యుపకారంబులమ రువనివాడును ౮ - బలశాలియు ౯ - తెలివితలవాడును ౧౦ శక్తి

సంపన్నంతునుగ - మంచివత్తుంబున వలవించినవాడునుగీ -
నగువాడు భయశీలునికిం గూర్చువాడని దెలియంగనుననుట. ౨౭౪

గుణత్రయభేదములు.

శ్లో॥ ఉద్యోగమేధాధృతిసత్వసత్వత్యాగానురాగస్థితి
గౌరవాణి | జితేంద్రియత్వం ప్రసహిష్ణుతాచప్రా
గల్యభిమిత్యాత్మగుణప్రవేకః || ౨౮౪

యత్నముజేయుటయు - వివేకంబునుగ - ధైర్యంబును ౨ - స
త్యవాదితేయు ౩ - సత్త్వగుణంబునుర - పాత్రమెరింగి వ్రయుముజే
యుటయు ౪ - గుణంబులుగలవారలయడ పక్షంబును ౫ - చలనము
లేనిబుద్ధియు ౬ - గొప్పబుద్ధియు ౭ - యింద్రిజయలక్షణము క్షీతంబ
గు నింద్రియజయంబును ౮ - అపదలక్షణంబుల సొచ్చుటయు - ఓ
ర్పునుగ - సభయందుత్రానములేక సభారంజకంబగు ప్రకృత
విషయంబుల ప్రసంగించుటయు - ననుగ - గుణంబులు విజిగీషు
నకుంగలుగవలయుననుట... .. ౨౮౪

శక్తిత్రయస్వరూపము.

శ్లో॥ మంత్రస్యశక్తింసునయప్రచారంతుకోశదండప్రభ
శక్తిమాహుః | ఉత్సాహశక్తిబలవృద్ధిచెష్టాంత్ర
శక్తియక్తోభవతీహజేతా || ౨౮౬

మంత్రషాస్త్రణ్యంబుల నెరింగి నీతిశాస్త్రమువనునరించియా
లోచనకుదురుకాట మంత్రశక్తియగునుగ - ద్రవ్యంబును రక్షిం
చుటయుధృంధనీతివలన దేశంబులక్షణలంగాపాడుటయు ప్రభుశ
క్తియనియు ౨ - కార్యత్వరీతక్రియయు - మంచిసమర్థతయు - ధీర
త్వంబును - పందతనము లేకుండుటయు - అనుభవేమండుటయు - మధియు -

శ్లో॥ కార్యమునుపోరాడత్యంబు తాపానుకూల్యమ్ ..

పరాక్రమంబును - అవమానంబును మోర్చమయు - ఆలోచింప
కయుక్తక్రియలు మనంబునందోచు ప్రతిభాని శేషంబును... ..

శ్లో॥ స్మృతిర్వ్యతిత విషయమతిశాగా విగోపరా

బుద్ధిస్తాత్కలికీజ్ఞేయాప్రజ్ఞాత్రైకాలికీమతా! బు
ద్ధినవనవోన్మేషశాలినీప్రతిభాంవిదుః! ...

అనుక్రమంబున గడిచినసంగతుల జ్ఞాపకంబుననుం చు స్మృ
తియు. ముందుగడవ బొయ్యెనువృత్తాంతబాల నూహించుమతి
యు. తత్కాలంబున నడువంగను విషయంబుల నిష్పన్నంబు
లొనర్చు బుద్ధియు భూతభవిష్య ద్వర్తమానంబులనూహించు
ప్రజ్ఞయు. పైపైనియుక్తుల దెలుపు ప్రతిభయుననులక్షణలక్షితం
బగు నన్నియు నుత్సాహస్వరూపంబులనియు నిట్టిశక్తిత్రయయు
క్తుండగువాడు శత్రువులజయించుననియుచిత్రించవలెను. ౨౯౪

శ్లో॥ శైర్యంసు^౧ దాత్యుంవ్యస^౨ నైష్వదైన్యముత్సాహ^౩

సంపత్యతి^౪ ధీర్మతావ^౫ | ఉత్సాహి^౬ శాస్త్రసముద్భ^౭

వాచసా^౮ సగి^౯కీధిః పరిణామితావ^{౧౦} | ఉత్సాహస^{౧౧}

త్వవ్యవసాయ^{౧౨} నైష్టదాధ్యం^{౧౩}చ కర్మహ్యతి^{౧౪}

పా^{౧౫}రుషంహి^{౧౬} | అఘోగతా^{౧౭}కమ^{౧౮}లో ఫలోపపత్తి^{౧౯}దై^{౨౦}

వానుకూలంచని^{౨౧} రాధితావ^{౨౨} | ఇతిప్రసర్ప^{౨౩}న్నియతం^{౨౪}

సముద్రప్రతౌలితానాం^{౨౫} లభతేధరిత్రీం^{౨౬} | ౩౨

పరాక్రమంబును ౧ - మంచినమథతయు ౨ - చుఖఃకాలంబున
వేలతనంబులేకునికీయు ౩ - ఉక్తలక్షణ లక్షితంబగు నుత్సాహము
గలిగియుంటయు ౪ - యుద్ధంబున ధైర్యంబును ౫ - శాస్త్రంబునం
గల పటిమచేత శృయంబొనర్చుటయు ౬ - బుద్ధిశాలులతోడసహ
వాసము చేయుటవలన బుద్ధిదేరియుంటయు ౭ - యత్నంబొనర్చు
టయు ౮ - బలంబును ౯ - ప్రేరేపించుటయు ౧౦ - రథాదులక్రియా
విశేషంబును ౧౧ - దృఢతయు ౧౨ - ఎట్టియసాధ్యంబులైనను సా
ధింతునను మహిమాత్సాహంబును ౧౩ - రోగము లేకునికీయు ౧౪

కార్యంబు సఫలంబందుట కన్యుని సహాయం బపేక్షించకుండు
ట౧౫ - దైవసహాయరూపంబగు మమోనిర్మలత్వంబును౧౬ -
మమోవ్యసనంబులు లేకుంటయు౧౭ - ననుగుణంబులుగలిగియుట్టి
గుణంబులచే హీనుండగుశత్రునిపై దండయాత్రయొనర్చరాజు
చతుస్సముద్రముదిత భూవలయం బాక్రమించుననుట... ౩౨

కాలభేదంబులు.

శ్లో॥ కాలోగజానాంసజలాం బుదౌతౌయాతుంత ద

న్యశ్చతురంగమాణాం నాత్యుష్ణశీతంసుసమృద్ధ

సన్యంకాలంతమాహుర్విజగీషువృద్ధైః ... ౩౩

విక్కిలిజలంబులును వానలునుం గలుగు కాలంబులందేనుం
గులువెడలుట కుచితంబైనను నట్టికాలంబు గుర్రంబులు మొదట
గువాటికిప్రసర్పణయోగ్యంబు కామింజేళి సమశీతోష్ణంబును
సమృద్ధ సన్యంబును నగు కాలబు దండయాత్ర కుచితంబగు
ననుట... .. ౩౩

కాలప్రయోజనము.

శ్లో॥ రాత్రావుల్కాకోవినిహంతి కాకంకాకోఘృలుం

కం రజనీవ్యపాయే ఇతిస్త కాలంసముదీత్యయా

యాత్కాలేఫలంతీ హసమీహితాని॥ .. ౩౪

రాత్రివేళగుడ్ల గుబ్బలుకాకులంజంపుటకు సమర్థంబులగు
టయు - నట్టికాకంబులు పగలిటివేళ గుడ్ల గుబ్బులంజంపుటకు శ
క్తింబులగుటయు సాదృశ్యంబులు గాననెట్టివేళ నెవనిమీదంబ
రాక్రమింపందగునట్టిదాని. యాలోచింపం దగుననుట... ౩౪

దేశప్రయోజనము.

శ్లో॥ శ్వానక్రమాకర్షణికుల సంస్థంశ్వానంచనక్రస్స

లిలాభ్యపేతం । వ్యాయచ్చమాసోద్రువమభ్య

పైతిదేశస్థితకర్ష ఫలోపభోగం॥ ... ౩౫

గట్టునమొసలి బరుండునెడ కుక్కదానింటట్టుటయు నీటి
యందు కుక్కప్రవేశించునెడ ముసలియొప్పుటయు నిదేశనం

బులుగాన శత్రునకుంబలంబుగలయడ దోడరందగదనియు తన
కుంబలంబుగలయడ దోడరందగుననియు నాదేశము... ౩౫

సమవిషమ మిత్రభూర్గంబుల నడచువిధి.

శ్లో॥ సమంతురంతై ర్విషమంతు నాగై గఁచ్యేజ్వలాభ్యం
సమహీధరంచ । నావావృత్తై శ్చైవజలానుయాతై
ర్నిధోవ్రజేచ్ఛైవమరుప్రగాథం ॥ ... ౩౬

సమంబగు భూమియందుగుర్రంబులమీదను విషమంబులగు
నెడలనుజలంబులుగలయడను పర్వతప్రదేశంబును నేనుంగులమీ
దను - నీటియందుపాడలదోలువారల సహాయము మెండుగగలిగి
యును. మార్పుపుష్పభూములనగానిజల ప్రదేశంబులమిత్రబలంబు
లచేతయనకువంగుననుట ... ౩౬

శ్లో॥ మరుప్రగాథంపతతిస్త్రోయై గ్రీష్మేతుశుష్కేజ్వల
విప్లవంచ । వీర్యోనయోభేదమతీవదక్షో గచ్ఛ
న్నరేంద్రోవిజయాయదేశం ॥ ... ౩౭

నిజలభూమియు వర్షకాలంబున చెమర్చుచుండుటయు - జ
లసమృద్ధియుగు భూమియుగ్రీష్మంబున నెండంబారుటయుననుభేదం
బులందెలిసిజాగరూకుండగుచు విజయముకొరకు దేశ కాలంబు
లెరింగి బలంబులనడిపించుదగుననుట... ౩౭

శ్లో॥ నశాతితోయంనశతోయహీనంయు క్తంచనమ్యగ్య
వసంధనేన । ఉపేత్యమార్గంబహుతజ్ఞయు క్తంసు
ఖప్రయాణైరిపుమభ్యుపేయాత్ ॥ ... ౩౮

ప్రయాణంబులకువిఘ్నంబులుగలుగఁజేయుగావున నధిక జ
లంబులుగలయెడ దరలకుండుటయు - జలంబులేనియెడ దాహాది
భయంబు లూదవుంగావుననట్టిదిగాకయు - సమకాలంబును. సా
మగ్రులునుకట్టెలుగడిచెనుదలగు మార్గోపయోగవస్తు విశేషంబు
లుసమృద్ధంబులగుచుండుద్రోవదెలిశియుండెనువారలంగూడిసేన
లనలజడినొందించక సుఖంబులగు ప్రయాణంబులచే దండయా
త్రజేయందగుననుట... ౩౮

శ్లో॥ సువీరధాసారముపేతతోయంవిశ్వాసితాక్రాంతజ
నంవిశుద్ధం । తన్నాత్రమేవద్విషతాము పేయాత్
యస్మాన్నకుర్యాదపయానమాతః॥ .. ౩౯

పూర్వోక్తలక్షణలక్షితంబగు మార్గంబున దండునడిపించు
నెడ ప్రజయలనటమొండేనేని యాసమయంబున హతాతుగసం
భవిండు యుద్ధంబున కుపయోగింపజాలక శత్రువులకులోబడు
గావునలజడిచే నడవంజాలకుండునట్లునడుపింపందగుననుట ౩౯

శ్లో॥ యోధూరమార్గంసహసా విశంతిమూఢారిపూణా
మవిచార్యభూమిం । తెయాంతి తేషామదిరేణఖడ్గ
ధారాపరిష్కంక మయత్నసాధ్యం॥ ౪౦

శత్రువుల యిక్కలుదెలియక నతిసాహసంబున ప్రజలనల
జడినొందించుచు యుక్తాయుక్తంబులుదెలియక బలంబులునడిపించు
వారలు శత్రుప్రయత్నంబులులేక సులభంబున శత్రుశస్త్రపీడి
తులగుదురనుట... .. ౪౦

రాత్రులందు విడియువిధానము.

శ్లో॥ మార్గైవదుర్గోపనివిష్టసైన్యో విధాయకైఃపి
వద్విధిజ్ఞః । సన్నద్ధపాశ్వస్థితధీరయోధః సైవేత
సాధ్వీనిశియోగనిద్రాం॥ ౪౧

దుర్గమంబులగుకొండలు చరియలు నదులుమొదలగు నెడల
జాగ్రత్తగలిగి సన్నద్ధులగుసైన్యంబుల చుట్లనునిచి యామక్రమం
బుననుండునట్లు విధించితనచుట్లనునాక్రమంబుననమ్మకముగలవా
రిబన్నినిలిచియుండునట్లా జ్ఞాపించియతిజాగ్రత్తగల నిద్రజేయం
దగుననుట... .. ౪౧

శ్లో॥ భ్రమత్తుడంగద్వీర్యదంద్రహేషాఘంటారవాస్వాది
తకర్నరంధ్రః । తదంతరాశ్రితేయోధవతీకెజాగ్ర
తీత్యాదరమాద్రియేత॥... .. ౪౨

పారాదిగురుచుండెడుగుర్రంబుల హేషారపంబులచేతయుష్
సుంగులఘంటలశబ్దములచేతయు మెలుకువగలవాడగుచునెడనెడ

యీజాముననేసరదారుడుపారాయచ్చుచున్నవాడని ప్రియపూర్వకంబుననడుగుచు మెలుకువగల నిద్రయొనర్చునగుననుట. ౪౨

శ్లో॥ తతఃప్రబుద్ధశ్చ విరిష్టదైవ శ్రీమద్విభూషోజ్జ్వలితః
ప్రహృష్టః । సేవ్యేతమంత్ర ప్రవరైర్యథావత్పురో
హితా మాత్యసుహృద్దణైశ్చ । కర్తవ్యతాంతైస్స
హసంప్రధార్యయానంస మాఖ్యాపిచిత్రయా
నం । కులోద్గతైఃపత్తిభిరాత్మ తుల్యైఃపాహి నికా
చ్ఛేత్పరివారితస్స॥... .. ౪౪

ఉపఃకాలంబున నిదుర మేల్కొని స్నానాదులొనర్చి పరిశుద్ధుండగుచునగ్న్యరాధనాదులొనర్చి శోభనకరంబులగు చతుర్విధాలంకారంబులంగీకరించి మంత్రసేనాధిపులు మొదలగువారింగలశి జేయవలయు తార్కంబుల నిణయంబొనర్చియానమువెడలుట కాజ్ఞాపించి తనదేహ సంరక్షకులగు నాప్తయోధగణంబులచే రక్షితుండచు విచిత్రయానంబున వెడలందగుననుట. ౪౪

శ్లో॥ ప్రియేణదానేనచ సంగ్రహీతా భృత్యా జహుర్భృ
త్రిజీవితాని । పశ్యేన్నృపోహస్తిన్మహాశ్వవ
ర్గాసామూహికంబోధనకారణంపుష్క॥...౪౫

ప్రియవచనంబులచేతయు మన్ననలచేతయు యినాములచేతయు మగ్ధులచేతయు సంగ్రహింపబడయోధులు.....

శ్లో॥ రాజాతుష్టోపిభృత్యానాంమానమాత్రంప్రయచ్ఛ
తి । తేతుసన్తానితాస్తేనప్రాణైరపుపకుర్వతే॥...

అనున్యాయంబున ప్రాణంబులొనంగి మొననురాజునకు నభ్యుదయము గోరుచుండ్రుగావుననట్లు మన్నింపుచును యేనుంగులను గుర్రంబులను పదాఢిజనంబులను నిత్యంబును విమశికంచుచుండవలయుననుట... .. ౪౪

శ్లో॥ రథాశ్వి సౌకుంజరయానయుగ్యానిత్యంక్రియా
స్యాద్ధనుషప్రగల్భః । సుమేధసాంశర్మణి గుహరే
పినిత్యక్రియాలాఘవమాదధాతి॥... .. ౪౫

ప్రతిదినంబును కవాయతులు రెండుకాలంబుల జేయుచుండుటవలన బృద్ధిమంతులగువారలకు మరియును రాఘవంబుగలుటంజేసి చతురంగబలంబుల రెండువేళలను కవాయతులుజేయుచుచుండుదగుననుట... ౪౫

శ్లో॥ అలోకయేచ్ఛద్దగుణాపహన్వేశ్చైస్సగూఢైశ్చపర
ప్రచాగంప్రైర్విముక్తోభవతి కీర్తిం ద్రోజనైరన్వేతై
శ్చసమానధర్మా... ౪౬

పూర్వోక్తలక్షణ లక్ష్మీతులగుగూఢ చరులనగా నానావేషధారులగుహరకారాలచే శత్రుపక్ష వర్తనంబులుదెలియకుండురాజు గుడ్డివాడగుంగావుననది విచారించితెలియదగుననుట ౪౬

శ్లో॥ విలోభయా కిందిదపిప్రయచ్ఛా కుర్వీతమిత్రం
ద్విషతోంతపాలం । రాష్ట్రదభిక్షుంద్విషతః ప్రప
ణ్యంపక్షైహికాతంనాలికయాదదాత్తి... ౪౭

శత్రురాజ్యవిషయంబులంతయు సంతపాలులస్వాధీనంబున నుండుగావుననతనికిబహుద్రవ్యంబులూసంగుచుననిబాసలానర్పుచుకొంచంబొసంగి జలాశయంబునందలి జలంబుల నభికాయత్రముచే నీళ్లునట్లుపరవృత్తాంతంబుల నెరుంగందగుననుట. ౪౭

శ్లో॥ ఉపక్రమంవాంఛితమాశుకుర్యాద్దాతోపయానా
త్క్రియమాణసంధిః । దానాదికైస్సాస్యత్సతుత
స్యభేదాకృతోభవత్యాత్మ సముచ్చయశ్చ... ౪౮

దూతలసంపుటచే జేయంబడుసంధియును- దానమిత్రభేదంబులచేతయు తనచేనారంభితంబగు కార్యంబు శ్రమంబున సిద్ధింపుగావున నట్లుదగుయత్నంబులు జేయదంగుననుట... ౪౮

శ్లో॥ దౌర్గాణ్య ధాష్ట్యటవికాంతపాలానసంశ్లేషయే
ద్దానవతాభిశస్తా । విగుర్ధదే శేషుహితన్నిరోధే
తేతస్యమూర్తోపధిశోభవంతి... ౪౯

దుర్గపాలకులనగా కోటల యధికారులును - అడవులనుండును బోయసరదాలును - సమీపస్థలంబులనుండు వారలును

నగు యోధులదాన సామభేదాదులచే తన్నుంగలపిక్వనిన సం
కటంబులగు నెడల వారలుమిక్కిలియు సహాయులగుచు మాగ్గం
బులదెలుపుదురనుట... .. ౪౯

శ్లో॥ అకారణాదేవహికారణాద్వాయ ఏతికశ్చిత్పురు
షారిసేవాం । నిజశ్చవిశ్లిష్యఉపేత్యశత్రుమాయా
తీయస్తన్యగతింవిపశ్యేత్ ॥... .. ౫౦

శత్రునికడనుండియెద్దియేనియు నొక హేతువచేనేనియు ని
ష్కారణముగనేనియు తనకడకరుదెంచునెడ నతని విషయంబి
ట్టిదనియునతండుతనయందు గలిపికోనందగు వాడనియు - దగని
వాడనియు విచారింపిగుణదోషంబు లైరింగి సంగ్రహింపందగు
ననుట— ఇందువిభీషణసంగ్రహవిషయంబంతయు నుపయో
గింపందగు. ౫౦

శ్లో॥ ఆరపునామంత్రబలాన్వితేనప్రాగేవకార్యేనిపుణ
ప్రచారః । దోష్టోబలాన్తంత్రబలంబలీయః శుక్ర
స్సురాన్తంత్రబలాద్విజిగ్యే ॥... .. ౫౧

కార్యారంభంబుననేమంత్రసర్గోక్తక్రమంబున మంత్ర నిష్ఠు
నైంబగు కార్యంబులబ్రవర్తించుట బాహుబలముచే సాధించుట
కన్నబలీయంబగుగానకౌటిల్యమతముననుసరించి

శ్లో॥ ఏకంహన్యాన్న వాహన్యాదిమర్మక్తోధన్యతా ।
ప్రాజ్ఞేనతుమతిఃక్లిప్తాహన్యాద్గర్భగతానపి ॥

అనుక్రమంబునశుక్రండు మంత్రబలముచేతయ దేవ తలం
జయించుటంజేసి మంత్రప్రయత్నమంత్రగోపనంబులనే మరకప్ర
వర్తించుటజేయందగుననుట.. .. ౫౧

శ్లో॥ మసౌద్యశౌనిమూలయావి లోకితం । ఫలాయక
ర్చోద్యమమాస్థితఃఫరం । నకాలహీనంచకదాచిదా
చరేత్ ఫలశ్చకాలేనియతంవ్యుదస్యతి ॥... .. ౫౨

నిర్మలంబగుమసౌనేత్రముచే నెద్దేశంబున నేకాలంబుననే
ది ఫలితంబగునట్లు దెలియంబడునట్టిదానియోచించిప్రయోగిం

పందగుగాని కాలదేశ విపరీతంబులను ప్రయత్నంబునఁగలిగియుం
పంజాలవన్దుట... .. ౫౨

ఉపసంహారము.

శ్లో॥ ప్రథాన్వితానాంశ్రుతశౌర్యశాలినాంయథావదా
లోకితమార్గచారిణాంచిరాయదైవీద్యుతీసన్నతా
త్తనాంభుజేషుదీర్ఘేషుమహీహిలంబతే॥ ... ౫౩

ప్రథావపరితులును మంత్రనిశ్చయజ్ఞులునుదైవబలసంపన్ను
లును పథాక్రమశౌలులును - మంత్రనిశ్చితమార్గ సంచారులును
నగువారిభుజంబులపరకాలము భూమియగుండుననుట... ౫౩

శ్లో॥ సముదితసరసంపక్ష్పూరి సంపన్నసస్యేవిగతసలిల
పంకకాలఉద్భూతశక్తి కుసుమిత సహకారశ్రీజ్వ
లత్కాననే వానరపతిరరిభూమిం సాధుగచ్ఛేజ్జ
యాయ॥... .. ౫౪

ఉత్తలక్షణలక్ష్మితంబులగు మంత్రప్రభూత్వాహ శక్తులుగల
వాడగుచు తనకుసైన్యబలాదులుగలయడశరత్కాలక్షుననేయి
దండయాత్రవెడలంగనుననుట... .. ౫౪

శ్లో॥ ఇతివరపతిగాఢితాడరః పరమభియోజ్యసతఃస
ముత్సితే॥ ఇతివిధివిషయోపసేవనాత్ నియత మ
రాతిరుపైతిగోచరం॥... .. ౫౫

ఇందుబలుకంబడిన విధి క్రమంబున యాత్రనారంభించు వి
జిగీషునకు శత్రుండుసులభసాధ్యుండగుననుట... .. ౫౬

ఇట్లుయాత్రావిధానముపదియారవస్తంభముసంపూర్ణము

సప్తమశస్త్రప్రారంభః.

శ్లో॥ శత్రోఃపుగాభ్యాసభూతస్థితేవై సాధుసంగమతేన్తం
ధావారనివేశజ్ఞైస్కంధావారంనివేశయత్ ౧

పూర్వస్తంభున యాత్రావిధానమువిధింపబడియెంగావున

నట్లువెడలి శత్రుపట్టణప్రాంతంబునవిడియు శిబిరవిధానమీసగ్గం
బున వత్సమాణంబులగుటవలన శిల్పశాస్త్రవిధిజ్ఞులగు స్కం
ధావారవిదులచే మంచిభూమిని దండునిలుచుటకై పుటకుటీరం
బులనగాడేరాలునిర్మించుట కాజ్ఞాపింపవలయుననుట. యీవిష
యము కేవల రాజదండయాత్రా విషయంబయ్యున్ననువిశేష
జనంబులతోడ యాత్రాదులూనర్చువారలకును దిక్పత్రంబుప
యోగంబుగలిగియుండుననివిచారించవలయు...

శ్లో॥ శృంగాటకాధ్వచంద్రంవాదీఘమండలమేవవా |

భూమిప్రదేశసమతాచాకారముపకల్పయెత్ || ౨

త్రికోణాకారంబుగ నేనియు - అథ్వాచంద్రనికరణినేనియు.
దీఘచతురశ్రంబుగ నేనియు : నప్పుడ మిక్రమముననుసరించి
మరి యెద్దియేనియు నొకయాకారంబుగ నేనియు నిర్మింపదగు
ననుట... .. ౨

శ్లో॥ వివిక్తశ్చవిభక్తశ్చశృంగైరన్వితసాధనైః | గుప్త

కక్షపతాకాద్యైర్మహామార్గసమన్వితం || ౩

విశాలంబులగుచు విడబడియుండెడు కలశంబులచేతయునా
నావీధానంబులచేతయు ఝండాలచేతయు నొప్పిననాల్గు పె
ద్దద్వారంబులుగలదియు... .. ౩

శ్లో॥ ప్రాకార పరిహరణీం ద్వారగోపురసంయుతం |

సుగుప్తంవివిధైర్వైః పాతాళమివవన్మతైః || ౪

లోతగు నగ ద్దుచేతయు - ప్రాకారముచేతయు - తోరణం
బులచేతయు. గోపురద్వారంబులచేతయు - సెప్పినదియు నానా
విధాయుధ పాణులచే రక్షింపబడునదియు. గావలయుననుట. ౪

శ్లో॥ తస్యమధ్యే మసౌక్ష్మీది మహాస్థాలబలాన్వితం |

అంతఃకోశ గృహసూపేతం కారయ్యైదాజమం

దిరం | ... ..

అట్టిస్కంధావారమధ్యంబున నత్యంతాస్థాద జనకంబును

బొక్కస నివేశములనం గలదియు నగురాజగృహంబునడుమ
నిమిత్తంచదగు... ..

శ్లో॥ మూలంభృతం శ్రేణిబలంసుహృద్భృతమథాటవం ।

రాజహమ్యం సమావృత్య క్రమేణవినివేశయెత్ ॥౬

రాజమందిరంబు నకుచుట్టును దొలుతమూలబలంబును. దా
నిచుట్టుకై జీతంబులవారును. పై శీగులబలంబులును. నాచుట్టు
నున్నహితసైన్యంబులును. పామంతమంత్రపరి వారబలంబులు
నునాచుట్టుఆటవికులగు బోయసైన్యంబులును. విడియుటకుగదగు
నిడియాలంబులుగల పటకుటీరంబులు నిలుపందగుననుట .. ౬

శ్లో॥ ఆశ్వి సౌలబ్ధనా మానస్తరంగాశ్చమ సౌజవాః ।

గృహపాపకంఠరాజ్ఞస్తునివసెయ్యస్సచారణౌ ॥౭

ప్రసిద్ధులగు ఆశ్వికులు వేగంబులగు గుర్రంబులంబర్ని చారణు
లతోడ రాజగృహంబునకు సమీపంబుననుండం దగుననుట.. ౭

శ్లో॥ యామవృత్యాసుసంబంధం రాత్రిందివము దాయు

ధం । అంతర్వంశికసైన్యంచ తిష్ఠేద్రాక్షోభిగు

ప్రయో... .. ౮

కాలనిరీతంబుగలవారలగుచు పారాజనంబులు రాత్రిబగ
ళ్లు రాజగృహంబుగాపాడు చుండవలయుననుట... ౮

శ్లో॥ యుద్ధయోగ్యమహాదంతీసన్నద్ధస్సాధ్వధిష్ఠిః ।

తిష్ఠేన్నరపతేద్వారివెగవంతస్తురంగమాః ॥౯

యుద్ధముజేయఁజాలిన గొప్పయేనుంగు సన్నద్ధంబగు మ
హామాత్రాధిష్ఠితంబయి యుండుటయెగాక వేగవంతంబులగు గు
ర్రంబులును గొలిచియుండందగుననుట... .. ౯

శ్లో॥ సైన్యైకదేశస్సంరబ్ధఃసేనాపతిపురస్సరః । ప్రయ

త్నవాప్రవిచరెన్నండతేనబహిర్నిశి ॥ ౧౦

కొంతసైన్యముతోడ సేనాపతియు రాత్రికాలంబుల నతి
జాగ్రతతోడ స్కంధావారముచుట్టును గస్తుతిరుగుచుండ వల
యుననుట... .. ౧౦

శ్లో॥ పరస్మై న్యప్రచారంచ సత్త్వధ్యాశ్శ్రీమృపాతినః |

వాతాశ్వికావి జానీయు దూరసీమాంత చా

రిణః || ౧౧

అభిజ్ఞలంబును వేగంబునుగల టపాలుగుర్రంబులు దూరంబు
న దిరుగుచు శత్రుసైన్యప్రచారంబుల నెరుంగుచుండవలయు. ౧౧

శ్లో॥ అచ్చతోరణయంత్రాసుయరీత్రవత్సపతాకిషుద్వా

రేషుపరమాంగు ప్రింకారయోదా ప్రకారిభిః || ౧౨

ద్వారంబులయందును ధ్వజంబుయందును నాన్గా విధయం
త్రంబులయందును పరుల ప్రచారంబు లేకుండునట్లు ఆ పులగువా
రుకాచియుండందగుననుట... .. ౧౨

శ్లో॥ నిగచ్ఛేత్ప్రపితైచ్చైవసగ్వ ఏవోపలక్తితః | తిష్ఠే

యః పరమాతాశ్చ రాజశాసనగోచరాః || ౧౩

వచ్చుచుండెడు పోవుచుండెడు వారంతయు వదీకమీదశో
ధితులగుచు రాకపోకలు గలిగియుండందగుననియు శత్రుపక్షీ
యులగు హరకారాలును యజమానుని యాజ్ఞమీదలోపలనుం
డందగుననియుననుశాసనము... .. ౧౩

శ్లో॥ వృధాకోలాహలా ద్ద్యుతాత్పానాచ్చప్రతివారి

తాఃసజ్జీవీకరణాన్తిష్ఠేత్సర్వః కార్యోన్ముఖాజనః || ౧౪

కారణములేక యరచుచుండుటయు - గత్తరిజేయుటయు
జూదంబాడుటయు - సారాయిద్రావుటయు - విడుపింపంబడి సక
లకాలంబులందును తమతమపనులయడ సన్నమ్మలగుచు నుండు
నటుల నందరికిని యాజ్ఞాపించుచుండవలయుననుట... ౧౪

శ్లో॥ బహిః ఖాతాగ్న్వసంక్షాతాం ముక్త్యాసంఖార

మాయతం | పరస్మైన్యవిఘాతాధాం సర్వాంఘా

మింవినాశయేత్ |

స్కంధావారిమునకుంగలయగ ద్దుచుట్టును తనసంబంధంబగు
సామగ్రులుడక్కతక్కిన వంటలు మొదలగు నన్నియునుబోయోగ ప

దాధాంబులును శత్రునిబాంధులనకై పాడు జేయుచుండువలయుననుట. ౧౫

శ్లో॥ క్వచిత్కాశశరావాహైక్వచిమృతైస్సదారుకైః
దూషయేత్పరికోభూమిప్రచ్ఛన్నైర్వివిధైశ్శరైః॥౧౬

రెల్లకట్టలచే జేయంబడిన బాణంబులచేతయు కొరత. మాకులచేతయు - మరియునా నావిధంబులగు ప్రచ్ఛన్న యంత్రములచేతయు శత్రువుల స చారమునకు విరోధంబగు నట్లు భూమియంతయు దూషిత బొనర్పంగగుననుట. ... ౧౬

శ్లో॥ నిర్వృత్తైశ్చ పథశ్శాఖాస్థానవల్లీకనిర్ముక్తైఃకా
రయేత్కాగజైశ్చైస్సైన్యవ్యాయామ మన్వ
హం॥ ౧౭

చెట్టుపుట్టగుట్టమిట్ట వల్లములేనిచదరంబగువిశాలభూమిని నా నావిధచిత్రంబులగువ్యూహాదిరచనాసాధనవి శేషంబులచే నెల్లప్పుడు సైన్యంబులక వాయుతులు జేయుచుచుండవలయుననుట .. ౧౭

శ్లో॥ యస్మిన్దేశేయథా కామం సైన్యవ్యాయామభూ
మయః పరిస్యవిపరీతానిస్త్యైతోదేశస్సృజేత్తమశ్శిరః

శత్రుజనములకు అగమ్యంబునుతమకుంసులమంబునునగునట్లు కవాయతు జేయుస్థలంబులనినకాయించుటయుతమంబగుననుట౧౮

శ్లో॥ ఆత్మనశ్చపరేషాంచ తుల్యవ్యాయామభూమయః॥
సమధ్యమస్సముద్దిష్టౌదేశశ్శస్త్రవిచిత్రకైః॥౧౯

శత్రుబలంబులకును తనబలంబులకును సుగమంబగుకసరతు నేల మధ్యమంబుగ శస్త్రవేత్తులుబలికిరనుట. ౧౯

శ్లో॥ అథాత్మసైన్యవ్యాయామసుపర్యాప్తమహీతలః॥ఆ
త్మ సోవిపరీతశ్చయస్సదేశోదమస్త్యైతః॥ ౨౦

శత్రుబలంబులకు నెఘుదియగు నదియుతమకు దుగకామంబగు నదియునగు ప్రదేశముక వాయుతువకధమంబనంబడియె. ౨౦

శ్లో॥ నిత్యము తమమాతాం యే త్తదభావేతు మధ్యమం॥
జఘనోక్తాంచతాముర్విం నోపవేసేతస్థిగయే॥౨౧

పైనుడివినమూడువిధంబులగు కవాయతు జేయుటకుందగి
నభూములలోననుత్తమంబుప్రశస్తంబుగావుననదియెగోరుచుండున
దియ యబ్బునియెడమధ్యమభూమియైనప్రశస్తంబగుగాని అధమ
భూమినుతరముయోగ్యముగాదనుట... .. ౨౧

పరాభవసూచకంబులు.

శ్లో॥ ఉద్భూతరోరు షైర్విరైర కామాచ్చపల్లతః | ప
రస్పరభవద్రోహానతథా రూర్యనిస్వనః | ఆ
క్రాంతభవకనాపిరోగాన్మైరభిద్రుతః | అకస్తాన్భ
వదుద్వేగోరాజాన్మహారసంవృతః | ఉత్ప్రేక్షితభ
యత్రాసోనిఘాతోల్కపిభీషితః | ఉద్ధామప్ర
జ్వలచ్చస్నోవిదక్షిణశివారుతః | ప్రజ్వలంతి చశ
స్త్రాణివిదక్షిణభోనలః | మండలైకాకగృధ్రాణా
మాక్షీరోయాతువాసినాం | ముహురత్యుగ్రతాదీప్త
స్సంసిక్తోరక్తవృష్టిభిః | కాశాత్పతితాభిశ్చజ్వయా
భౌత్పాతకోదయాః || పరీతరాజనక్షత్రః క్రూరై
రౌత్పాతైకైగ్రహైః | సూర్యేచ్ఛష్టకబంధాదిర
కస్తాన్మృతభవాహనః || ౨౭

సైన్యంబునంగల సరచాలలో నొకరితోనొకరు పరుషం
బులుబలుకుటయు - నిష్కామంబున చపలస్వభావులగుటయు -
ఒకరియందొకరికి ద్రోహబుద్ధిబుట్టుటయు - రూర్యంబుల పశబ్దం
బులుగ మొరయుటయు - ఎద్దియేనియు నొకరోగముచే పీడితుండ
యినట్లుండుటయు - నిష్కారణంబుగ జడుపుబుట్టుటయు - కావు
రుచే గప్పంబడియుండుటయు - భయంబును దిగులునుగలుగుట
యు - పిమగులుబడుటయు - కొరువుల్లురాలుటయు - మంటలు
సొగతోడగలగియుండుటయు - యడమపక్కన క్కలు గూయుట
యు - ఆయుధంబులు మండుటయు - అగ్నుల్లు అపవవ్యంబులగు
మంటలుదిరుగుటయు - కాకులుగడ్డలు బొరువులు మొదలగు నవి
మూగుటయు - అత్యుగ్రతగలుగుటయు - నెత్తురువానగురియుట

యు - ఆకాశంబుపలువనంబులుగ గవ్వట్టుటయు - క్రూరంబుల
గుశనిరాహ్వాగారకులచే రాజనక్షత్రంబాక్రమింపంబడుటయు
సూర్యనియందు మొండొంబులు గనుపడుటయు నశుభ సూచ
కంబులనుట... .. ౨౭

శుభ సూచకంబులు.

శ్లో॥ ప్రహృష్టనరనారికః ప్రశస్తస్వనమనుభిః | గంభీర
హేషితహయః పూజితో బృంహితద్విపః | పుణ్యా
హబ్రంహ్మ ఘోషాఘోషౌ నృత్తగీతసమాకులః | నిరా
క్షుప్తమహాత్మాహ ఆరాక్షితజయోదయః | వి
రజస్కోభివృష్టశ్చప్రాద తీర్ణ్యనీతగ్రహః | దివ్యాం
తరితైరుత్పాతైః పార్థివకోభివజితః | ప్రశస్త
కూజితహయః ప్రదక్షిణశివారుతః | నీచైః ప్రప్యతా
నులోమమావృతస్త్వ ప్రశస్యతే | హృష్టపుష్పబల
స్సాధు సుగంధిజ్వలితాననః | ఆమత్త మాద్యస్తా
తంగతసారాభ్యుదయాన్వితః | ఇత్యాదిలక్షణో
పేతస్కంధావారః ప్రశస్యతే | శస్తేతస్త్రిద్విషం
స. గో ఆశస్త్రైర్విద్యపర్యయః... .. ౩౩

శీబిరంబునుండు స్త్రీపురుషులు సంతోషంబుగ నుండుటయు
దుండభుల మంచితబింబులుబలుకుటయు గుర్రంబులుగంభీరంబు
లగు హేషారవంబు లొనర్చుటయు. నేనుంగులు గంభీరబృంహి
తంబులుజేయుటయు - పుణ్యాహ వాచనరూపంబులగు వేదశ
బ్దంబులు వినుపించుటయు. నృత్యంబులు గానంబులు వినంబడు
టయు. అత్యుత్సాహము గలిగియుండుటయు. జయప్రవంబులగు
షలుకులువినంబడుటయు. దుమ్ములేక వానగురియుటయు. గ్రహం
బులువక్రతలులేకుండుటయు. రాజనక్షత్రంబులు క్రూరనక్షత్ర
గ్రహములం గలయకుండుటయు. కుడివైపున నక్కలుగూయు
యు - ప్రదక్షిణాగ్ని హోత్రశిఖలు గలుగుటయు వాసనగా
లిపీలేదుటయునను శుభోదయంబులు వృద్ధికరంబులనుట, ౩౩

శ్లో॥ శుభాశుభేభ్యో లేయస్మాద్రాజాసముపలక్షయేత్ |

సాధ్యసిద్ధిని మిత్రానియతశ్చ సంతికమణ్డా |

వింద్యానాత్తహితాకాంక్షితస్సాదేతానితత్వతః |

ప్రశస్తేన నిమిత్తేన విశుద్ధేనాంతరాత్తనాయుధ

మారభ్యమాణంహిసిద్ధియాంతిమహీభుజాం || ౩౪౫

శుభాభశుభాపంబులగు ఫలంబుల యడియాలంబులగుం
గొనితనకుహితంబుగోరు రాజగువాడు పరిశుద్ధస్వభావముతో

డనాలోచించి యుద్ధారంభముజేయ కార్యసిద్ధియగుచునుట || ౩౪౫

శ్లో॥ సదాసంపత్తివిజ్ఞానః సత్త్వందైవానుకూలతా | ఉ

ద్యోగోవ్యవసాయశ్చయస్యైతత్స్యసిద్ధయః || ౩౪౬

మంచిజ్ఞానంబును - బలంబును దైవానుకూలతయు - యత్నం
బును - ప్రయత్నచింతయు - గలవానికి కార్యసిద్ధిగలుగుననుట. || ౩౪౬

శ్లో॥ తన్మూలత్వాత్ప్రజానాంతు గాజాస్కంధశ్చిత్స్త్వ

తః | ఆవారోనాప్తదండాదివృత్తిరావారఉచ్యతే |

భూతానాంభూతినియతే రావారేణమహీయసా |

అతఆవారితస్కంధఃస్కంధావారశ్చిత్స్త్వతః || ౩౪౭

రాజంతటికిమూలంబు గావుననుమం త్యాదులుశాఖాతుల్య
లుగావునను వాటినిరక్షించు సహాయసంపదగల యదిస్కంధా

వారంబనంబడియెననుట... .. || ౩౪౭

శ్లో॥ సమవస్కంధయాసాతువీవధాసారనిగ్రహం | ఏ

తేప్రయత్నతోరత్యైస్కంధావారస్యమృత్యవః || ౩౪౮

ధాన్యజల ఆయుధాది సంగ్రహంబులు వికలంబులగుటవలన
దండు జీవించంజాలదుగాన శిబిరంబతిప్రయత్నంబున రక్షింపు

చగుననుట... .. || ౩౪౮

శ్లో॥ ఇత్యుక్తయత్నేననివేశయేద్బలం శుభాశుభంచా

స్యతథోపలక్షయేత్ | పరస్య దైన్యంనిపుణంవిలోక

యేత్సమారభేతాశు భవీనదశనాత్ || ౩౪౯

చెప్పుంబడినవిధానంబున విడిశిశుభాశుభంబులంబరీక్షించి

శత్రునకుంగల యనిష్టకాలంబున యుద్ధంబునకుం నొడరవలయు
నని ఫలితార్థము... .. ౮౦౪

ఇట్లు కామందకము పదియేడవసర్గముగి సెను.

పదు నెనిమిదియవ స్కంధసారంభము.

శ్లో॥ మహాప్రజ్ఞానసంపన్నస్సత్వ దైవోపబృంహితః ।

ఉద్యోగాధ్యవసాయాభ్యా ముపాయాన్నిక్షిపె

త్పరే॥... .. ౧

పూర్వసర్గోక్తవిధినిముత్యవేళియు సాహసంబునయుద్ధా
భముజేయుక ఉక్తలక్షణలక్ష్యతంబగు వివేకంబుచు బలంబును దె
వానుకూలంబునుంగలిగియున్నను శత్రునిగూర్చి సామాని ఉపా
యంబులప్రయోగించం దగుననుట... .. ౧

శ్లో॥ చతురంగబలంముక్త్యాకోశో మంత్రశ్చయజ్యతే ।

తత్సాధ్యమంశో మంత్రేణకోశేనవజయేరీతి॥... ౨

చతురంగబలంబులచేజేయు యుద్ధంబునకన్న ద్రవ్యదానము
చేస్వాధీనంబొనర్చుటయు. మంత్రనిశ్చితంబులగుశస్త్రరసాదిప్ర
యోగములచేతయుమరియును... .. ౨

శ్లో॥ సామంధానంచ భేదశ్చ దండశ్చేతిచతుష్టయం ।

మాయోపేతేంద్రజాలంచ సస్తాసాయాప్రకీర్తితాః॥

అను ఉపాయసస్త్రకంబులచే జయించుటకు యత్నించదగున
నుట... .. ౨

సామభేదంబులు.

శ్లో॥ ప్రణిపాతస్తు సర్వేషాం సత్కర్మణ గుణ కీర్తనం ।

పూర్వ సంబంధ కథనం స్వసంబంధ ప్రకల్పనం ।

చరన్వరోపకారాణాం దర్శనం గుణ కీర్తనం ।

సంబంధస్యసమాఖ్యానమాయతెస్సంప్ర

దశశంసం | త్వమస్తాకంపితాత్రాతాభవతీతి చతు
ధశకం | సామయావాన్యైశలయాతత్వాహ మితి
చార్పణం | ఇతిసామప్రయోగజ్ఞైస్సామంపంచ వి

ధంస్త్రుతం ౨౪

అన్యోన్యనమస్కరణంబునువరస్పరగుణస్తోత్రంబులునుము
నుపునునిప్పుడును నొండొరులకు గలసంబంధ ప్రకటనంబునుసా
మాన్యధర్మంబులనంబడు - నీవు నేనిట్టియుపకారముజేయుదునని
యు - నీవు నాకిట్టియుపకారముజేయవలయు ననియునుగూటయు -
కులస్థానపౌరుషాదులగు గుణంబుల నెన్నుటయు౨. ఒండొరులబం
ధుత్వప్రకటనంబును౩ - ఇప్పుడిట్లొనర్చిన కడకిట్లుపరిణమించునని
బలుకుటయు౪ - మంచిమాటలు బలుకుటయునను నదియైదు వి
ధంబులు.....

దాన భేదంబులు.

శ్లో || సంప్రాప్తప్రథమఃఖ్యాతఃద్వితీయోత్పర్గఃఉచ్యతే |
సారతోవాసుసంప్రాప్తథమోత్పర్గస్త్రుతీయఃకి |
ద్రవ్యదాపనపూర్వంచస్పయంగ్రాహప్రవర్తనం |
దేయస్యప్రతిమోక్షశ్చదానంపంచవిధంస్త్రుతం || ౨౪

తనవద్దనుండు దానినొసగుటయు౧ - తీసుకొనక విడుచుట
యు౨. మర్యాదతోటితాను గొనినదానిమరలనిచ్చించుటయు౩
నీచేదీసుకొనందగిన దాని నేనంగీకరించితిగాన దానిమరలనిచ్చె
దననుట౪ - ప్రతినంపత్సరముగొను కప్పమువదులుటయుననునై
దువిధంబులనుట...

భేద భేదంబులు.

శ్లో || స్నేహారాగాపనయనంసాదర్యోత్సాగనంతథా |
సంతజనంచ భేదజ్ఞేభేదస్తుత్రివిధస్త్రితకి || ౨౪

స్నేహితుల కన్యోన్యముకోపము గల్పించుటయు౧ - అ
న్నదమ్ములకు కోపముగలుగజేయుటయు - ఒకనినెరుంగక నొ
కనిబెదిరించుటయు౩ - ననుభేదంబులు మూడుదెరుంగులనుట౪

దండభేదంబులు.

శ్లో॥ వధోధకహరణంచైవ పరిక్లృతస్తద్భేదవన | ఇతిగం
డవిధానజ్ఞైరణండుస్తుత్రివిధస్తప్రతిః॥ ... ౯౪

చంపుటయు - ద్రవ్యముకొల్లబెట్టుటయు. రాజ్య పరికరాదుల
దేసముటయు - ననుదండము మూడుదెరంగులనుట.. ౯౪

శ్లో॥ ప్రకాశశ్చాప్రకాశశ్చదండోద్విపథఉచ్యతే | ప్ర
కాశదండ్యాక కుర్వీ తలోకిద్విష్టాస్తథారి

పూర్వా॥ ౧౦౪

ప్రకాశదండంబన నందనకు దెలియునట్లునర్చుటఅశకాశం
బు రహస్యముననొనర్చు నుపాంశు ప్రయోగంబులు. అనురెం
డువిధంబులై యుండు అందులోకద్వేషులును శత్రుబునునగువా
రి ప్రకాశదండం బొనర్పందగుననుట... .. ౧౦౪

శ్లో॥ ఉద్వేజనాదిభిర్లోకో స్తుర్యైచనృపవల్లభాః | కృ
ధంతేభ్యధికంతేతు. తెషూపాంశుఃప్రశస్యతే
విశేషణాపనిర్మ్యైశ్చస్యైహోద్వతః సేనవా | తె
షూపాంశుంనయెద్దండం యథాన్యోనవిభావయే
త్ | బ్రాంహ్మణైజాతమాత్రేపిధార్మికోవాజ్ఞతో
పివా | ధర్మావిలోపతోవాపి పరంధర్మోస్సినా
యథా | ఉపేతౌవానహంతవ్యే తెషూపాంశుః
ప్రశస్యతే | ఉపేతౌవాపినిపుణాప్రత్యక్షంపరివ
తయేత్ ౧౦౪

రాజునకుప్రియులగుచుండి రాజద్రోహంబొనర్చునట్టియు
లందంబులకాశబడిరాజ్యనాశంబొనర్చునట్టియు మొదలగువారి
విషప్రయోగమంత్రప్రయోగ సౌప్తికములు మొదలగువాటిచే
మృతినొందింపవలెననుట... .. ౧౦౪

సామప్రయోగవిధానము.

శ్లో॥ ప్రలపన్నపలోక్యేతద్దృష్ట్యాసాధుపిబన్ధితప్రపన్న
వాన్మృతంసామప్రయోగజాత్యైశ్చయింపదశివాగ

నుద్వేగజననీ సామేధిపరికీర్త్యతే । సామస్యా
త్సాన్యతాసాంత్యాప్రియోస్తోత్రేచకీర్త్యతే॥౧౬౪

నుఖముగల్పించని పలుకులు బలుకుటయు నిజము బలుకుట
యు - దుఃఖోపశాసనముజేయుటయు - కోపముచల్లాచుటయు
పొగడుటయుననువాచికన్నిటికిసామంబనిపేరుగావుననట్టి పలు
కులుప్రీతితోడ అమృతంబులు చిలుకునట్లుబలుకుచుప్రియంబులు
జిలుకునేత్రంబులంజూచుచుప్రయోగింపందగుననుట... ౧౬౪
దానప్రయోగ కారణములు.

శ్లో॥ సామేననశమంయంతండానేన ప్రశమనయేత్ ।

శ్మింద్రోపచారేశుక్తస్యదానేనశమమేయివా॥౧౭౪

సోమోపాయముచేవల్లంబడని వానిదానముచే శమింపం
జేయందగుననుట - శుక్రంబింద్రునిచే నెన్నిమంది మాటలు బలు
కంబడియుమృతసంజీవినీమంత్రంబుపడేశింపకున్నెడ కచునోమృ
దిగనర్పించియతనిమెప్పించి యావిన్యగ్రహించెనని భారత
లోవలన దెలియునది. ౧౭౪

శ్లో॥ అపరాధేనదుహితుకుపితేభ్యగునందనే । వృష

పర్వాదానవేంద్రో దానేనదుహితుస్సభీ॥౧౮౪

శుక్రనిపుత్రుయగు దేవయానవిషయమున తనకూతురగు
శర్మిష్ఠుచేజేయంబడిన యపరాధంబునకై కుపితుండగు శుక్రుని
నాశర్మిష్ఠును దేవయానికి దానిగనిచ్చుటవలన వృషపర్వుండను
రాక్షసరాజుసుఖంబందెనని భారతమువలనదెలియుండును. ౧౮౪

శ్లో॥ ఉపచ్ఛందోపిదాగవ్యం బలినేశాంతిమిచ్ఛతాన

మూలప్రసాదాంధార్యోఅప్రయచ్ఛాక్షయంతి॥౧౯౪

తనకన్నబలిష్ఠుండగువానితో విరోధముప్రకృతంబగునెడ ను
తనియనువతింించి యతనియిష్టపూరణబొనర్చియొకనుతన్ను
గాపాడుకొనందగుననుట - అట్లువర్షని దుర్యోధనుండునమూ
లనాశంబందుట భారతప్రసిద్ధము..... ౧౯౪

భేదవిభాగము

శ్లో॥ కింధిత్వయచ్చభూయస్యాత్మప్లయవిప్రలంభ
యేత్ । భింద్యాచ్చతుర్విధా భింద్యాప్రవి
శ్యోభయవేతనైః । ౨౦౪

కొంచమొసంగి మిక్కిలంబుగ నీతునను నాన గలుగం
జేసి క్రుండును - లుబ్ధుండును - భీతుండును - అపమానితుండు
ను ననునాల్గు విధముల భిన్నంబులగు వారల భేదింపం దగు
ననుట. ౨౦౪

శ్లో॥ అల్పవేతనైః^౧ బోహనీ^౩ చాప్యవమానతః^౪ క్రుద్ధ
శ్చకోపితో^౨ కస్తాత్తథా^౫ భీతశ్చ^౬ భాషితః^౭ రణాప్రియ
స్సాహసిక^౮ ఆత్మసంభావిత^౯ స్తథా^{౧౦} । విభిన్నధర్మకా
మాధా^{౧౧}ః క్రుద్ధో^{౧౨} మానీ^{౧౩} విమానితః^{౧౪} । భీరు^{౧౫} స్స్వదోషవి
ప్రస్త్య^{౧౬} కృతవైరో^{౧౭} భిసందితః^{౧౮} । అతుల్యై^{౧౯} నసహా^{౨౦} దిష్టః^{౨౧} ల
బ్ధమాననిరాకృతః^{౨౨} । హృతద్రవ్యకళత్రశ్చ^{౨౩} మహా
భోగాభికాంతుకః^{౨౪} । పరిక్షీణో^{౨౫} బహి^{౨౬} బాంధు^{౨౭} బా
హిద్రవ్యో^{౨౮} బహిష్కృతః^{౨౯} । ఇతి^{౩౦} భేదాస్సమాఖ్యా
తాభింద్యా^{౩౧} దెతా^{౩౨} పరాశ్రితా^{౩౩} । ఆగతాన్యు^{౩౪} జ
యేత్కామం^{౩౫} నిజా^{౩౬} శ్చ ప్రశమం^{౩౭} నయేత్... ౨౦౫

సంబళముపొందని వాడును ౧ - ద్రవ్యలోభముగలవాడును
౨ - స్వాభిమానముగలవాడును ౩ - శత్రువుచే నవమానంబున
వాడును ౪ - నిష్కారణముకోపించినవాడును ౫ - నిష్కారణంబున
కోపింపబడినవాడును ౬ - భీతుండును ౭ - వదరుపోతును ౮ - యు
ద్ధముజేయనేరనివాడును ౯ - సోమారియు ౧౦ - అతిసాహసియు ౧౧ -
తన్నుందానపొగడికొనువాడును ౧౨ - ధర్మఅధికాకామంబుల వి

డిచి కేవలభోగప్రియుండగువాడును౧౨ - శౌరవముచేతయున
ధర్మముచేతయు నవమానింపబడినవాడును౧౩ - పృథయు౧౪
తనతప్పనకు జడియవాడును౧౫ - మొదట వైరము బన్నిపశ్చా
త్తాపియగువాడును౧౬ - తనకుసమానుడు గానివానితోడ జే
ర్పబడినవాడును౧౭ - తనకుందగని హీనకృత్యంబుననియుక్తుండ
గువాడును౧౮ - తనకుందగిన శౌరవంబందకని రాకరింపబడిన
వాడును౧౯ - ద్రవ్యంబునుహరింపబడినవాడును౨౦ - భార్య
నపహరింపబడినవాడును౨౧ - మిక్కిలిభోగంబులనాశించువా
డును౨౨ - క్షీణించినవాడును౨౩ - వెలపటబంధుజనంబులుగలవా
డును౨౪ - వెలపటట స్త్రీద్రవ్యంబుగలవాడును౨౫ - బహిష్కరింపం
బడినవాడును౨౬ - ననుభేదంబులుగలజనంబులు దానమానంబు
లకు లోబడుదురుగాన నట్టివారిరప్పింది మన్నించితమవారల
నుపశమింపంజేయందగుననుట... .. ౨౫౪

ఉపాయంబులు.

శ్లో॥ సామత్వస్థాను సంధానమత్యుగ్రభయదశశనం |

ప్రథానమానదానంచ భేదోపాయాః ప్రక్షిప్తతాః॥౨౬

ఉ క్తలక్షణక్షితంబగు పంచవిధసామంబును - ఎవటివానికేవి
షయంబునందానగలిగియుండు దానింబూరించుటయు మిక్కిలి
భయంబు జూపుటయు మిక్కిలిశౌరవించుటయు - ననునది భేదో
పాయంబులనుట... .. ౨౬౪

శ్లో॥ భేదంకుర్వీతమతిమాన్ విగృహీతోబలీయసాచం

దామార్కసురైభిత్వాబలవంతౌ పగాజితౌ॥౨౭౪

బలిష్ఠుండగు వానితో పగలుగు నెడమేధావియగువాడు
భేదంబొనర్పందగుననుట - పూర్వంబైన శుక్రశిష్యులగుచం
దామార్కులను వారిరువురును సర్వశాస్త్రంబుల సమధుకల
గుచు అగ్నిస్తంభనమోహనమారణాదులచే దేవతులం బీడిం
చుచుండట రాక్షసులువారి బలంబున నభేద్యులగుట బృహ

స్వతి యుపదేశంబున నిండుండువారలకు యజ్ఞభాగంబులూ
సంగి తనకువిధేయులం జేసుకొనుట వారలచెరక్కనులు విడు
వంబడి యలజడినొందిరను నితిహాసము... .. ౨౭౪

భేదంబునకుం ఘటంబు.

శ్లో॥ దుడ్యదేవహిసామంతాన్భిత్వా రేస్సంహతంబలం

భిన్నంహతంకాష్టమివత్యుణజగ్ధవిశేర్యతే॥ ౨౮౪

శత్రురాజసామంతుల భిన్నంబొసర్చికలంబివినప గండము
చేప్రహరించుటకునులభంబగుననుట యెట్లున బొగులనంబునిష్పతి
శీఘ్రంబున జ్వలించునట్లునుట... .. ౨౮౪

దండప్రయోగకాలము.

శ్లో॥ ఉత్సాహదేశకాలైస్తు సంయుక్తస్సుసహాయ

వాన్ యుధీష్ఠిరశ్రవాత్యధాందండేనాస్తంనయే

దరీన్॥ ౨౯౪

ఉత్తలతుణలక్షితంబగు నుత్సాహముగలవాడగుచు దేశ
కాలంబు లెరింగి సహాయసంపన్నుడగుచుధర్మ గాఢవమృ
నశత్రువులదండోపాయముచేసి శ్మేషముజేయించగుననుట. ౨౯౪

శ్లో॥ ఆత్మనశ్చ క్తిమున్వీత్యుగండమవ్యసితేనయేత్ | ౪

కాకీశక్తిసంపన్నోరామః క్షత్రంపురావధీత్॥ ౩౦౪

తనశక్తియందరికన్న నధికంబగు నేనిపరశురాముని కరణి
క్షుత్రియుల సొర్పించగుననుట... .. ౩౦౪

ఉపాయప్రయోగవిధానము.

సామోపాయవిషయము.

శ్లో॥ అలసంవిక్ర మే శ్రాంతం విహితోపాయచేష్టితం |

తయాపాయ ప్రవాపైశ్చసంతప్తంపరివిద్రుతం॥

భీతం మూఢిణాంప్రియంబాలంధామిణకండుజ్ఞానం

పశుం | మైత్రీప్రధానంకల్యాణం బుద్ధిసాంత్యేనసా

ధయేత్॥ ౩౦౪

ఉత్సాహములేని సోమారిని. యుద్ధంబుననలశినవానిని ౨. వి
హితంబులగు నుపాయంబులు వెదకువానిని ౩. తుంబుంచుటయు
చచ్చుటయు దేశాంతరంబుల నలజడిబడుటయునను సంకటంబు
లచే దుఃఖించువానిని ౪. యుద్ధంబున మోచి పరువెత్తువానిని ౫
భయమందినవానిని ౬. వీతి శాస్త్రపరిచయములేనివానిని ౭
స్నేహితునిని ౮. పిల్లకాయను ౯. హింసాభీరుత్వముగల ధర్మా
త్తునిని ౧౦. దుర్మాగుణుని ౧౧. పశుస్వభావముగలవానిని ౧౨.
స్నేహముగోరువానిని ౧౩. మంగళకరంబులగు తాత్పర్యముగల
వానిని ౧౪. మంచిమాటలచేతనస్వాధీనపరిచికొనందగుననుట ౩౨

దామోపాయము.

శ్లో॥ బుభుక్షీణంప్రదానేన సత్కృత్యవశమానయేత్ ॥ ౩౩
ద్రవ్యలోభముగలవానినియు. దరి ద్రునియు ౨. ద్రవ్యదానము
చేయున్నిచి స్వాధీనపరచికొనందగుననుట... .. ౩౩

దండవిషయము.

శ్లో॥ అన్యోన్యశంకయాభిద్యాద్బుష్టాన్వై దండదశా
నాత్ ॥ ౩౩౪
దుర్మాగుణులగు వారలను నొకరికొకరి భయంబులంగను
పరిచి భేదించి నశింపజేయందగుననుట ౩౩౪

ఉపసంహారము.

శ్లో॥ అవశ్యమాయాతి వశంవిపశ్యి తాముపాయసర్వం
శబలేన సంపదః | భవత్యుదారం విధివత్ప్రయోజితం
కాలం హి రాజ్ఞాం క్వచిదథా సిద్ధయే ॥ ౩౪౪
ఉపాయనీతి బలంబులుగలవారలకు సర్వకాలంబును నైశ్వ
ర్యంబులు ఫలియించుననియు సాహసంబునయా దృచ్చికఫలం
బుగలుగుననియు నీతివేదులమత్తంబులుగాన నుపాయంబుల వ
శ్యంబును ప్రయోగించందగుననుట... .. ౩౪౪
కృష్ణుడొద్దొగడి పయము పదు నెనిమిదియవస్తగముముగి సెను.

కామందకం౧౯దో - సర్వప్రారంభము.

శ్లో॥ సామాదీనాముపాయానాంత్రయాణాం విఫలైః
యైః | వినయైః స్వయముద్యుక్తోదండం దండ్యైః సునితీ
పేత్ ౧

పూర్వసర్గోక్తంబులగు సామాదియుపాయంబులు మూడును
నీతిచాతుర్యంబును ఫలించనియడనీతిశాస్త్రాను సాగంబున శత్రుని
విషయంబున తగుదండయాత్ర జేయుటకు పరిమింపందగు, ... ౧
అట్టిసమయంబున పూర్వాచరణవిధి.

శ్లో॥ దేవానభ్యవ్యవప్రాశ్చప్రశస్తగ్రహతాగకంష
ద్విధంతుబలంవ్యూహ్యాద్విషతోభి ముఖంనయేత్ ౨

దేవతాపూజలును - కాత్యాయనాదులగు బ్రాహ్మణ పూజ
లును నొనర్చి ప్రశస్తంబులగు యుద్ధయాత్రాప్రశస్తగ్రహ చంద్ర
తారాబలతిథివారనక్షత్రాదులుగల శుభ మహూతకంబున వ
త్సమాణలక్షితంబగు నారువిధంబులగు బలంబులను - వత్సమా
ణ సర్గోక్తలక్షణ లక్షితంబులగు దండాది వ్యూహ భేదంబుల
చే మోహరించి శత్రునింగూర్చి యభి ముఖంబుగ దండయాత్ర
జేయందగుననుట... .. ౨

బలస్వరూపంబును దాని తాగతమ్యంబులు.

శ్లో॥ మకాలంభృతం శ్రేణీసుహృద్విషదాటపికంబలం పూ
ర్వపూర్వంగరీయస్తుబలానాం వ్యసనంతథా... ౩

పితృపితామహక్రమాయాతంబగు మూలబలంబును ౧ సంబ
శంబులూ సంగియుంచికొనుబలంబులును అట్టణంబున రాజ్యంబు
నంగలసమధులగుజనంబులు స్వకీయ సామర్థ్యప్రకటంబునకై
గుమిగూడిరాజసహాయ మొనర్చు శ్రేణీబలంబును ౩ విజగీషున
కు మిత్రులగు రాజుల సైన్యంబులును ౪ శత్రువులజయించి వారల
సైన్యంబులతనకుం స్వాధీనంబునర్చుటచేసలరుద్విషద్యులంబును ౫

తనరాజ్యంబునంగలశియు డెడునడపులందుం డెడు బోయలుమొ
దలగు నాటకవికజనంబులగమియును ౬ ననునారుబలంబులయం
దును తుదనుండిక్రమంబునొండొంటికి శ్రేష్ఠంబులగుటనట్టియా
రుబలంబులును బలంబులకుంగల ఉక్తలక్షణలక్షితంబులగు వ్యస
నంబులునుగరియంబులుగావుననట్టి వ్యసనంబులు లేనియట్లు ఉప
ధాశోధితులగు బలంబులగూర్చందగుననుట... .. 3

తారతమ్యనిరూపణము.

శ్లో॥ సత్కారాదనురాగాచ్చ సమాసంకథ నాసనాత్ ।

త్యంతద్భావభావిత్యాత్ మాలంభ్యతబలాద్ధరు॥౪

ఉక్తలక్షణలక్షితంబగు మాలబలంబును క్రమాయాతంబ
గుటక్రంబున రాజుచే మన్నింపబడుటచేతయు ప్రీతిగలిగియుం
డుటచేతయు - నర్థా లాపంబు లొనర్చుటచేతయు - ఎల్లప్పుడుం
గూడియుండుటచేతయు - సుఖదుఃఖంబులనై కృతగలిగియుండుట
చేతయు స్వాతంత్ర్యంబధికంబగుటంజేసి రెండవదియగు భృత
కబలంబులకన్న మాలబలంబుగుణవంతంబనుట... .. ౪

శ్లో॥ సన్నికృష్టతయానిత్యంక్షి ప్రోత్థానతయాతథా ।

వృత్తేశ్చస్వామ్యధీనత్వాత్ భృతగ్రణేబలాద్ధరు॥౫

సంబళంబులుగొనుటవలనను నెల్లప్పుడు రాజాశ్రయంబుగ
లుగుటవలనను - నట్టిస్వామ్యధీనతనొందనియడ వృత్తిశూన్యంబ
గుననుభయంబుగలుగుటచే ననువత్తిం చియాజ్ఞాపారతంత్ర్యం
బందుటయవశ్యంబగుటను తృతీయంబగుగ్రణేబలంబున కన్నది
తీయంబగు భృతబలంబు గుణశ్రేష్ఠంబనుట... .. ౫

శ్లో॥ తుల్యసంహషణౌ మహాత్ముఖలాభాత్తదైవచ ।

బలాజ్ఞానపదత్వాచ్చమిత్రాచ్ఛేదీబలంధరు॥ ౬

పీడిగీషుని నగరంబునను రాజ్యంబుననునికిగలుగుటచేతయు
రాజరాజ్యంబులకుంగలయమోన్య సంబంధము వలన రాజున
కుంగల సుఖదుఃఖంబులు శ్రేణీజనంబులంజెందుంగావున దూరం

బురనుండెడుమిత్రబలంబుకన్న శ్రేణీబలంబున గుణం బెక్కుడ
గుననుట... .. ౬

శ్లో॥ సంఖ్యాతదేశ కాలత్వా దేతాఘోషగమాత్తథా।

బలాత్సేహనయోగావృశత్రోర్మిత్రబలంగురు॥ ౭

దేశకాలంబులు దెలిసియుండుటవలనను- స్నేహాధి కృత వల
ననొక కార్యంబునంద ఆసక్తులగుచు వెడలుటవలననుబలవత్తరంబ
గుమైత్రికారణంబునను శత్రుబలంబుకన్న మిత్రబలంబు గుణవం
తంబగుననుట... .. ౭

శ్లో॥ ప్రాకృతాధార్మికాలుబ్ధాలనార్యాస్సత్యభేదినః।

స్తాదారణ్యకతయాతేభ్యశ్శత్రుబలంగురు॥ ౮

ఆరవవిధంబగు నాటవికజనంబులు- అల్ప బుద్ధులును - పాప
ముజేయువారును - ద్రవ్యమునందులోభంబునెంచువారును- గు
ణహీనులును - నిజముబలుకనివారును-నగుటనట్టివీరలకన్నను శ
త్రుబలంబులుయుద్ధకాశలాదు లెరుంగుట వలననువిజగీష్వధీనం
బగు వృత్తిగలవారలగుటనుగుణాధికులనుట... .. ౮

శ్లో॥ ఉభయంతద్విఘ్నోపాధం కాలాపెతౌవ్యవ

స్థితం । విలోప్యవ్యసనేచైవప్రాప్యతేరిజయోద్రువః॥౯

పైయురహరించిన శత్రుబలాటవికబలంబులు నెండునుఃజి
గీషునికి ప్రభుత్వోత్సాహశ క్తులుజాగ్రతగలిగియుండునంతకు వి
ధేయులైయుంచురుగానివాటికిలోపముగలయడ శత్రుపక్షీయుల
గుటవలనశత్రునకుంజయంబు గలుగజేయుచురుగాననట్టి వారల
నమ్నియుండందగదనుట... .. ౯

శ్లో॥ ఉపజాపకృతాత్మస్యైష్ట్యాదాభ్యాం విశేష

తః । పరస్పరంహవ్యవజపెత్ ఉపజా పాద్భువో

జయః॥... .. ౧౦

శత్రుపక్షంబుప్రబలంబగు నెడభీతులగుచువారలం గలయు
టకుర్దమించుటచేశత్రువునకు జయముఘోషంబగుటవారల నమ్మం
దగనిపూర్వసంబంధము... .. ౧౦

శ్లో॥ స్ఫీతసాగసురకై నమో నైవచితిః పరః । తత్తు

త్యైవైవయాత్రవ్యః క్షయవ్యయసహిష్ణునా॥ ౧౧

శత్రుబలంబులకుండుల్యంబగుబలంబుగగిలినదియు దుఃఖంబు
లసొందగినదియునగు మూలభృత్యశ్రేణీమిత్రబలంబులంగల
శియుద్ధయాత్రజేయందగుననుట.... ౧౧

శ్లో॥ ప్రకృష్టధ్వజికాలేవాగచ్ఛెన్నైస్సమాహితైః । మా

లాస్తుదీర్ఘకాలత్వాత్ క్షయవ్యయసహిష్ణువః॥ ౧౨

నానావిధంబులగుబలంబులు చిరకాలంబును బడఁబడుటచే
భేదంబుమొందుటవలనను. మూలబలంబులు చిరకాలపరిచితులగుట
కష్టంబులకోచువా రలగుటంజేసియు. మూలబలంబులు పుంజీభ
వించియుండునెడ దండయాత్రజేయందగుననుట... ౧౨

శ్లో॥ వస్తుష్పై తేషుథామేవీభృతాదీనివివజ్ఞయేత్ । దీ

క్షాభ్యకాలభిన్నైషుతేషుభేదభయంభవేత్॥ ౧౩

ఇట్లుదీర్ఘకాలయాత్రజేయునెడనానావిధబలంబులుగలయ
డచరస్పరము భేదంబులుగలుగుట భేదభయంబు మొండగుటవలననట్టి
భృతాదులగు నైదువిధబలంబులు విసజ్ఞించి మాటబలంబుగొని
యాత్రజేయందగుననుట... ౧౩

శ్లో॥ బహుత్వాదేవసైన్యానాదీర్ఘకాలాధ్వభేదతః ।

నిత్యప్రవాసాయాసాభ్యాంభేదోవశ్యంహిజాయతే॥ ౧౪

సైన్యములువిరళంబులగుటవలనను చాలాకాలము నిరంతర
ముదారినడుచుటచేతయు. యుద్ధంబులశ్రమచేతయు. భేదంబవ
శ్యంబుగలుగుననుట... ౧౪

భృతబలసంగహణహేతుమాహ.

శ్లో॥ ప్రభూతంమేభృతబలంక్షాలమల్పమసారవత్ । అ

రేరల్పంవిరక్తంవాక్షాలంప్రాయోల్పసారవత్ । ప్రా

యోమంత్రేణయోద్ధవ్యమల్పాయాసోనవేతిహి । అ

ల్పజేశస్తుకాలాణాప్రభూతౌచక్షయవ్యయా

శాంతోపజాప్యవిశ్వస్తంనైన్యమస్తీతివారిపోః| అ

ల్పప్రసారోమంతవ్యతిత్యుపేయాద్భృతైబః||౧౭

విజిగీషునకు భృత్యబలంబు లధికంబులగుచు మాంబలంబు
న్యూనంబులైయుండినయడ మంత్రులతోడ స్వకీయబలంబులిట్టి
వనియుంశత్రునకుంగల బలస్వయాపంబులిట్టివనియు దేశస్వరూ
పంబిట్టిదనియు కాలంబిట్టిదనియు నాలోచించి శత్రుబంబుల వి
షయంబు అల్పంబగునెడ భృత బలంబులతోడ యాత్రజేయం
దగుననుట...

శ్రేణీబలగ్రహణ హోతుమాహ.

శ్లో॥ స్థితంశ్రేణీబలంశక్యమాధాతుంయానవస్తునిహ్రా

స్వప్రవాసవ్యాయామాయదిభావిసముత్పతేత్||౧౮

ప్రవాసంబొనర్చుటయు శ్రమంబును విశేషంబు లేమిదెని
యునెడ శ్రేణీబలంబులతోడ దండయాత్ర జేయందగుననుట౧౮
సుహృద్బలగ్రహణమాహ.

శ్లో॥ సుప్రభూతంసుహృతైన్యంసమ్యగాధాతుమాత్మ

ని | అల్పప్రవాసోమంత్రాచ్చభూయోవ్యాయా

మయోధిని | మిత్రసాధారణైకార్యే మిత్రాయతై

ఫలోదయే | అనుగ్రాహ్యచపీడ్యే చమిత్రైశ్చైవ

సమంత్రజేత్|| ౨౦

విహితులబలంబులు మెండగుచు తనకు సహాయంబొనర్చు
టకుయత్నించునెడనుం ప్రయాసంబును దేశాంతర సంచారంబు
ను మిక్కిముగాక సులభసాధ్యంబగు నట్లుమంత్రనిరోధంబగు
నెడను - మిత్రునికిని విజిగీషునకును శత్రునిజయించుట యందు
సమానతాత్పర్యముగలయడను స్వకీయఫలంబేనియు - జయం
బేనియు ఓటమియేనియు మిత్రునియందుండునెడను మిత్రబలం
బుగ్రాహ్యంబొనర్చి మిత్రునితోడన దండయాత్ర జేయందగు
ననుట...

రిపుబలగ్రహణంతత్కతవ్యతాంచాహ.

శ్లో॥ ప్రభూతేనారినై న్యెనయోధయెన్నహతోరిపూర్ణ |

శ్వసూకరవధాపెక్షీ నయశ్శృంఢాలవన్నయెత్ |

అంత్యుజ్జితం కోపభయా దభ్యా శేతురిపోబా

లం | వానయెత్కశయెచ్చైవదుర్గా కంటకమ

దనాత్ || ౨౩

పూర్వోక్తలక్షణలక్షితంబగు శత్రుబలంబులు మిక్కుటంబు గనుండునెడ నాసై న్యంబులతోడ గండయాత్ర వెడటునెడ వేటకుగొనిపోవు కుక్కలం బలెనతిక కేశహృదయుండగుచు వారల దూరంబుననుచుటవలన శత్రునిచే భేదింపంబడుదురను భయంబుగలిగి తనయొద్దనయునిచికొని కఠినంబులగు దోమ్మియుద్ధంబులకుం బంపుటచేతయు - కోటలుబగల్పుట అగర్తలుబూడ్చుటమొదలగు కఠినకృత్యంబులని యోగించుచు వారల నలజడినొందింపంజేయుచుండం దగుననుట... ..

ఆటవికబల సంగ్రహః.

శ్లో॥ నిత్యమాటవికంసైన్యం దుర్గాకంటకశోధనై | ప

రదేశప్రవేశేచ పురస్కర్పితపండితః || ... ౨౩

మార్గంబులగల సంకటంబులని వక్షింపంజేయుట కైయ్యవ్యదేశంబునం బ్రవేశించునెడ అడవులవిషయంబులనను భవపరులగుటనట్టి యాటవికబలంబుల తనదండునకన్నముంచు నడుచునట్లొర్పందగు..... ౨౩

శ్లో॥ ఏతన్నౌలాదిషడ్భేదంచతురగం బలంస్త్రుతం | ప

డంగమంత్రకోశాభ్యాం పదాత్యశ్వరథద్విపైః || ౨౪

ఇట్లుమూలబలాదులగు నారు దెరంగులు - గజ - రథ తురగపదాతులనునాల్గును మంత్రకోశంబులతోడం గూడషడంగబలంబులగుననుట..... ౨౪

శ్లో॥ ఇతిషడ్విధమేతద్ది యథాయోగంబలంబలీ | సుని

చ్చిద్రంప్రతిన్యూహ్యాయాయాత్సరబలంప్రతి౨౫
 ఇట్లుఁగనువిధబలంబుల విధిప్రకారంబున మోహరించి శత్రు
 నిమీదదండయాత్ర వెడలందగుననుట.... ౨౫

శ్లో॥ యోగమస్యవిజానీయాత్సర్వంయత్నాది నాన్యపః

కృతాకృతప్రచారంచ సమ్యక్సే నాపతేస్తథా. ౨౬

పూర్వోక్తలక్షణలక్షితంబగు సేనాషడ్విధంబుల యన్యో
 న్యమైత్యాదులును ప్రచారంబులును వీరలకుంగమి కాడగు సేనా
 పతి బాహ్యభ్యంతర ప్రచారకృత్యంబులును నానాయత్నా
 దులనే దెలియందగుననుట. ... ౨౬

సేనాపతిలక్షణమాహ.

శ్లో॥ కులార్ద్రతంజానపదం మంత్రజ్ఞంమంత్రానమ్మతం ।
 దండనీతిప్రయోక్తార్ మధ్యేతారంవతత్వతః । స
 త్యసత్వక్షమాభ్యైర్మోఘగ్యార్యగుణాన్వితం ।
 ప్రభావోత్సాహసంపన్న మాజీవ్యమనుజీవినాం ।
 మిత్రవంతముదారాధ్యం బహుస్వజనబాంధవం ।
 వ్యవహరిణమాయుద్రం పౌరప్రకృతినమ్మతం । ని
 త్యాకారణవై గాణా మక తారమనావిల । శు
 భానుబంధికర్తాణ మర్హమిత్రంబహుశ్రుతం । అ
 యోగవ్యాయితంశూరం త్యాగినం కాలవేదిన ।
 కల్యాణాకృతిసంపన్నం సత్సంభావ్యపరాక్రమం ।
 గజాశ్వరథచర్యాసు శిక్షితారంజితక్రమం । ఖడ్గ
 యుద్ధనియుద్ధేషు శీఘ్రదంక్రమణక్షమం । యుద్ధ
 భూమి విభాగజ్ఞం సింహవద్దృఢచిక్రమం । అదీర్ఘ
 సూత్రంనిస్తంధ్ర మనుద్యతమమషేణం । హస్త్య
 శ్వరథశస్త్రాణాం సమ్యగ్లక్షణవేదినం । సరాంత
 రవివేకజ్ఞం కృతజ్ఞమనుకంపకం । ధర్మకర్మస
 మాయోగ కుశలం కుశలానుగం । సర్వయుద్ధక్రీ
 యోపేతం శక్తంతత్పరికర్మణి । స్వభావదిత్త

జ్ఞతయాయు క్తమశ్వనృదంతినాం । తన్నామ్నాం
 చాపివక్తారం తద్విధానోపపాదకం । దేశభాషా
 స్వభావజ్ఞం లిపిజ్ఞం సుదృఢస్మృతిం । నిశాప్రచార
 రకుశలం సంజ్ఞానగతినిశ్చితం । ఉదయస్తమయ
 జ్ఞంచ నక్షత్రాణాం గ్రహైస్సహ । దిగ్దేశమాగ
 విజ్ఞాన సంపన్నతజ్ఞ సేవితం । యత్ప్రపాసోప్రకృ
 ష్టార్థ శీతవాతోష్ణ వృష్టిభిః । అనాహతంభయ
 గ్లాని సముద్ధానభయాప్రసం । భక్తారంపరసైన్యా
 నాం దుస్సాధ్యాహితనిశ్చయం । భిన్నానాంచ
 స్వసైన్యానాం సమ్యగ్విష్టంభనక్షమం । అవస్కం
 దాభిమంతారం వెత్తారం సైన్యకర్మణాం । పర
 దూతప్రచారజ్ఞం మహారంభఫలోపగం । శశ్వత్సం
 సిద్ధికర్తాణాం సిద్ధిర్తనీషేవిణం । పరాభవెష్వ
 రీర్విష్ణుశ్రీమద్రాజాధాతత్పరం । ఇత్యాదిలక్షణ
 పేతం కుర్వీతథ్యజినీపతిం॥ ౪౨

కులీనుండును ౧ తనదేశంబునంబుట్టినవాడును ౨ ఆలోచన
 నేర్చువాడును ౩ మంత్రులకు సమ్మతియగువాడును ౪ దండనీతి
 కుశలుండును ౫ అస్పీక్షకార్యవిద్యలనధ్యయనంబొనర్చినవాడు
 ను ౬ సత్యంబునుబలంబునుఓపును ధైర్యంబునుమంచిమాటలా
 డుటయు పాపములేనినడతయుననుగుణంబులుగలవాడును ౭ ప్ర
 భుత్వోత్సాహశక్తులంగూడినవాడును ౮ నమ్మినవారి నేలినవాడు
 ను ౯ విహితసమూహముగలవాడును ౧౦ దాతృత్వసంపన్నుం
 డును ౧౧ బంధువులగమిమెండుగలవాడును ౧౨ వ్యవహారంబు
 లెరింగినవాడును ౧౩ హారత్వములేని వాడును ౧౪ పట్నము
 నంగలవారలకు సమ్మతుండును ౧౫ నిష్కారణంబులగు పక్షలుజే
 యనివాడును ౧౬ ధుఃఖింగానివాడును ౧౭ మంగళశకరంబులగు క్రి
 యలానర్చువాడును ౧౮ శత్రువులుకొంచముగ గలవాడును ౧౯

శాస్త్రంబులవినికి మెండుగగలవాడును ౨౦ మెండుగు కసరతుగల
వాడును ౨౧ పరాక్రమశాలియు ౨౨ ద్రవ్య ప్రయంబులుజేయు
సమయంబున నలుబ్బుండును ౨౩ కాలదేశస్వభావంబులెరుంగు
వాడును ౨౪ రూపవంతుండును ౨౫ పెద్దలచేష్టానుసరియంబగు పరా
క్రమముగలవాడును ౨౬ గజంబులతురగంబులనడిపించుట దక్షుం
డును ౨౭ కసరతుగలవాడును ౨౮ కత్తిమొదలగు యుద్ధంబు
లందులివగలవాడును ౨౯ యుద్ధభూవిభాగంబు లెరింగినవాడును
౩౦ ధృఢభరాక్రమియు ౩౧ దీర్ఘసూత్రత లేనివాడును ౩౨ తో
ట్రుబాటు లేనివాడును ౩౩ రుష్యాసూయలు లేనివాడును ౩౪
ఏనుంగులుగుర్రంబులు ఆయుధంబులు మొదలగు యుద్ధసామగ్రిలప
రీక్ష లేరింగినవాడును ౩౫ అన్యజనంబుల విమర్శించుదగు ప్రతి
భగలవాడును ౩౬ ఒరులొనర్చినయుపకార స్వరూపంబెరింగిన
వాడును ౩౭ నయాశాలియు ౩౮ ధర్మిష్టంబులగుకృత్యంబు లెరిం
గి ప్రయోగించు నేర్పుగలవాడును ౩౯ వివేకిజన వేష్టతుండును
౪౦ అన్నివిధంబులగు యుద్ధంబులు నేర్పువాడును ౪౧ అశ్వగజ
పత్యాదుల చూచినంతన భావంబులెరింగిన వాడును దానియడి
యాలంబులు గనువాడును ౪౨ దేశభాషలును వ్రాయుటకుం
జమపుటకుం ధరించుటకుం దగువాడును ౪౩ రాత్రియుద్ధంబు
లందును అడియాలంబులు దెలియునందును సమర్థుండును ౪౪
జ్యోతిష పండితుండును ౪౫ చిక్కులు దేశంబులు కాలంబులు ద్రో
వలు దెలిసినవాడును నట్టివారింగూడినవాడును ౪౬ ఆకలిదప్పిభా
యములజడిపరు వెత్తుట చలి యండ గాలి మొదలగువాటి నొ
ర్చువాడును ౪౭ శత్రుని సైన్యంబుల గూల్చువాడును ౪౮ పరులకు
సాధింపదగని శిష్యుమగలవాడును ౪౯ తన సైన్యంబులు వై క
ల్యంబునొందు నెడ మోహరము కదలకుండ రక్షించును పాయ ప
రాక్రమంబులుగలవాడును ౫౦ డేరాలు స్కంధా వారములు
మొదలగు సేనాకృత్యంబులు దెలియు వాడును ౫౧ శత్రు పక్షీయల
గుహరకారలగని పెట్టువాడును ౫౨ మహాఫలప్రదంబులగు కార్యం

బులనారంభించువాడును ౫౩ సిద్ధిప్రదంబులగుకృత్యంబుల నారం
భించువాడును ౫౪ అవమానముగలుగు నెడవికలత.నొందనివా
డును ౫౫ రాజునకుమంగళకరంబులగుకార్యంబుల నెనర్చువాడు
ను ౫౬ నగునిట్టిలక్షణంబులుగలవాని సేనానాయకునిగనొనర్పం
దగుననుట... .. ౪౬

సేనాపతికృత్యానాహ.

శ్లో! నద్యద్రివనదు గౌఁషు యత్రయత్ర భయంభవేత్ |
ధ్వజసీంతు సదోద్యుక్తస్సర్వోపాయైర్ద్రివానిశం |
సేనాపతిస్తత్రతత్రగఁభేద్యుహీకృతైర్బలైః || ౪౭
రేలుపగల్లులుదండునడిపించు నెడ నదులునుకొండలును కఠి
నమాగౌంబులును అడవులును మొదలగుభయంబులుగల ప్రదే
శంబుల సైన్యంబుల మోహరించి వక్ష్యమాణలక్షణ లక్షితంబుల
గువ్యూహరచనంబులొనర్చి నడిపింపంచగుననుట... .. ౪౮

గమనస్థాననిరూపణం.

శ్లో! నాయకఃపురతోయాయాత్ప్ర వీరపురుషావృతః |
మధ్యైకశత్రంస్వామీచకోశంఫల్గుచయద్బలం | పా
శ్వఁ యోరుభయోరశ్వా అశ్వానాం పాశ్వఁ
యోరథాః | రథానాంపాశ్వఁయోర్నాగానాగా
నాంఛాటవీబలం | పశ్చాత్సేనాపతిస్సర్వంపురస్కృ
త్యకృతీ స్వయం | యాయాశ్సన్నద్ధసైన్యాఃసుఖి
న్నానాశ్వశసయాశనైః || ౫౦

పరాక్రమశాలులగు సైన్యముతోడనొక యక్షోహిణీనాయ
కుండుఅనగా(పట్లముకర్నలనుట)అతండుముందరనడువవలయు
నడుమరాజును రాజభార్యలును బొక్కసంబును ధైర్యముసా
హసము కొదవయగు సైన్యంబులునడువవలయు - నట్టిరాజునకు
రెండుప్రక్కలను గుర్రపుదళంబును వాటిప్రక్కలరథంబులునువా
టిప్రక్కల నేనుంగులును వాటివెంబడి అడవిజాడలెరుంగు బోయ

లుమొదలగు నడవి సైనికులును నడువవలయు - అందునకువెనక
అన్నిటిని ముందరనడపించుచుదానను నన్నధుడగుచు అలశిన
వారల సొదాచుచు సేనాపతియనగా జన్మలునడవలయున
నుట. ౫౦౪

గమనైవ్యూహ భేదానాహ.

శ్లో॥ యాయాగ్వాహ్యహేనహ హామక రేణపురోభ
యె । స్యేనెసోవ్యత్తసయేణ సూచ్యావాపీరవ
క్తియూ । పశ్చాచ్ఛిష్టయేతుశకటం పాశ్వకయో
ర్వజ్ర సజ్జికం । సర్వతస్సర్వతోభద్రంభ యేవ్యూ
హంప్రకల్పయేత్ ॥ ౫౦౫

ఎదురభయంబుగలుగు నెడ మకగవ్యూహమేనియు స్యేన
వ్యూహమేనియు . సూచీవ్యూహంబేనియు గట్టవలయుననియు
దెనకభయంబుగునెడను - పశ్చిమభయంబుగునెడనుశకటవ్యూహం
బును అంతటభయంబుగలయడ సర్వతో భద్రంబును వ్యూహం
బులంబున్ని దండునడుపించునుననుట... ౫౦౫

శ్లో॥ కందరేశైలగహననిమ్నగావనసంకి టేదీక్షాభవ
నివరిత్రాంతం కుత్సిపాసాహితశ్రమం । వ్యాధిదు
భిక్షుమారీక వీడితం దన్యసిష్కృతం । పంకపాం
సుజలక్లిన్నవ్యస్తంపుంజీకృతంపథి । అనుష్టంభోజ
నవ్యగ్రమభూయిష్టమానంజ్ఞితం । ఘోరాగ్నిభయవి
త్రసంవృష్టి పాతసమాహతం । ఎవమాదిషుజా తే
షు వ్యస నేషుస్తమాకుకులం । స్వనైన్యంసాధుసంర
క్షేత్ పరస్వైన్యంచ ఘాత యేత్ . . . ౫౦౬

పర్వతశిఖరంబులందును - అడవులందునుపాదుకులయందును
కనమలయందును ఆకలిదప్పలచే నొచ్చి నట్టియురోగము కరు
వుమశూచకాదులగువ్యాధులు దొంగలు బురదదుమ్మనీళ్లుదొమ్మి
నిదుర లేకునికి భోజనవైకల్యము కార్చిచ్చుదగవానచేగొట్టుబడు
టయును నిటివంసనంబులచే వాడినతన సైన్యంబులగక్షించుటయు

నిట్టిదశలశత్రుసైన్యంబులనురుముచేయుటయుండగు..... ౫౬౫

శ్లో॥ విశిష్టదేశకాలాభ్యాభిన్నారిప్రకృతిబాళీః కృత్యా

ప్రకాశయన్ధంతు కూటయన్ధంవిపర్యయో॥ ౫౬౫

శత్రుప్రకృత్యాదులు భిన్నంబగు నెడనుతనకుదేశకాలంబుల
ను కూలిం చియుండు నెడను ప్రకాశయన్ధ మొనర్చుటయనియున
వివృత్యాసంబులగు నెడమోసయన్ధంబులనగా వెనుకకరిగిన
ట్లువోపంజేసి సమయంబున నిర్మూలించుటమొదలగు కృత్యంబు
లొనర్పందగు.. ... ౫౬౫

కూటయన్ధ విధ మాహా.

శ్లో॥ సాధ్యవస్కందకాలేషు పరంహన్యాత్సమాకులం।

అభూమిష్టంస్వభూమిష్టం తంభూమాచోపజా పతశి॥ ౫౬౫

తన బలంబులునన్నద్ధంబులగుచుశత్రుబలంబులకులపాటాం
దు నవసరంబున మోసంబులు మొదలగు కూటక్రియలచేజేరు
పందగు.. ... ౫౬౫

శ్లో॥ ప్రకృతిప్రగ్రహో కృష్టంపాశైర్వనచరాదిభిః। హ

న్యాత్ప్రవీరపురుషైర్భంగదానాపకషణైః।

పురస్తాద్దేశనందత్వాతల్లత్యకృతినశ్చయః। హ

న్యాత్ప్రశ్చాత్ప్రవీరేణబలెనాప్లుత్యవేగినా। పశ్చా

ద్వాసంకులీకృత్యహన్యాత్సారేణపూర్వతః।

ఆఖ్యాంపాశోష్వోప భూతౌతువ్యాఖ్యాతౌకూటయో

ధనే॥ ... ౫౬౫

ప్రకృతివ్యసనంబులచే నాక్రమించంబడిన శత్రునిత్రాళ్లచేత
యు అటవిక సైన్యముచేతయు పరాక్రమవంతులచేతయు నవ
మానించుటయు లంచములిచ్చుటచేతయు దోచికొనుటచేతయు
సాధనవైకల్యంబులొనర్చి ముందగగనంబడుచుండి వెనుకనుండిబ
లవంతంబగు సైన్యముచే జంపుటయు వెనుకపాశ్వర్యంబున పూ
ర్వోక్త విధియొనర్చి ముందుకడనుండి నాశంబొనర్చుటయు ప్ర
కలనునిట్లు వైకల్యంబొనర్చుటయుననునివికూటయన్ధ భేదంబులు

శ్లో॥ పురస్తాద్విషమేదేశహన్యాత్పశ్చాత్పవేగవాన్

పురఃపశ్చాచ్ఛవిషమపనమేతతుపాశ్వాయోః॥౫౮౪

విషమంబునలగా పణుకులు కనములుఅడపులు యిట్టియెడ
లశత్రుసైన్యంబులుం చిక్కినయడముందరనేసియు తెనుకనేనియు
చుట్లనేసియు దొమ్మి గూడి వేగవంతంబులగు సైన్యంబులచే జంప
వలయుననుట... .. ౫౮౪

శ్లో॥ ప్రథమంక్షూధయిత్యాతు దూష్యమిత్రాటవీభలైః।

శ్రాంతేమందంబిరాక్రందంహన్యాదశ్రాంతవాహనః॥౫౮౫

పూర్వోక్తలక్షణలక్షితంబగు అటవిక. శత్రుమిత్రబలంబు
లు దూష్యంబులుగాన వాటిచే యుద్ధంబొనర్చునట్లొనర్చిమూ
లభృతకానులగు బలంబుల నలజడిలేకుండునట్లొనర్చి శత్రుబల
ములలసటనొందు నెడ వీటిచేజంపందగుననుట... .. ౫౮౫

శ్లో॥ దూష్యామిత్రబలైర్వాపిభంగందత్వాప్రయత్న

వాన్ । జితమిత్యేవవిశ్వస్తంహన్యాత్సత్వవ్యపా

శ్రయః॥... .. ౬౦౪

దూష్యంబగుశత్రుబలంబులచేనైనను నవమానంబొనర్పంబు
నిదియదిభంగంబగునెడ జయించితి నను సంతసముచేనే మరు
పాటొందినశత్రునిబలవత్తరంగగుమూలబలముచేజంపందగు॥౬౦౪

శ్లో॥ స్కంధావాగపురగ్రామసస్యసాధాప్రజాదిక్షు। వి

లాక్యచపరానీకమప్రమత్తోవినాశయేత్। ౬౦౫

శిబిరంబులు విడిశినయడను పట్టణంబులను గ్రామంబులను
ధాన్యంబులుండునెడను. పల్లెలయందును వత్కకులసమీపంబున
ను శత్రుబలంబులు విస్రంభులగుచుసంచరించునెడ యేమరియుండ్రు
గాననట్టి సమయంబులలోగరూకంబగు సైన్యముతోడ శత్రుసే
నలజంపందగుననుట... .. ౬౦౫

శ్లో॥ ఫల్గుసైన్యప్రతిభన్నంకృత్వావాసారవద్బలం। మం

దయత్నవిలోపేనహన్యాదుత్స్వత్యసింహవత్॥౬౦౬

దుర్బలంబులగు సైన్యంబులచుట్లను వి నడుమ మంచిబలం
బులమోహరించి దుర్బల సైన్యంబును భ్రమంబు శత్రునకుంగలు
గంజేసిజాగ్రతతోడసింహ ముకరణిపరాక్రమింపందగుననుట౬౨౪

శ్లో॥ మృగయాసంప్రసక్తంవాహ న్యాత్సత్వమపాశ్రయం |

అథవాగోగ్రహకృష్యాత్తల్లత్యంమార్గబంధనాత్ ॥ ౬౩౪

వేటలాడునమయంబులనైనను ఆవులజూచుటకరుగునెడనుత
దానక్తచిత్తుండగునతనివందించి మార్గనిరోధంబొనర్చి జంపంద
గుననుట ౬౩౪

శ్లో॥ అవస్కందభయా ద్రాత్రి ప్రజాగరకృతశ్రమం |

దిపాప్రసుప్తంవాహ న్యాన్ని ద్రావ్యాకులసైనికం ॥

అహస్సన్నాహసంక్రాంతమపర్థా హేవినాశయేత్ ॥ ౬౪

రాత్రులవిజిగీషులారాక్రమింతురనుభయముచే రాత్రులు మేల్కొ
నియుండుటవలన పవలునిదురించునట్టియునిద్రమబ్బుగలయట్టియు
శత్రుబలంబుల పవలునజంపందగుననియు మరలసన్నాహ
ముజేయునుద్యుక్తులగు తత్పరతంత్రతచే నేమరియుండువారల
అపరాధ్యంబున జంపందగుననియు దెలియునది.. .. ౬౪

సౌప్తికం.

శ్లో॥ నిశివిస్రభనుప్తంవాతత్సౌప్తికవిధానవిత్ | సపా

దకోశావరణైనాకైఃకుర్యాత్తుసౌప్తికం | అశ్చై

రతిజవోపేతైనరైవాశస్త్రపాణిభిః ॥ ౬౫

రాత్రులందేమరిపరుండు సైన్యంబును అతివేగంబులగుచునడి
యాలంబులుగంటలులేకరహస్యంబుననేనుంగులంద్రోలిదొక్కిం
చియైనను అతివేగంబులగుగుర్రంపుదళంబుచేనైనను పదాతిబలం
బులచేనైననురాత్రియందుసౌప్తికమారణముజేయందగుననుట౬౫

శ్లో॥ ప్రతిసూర్యమహావాతం హన్యాత్సంమీలితేక్షణం |

ఇత్యేవంకూటయుదేనహన్యాచ్ఛత్రంలఘూత్థితః ॥ ౬౬౪

ఏండ్లకెదురు నడుచునెడను దుమ్ముగాలికెదురేగునెడను
కన్నులుమూసుకొనుటసంభవించుంగావుననట్టియెడను జంపంద

గుననుట— ఇట్టిమోస యుద్ధంబులందంతయు సంభవించువిధిని
సమయానూ గుణంబులగు క్రియలచే శత్రుని రసనము జేయం
దగు... .. ౬౭౪

శ్లో॥ నీహరన్తిమిరంగావః శ్వభ్రాగ్ని వననిమ్నగాః॥

వందంతిశత్రుమిత్రాదిభత్రభర్తప్రకీర్తితం॥... ౬౮

మంచును చీకటియు - పశుగణంబులును - కలుగులును - చి
చ్చును - అడవియేళ్లును - నివియుంతయు విజిగీషునకుసహాయం
బొనర్చునీనియు శత్రునకు సంకటంబుగలుగుజేయుననియు అం
దువలన నన్యగమనాదుల నాచ్ఛాదించుటవలన గొడుగు సా
మ్యమునందినదియునియు నభిధానము ... ౬౮

శ్లో॥ పునరావతమానస్య నిరాశస్యతుజీవితే | అనా

ర్యోజాయతేనేహ అతిభగ్నంసపీడయేత్॥౬౯౪

ప్రాణంబులనాశించక మరలువానింజంపుటచే పాపాత్ముం
డగుంగాన పలాయన పరాయణులగుచు మిక్కిలియుండెడినవా
రి జంపందగదనుట... .. ౬౯౪

శ్లో॥ అల్పాంగతాతివ్యయతా తుయోవృద్ధిర్విపర్యయోః॥

సమాయవ్యయతాసానంకర్త సుజ్ఞేయమాత్మనః॥౭౦౪

సప్తాంగంబులప్పుంబులగుటయు కోశముమిక్కిలియు వ్యయం
బగుటయు తనకుగలహానివృద్ధులును ఆదాయవ్యయ భేదంబులు
ను దేశ కాలంబులును ననివరతంబును గనిపెట్టియుండ వలయు
ననుట... .. ౭౦

శ్లో॥ ద్వావపిప్రస్తుతౌవధ్యప్రమత్తౌవ్యవసాయవా॥౭౧

చంపదగినవాడును స్థలములు ననుద్వివిధులును విషయాభూ
తులుగాన యత్నపరుండగుదుండ వలయుననుట... .. ౭౧

శ్లో॥ సాధ్యప్రస్తుతౌవ్యవసాయవర్తయేన ప్రకారేణ

రిపుంనిహన్యాత్ | చరైస్సమావేదితతత్ప్రచార

స్సంకేతితే నైవరతోప్రమత్తః॥ ౭౨

శత్రువుస్వాధీనుండగుటకుందగిన యన్నివిషయంబులునుచా
రులవలనందెలికొనుచు జాగ్రతకలిగినంకేతములు మొదలగు
వాటిచే కార్యంబు నిర్వహించ దగుననుట... ౨౨

శ్లో॥ నియతము పనిహన్యాత్కూటయుద్ధేనశత్రూన్న
హిభవతిహి ధర్మభద్రనాశత్రునాశః। అచకితమి
వసుప్తం పాండవానామనీకం నిశిసుని శితశస్త్రా
ద్రోణసూనుజః॥... ౨౩

పాండవసైన్యంబులు స్కంధావారంబుననే మురియుండు
నెడయశ్వత్థామసౌప్తికరూపంబగు కూటయుద్ధముచే జంపుటప్ర
సిద్ధంబుగాన నట్టియుద్ధంబుల శత్రునిరసనంబొనర్చుటచే ధర్మ
లోపంబుజేందదని యుపసంహారము... ..

ఇతి కామందకీయే ఏకోనవింశస్సర్గాః॥

కామందక వింశతిసర్వప్రారంభః.

పూర్వస్తరంబున సైన్యరూపంబులును గ్రాహ్యగ్రాహ్యంబు
లును సేనాపతిస్వరూపంబును అతనికృత్యంబులును దండువెడ
లుటయు నడచుటయు వ్యసనరక్షణంబులును కూటయుద్ధం విష
యంబులునుండెలుపబడియెంగావున నింకచతురంగ బలప్రయో
జనంబులును యుద్ధంబుల విధులును వ్యూహారచనలును క్రమం
బున దెలుపబడియెడు... ..

గజానాంకర్మాణ్యాహ.

శ్లో॥ ప్రయాణేపూర్వాయాయిత్యం వనదుర్గప్రవేశేనం
అకృతానాంచమాగ్నాథాం కృతానాంచప్రవర్త
నం। తోయావతారసంఘారా వేకాంగవిజయస్త
థా। అభిన్నానామనీకానాం భేదనంభిన్నసంగ్ర
హః। విభీషికాభిఘాతశ్చప్రాకారద్వారభింజనం
కోశనీతిభయత్రాణం హస్తీకర్తృప్రచక్షతే॥... ౩

దోవనడుచు నెడ ముంగలనరుగుటయు కనమలు అడుపులు
మొదలగు నెడల దూరుటయు - కొత్తత్రోవలం గలిగించుటయు
పాతద్రోవల విశదీకరించుటయు నీటిజాడలెరుంగుటయు- శత్రు
పులనిబంధించుటయు పరసైన్యంబుల బడలుపడంజేయుటయు-
తనసైన్యంబు లలసినయడ నిర్వహించుటయు భయప్రదంబులగు
శత్రుకృత విభీషి కాయంత్రాదులవిరుచుటయు. కోటలుపగల్చుట
యు అగడ్తలంబూర్పుటయు సప్తాంగంబులను బొక్కసంబునుం
గాచుటయునను నివియన్నియు పనులగులకృత్యంబులనుట.. ౩
రథకమాఘా.

శ్లో॥ చతురంగస్య సైన్యస్యపి మేఘో బలరక్షణం | అభే
ద్య భేదనంభిన్నసంధానం రథకర్తృతత్ | ... ౪

శత్రువిషయంబులగు చతురంగబలంబుల నిలుపుటయు. బలం
బుల రక్షించుటయు. భేదంపంబడని దానింపగల్గుటయు-చుగిలి
ననిజ సైన్యంబులగాచుటయు. రథకర్తృంబులగు.. .. ౪

తురగకమాఘా.

శ్లో॥ పనదిక్ష్మగ్విజ్ఞేయో పీఠధాసారరక్షణం | అనుయా
నాపసరణేశీశ్చ కార్యోపపాదనం | దిశానుసరణం
ఘాతఃకోటీనాంజఘనస్యచ | ఇత్యశ్వకమఘాపత్తే
శ్వసర్వధాశస్త్రధారణం || ౬

అశివి దారులు దెలియుటయు జాడలుబట్టుటయు ధాన్యంబు
లు మొదలగు వస్తువులం గాచియుండుటయు దిక్కులంగని పెట్టి
యిండుటయు శత్రు సైన్యంబులంగలచుటయు ననునదిగుర్రపుడ
శంబులపనియనియు కౌల్బలంబుల కెల్లప్పుడును ఆయుధము ధరి
యింగియుండుటయుననుట.. .. ౬

పిష్టికమాఘా.

శ్లో॥ శోధనంకూపతీర్థానాం మాగాణాంశివీరస్య
చ | యవసాదిచ యత్కిందిద్విజ్ఞేయం పిష్టికమా
తత్ .....

గుంటలు బావులు మొదలగువాని నరయుటయు ద్రోవలుచ
క్కజేయుటయు పటసుటీరంబులన గాడే గాలనిర్మించుటయు ధా
న్యంబులు మొదలగు దాని మోయుటయు మొదలగునవి భారవాహు
లగు జనంబులనగా ఖలాసీలు పై నీరుపటాంజనులు మొదలగువా
రికృత్యంబులనుట... .. ౭

శ్లో॥ జూఞ్చిస్థానంవయస్థానంప్రాణికహవివేకీతా । తె
జశ్శిల్పముదగ్రత్వంస్థైర్యంసాధుపథేయతా । సువ్యం
జనాచారతేతిపత్యశ్వరథదంశినాం । ఇతిలక్షణమే
తేనయుక్తంకర్తసుయోజయేత్ ౯

మనుష్యులయందువి ప్రాదిజాతులును - గుర్రంబులదునుదే
శజత్వంబులాదిగనులదునదియును - రథంబులగట్టికొయ్యలు మొ
దలగు పరికరాలదుచేన్పత్తితంబులగునది మొదలగునదియు - ఏనుం
గులభద్రాదిజాతిభేదంబులును వయోవిలాసంబులన యావ్వనా
దివయఃపరిణామంబులును బలస్వభేదంబులును - నానా క్రియా
చాతుర్యంబులును శౌరవతయుస్థిరతయు పెద్దల యడనడకువయు
మంచి నడతలునునను భేదంబులదెలిశి ఆయావి కృత్యంబులు
నియోగింపందగు... .. ౯

నివేశభూలక్షణమాహ.

శ్లో॥ సస్థూలస్థాణువల్మీకవృక్షగులా పకంటకాసాపసా
రాపదాతీనాంభూనాతివిషమామతా... .. ౧౦

పెద్దరాళ్లును చెట్లును పొదరిండ్లునుపుట్టలును నీరును-గలిగి
ముండ్లు లేక మిక్కిలియుమిద్రుపల్లంబులు లేనిభూమి పదాతి సైన్యం
బులువిడి యుటకుందగిన భూమియగు... .. ౧౦

శ్లో । అల్పవృక్షౌపలాక్షీప్రలంఘనేచిధురాస్థిగా । ని

శ్మకరావిపగకాచసాపసారాచవాజిభూః ॥ ౧౧

చెట్లునురాళ్లును మిత్రమైయుండునదియు • దాటునెడ సౌ
ర్చునదియు యిసుకయు బురదయు లేనిదియు నీరుగలదియు నగు
పుడమిగుర్రంబులు విడియుటకుందగియుండు... .. ౧౧

శ్లో॥ స్థాణునిక తాపంకనిర్వల్లీకోపలాసమా | కెదారవ్ర
తతిశ్చభ్రవృక్షగుల్మ వివజితా | నిరుద్ధాతానిధుర
ణాఖురచంగ్రమణిమా | స్థిరాచక్రసహచైవ రథ
భూస్సంప్రకీర్తితా || ౧౩

మోడుచెట్లునుయిసుకయు బురుదయు రాళ్లును పుట్టలును
పయిలుకను తీవియలునుబొరియలును పొదరిండ్లును లేనిదియు
నుమ్ము ఎగరకుండునిదియు - గుర్రపుగట్టెలదెబ్బల కోచుక నది
యు - గట్టిదియుచక్రంబులరాయిడిసహించునిదియునగు పుడమి
యిరుదంబులుండుటకుండగినదనుట... .. ౧౩

శ్లో॥ రథానాంశస్య తేభూమిభువస్సర్వాస్తుహ స్తినాం |
మదనీయతరు ఛేద్యవ్రతతీపంక పజితా || ... ౧౪
విరువందగు చెట్లుగలదియుబురుదయుగుల్మంబులును పుట్టలు
ను లేనిదగుపుడమిరథంబులకునుగజంబులకుందగుననుట... ౧౪

శ్లో॥ నిదరాగమ్యశైలాచ విషమా గజమేదిన్ | నాగ
మ్యానామభూరేషా తేననాగాస్తృతాబుధైః || ౧౫
చరులును దరులును పర్వతంబులును ఒరగడ్డంబులునగు పు
డమిగజంబులకుందగువారియు నీయేనుగల కగమ్యంబగు పుడమి
లేమింజేసినాగంబలనంబడియె... .. ౧౫

శ్లో॥ తస్మా దె తాభువోవ్యథాంనాగానాం సంప్రకీర్తితా
తా | తురగాదీనిభిన్నానిప్రతిగృహ్తోఽయిక్యలం || ౧౬
గుర్రములుమొదలగు శేషాంగంబులు మూడునువై కల్యం
బందినను గజబలంబులునిగ్రహించి కాపాడుగాననేనుంగులంగా
పాడుటయవశ్యంబు... .. ౧౬

శ్లో॥ బలప్రతిగ్రహాత్తిఖ్యాతః కార్యభరతుమః | ద్వైశతే
ధనుషాంగత్వాకాజాతిష్టేత్ప్రతిగ్రహే || ౧౭ || భి
న్నసాధారణ స్తస్మా తేనబుధ్యేతా ప్రతి గ్రహః |
తేనశూన్యస్తుయోమృహస్సశూన్య ఇవలక్ష్మతే |
తస్మాద్విద్వాజయాకాంక్షీ నబుధ్యేతా ప్రతిగ్ర

హః | విజయాధీశాయ స్తిష్టేక్షారంగశ్వాప్రతిగ్ర
హః | భిన్నంచప్రతిగ్రహీయా న్నహియ్యధ్యతతం
వినా||... .. ౨౯౪

రాజుశిబిరంబున లేనియడ శిబిరంబుమాన్యంబగు గావున జ
యాపేక్షగలరాజుబలంబులను తాహంబు కొరకునుభిన్నంబగు
సైన్యంబులను తాహంబొనర్చు కొరకును శిబిర సమీపంబుననిన్నూ
రుధనుఃపాతప్రమాణంబులనుండఁదగుననుట... .. ౨౯౪

శ్లో॥ గజేష్వరోపి త స్సాధుశీఘ్రయా నైరసిష్టితః | య
త్రరాజాతత్రకోశః కోశాధీనోహి రాజతా|| ౨౦౪

రాజుండు వేడనతి వేగవంతంబులగు నేనుంగులపై బొక్క-
సము వెంబడించియుండవలయుననుట... .. ౨౦౪

శ్లో॥ ప్రత్యగ్రకర్మణి కృతే శ్లాఘమానః కృతాదరః |
యోధేభ్యస్తుతతో దద్యాత్ కోహిదాతునాయు
ధ్యతే|| ౨౦౪

దాతృత్వము గలరాజునకై జనంబులు తమప్రాణంబుల కా
సింపకయుద్ధంబొనర్తురు గానప్రబల సాహసంబు లొనర్చినవా
రింబొగడి పసథనంబు లొసంగవలయు... .. ౨౦౪

శ్లో॥ దద్యాత్ప్రహృష్టోనియతం పర్వాణాం రాజభూతి
నై | తదథాంతత్తుతవధే సెనాపతివధేతథా | ప్ర
వీరాణాంతుముఖ్యస్య శతంశతగుణంవధే | తద
థాంకుంజరవధే ప్రధానస్యందనస్యచ | సహస్రో
శ్వవధేదెయః పత్తిముఖ్యపధేతథా | భోగంచద్వి
గుణంకుర్యాత్ సువణాం కుల్యమేవచ | యగ్యం
హమచరూప్యం చయోయోజయతితస్యతత్ |
దద్యాద్వస్త్రనురూపంవా హృష్టోయోధాప్ర
హరణ్య|| ౨౦౪

రాజుంజంపినవానికి లక్షయు- రాజపుత్రునిందుని మినను
సెనాపతింజంపినను సంతకంబును వీరాశ్రేసరునింజంపిన పది

వేయిను - ఏనుంగునుంజంపిన రథంబులగుగమికానింగునిమిననునై
 చువేలును - గుర్రంబుంజంపిననుకాల్చలంబుల గమికానిం జంపిన
 నువేయిని - సంబళంబుల రెట్టింతుటయు - విస్తారంబగు స్వణం
 బులిచ్చుటయు - నుంగాన నాయాయిసర దాగుండు జయించి
 న రథాదిసాధనంబులును - ద్రవ్యంబులువానికి య యొసంగుట
 యు మఱియు నాయాయి వస్తువులకుం దగినట్లుసంగియుత్సా
 హముగలుగ జేయుటయుగాజకృత్యము... .. ౨౫౪

వ్యూహరచనారంభః

తత్రబలసంస్థానం

శ్లో॥ పంచారత్నిధ౯ నుస్తస్త్రిధన్వినంస్థాపయేమ్యధి।
 త్రిగుణేశ్వంగజరథోయోజ్యోపంచసుపంచసు। శ
 మాంతరంచపురుషస్తురగ స్త్రిశమాంతరః। కుంజర
 స్స్యందనశ్చైవస్తృతౌపంచశమాంతరౌ। తథా
 చఖిలు యుధ్యేర౯ పత్య శ్వరధదంతినః। యథా
 భవేదసంబాధో వ్యాయామవినివతేనే। అసంగ
 రేణయుధ్యేర౯ సంశ్రయేర౯ పరస్పరం॥... ౨౯

యధాకాలంబున చతురంగబలంబులుదొమ్మి జేందక యుద్ధం
 బొనర్చుటకై యొకరికిరికి అంతరముగల్పించువిధియెట్లన- నీవి
 షయంబున అరత్నియనునది మూరయనియు శమంబనపడునా
 ల్లంగుళంబులనియు ధనుః ప్రమాణంబన నైదరత్నులనియునంత
 ట దెలియనది— ధనుర్ధరులగువారలకొకరి కొకరి కంతర
 బొక ధనుః ప్రమాణంబుండ వలయుననియు గుర్రంబులకు నొం
 డొంటికి ముఖాదుధనవు ల్బుడవలయుననియు రథంబులకును గజం
 బులకును నైదుధనువులుండవలయుననియు- రెండవశతంబునప
 దాతులకు పదున్దాల్గంగుళంబుల యంతరంబును గుర్రంబులకు న
 లుబది రెండంగుళంబులును రథంబులకును గజంబులకును డె
 బ్బదియంగుళంబులు నుండవలయుననియు నిట్లంతరంబులుండునె

డదొమ్మి జేందకయు నొకరి కొకరు సహాయులయ్యును యుద్ధము
జేయుట కిమ్ముగుననుట... .. ౨౯
సహాయాదీని.

శ్లో॥ అశ్వస్యప్రతియోధ్యారోభవేయఃపురుషాస్త్రయః |
ఇతికల్యాస్తుపంచానాం విధే నాఃకుంభస్యచ | పా
దగోపాస్త్రులౌవంతఃపురుషాదిశ పంచచ | విధాన
మేతస్మాదస్య కథితంస్యందనస్యచ || ... ౩౦

గుర్రమునకు సహాయులుముప్పురును ఏనుంగున కైదుగురు
ను పాదరక్షకులు పదియైదుగురును రథంబునకుం చక్రరక్షకులు
పదియైదుగురుననుట... .. ౩౦

శ్లో॥ అనీకమితవిజ్ఞేయమితికల్ప్యానవద్విషాః | అనీక
స్యచంద్ర తు పంచచాపంచవక్షతే | ఇత్యనీక
విధానేన స్థాపయేయ్యహస పదః || ... ౩౧

తొలుతబలికినవిధిని బన్నిన నేనుంగులు తొమ్మిదియు నరగం
బులుతొమ్మిదియు గుర్రంబులు యిరువదేడును పదాతులు నలు
బదియైదునుంగలది అనీకీనియనగా నిప్పుడు వ్యవహరింపం బడు
కుంపినియనియపలక్షణము - దెలియునదియిట్టియనీకనుల్లాండొం
టికినై దుధనుప్రమాణంబులుండవలయుననినియమాము - ఈగణి
తవిధానంబునవ్యూహరచనజేయందగుననుట... .. ౩౧

వ్యూహస్వరూపమాహ.

శ్లో॥ శిరఃకంఠశ్చవక్షశ్చతుర్భుజేనాప్రచక్షతేక్షరః
పక్షోచమధ్యంచ పృష్ఠశ్చైవప్రతిగ్రహః | కోటిచ
వ్యూహశాస్త్రజ్ఞైఃసప్తాంగోవ్యూహఉచ్యతే | ఉ
రస్య కక్షపక్షోస్తువ్యూహాయం ప్రతివిగ్రహః |
గురవేపంచశుక్రస్యత్యైభ్యాంపరివజ్జితః || ౩౨

సామాన్యంబుగవ్యూహంబుకన్నింటికిని రొమ్మును-౧- రె
క్కలును ౩- నడుమును-౪- పృష్ఠంబును-౫- ప్రతిగ్రహంబును-౬- కో
టియును నేడంగంబులుండవలయుననుట—ఇదిగురుమతంబనియు

శుక్రమతంబునరెండురెక్కలుదక్కెక్కినపంచాంగబహ్యహం
బనియి భేదముదెలియవలయు... .. ౩౪

శ్లో॥ అభేద్యాఃకులజామాలా లబ్ధలక్ష్యాప్రహరణః సే
నాంగపతయః కార్యయధ్యేష్టపరిక్రయాః । ప్రవీ
ర్తైఃపునఃమైన్యైస్సప్తైయ్యుపివాగితాః । అభే
దైనైవయ్యధ్యేకరత్నయశ్చపరస్పర । పు
నైన్యైవయస్మిన్విన్దిత్యేహ్యహస్యత్యేభవే
త్ । యథావస్తువయత్కించిత్యాస్త్యున్మజ్జనునే
భవేత్ ॥ ౩౫

సైన్యంబునందల్ప బలులగు వారివ్యూహము నడుపుచుయు
గ్రసాధనంబులగు నిరదామల వ్యూహమువెనుకను నుండునట్లును
నియోగించి సమధాతును శత్రులచేన భేద్యపరాక్రములును
పూర్వోక్తలక్షణలక్షితులగు మూలబలంబును మరియుంగలన
రదాలుకను మొగ్గరి బు చుట్టునుం బన్నియొందొరులకు స
హాయులగుచు భేదబుద్ధిగక్కియుండునట్లునగ్ని వ్యూహముబన్న
వలయుననుట... .. ౩౬

శ్లో॥ యద్ధాధికంయద్ధిగుశలోముండానీకం ప్రయోజ
యేత్ । యద్ధిలహినాయక ప్రాణహన్యతేతర
నాయకే ॥ ౩౭

ఛత్రచాకురాది విరుదులులేక బలముమాత్రము బన్నియుం
డునవిముండానీకంబనంబడుం గావునను రాజరక్షణములకొర
కు వత్సమాణాంతరంబున బన్నియుండవలయుననుట... ౩౮

ప్రధానవ్యూహః

శ్లో॥ శ్యేనస్సూచీన వజ్రశ్చశకటంకుకరఃఘృజః । త్ర్యే
వమాదయోవ్యూహశ్శాస్త్రజ్ఞైస్సముదాహృతాః ॥ ౪౦

శ్యేనవ్యూహంబును౧- సూచివ్యూహంబును౨- వజ్రవ్యూ
హంబును౩- శకటవ్యూహంబును౪- కుకరవ్యూహంబును౫- ఘృజ
వ్యూహంబును౬- మొదలగునవి... .. ౪౦

శ్లో॥ శ్వాహానువృష్టమచలం పత్యశ్వరథదంతిభిః ।
తథాప్రతిహతోజ్ఞయో పత్యశ్వరథదంతిభిః॥ ౪౦

కాల్పలంబులవెనుక గుర్రపుదళంబులును నావెనుకనరదం
బులును నావెనుక గజంబులునుండునట్లు బన్నిననభేద్యంబగున
నుట... .. ౪౦

శ్లో॥ ఉరసిస్థాపయేన్నాగౌ ప్రచండౌ కక్షయోర
ధౌ హయౌశ్చపక్షయోర్హ్వౌ హే నృధ్య
భేదఃప్రకీర్తితః॥ ౪౧

పదాతిబలంబులేనియడ ఉరస్సుననేనుంగులును కక్షంబులన
రదంబులును రెక్కలగుర్రంబులునుంబన్ననెడ మధ్యభేదియనం
బడు... .. ౪౧

శ్లో॥ మధ్యదేశేహయానీకం రథానీకంతుకక్షయోః ।
పక్షయోస్తుగజానీకం వ్యూహ్యేత్తదభితఃస్త్రై
తః॥ ౪౨

నడమగుర్రంబులును చంకలన రదంబులును రెక్కలనేనుం
గులునుంబన్నిన అభీతివ్యూహంబగు... .. ౪౨

శ్లో॥ రథస్థానెహయౌదద్యాత్ పదాతీశ్చహయా
శ్రయే । రథాభావేతుమతిమా నాగానేవప్రక
ల్పయేత్॥ ౪౩

ఆరదంబులులేనియడ ఆరదంబులకు గుర్రంబులును గుర్రం
బులయడ కాల్పలంబులంబన్ని తక్కినయడకు నేనుంగులుబన్నం
దగు... .. ౪౩

శ్లో॥ విభజ్యప్రక్షిపేమర్ష్యహేపత్యశ్వరథకుంజరా౯ ।
యదిస్యాద్దండబాహుశ్యంసచాపాపఃప్రకీర్తితః॥ ౪౪

చతురంగంబు లధికంబులుగనుండునెడ బలవిభాగంబుల చ
తురంబులువిభజించి మోహరించునగు... .. ౪౪

ప్రకృతిశ్వాహానాహ.

శ్లో॥ ముడలలోనంహతోభోగో నండశ్చైతిమనీషిభిః ।
 చత్వారఃప్రకృతిశ్వాహా భేదానైహప్రక్షీణతాః॥౪౬
 మండలశ్వాహము౧ - సహతశ్వాహము౨ - భోగశ్వాహ
 ము౩ - దండశ్వాహము౪ - నను నీనాల్గును స్వతంత్రంబు లగుచు
 నొండొంటి సాంకర్యంబొందకుండుననుట... .. ౪౬
 శ్లో॥ ప్రకల్పితే భుజే శ్వాహేయదంకమధికంతతః । తి
 త్యగ్వృత్తిస్తుదండస్యాద్భోగోవాప్యత్తిరేవచ ।
 మండలస్సర్వతోవృత్తిః పృథుశ్చత్తిరసంహతః॥౪౭
 అడ్డముగనడచు స్వభావముగలది దండశ్వాహమనియు-ని
 లకడగలది భోగశ్వాహమనియు- గుండ్రముగనుండు నదిమండల
 శ్వాహమనియు- నిండినస్వభావముగల యదియసంహత శ్వా
 హాంబనియు- జెప్పబడుననుట... .. ౪౭

దండభేదాః

శ్లో॥ ప్రదరోద్భవశ్చకేశశ్చశ్వావస్తతుఃకీరేవచప్రతిష్ఠ
 స్సుప్రతిష్ఠశ్చశ్చైవనోవిజయసంజయావిశాలా
 విజయస్సాచీస్థానాకణశ్చమూముఖః । రథా
 సోవలయైశ్చవదండభేదాస్సుచుజాయాః॥౪౮
 ప్రదరంబుమొదలగు పదియారు భేదంబులు దండంబునందు
 తప్పన్నశ్వాహంబు లనుట... .. ౪౮

శ్లో॥ ఆతిక్రాంతఃప్రతిక్రాంతఃపతౌభ్యాంపక్షకక్షతః ।
 తిక్రాంతేశ్చపతౌభ్యాంతయోన్యైతువిపర్యయోప
 త్తోరన్యైరతిక్రాంతఃప్రవిష్టోన్యే విపర్యయోన్యా
 నాపతౌధనఃపతౌద్విస్థానెదండ ఉధ్వజః ।
 ద్విగుణాత్తద్వ్యతిక్రాంతాపతౌన్యోన్యవిపర్య

యో! ద్విచతుర్థాండశ్చైత్యైజ్ఞాయాన్యలక్ష్యతః

క్రమాత్ || ౫౨౪

ఇట్టిపూహవిభాగంబుల విన్యాసంబులు యుద్ధశాస్త్రంబు
ననుండుటవలనను నాశాస్త్రంబియ్యెడ నసంభావితంబగుటవలన
నునిక్కాలంబున దీనికింబ్రయోజనాభావంబగుటనునియ్యెడతత్త
స్పర్షరూపంబులనినకయించుటకనుకూలంబుగాదయ్యె .. ౫౨౪

భోగభేదాః.

శ్లో|| గోమూత్రికాభిసారీచ శకటోమకరస్తథా | భో

౫

గభేదాస్సమాఖ్యాతాస్తథోపరిపతంతకః || ౫౩౪

గోమూత్రకాదులగు నైదు భేదంబులుగల పూహంబులు భో
గపూహంబునంబొడమెననుట... ..

శ్లో|| దండపక్షేచగోరస్యః శకటస్తద్విశ్వయే | మ

కరోవ్యవకీర్ణశ్చ శేషఃకుంభరవాజిభిః || ౫౪౪

దండపక్షంబున గోరస్యంబునునదియు - దానివ్యత్యయచ
శకటంబనియు - విశాలంబయిన యదిమక రంబనియు - గుర్రము
లతోడను నేనుంగులతోడనుం గూడినయది శేషపూహంబనియు
నామములనుట... .. ౫౪

మండలభేదాః

శ్లో|| మండలవ్యాహభేదేచసర్వతోభద్రమజ్ఞయా |

స్తానీకోద్వితీయస్త్రధవస్సర్వతోముఖః | అథ

చంద్రకశ్యంగాటౌవజ్రోభేదాత్త్వయంహితే | త
ధాకకటశ్యంగారీకౌకపాదీచగోధికా || త్రిచతుః

పంచసైన్యానాంజ్ఞాయాకారవిభేదకాః || ౫౫

సర్వతోభద్రాదులగు నీయెనిమిది వ్యాహంబులునుమండ
లవ్యాహమునంగల భేదంబులనుట... .. ౫౫

శ్లో॥ ఇహిన్యాహస్యమాఖ్యాతాన్యాహ భేదప్రయోక్తి౯
భిః । ఎతేనప్తదశప్రోక్తానం డే న్యూహస్యభేదతః ।
తథా న్యూహమాభయింతైవ మండలస్య ప్రవ
క్తి౯భిః॥... .. ౨౮౫

ఇట్లున్యాహభేదములు దెలుపబడియెననుట..... ౨౮౫

శ్లో॥ అనంహతాస్తుపశ్చ్యాహభోగన్యాహస్యపంచ
ధా । ప్యాహజ్ఞైస్సైప్రయోజ్యాస్యస్యస్థకాలఉపస్థి
తే । పరౌదీనాంతి నైతేనహత్యాశ్చైష్టైః పరిక్షిపె
త్ । ఉరసావాసమాహత్యకోటిభ్యాం తత్రవెస్ట
యెత్ । పగకోటిస్సమాద్ర్యపయోభ్యాం సపరిగ్ర
హం । కోటిభ్యాంఘటంహన్యాత్ ఉరసాచక్రపీ
డయెత్ । ఎచన్యాహ్యప్రయితేనయత్నవాన్
ప్యధివీపతః । విదారయన్యాహక్యతై బాతైర్విద్వి
షతోబలం॥... .. ౨౮౬

ఇట్లున్యాహములచే మోహించి జాగరూకుండగుచు శ
త్రుస్సైన్యములబయించంగుననుట... .. ౨౮౬

శ్లో॥ యతఃఫల్గుయతోభూయః తత్తన్యాస్యహైరధిష్ఠి
తం । తతోరిపుబలంహన్యాదాత్తనశ్చో పబ్ధహ
యెత్॥ ౨౮౭

బలంబులయధికాల్పవిషయంబులనెరిగి తగునట్లు మోహ
రించియుద్ధంబొనర్పంగుననుట... .. ౨౮౭

శ్లో॥ సారంద్విగుణసారేణ ఫల్గుసారేణఫల్గుచ । సంహ
తంచగజానీకైః ప్రచండై రవదారయెత్ । దుర్జ
యన్కరిణస్త్రైస్సైన్యోపశ్యసిక్తైఃక్షుహాగజైః । ఆహ
వేకరిణీనాంవాసమూహైస్సాన్సద్ధధిష్ఠితైః॥... ౨౮౮

బలముగల సైన్యములు సబ్బడిబలముచేతయు-అల్పసైన్యము
నల్పసైన్యముచేతయు • గమిగూడియుండుదానిగజంబుల చేతయు-

నాడయేనుంగులగముల మదగజంబులగములచేతయు జయించు
దగుననుట... .. ౬౫౪

ఉపసంహారః.

శ్లో|| సలాహజాలైః పృథబంధదంతైః స్పృకల్పితైః రూజైః త
పాదరత్నైః || ప్రవీర ఘోరైః పుదమనివా రైహ
న్యాద్యజైః దైః ద్విషతామనీకం || .. ౬౬౪
శ్లో|| ఏకోహివారణపతిద్విషతామనీకం వ్యక్తం నిహం
తిమదసత్వగుణోపపన్నః | నాగేషు హిక్షేతి ఖ
జాంవిజయోనిబద్ధస్తస్తాద్యజాధికబలాన్య పతిస్తు
జీయాత్ || .. ౬౭౪

చతురంగబలంబులయందును ముఖ్యంబగునదియేనుంగులగు
టంజేసి యట్టియేనుంగులగములుగల విజి గీషుండు సకల శత్రు
సైన్యంబులంజయించి సకల రాజ్యంబులను - నేలునని ఫలి తా
ర్థము... .. ౬౭౪

ఇతి కామందకాఖ్యే నీతిసారే రాజనీతి సంగ్రహేనామ

సర్వమపి వింశర్కస్సమాప్తః.

ఇట్లు కామందక మిర్వది సర్గంబులు నుముగి సెను.

సర్వేషాం శుభంభవతు.

